

Արտատպված է՝ Ինժեներ Գարինի հիպերբոլիդը; Անլիտա:— Եր.: Սովետ. գրող, 1982:

ԱԼԵՔՍԵՅ ՏՈԼՍՏՈՅ

ԻՆՇԵՆԵՐ ԳԱՐԻՆԻ ՀԻՊԵՐԲՈԼԻԴԸ

Ռուսերենից թարգմանեց Սուրեն Խաչատրյանը

Ռուս ականավոր գրող Ալ. Տոլստոյը խոշոր ավանդ ունի գիտաֆանտաստիկ վեպի ասպարեզում: Նրա «Ինժեներ Գարինի հիպերբոլիդը» այն վեպերից է, որոնք սկզբնավորեցին խորհրդային գիտագեղարվեստական ֆանտաստիկան:

Այս վեպը գրվել է 1920—1927 թվականներին, վերամշակվել է, նոր գլուխների ներմուծումով, 1937-ին:

ՀԵՂԻՆԱԿ

1.

Այդ սեզոնին Փարիզի գործարար հասարակությունը ճաշելու էր հավաքվում «Մաժեստիկ» հյուրանոցում: Այստեղ ինչ ազգի նմուշ ասես կարելի էր տեսնել, բացի ֆրանսիացուց: Ճաշի ընթացքում գործնական խոսակցություններ էին գնում և գործարքներ կնքվում երաժշտախմբի նվագի, խցանհաների պայթյունների ու կանանց ճովողունի տակ:

Հյուրանոցի փառահեղ, թանկարժեք գորգերով պատված հոլլում, ապակյա պտտվող դռների մոտ ծանրումեծ ետուառաջ էր անում բարձրահասակ, ալեհեր, Ֆրանսիայի հերոսական անցյալը հիշեցնող ավյունալի, ածիլված դեմքով մի մարդ: Հագին սև լայն ֆրակ էր, մետաքսե գուլպաներ և ճարմանդներով լաքած կոշիկներ: Կրծքին օրորվում էր արծաթե շղթան: Գերագույն բարապանն էր, «Մաժեստիկ» հյուրանոցը շահագործող բաժնետիրական ընկերության հոգևոր փոխանորդը:

Հոդատապով տառապող ձեռքերը դնելով մեջքին, նա կանգ առավ ապակյա պատի առջև, որի մյուս կողմում, կանաչ լայնաբերան տակառների մեջ փթթող ծառերի և արմավենու սաղարթների ներքո, ճաշում էին հաճախորդները: Նա այդ պահին նման էր ակվարիումի պատի միջով բույսերի և միջատների կյանքն ուսումնասիրող պրոֆեսորի:

Կանայք լավն էին, ինչ ասել կուզի: Ջահելները հմայում էին ջահելությամբ, անգլոսաքսոնական՝ կապույտ, հարավամերիկյան՝ գիշերվա պես սև, ֆրանսիական՝ բաց մանուշակագույն աչքերի փայլով: Տարեց կանայք իրենց խամրող գեղեցկությունը համեմել էին արդուզարդի անսովորությամբ, ինչպես տապական՝ կծու սոռուսով:

Այո, ինչ վերաբերում է կանանց՝ ամեն ինչ բարեհաջող էր: Մակայն գերագույն բարապանը չէր կարող նույնն ասել ռեստորանում գտնվող տղամարդկանց մասին:

Պատերազմից հետո որտեղի՞ց, ո՞ր սև անապատից բսնեցին կարճիկ, մատանիավոր մազմզոտ մատերով, դժվարությամբ ածելու ենթարկվող բորբոքուն այտերով այս ճարպակալած ճարպիկ տղաները:

Նրանք փութագար ամեն տեսակ խմիչքներ էին կոնծում առավոտից մինչև առավոտ: Նրանց մազմզոտ մատերն օղից փող էին հյուսում, փող ու էլի փող... Նրանք մեծ մասամբ սպրդել էին Ամերիկայից, այն անիծյալ երկրից, ուր ծունկնիհետ քայլում են ոսկու մեջ, ուր պատրաստվում են ջրի գնով առնել ամբողջ հին լավ աշխարհը:

Հյուրանոցի շքամուտքին անաղմուկ մոտեցավ մի ռոլս-ռոյս՝ կարմրափայտե թափքով երկարավուն ավտոմոբիլ։ Բարապանը, շղթան զնգզնգացնելով, շտապեց դեպի պտտվող դուռը։

Առաջինը մտավ դեղնավուն-գունատ դեմքով, ոչ բարձրահասակ, կարճ կտրած սև մորուքով, լայնատունգ մսեղ քթով մի մարդ։ Պարկանման երկար վերարկուով էր և հոնքերին քաշած կոտեղնկով¹։

Կանգ առավ՝ նեղսրտած սպասելով ուղեկցուհուն, որ խոսում էր շքամուտքի սյան ետևից ավտոմոբիլին ընդառաջ դուրս թռած մի երիտասարդի հետ։ Ուղեկցուհին, գլխով անելով նրան, ներս եկավ պտտվող դռնով։ Հռչակավոր Ջոյա Մոնրոգն էր, Փարիզի ամենափառահեղ կանանցից մեկը։ Մահուղե սպիտակ կոստյում էր հագին, որի թևքերը, դաստակից մինչև արմունկ, շրջակարված էին սև կապկի երկայն մորթիով։ Նրա ֆետրե փոքրիկ գլխարկը մեծ Կոլլոյի ստեղծագործությունն էր։ Նրա շարժումներն ինքնավստահ էին և անփույթ։ Գեղեցիկ էր, նրբիրան, բարձրահասակ, երկայնավիզ, փոքր-ինչ մեծ բերանով և փոքր-ինչ վեր ցցված քթով։ Նրա կապտավուն մոդոշիկ աչքերը պաղ ու կրքոտ երևույթ ունեին։

— Մենք ճաշելո՞ւ ենք, Ռոլինգ,— հարցրեց նա կոտեղնկով մարդուն։

— Ոչ, ես նրա հետ կխոսեմ մինչև ճաշելը։

Ջոյա Մոնրոգը քմծիծաղեց, կարծես բարեսրտորեն ներելով պատասխանի չոր տոնի համար։ Այդ պահին դռնից ներս ընկավ ավտոմոբիլի մոտ Ջոյա Մոնրոգի հետ գրուցող երիտասարդը։ Նա փեշերը բաց վերարկուով էր, նուրբ ձեռնափայտով, մյուս ձեռքին՝ լայնեզր փափուկ գլխարկ։ Նրա հուզաբորբոք դեմքը պատված էր պեպեններով։ Կոշտամազ ցանցառ բեղիկներն ասես սոսնձված էին։ Նա, երևում է, մտադիր էր բարևել ձեռքով, սակայն Ռոլինգը, ձեռքը չհանելով վերարկուի գրպանից, ասաց ավելի չոր.

— Դուք ուշացել եք քառորդ ժամ, Սեմյոնով։

— Ինձ պահեցին... Հենց ձեր իսկ գործով... Շատ ու շատ ներողություն եմ խնդրում... Ամեն ինչ կարգավորված է... Նրանք համաձայն են... Վաղը կարող են մեկնել Վարշավա...

— Եթե շարունակեք այդպես բղավել հյուրանոցով մեկ՝ ձեզ դուրս կհանեն,— ասաց Ռոլինգը՝ նրան հառելով պղտորավուն աչքերը, որոնք ոչ մի լավ բան չէին խոստանում։

— Ներեցեք, ես կամաց... շշուկով կխոսեմ... Վարշավայում արդեն պատրաստ է ամեն ինչ՝ անձնագրեր, հագուստներ, զենք ու մնացած բաները։ Ապրիլի առաջին օրերին նրանք կանցնեն սահմանը...

¹ Եվրոպական կոշտ գլխարկ (ծ. թ.):

— Հիմա ես ու մադմուագել Մոնրոզը պիտի ճաշենք,— ասաց Ռոլինզը,— իսկ դուք կգնաք այդ պարոնների մոտ և կհաղորդեք նրանց, որ ես ցանկանում եմ տեսնել իրենց այսօր ժամը հինգի սկզբներին: Նախագուշացրեք, որ եթե մտքներով անցնի գլխիս խաղ խաղալ՝ իրենց կհանձնեմ ոստիկանության ձեռքը...

Այս խոսակցությունը տեղի ունեցավ 192... թվականի մայիսի սկզբին:

3

Լենինգրադում լուսադեմին, թիավարության դպրոցի ջրապատվարի մոտ, Կրեստովկա գետի ափին կանգ առավ երկթի մի նավակ:

Նավակից ելան երկու մարդ և հենց ջրի կողքին կարճ խոսակցություն ունեցան. խոսում էր միայն մեկը՝ կտրուկ ու հրամայաբար, մյուսը նայում էր հորդառատ, հանդարտահոս մթավուն գետին: Կրեստովսկի կղզու թավուտներից այն կողմ, գիշերվա կապույտի մեջ սկսում էր ծավալվել գարնանային այգալույսը:

Հետո երկուսն էլ կռացան նավակի վրա, և լուցկու բոցը լուսավորեց նրանց դեմքերը: Նավակի միջից փաթեթներ հանեցին, և նա, որ լռում էր, վերցրեց դրանք ու գնաց անհետացավ անտառում, իսկ նա, որ խոսում էր, թռավ նավակի մեջ, ետ մղվեց ափից ու շտապով գործի դրեց թիերը: Թիավարող մարդու ուրվապատկերն անցավ ջրի արեգնալույս շերտի միջով և ձուլվեց, կորավ հանդիպակաց ափի ստվերում: Մի փոքրիկ ալիք ծփալով զարկվեց ջրապատվարին:

«Սպարտակ» մարզական ընկերության անդամ Տարաշկինը, որ մրցալողի գիչկայի² «առաջին թին» էր, այդ գիշեր հերթապահում էր ակումբում: Ջահելությունից ու գարնանային եղանակից, կյանքի վաղանցուկ ժամերը պարզապես քնի վրա ծախսելու փոխարեն, Տարաշկինը նստել էր քնած ջրերի վրա բարձրացող պատվարին՝ ծնկները գրկած: Գիշերվա անդորրում կարելի էր մի լավ մտածել: Երկու տարի անընդմեջ անիծյալ մոսկվացիները, որ իսկական ջրի հոտն էլ չեն առել, թիավարության դպրոցի ջարդը տալիս են միաթի, քառաթի, ութաթի մակույկներով մրցելիս: Շա՛տ վիրավորական է...

Բայց մարզիկը գիտի, որ պարտությունը հաղթանակի է տանում: Մա՛ իր հերթին, բայց հետո էլ երևի գարնանային այգաբացի թովչանքը, խոտի ու թաց ծառերի սուր հոտն էին օգնում, որ Տարաշկինը պահպանի հոգու արիությունը՝ այնքան անհրաժեշտ հունիսյան մեծ մրցալողից առաջ մարզվելու համար:

² Նեղ, երկայն թիանավակ (ծ. թ.):

Ջրապատվարին նստած՝ Տարաշկինը տեսավ, թե ինչպես ափի մոտ կանգնեց և հետո էլի հեռացավ երկթի նավակը: Տարաշկինն անվրդով, հանգիստ էր մոտենում կյանքի երևույթներին: Բայց այս անգամ նրան արտառոց թվաց մի բան. ափ իջած մարդիկ նման էին իրար գույգ թիերի պես: Երկուսն էլ մի հասակի էին, միատեսակ լայն վերարկուներով, ճակատներին քաշած փափուկ լայնեզր գլխարկներով ու համանման սրածայր փոքրիկ մորուքներով:

Բայց, վերջ ի վերջո, հանրապետությունում արգելված չէ, որ մարդիկ, ցամաքում թե ջրում, գիշերները շրջեն իրենց նմանակի հետ: Տարաշկինը երևի հենց տեղնուտեղն էլ մոռանար սրածայր մորուքավորներին, եթե հենց նույն առավոտյան մի արտասովոր դեպք չպատահեր թիավարության դպրոցի մոտերքում, կեչու անտառակում, մեխված պատուհաններով կիսավեր փոքրիկ ամառանոցում:

4

Երբ վարդագույն հրացուքի միջից կողմների թփուտների վրա բարձրացավ արևը, Տարաշկինը ճոթճոթացրեց մկաններն ու գնաց ակումբի բակը տաշեղ հավաքելու: Ժամը վեցը կլիներ: Թխկաց դոնակը, և թաց արահետով, հեծանիվը կողքից բերելով, մոտեցավ Վասիլի Վիտալիչ Շելզան:

Շելզան լավ մարզված ասլետ էր, մկանուտ ու թեթև, միջահասակ, ամուր պարանոցով, արագաշարժ, հավասարակշռված ու շրջահայաց: Նա ծառայում էր քրեական հետախուզությունում և սպորտով զբաղվում էր ընդհանուր մարզման համար:

— Հը, ի՞նչ կա-չկա, ընկեր Տարաշկին: Ամեն ինչ կարգի՞ն է,— հարցրեց նա՝ հեծանիվը դնելով սանդղամուտքի մոտ:— Եկել եմ մի քիչ զբաղվեմ... Տես ի՞նչ աղբ է, ա՛յ, ա՛յ, ա՛յ...

Հանեց զինվորական բլուզը, շապիկի թևքերը քշտեց նիհար ու ջլուտ կոների վրա և սկսեց հավաքել-մաքրել ակումբի բակը, ուր ջրապատվարի վերանորոգումից հետո դեռ շինանյութի թափոն էր մնացել կիտված:

— Էսօր գործարանից տղերքը կգան, մի գիշերվա մեջ ամեն ինչ կարգի կբերենք,— ասաց Տարաշկինը:— Հը, Վասիլի Վիտալիչ, գրվելո՞ւ եք վեցտեղանոցների թիմում:

— Ի՛նչ ասեմ, չգիտեմ,— պատասխանեց Շելզան՝ գլորելով ձյութի տակառը: — Մի կողմից՝ մոսկվացիներին հարկավոր է ջարդ տալ, մյուս կողմից՝ վախենում եմ, որ չկարողանամ կանոնավոր գալ մարզումների... Մի տխմար գործ է ձեռքներս ընկել:

— Էլի բանդիտների հաշվո՞վ երևի:

— Չէ, ավելի վեր բարձրացիր՝ քրեական գործ միջազգային մասշտաբով:

— Ափսոս,— ասաց Տարաշկինը,— մի քիչ իրար հետ կթիակեինք:

Բարձրանալով ջրապատվարի վրա ու նայելով, թե ինչպես են արևի ցուլերը խաղում գետով մեկ, Շելզան թխկացրեց ցախավելի կոթով ու կիսաձայն կանչեց Տարաշկինին.

— Դուք լա՞վ գիտեք, թե ովքեր են ապրում այս կողմերի ամառանոցներում:

— Թափառական մարդիկ են գալիս մնում էստեղ-էնտեղ:

— Իսկ այս ամառանոցներից մեկը ոչ ոք չի՞ եկել մարտի կեսերին:

Տարաշկինը աչքերը շլեց արեգնացու գետին, ոտքի եղունգներով քորեց մյուս ոտքը:

— Ա՛յ, էն անտառակում դուռ-լուսամուտ մեխած ամառանոց կա,— ասաց,— մի չորս շաբաթ առաջ, հիշում եմ, նայեցի՝ ծխնելույզից ծուխ էր դուրս գալիս: Մտածեցինք՝ կամ անտեր-անտուն մարդիկ են, կամ բանդիտներ:

— Այդ ամառանոցում մնացողներից մեկնումեկին տեսե՞լ եք:

— Սպասեք, Վասիլի Վիտալևիչ: Ոնց որ հենց դրանց էլ տեսա էսօր:

Եվ Տարաշկինը պատմեց ճահճոտ ափին իջած երկու մարդու մասին:

Շելզան գլխով էր անում՝ «այդպե՛ս, այդպե՛ս», և կկոցվում էին նրա սրաթափանց աչքերը:

— Գնանք՝ ցույց տուր, թե որ ամառանոցն է,— ասաց նա ու շոշափեց ետևում գոտուց կախ ատրճանակի պատյանը:

5

Կեչու նվազ անտառակում գտնվող ամառանոցը թվում էր անբնակ՝ սանդղամուտքը փակել էր, պատուհանների խլափեղկերի վրայից տախտակներ էին մեխված: Կիսավերնահարկի ապակիները ջարդվել թափվել էին, տան անկյունները մամռակալվել էին ջրհորդանների մնացորդների տակ, պատուհանագոգերի ներքևում թելուկ էր աճել:

— Դուք իրավացի եք, այստեղ մարդ է ապրում,— ասաց Շելզան՝ ամառանոցը դիտելով ծառերի ետևից, ապա զգույշ պոտովեց տան շուրջը:— Այսօր այստեղ մարդիկ են եղել... Բայց ի՞նչն է ստիպել իրենց, որ լուսամուտից ներս խցկվեն: Տարաշկին, հապա եկեք այստեղ, մի բան կարծես այն չի:

Նրանք արագ մոտեցան սանդղամուտքին: Աստիճանների վրա ոտնահետքեր էին նշմարվում: Սանդղամուտքից ձախ, պատուհանից կողքահան կախված էր խլափեղկը: Երևում էր, որ նոր էր տեղահան արված: Պատուհանը բացված էր դեպի ներս: Պատուհանի տակ, խոնավ ավազի վրա դարձյալ ոտնահետքեր կային. խոշոր-խոշոր, հավանաբար՝ ծանր մարդու, և ավելի փոքր, նեղ-նեղ, թաթերը՝ ներս:

Սանդղամուտքի վրայինը ուրիշ կոշիկների հետքեր են,— ասաց Շելզան:

Նա ներս նայեց պատուհանից, կամացուկ սուլեց, կանչեց. «Հե՛յ, քեռի, ձեր լուսամուտը բաց է, հանկարծ բան-ման չտանեն»։ Ոչ մի պատասխան։ Կիսախավար սենյակից քաղցրավուն անդուր հոտ էր փչում։

Շելզան կանչեց ավելի բարձր, ելավ կանգնեց պատուհանի գոգին, հանեց ատրճանակն ու փափուկ թռավ սենյակ Նրա ետևից ներս մտավ նաև Տարաշկինը։

Առաջին սենյակը դատարկ էր, ոտի տակ թափված էին փշրված աղյուսներ, ծեփ, թերթերի պատառիկներ։ Կիսաբաց դուռը տանում էր խոհանոց։ Այստեղ ժանգոտ կափարիչով սալօջախի, սեղանների ու աթոռակների վրա պրիմուսներ ճենապակե հալոցամաններ, ապակյա և մետաղե թորանոթներ բանկաներ և ցինկե արկղեր կային։ Պրիմուսներից մեկը դեռ թշշում էր՝ հանգչելով։

Շելզան նորից կանչեց. «Հե՛յ, քեռի»։ Օրորեց գլուխն ու զգուշորեն մի թեթև բացեց մյուս դուռը. կիսամութ սենյակ էր՝ պատուհանների խլափեղկերից ընկնող արևի հարթ շողերով շերտատված։

— Ահա նա,— ասաց Շելզան։

Սենյակի խորքում, երկաթե մահճակալին հագուստներով, երեսնիվեր պառկած էր մի մարդ։ Ձեռքերը գլխից վեր ոլորված կապված էին մահճակալի ճաղերին։ Ոտքերը փաթաթված էին պարանով։ Պիջակն ու շապիկը պատառոտված էին կրծքի վրա։ Գլուխը ետ էր ընկած անբնական, սուր տնկվել էր փոքրիկ մորուքը։

— Օհո՛, տես ինչ են արել սրան,— ասաց Շելզան՝ զննելով սպանվածի կրծքապսկի տակ մինչև կոթը մեխված ֆիննական դանակը։— Խոշտանգել են... Նայեցեք...

— Վասիլի Վիտալևիչ, սա հենց էն մարդն է, որ նավակով եկավ։ Մեկուկես ժամից ավել չի լինի, ինչ սպանել են սրան։

— Մնացեք այստեղ, հսկեք, ոչ մի բանի ձեռք չտաք, ոչ ոքի ներս չթողնեք, լսո՞ւմ եք, Տարաշկին։

Մի քանի րոպե անց Շելզան ակումբից հրահանգներ էր տալիս հեռախոսով.

— Կարգախումբ ուղարկել կայարանները... Ստուգել բոլոր ուղևորներին... Կարգախմբեր՝ բոլոր հյուրանոցներում։ Ստուգել բոլոր նրանց, ովքեր հյուրանոց են վերադարձել առավոտվա վեցի և ութի արանքում։ Գործակալ և շուն ուղարկել իմ տրամադրության տակ։

Մինչ խուզարկու շուն կբերեին, Շելզան անցավ ամառանոցի մանրամասն զննմանը՝ սկսելով ձեղնահարկից։

Ամենուր աղբ էր թափված, փշրված ապակի, պաստառի ծվեններ, պահածոյի ժանգոտ տուփեր: Պատուհանները բռնված էին սարդոստայնով, իսկ անկյուններում՝ սնկիկներ, բորբոս: Երևում է՝ ամառանոցը լքվել էր դեռ 1918-ից: Բնակելի էին մնացել միայն խոհանոցն ու երկաթե մահճակալով սենյակը: Ոչ մի տեղ՝ ոչ մի հարմարակեցության նշան, ոչ մի ուտելիքի մնացորդ, բացի սպանվածի գրպանից գտնված ֆրանսիական բուլկուց ու էժանագին երշիկի կտորից:

Այստեղ չէին ապրել, այստեղ եկել էին անելու մի բան, որ հարկ էր եղել գաղտնի պահել: Սա էր խուզարկությունից հետևող առաջին եզրահանգումը, որ արեց Շելզան: Խոհանոցի գննումը ցույց տվեց, որ այստեղ աշխատել են քիմիական ինչ-որ պատրաստուկների վրա: Տնտղելով սալօջախի կափարիչի տակի մոխրակույտը, ուր, ակներևաբար, քիմիական փորձեր էին կատարվել, թերթելով որոշ էջերի անկյունները ծալված մի քանի բրոշյուր, նա արեց երկրորդ եզրահանգումը՝ հանգուցյալն զբաղվել է ընդամենը սովորական պիրոտեխնիկայով³:

Նման հետևությունը Շելզային փակուղու մեջ դրեց: Նա նորից խուզարկեց սպանվածի հագուստները, բայց ոչ մի նոր բան չգտավ: Այնժամ նա հարցին մոտեցավ մի ուրիշ կողմից:

Պատուհանի տակի ոտնահետքերը ցույց են տալիս, որ մարդասպանները երկուսն են եղել, որ նրանք մտել են պատուհանից՝ անպայման աչքի առաջ ունենալով դիմադարձության հանդիպելու վտանգը, քանի որ ամառանոցում եղած մարդը պոկվող խլափեղկի ճայթյունը չէր կարող չլսել:

Այնուհետև. եթե ենթադրենք, որ նրանք ցանկացել են պարզապես վերջ տալ այդ մարդու կյանքին, ապա նախ՝ դա կարող էին անել ավելի հասարակ ձևով, ասենք, դարանելով նրան ամառանոցի ճանապարհին, և երկրորդ՝ մահճակալի վրա սպանվածի դիրքը ցույց է տալիս, որ նրան տանջաքննել են, որ խողխողել են ոչ անմիջապես: Մարդասպանները ձգտել են ինչ-որ բան իմանալ այդ մարդուց, որ նա չի ցանկացել ասել:

Իսկ, հետաքրքիր է, ի՞նչ կարող էին կորզել նրանից: Փո՞ղ: Դժվար է ենթադրել, թե պիրոտեխնիկայով զբաղվելու համար գիշերով լքված ամառանոցը գնացող մարդն իր հետ շատ փող վերցնի: Ավելի հավանական է, որ մարդասպանները ցանկացել են ինչ-որ գաղտնիք իմանալ՝ կապված այդ մարդու գիշերային զբաղմունքների հետ:

Այսպիսով, մտքերի ընթացքը Շելզային հասցրեց այն բանին, որ նա նորից սկսեց հետազոտել խոհանոցը: Ետ քաշեց պատի տակի արկղերն ու հատակին քառակուսի դռնակ տեսավ, որ նկուղ էր տանում. ամառանոցներում հաճախ նկուղներն անում են ուղղակի խոհանոցի տակ: Տարաշկիներ վառեց կիսայրված մոմի կտորն ու պառկեց փորի վրա՝ լուսավորելով խոնավ ներքնատունը: Արդեն փտել սկսող, լպրծուն սանդուղքով Շելզան զգուշորեն իջավ ցած:

³ Պայթուցիկ և հրկիզվող նյութերի, հրթիռների արտադրությամբ զբաղվող տեխնիկա (ծ. թ.):

— Հապա այստեղ եկեք մոմով,— մթության միջից ձայն տվեց Շելզան։— Ահա թե որտեղ է նրա իսկական լաբորատորիան։

Նկուղն զբաղեցնում էր ամբողջ ամառանոցի տակի տարածությունը։ Աղյուսե պատերի տակ խաչափառ ոտքերով մի քանի տախտակաշեն սեղաններ կային, գազի բալոններ, ոչ մեծ էլեկտրաշարժիչ և դինամոմեքենա, ապակե վաննաներ, որոնց մեջ սովորաբար էլեկտրոլիզ են անում, փականագործի գործիքներ և բոլոր սեղանների վրա՝ մոխրակույտեր...

— Ահա թե ինչով է նա այստեղ զբաղվել,— որոշ տարակուսանքով ասաց Շելզան՝ տնտղելով նկուղի պատին հենված փայտի հաստ չոր սուններն ու ստվար երկաթաթերթերը։ Ե՛վ երկաթաթերթերը, և՛ չոր սունները շատ տեղերում շաղափված էին, դրանցից մի քանիսը երկու կես էին արված, և հատման տեղերն ու անցքերը մակերեսից վառված ու հալված էին թվում։

Դիք կանգնած կաղնու տախտակի մեջ այդ անցքերը հազիվ մեկ տասներորդ միլիմետր տրամագիծ ունենային, կարծես ասեղով էին ծակել։ Տախտակի մեջտեղում խոշոր տառերով գրված էր. «Պ. Պ. Գարին»։ Շելզան շուտ տվեց տախտակը, և հակառակ կողմում էլ նույն տառերն էին՝ շրջված, ինչ-որ անհասկանալի եղանակով երեք դյույմանոց տախտակը միջաթափանց այրվել-ծակատվել էր այդ ստորագրությամբ։

— Թո՛ւ, չար սատանա,— ասաց Շելզան։— Ոչ, Պ. Պ. Գարինն այստեղ պիրոտեխնիկայով չէ, որ զբաղվել է։

— Իսկ սա՞ ինչ է։ Վասիլի Վիտալիչ,— հարցրեց Տարաշկինը՝ ցույց տալով մեկուկես դյույմ բարձրությամբ, մոտ մեկ դյույմ հիմքով, ինչ-որ գորշ նյութից մամլած մի բրգիկ։

— Որտեղի՞ց գտաք։

— Էստեղ մի ամբողջ արկղ կա սրանից։

Ձեռքում այս ու այն կողմ շուտ տալուց, հոտոտելուց հետո Շելզան բրգիկը դրեց սեղանի ծայրին, կողքից մեջը խրեց վառվող լուցկին ու ետ քաշվեց նկուղի հեռավոր անկյունը։ Լուցկու բոցը հասավ բրգիկին, և սա բռնկվեց կուրացուցիչ ճերմակ-կապտավուն լույսով։ Վառվեց հինգ րոպեից քիչ ավելի, գրեթե անհոտ։

— Խորհուրդ եմ տալիս մյուս անգամ նման փորձեր չանել,— ասաց Շելզան,— բրգիկը հանկարծ կարող էր գազամոմ դուրս գալ, ու այդ դեպքում մենք չէինք էլնի նկուղից։ Շատ լավ, ուրեմն մենք ի՞նչ իմացանք։ Փորձենք հանրագումարի բերել։ Նախ՝ սպանությունը չի կատարվել վրեժ լուծելու կամ կողոպուտի նպատակով։ Երկրորդ՝ վավերացնենք սպանվածի ազգանունը — Պ. Պ. Գարին։ Առայժմ՝ այսքանը։ Դուք ուզում եք առարկել, Տարաշկին, որ թերևս Պ. Պ. Գարինը նավակով հեռացողն է։ Չեմ կարծում։ Տախտակի վրա ազգանունը գրել է ինքը՝ Գարինը։ Դա հոգեբանորեն հասկանալի է։ Եթե ես, ասենք, հնարեի այսպիսի հիանալի մի բան, ապա ուրախությունից հաստատ իմ անունը կգրեի

վրան և ոչ մի դեպքում՝ ձերը: Մենք գիտենք, որ սպանվածն աշխատել է լաբորատորիայում, ուրեմն նա էլ հենց գյուտարարն է, այսինքն՝ Գարինը:

Շելգան ու Տարաշկինը դուրս եկան նկուղից և, ծխախոտ կպցնելով, նստեցին սանդղամուտքի աստիճանին, արևի տակ, սպասելով գործակալին ու շանը:

7

Գլխավոր փոստատան ընդունման պատուհանից, որ արտասահմանյան հեռագրերի համար էր, ներս խցկվեց մսեղ, կարմրավուն մի ձեռք ու կախվեց դողացող հեռագրաբլանկով:

Հեռագրիչը մի քանի վայրկյան նայեց այդ ձեռքին և, վերջապես, հասկացավ. «Հա՛, հինգերորդ մատը չկա՝ ճկույթը», և սկսեց կարդալ բլանկը:

«Վարշավա, Մարշալկովսկի, Մեմյոնովին: Հանձնարարությունը կատարված է կիսով չափ, ինժեները ճանապարհվեց, փաստաթղթերն ստանալ չհաջողվեց, եմ կարգադրությունների: Ստաս»:

Հեռագրիչը կարմիր մատիտով ընդգծեց «Վարշավա»-ն: Ելավ տեղից և, իրենով պատուհանը ծածկելով, սկսեց վանդակաճաղերի արանքով նայել հեռագիր տվողին: Միջին տարիքի, զանգվածեղ մարդ էր դա՝ փքված դեմքի անառողջ, գորշ-դեղնավուն մաշկով, բերանը ծածկող կախ-կախ դեղին բեղերով: Աչքերը պահված էին ուռած կոպերի ճեղքերի ետևում: Սափրված գլխին թավշե դարչնագույն կարսուզ էր: Ի՞նչ պատահեց,— հարցրեց նա կոպիտ:— Ընդունեք հեռագիրը:

— Հեռագիրը ծածկագրված է,— ասաց հեռագրիչը:

— Այսինքն ինչպե՞ս՝ ծածկագրված է: Ի՞նչ էք դատարկ-մատարկ դուրս տալիս: Սա առևտրական հեռագիր է, պարտավոր էք ընդունել: Ես վկայական ցույց կտամ, ես լեհական հյուպատոսությանն եմ ծառայում, դուք պատասխան կտաք ամենափոքր ուշացման համար:

Չորսմատնանի քաղաքացու այտերը խլխում էին վրդովմունքից, ոչ թե խոսում էր նա, այլ հաչում, բայց նրա ձեռքը պատուհանի գոգին շարունակում էր դողալ տագնապով:

— Գիտեք ինչ, քաղաքացի,— ասաց հեռագրիչը,— թեև դուք ուզում եք հավատացնել, թե իբր ձեր հեռագիրն առևտրական հեռագիր է, բայց ես հավատացնում եմ, որ քաղաքական է, ծածկագրված:

Հեռագրիչը քնծիծաղեց: Դեղին պարոնը, ավելի բարկանալով, բարձրացրեց ձայնը, իսկ այդ ընթացքում փոստատարը ծառայող օրիորդն աննկատ վերցրեց նրա հեռագիրն ու տարավ դրեց այն սեղանին, որի մոտ Վասիլի Վիտալիչ Շելգան նայում էր այդ օրը հանձնված բոլոր հեռագրերը:

Կարդալով բլանկի վրա՝ «Վարշավա, Մարշալկովսկի», նա դուրս եկավ միջնորմի մյուս կողմը՝ սրահ, կանգ առավ զայրացած առաքիչի թիկունքում և նշան արեց հեռագրիչին։ Սա, քիթը վեր քաշելով, իր հեզմանքն արտահայտեց լեհական քաղաքականության հասցեին և նստեց անդորրագիր գրելու։ Լեհը ծանր ֆսֆսում էր չարությունից, ոտքից ոտք էր փոխվում՝ ճռճոացնելով լաքած կոշիկները։ Շելգան ուշադիր նայում էր նրա մեծ-մեծ ոտքերին։ Հետո գնաց դեպի ելքի դուռը, հերթապահ գործակալին գլխով լեհի կողմը ցույց տվեց։

— Հետևել։

Երեկվա հետախուզական որոնումների ժամանակ խուզարկու շունը տարավ հասցրեց Կրեստովկա գետի առափնյա կեչու անտառակին, և ափին էլ հետքերը կորան։ մարդասպաններն այստեղ անկասկած նավակ էին նստել։ Երեկ նոր տվյալներ չհայտնաբերվեցին։ Հանցագործները, ինչպես երևում է, լավ թաքնվել էին Լենինգրադում։ Ոչինչ չտվեց նաև հեռագրերի ստուգումը։ Թերևս այս վերջինը միայն, որ հաղորդվելու է Վարշավա, Մեյնոնովին, որոշ հետաքրքրություն է ներկայացնում։

Հեռագրիչն անդորրագիրը տվեց լեհին, սա ձեռքը տարավ ժիլետի գրպանը՝ մանր հանելու։ Այդ պահին բլանկը ձեռքին արագաքայլ պատուհանին մոտեցավ գեղեցիկ, թխաչյա, փոքրիկ սուր մորուքով մի մարդ և, սպասելով, թե երբ տեղ կազատվի, սկսեց հանգիստ անբարյացակամությամբ նայել բարկացկոտ լեհի պատկառելի փորին։

Հետո Շելգան տեսավ, թե ինչպես սուր մորուքով մարդը հանկարծ ձգվեց ամբողջ մարմնով. նա տեսավ չորսմատնանի ձեռքն ու անմիջապես լեհի դեմքին նայեց։

Նրանց հայացքները հանդիպեցին։ Լեհի ծնոտը կախ ընկավ։ Ուռած կոպերը լայն բացվեցին։ Պոտոր աչքերում սոսկում առկայծեց։ Նրա դեմքը, հրեշավոր քամելեռնի կերպարանքի նման, մեկեն փոխվեց՝ դարձավ կապարագույն։

Եվ միայն այդ ժամանակ Շելգան հասկացավ,— ճանաչեց լեհի առջև կանգնած մորուքավորին. Կրեստովսկի կեչու անտառակի ամառանոցում սպանված մարդու նմանակն էր...

Լեհը խոպոտ ճիչ արձակեց և անհավատալի արագությամբ սլացավ դեպի ելքը։ Հերթապահ գործակալը, որին հրամայված էր միայն հեռվից հետևել այդ մարդուն, նրան անարգել բաց թողեց փողոց և, աննկատ դուրս սահելով, թռավ ետևից։ Սպանվածի նմանակը կանգնած մնաց ընդունման պատուհանի մոտ։ Մութ շրջանակներով նրա պաղ աչքերը ոչինչ չէին արտահայտում, բացի զարմանքից։ Նա ուսը թոթվեց, և հենց լեհն անհետացավ՝ բլանկը տվեց հեռագրիչին. «Փարիզ, Բուլվար Բատինյոլ, ցպահանջ, 555 համարին։ Անհապաղ անալիզ կատարել, որակը բարձրացնել հիսուն տոկոսով, մայիսի կեսերին սպասում եմ առաջին ծանրոցին։ Պ. Պ.»։

— Հեռագիրը վերաբերում է գիտական աշխատանքների, այդ գործով հիմա զբաղվում է Անօրգանական քիմիայի ինստիտուտի կողմից Փարիզ գործուղված իմ ընկերը,— ասաց

նա հեռագրիչին: Հետո գրպանից անշտապ դուրս քաշեց ծխախոտատուփը, մի գլանակ տկտկացրեց տուփին ու սկսեց հանդարտ ծխել: Շելգան քաղաքավարի ասաց նրան.

— Թույլ տվեք ձեզ հետ մի երկու խոսք փոխանակել: Մորուքավորը նայեց նրան, ցած թողեց արտևանունքներն ու պատասխանեց ծայր աստիճան սիրալիր.

— Խնդրեմ:

— Ես քրեական հետախուզության գործակալ եմ,— ասաց Շելգան՝ թեթևակի բացելով ու ցույց տալով տոմսը,— գուցե ավելի հարմար տեղ գտնենք խոսելու համար:

— Դուք ուզում եք ինձ ձերբակալե՞լ:

— Մազաչափ անգամ այդպիսի մտադրություն չունեմ: Ես ուզում եմ ձեզ նախագգուշացնել, որ այստեղից դուրս փախած լեիք մտադիր է սպանել ձեզ, ինչպես երեկ Կրեստովսկի կղզում սպանել է ինժեներ Գարինին:

Մորուքավորը մի պահ մտածմունքի մեջ ընկավ: Նրան չլքեցին ոչ քաղաքավարությունը և ոչ էլ հավասարակշռությունը:

— Խնդրեմ,— ասաց նա,— գնանք, ես տասնհինգ րոպե ազատ ժամանակ ունեմ:

8

Փոստատանը մերձ փողոցում վազելով Շելգային մոտեցավ հերթապահ գործակալը՝ կարմրատակած, բծավորված դեմքով.

— Ընկեր Շելգա, նա ծկեց:

— Ինչո՞ւ բաց թողիք ձեռքից:

— Նրան ավտոմոբիլ էր սպասում, ընկեր Շելգա:

— Ո՞ւր է ձեր մոտոցիկլետը:

— Ա՛յ ընկած է էնտեղ,— ասաց գործակալը՝ ցույց տալով փոստատան շքամուտքից մի հարյուր քայլ այն կողմ գետին տապալված մոտոցիկլետը:— Նա մոտ թռավ ու դանակով ծակեց դողը: Ես շվացրի: Նա իրեն գցեց մեքենա ու՝ վը՛զզ...

— Վերցրի՞ք ավտոմոբիլի համարը:

— Չէ:

— Ես ձեզ վրա զեկույց կտամ:

— Իսկ ի՞նչ անեի, որ նրա համարը դիտմամբ լրիվ սվաղված էր ցեխով:

— Լավ, գնացեք բաժանմունք, մի քսան րոպեից կգամ:

Շելզան հասավ մորուքավորին: Որոշ ժամանակ քայլում էին լուռ: Թեքվեցին դեպի Պրոֆմիությունների զբոսարանը:

— Դուք զարմանալիորեն նման եք սպանվածին,— ասաց Շելզան:

— Ինձ վիճակվել է այդ բանը հաճախ լսել, իմ ազգանունը Պյանկով-Պիտկևիչ է,— պատասխանեց մորուքավորը հոժարակամությամբ:— Երեկվա երեկոյան թերթում կարդացի Գարինի սպանության մասին: Մարսափելի է: Ես լավ գիտեի այդ մարդուն, գործիմաց աշխատող էր, հիանալի քիմիկոս: Հաճախ էի լինում Կրեստովսկի նրա լաբորատորիայում: Նա խոշոր հայտնագործություն էր պատրաստում քիմիայի ասպարեզում: Դուք պատկերացում ունե՞ք, այսպես կոչված, ծխամուների մասին:

Շելզան շեղակի նայեց նրան, չպատասխանեց, հարցրեց.

— Ինչ եք կարծում, Գարինի սպանությունը կապվա՞ծ է Լեհաստանի շահերի հետ:

— Չեմ կարծում: Սպանության պատճառը շատ ավելի խորն է: Գարինի աշխատանքների վերաբերյալ տեղեկություններն ընկել են ամերիկյան մամուլը: Լեհաստանը կարող էր միայն փոխանցիչ ինստանցիա լինել:

Զբոսարանում Շելզան առաջարկեց մի քիչ նստել: Մարդ չկար: Շելզան պայուսակից հանեց ռուսական և արտասահմանյան թերթերի կտրածոներ, փռեց ծնկներին:

— Դուք ասում եք, թե Գարինն աշխատում էր քիմիայի ասպարեզում, թե նրա վերաբերյալ տեղեկությունները թափանցել են արտասահմանյան մամուլ: Այստեղ ինչ-որ բան համընկնում է ձեր ասածին, ինչ-որ բան ինձ համար այնքան էլ պարզ չէ: Ահա, կարդացեք.

«... Ամերիկայում հետաքրքրվում են մի ռուս գյուտարարի աշխատանքների մասին Լենինգրադից ստացված հաղորդագրությամբ: Ենթադրում են, թե նրա սարքն օժտված է մինչև օրս հայտնի բոլոր սարքերի համեմատ առավել հզոր կործանիչ ուժով»:

Պիտկևիչը կարդաց և ասաց ժպտալով.

— Տարօրինակ է, չգիտեմ... Չեմ լսել այդ մասին: Ոչ, սա Գարինի մասին չէ:

Շելզան նրան մեկնեց երկրորդ կտրածոն.

«... Խաղաղօվկիանոսյան ջրերում ամերիկյան նավատորմի առաջիկա մեծ զորախաղերի կապակցությամբ ռազմական մինիստրությունում հարցում է արված՝ հայտնի՞ է արդյոք հսկայական կործանիչ ուժ ունեցող սարքերի մասին, որ պատրաստվում են Մովետական Ռուսաստանում»:

Պիտկևիչն ուսերը թոթվեց՝ «Դատարկ բան է», և Շելզայի ձեռքից վերցրեց երրորդ կտրածոն.

«... Քիմիայի արքա, միլիարդատեր Ռոլինգը մեկնել է Եվրոպա: Նրա այցը կապված է ածխածնի և կերակրի աղից նյութեր մշակող գործարանների տրեստ կազմակերպելու

հետ: Ռոլինգը Փարիզում ինտերվյու է տվել՝ համոզմունք հայտնելով, որ քիմիական այդ ահռելի կոնցենտր ինտենսիվություն կրեթի հեղափոխական ուժերից սասանվող Հին Աշխարհի երկրներին: Ռոլինգն առանձնապես ագրեսիվ խոսեց Սովետական Ռուսաստանի մասին, ուր, ըստ լուրերի, խորհրդավոր աշխատանքներ են տարվում տարածության վրա ջերմային էներգիան հաղորդելու ուղղությամբ»:

Պիտկևիչը կարդաց ուշադիր: Մտքերի մեջ ընկավ: Ասաց՝ հոնքերը խոժոռելով.

— Այո: Շատ հնարավոր է: Գարինի սպանությունն ինչ-որ տեղ կապված է այս տողերի հետ:

— Դուք մարզի՞կ եք, — անսպասելիորեն հարցրեց Շելգան, առավ Պիտկևիչի ձեռքն ու շուտ տվեց ափն ի վեր: — Ես խենթի պես տարված եմ սպորտով:

— Դուք ուզում եք տեսնել՝ ձեռքերիս մեջ կոշտուկներ չկա՞ն թիավարելուց, ընկեր Շելգա... Տեսնո՞ւմ եք այս երկու բշտիկը. սրանք ցույց են տալիս, որ ես վատ եմ թիավարում, և որ երկու օր առաջ ես իրոք թիավարել եմ մոտ մեկուկես ժամ շարունակ՝ Գարինին նավակով տարել եմ Կրեստովսկի կղզի... Ձեզ բավարարո՞ւմ է այս տեղեկությունը:

Շելգան բաց թողեց նրա ձեռքն ու ծիծաղեց.

— Կեցցեք, ընկեր Պիտկևիչ, հետաքրքիր կլինեն ձեզ հետ գործ ունենալ լրջորեն:

— Լուրջ պայքարից ես երբեք չեմ հրաժարվում:

— Ասացեք, Պիտկևիչ, դուք առաջներում գիտեի՞ք չորսմասնանի այդ լեհին:

— Ուզում եք իմանալ, թե ինչո՞ւ զարմացա՝ տեսնելով նրա չորսմասնանի ձեռքը: Դուք նուրբ դիտողականություն ունեք, ընկեր Շելգա: Այո, ես զարմացա... ավելին, վախեցա:

— Ինչո՞ւ:

— Այ, այդ մեկը ես ձեզ չեմ ասի:

Շելգան կծուտեց շրթունքի մաշկը: Նայեց թափուր զբոսարանի երկայնությամբ:

Պիտկևիչը շարունակեց.

— Նրա ձեռքը չի միայն այլանդակված, նրա կրծքի վրա էլ շեղակի մի ահավոր սպի կա: Գարինն է խեղել հազար ինն հարյուր տասնինը թվին: Այդ մարդու անունը Ստաս Տիկլինսկի է...

— Չլինի՞ հանգուցյալ Գարինը նրան խեղել է նույն եղանակով, ինչ եղանակով կտրատել է երեք դյույմանոց տախտակները, — հարցրեց Շելգան:

Պիտկևիչն արագ դեմքը դարձրեց զրուցակցի կողմը, և նրանք որոշ ժամանակ նայում էին իրար աչքերի մեջ, մեկը՝ հանգիստ ու անթափանց, մյուսը՝ զվարթ ու շիտակ:

— Այնուամենայնիվ մտադի՞ր եք ինձ ձերբակալել, ընկեր Շելգա:

— Ոչ... Այդ բանը մենք երբ էլ ասես կարող ենք անել:

— Իրավացի եք: Ես շատ բան գիտեմ: Բայց, իհարկե, ոչ մի հարկադրական միջոցով ինձնից դուրս չեք քաշի այն, ինչ չեմ ուզում ասել: Հանցագործության մեջ ես խառը չեմ, դուք ինքներդ էլ գիտեք: Ուզո՞ւմ եք՝ խաղաթղթերը բաց խաղանք: Մենամարտի պայմանները՝ մի լավ հարվածից հետո հանդիպում ենք և անկեղծ զրուցում: Դա կնմանվի շախմատի պարտիայի: Արգելված հնարքները՝ չջարդել իրար մինչև մահվան դուռը հասցնելը: Ի միջի այլոց, ինչ մենք զրուցում ենք՝ դուք ձեզ ենթարկել եք մահացու վտանգի: Հավատացնում եմ ձեզ, չեմ կատակում: Եթե ձեր տեղը նստած լինեք Ստաս Տիկլինսկին, ես, ասենք, շուրջս կնայեի՝ մարդ չկա և անշտապ կգնայի Մենատի հրապարակ, իսկ նրան կգտնեին այս նստարանի վրա անհուսալիորեն անկենդան, մարմնի վրա՝ նողկալի բծեր: Բայց, կրկնում եմ, ձեր հանդեպ այդ ֆոկլուսները չեմ բանեցնի: Ուզո՞ւմ եք՝ մի պարտիա:

— Լավ: Համաձայն եմ,— ասաց Շելգան՝ աչքերը փայլեցնելով,— առաջինը ես եմ հարձակվելու, եղա՞վ:

— Իհարկե, եթե դուք ինձ չճանկեիք փոստատանը, ես ինքս, անշուշտ, չէի առաջարկի խաղալ: Իսկ ինչ վերաբերում է չորսմատնանի լեհին՝ խոստանում եմ օգնել, գտնեք նրան: Որտեղ էլ նրան հանդիպեմ՝ իսկույն կհայտնեմ հեռախոսով կամ հեռագրով:

— Լավ: Իսկ հիմա, Պիտկնիչ, ցույց տվեք, թե ինչ կա ձեզ մոտ, որով սպառնում եք այդպես...

Պիտկնիչն օրորեց գլուխը, քմծիծաղեց՝ «Թող ձեր ուզածը լինի, խաղում ենք բաց խաղաթղթերով», և կողքի գրպանից զգուշորեն հանեց մի հարթ տուփ: Տուփի մեջ մատի հաստությամբ մետաղե խողովակ կար:

— Ահա և եղած-չեղածը, հարկավոր է միայն սեղմել մի ծայրից, և ներսում ապակի կճայթի:

9

Մոտենալով քրեական հետախուզության բաժանմունքին, Շելգան մեկեն կանգ առավ, ասես ճակատով զարկվեց հեռագրայանը «Հը՛մ,— փնչաց նա,— հը՛մ...— և կատաղի ոտքը խփեց գետնին:— Ա՛խ, սատանա, ա՛խ, դերասան»...

Շելգան, իսկապես, հիմար դրության մեջ էր զգում իրեն: Ինքը երկու քայլի վրա էր եղել մարդասպանից (հիմա կասկած չկար դրանում) և չէր բռնել նրան: Խոսել էր մի մարդու հետ, որը, հավանաբար, գիտեր, թե ուր են տանում սպանության բոլոր թելերը, բայց նա հաջողացրել էր ոչինչ չասել իրեն ըստ էության: Այդ Պյանկով-Պիտկնիչն ինչ-որ գաղտնիք գիտեր... Ինքն արդեն բռնել էր Պյանկով-Պիտկնիչի պոչից, բայց ահա՝ «դուրս պրծավ, անիծվածը, աչքիս թոզ փչեց ու ճղեց արանքը»...

Շելգան վազելով բարձրացավ երրորդ հարկ, իր սենյակը: Սեղանի վրա լրագրի թղթից փաթեթ կար: Պատուհանի խոր խորշում նստած էր փայլեցրած սապոգներով հաստիկ, հեզիկ մի մարդ: Կարտուզը փորի վրա պահած՝ նա գլուխ տվեց Շելգային:

— Բաբիչն, տնային կառավարիչ,— ասաց նա՝ տնական օդու սուր հոտ փչելով,— Պուշկարյան փողոց, համար քսանչորս տուն, բնակընկերություն:

— Դո՞ւք եք այս փաթեթը բերել:

— Ըհը, ե՛ս: Համար տասներեք բնակարանից... Դա գլխավոր շենքում չի, կից շինությունում է: Երկրորդ օրն է՝ կենվորը կորել է, չկա: Էսօր միլիցիա կանչեցինք, դուռը բացեցինք, ակտ կազմեցինք օրինական կարգով,— տնային կառավարիչը ձեռքով ծածկեց բերանը, այտերը կարմրատակեցին, աչքերը մի թեթև դուրս պրծան, խոնավացան, և տնական օդու հոտը բռնեց սենյակը,— ուրեմս, էդ փաթեթն էլ ես լրացուցիչ կարգով գտա վառարանի մեջ:

— Կորած կենվորի ազգանո՞ւնը:

— Սավելն, Իվան Ալեքսենիչ:

Շելգան բաց արեց փաթեթը: Դուրս եկան Պյանկով-Պիտկնիչի լուսանկարը, սանր, մկրատ և մուգ գույնի հեղուկի սրվակ՝ մազերի ներկ:

— Ինչո՞վ էր զբաղվում Սավելը:

— Գիտական գծով: Երբ որ մեր կոյուղու խողովակը տրաքեց՝ կոմիտեն դիմեց նրան... Նա թե՛ «ուրախությամբ կօգնեի ձեզ, բայց ես քիմիկոս եմ»:

— Նա գիշերները հաճա՞խ էր բացակայում տնից:

— Գիշերնե՞րը: Չէ: Չի նկատվել,— տնային կառավարիչը նորից ծածկեց բերանը,— հազիվ լույսը բացված՝ տնից դուրս էր գալիս, դա՛ հաստատ: Բայց էնպես, որ գիշերները գնար՝ չէ, չի նկատվել, հարբած չենք տեսել:

— Նրա մոտ ծանոթներ գալի՞ս էին:

— Չի նկատվել:

Շելգան հեռախոսով խնդրեց միացնել Պետրոգրադյան կողմի միլիցիայի բաժանմունք: Պարզվեց, որ Պուշկարյան փողոցի համար քսանչորս տանը իսկապես ապրել է Իվան Ալեքսենիչ Սավելն անունով մի մարդ, երեսունվեց տարեկան, ինժեներ-քիմիկոս: Այնտեղ նա բնակություն է հաստատել փետրվարին, Տամբովի միլիցիայի տված անձնական վկայականով:

Շելգան հեռագրով հարցում ուղարկեց Տամբով և տնային կառավարչի հետ ավտոմոբիլով գնաց Ֆոնտանկա, ուր քրեական հետաքննության բաժանմունքում, սառցապահարանի

վրա մեկնված էր Կրեստովսկում սպանվածի դին: Տնային կառավարիչն իսկույն ճանաչեց ու ասաց, որ դա տասներեքերորդ համարի կենվորն էր:

10

Մոտավորապես այդ ժամանակ իրեն Պյանկով-Պիտկևիչ հորջորջած մարդը ծածկած կառքով հասավ Պետրոգրադյան կողմի պարապուտներից մեկին, վճարեց, իջավ ու մայրով քայլեց պարապուտի երկայնությամբ: Մտավ տախտակե ցանկապատի դռնակով, անցավ բակն ու հետնամուտքի նեղ լիկ սանդուղքով բարձրացավ հինգերորդ հարկ: Երկու բանալիով բացեց դուռը, դատարկ նախասենյակում միակ մեխից կախեց վերարկուն ու գլխարկը, մտավ սենյակ, ուր չորս պատուհանները կիսով չափ ծածկված էին կավճաճեփով, նստեց բզկտված բազմոցին և դեմքն առավ ավերի մեջ: Միայն այստեղ, մեկուսի սենյակում (որ կահավորված էր գրադարակներով ու ֆիզիկայի սարքերով), նա կարող էր վերջապես անձնատուր լինել ահավոր հուզմունքին, գրեթե վիատությանը, որ ցնցում էր նրան երեկվանից:

Դեմքին սեղմված ձեռքերը դողում էին: Նա հասկանում էր, որ մահացու վտանգը չի անցել: Ընկել էր շրջապատման մեջ: Միայն ինչ-որ չնչին հնարավորություններ կարող էին ստեղծվել իր օգտին, հարյուրից իննսունինը դեմ էին: «Ի՛նչ անգգուշություն, ախ, ի՛նչ անգգուշություն», — մրմնջում էր նա:

Կամքի ուժով վերջապես հաղթահարեց իր հուզումը, բռնցքով խփեց կեղտոտ բարձին, պառկեց երեսնիվեր ու փակեց աչքերը:

Ահավոր լարվածությամբ ծանրաբեռնված նրա մտքերը հանդարտվեցին: Մեռյալ անշարժության մի քանի րոպեն թարմացրեց նրան: Ելավ տեղից, բաժակը մաղերա լցրեց ու խմեց մի ումպով: Երբ տաք ալիքը տարածվեց մարմնում, նա սկսեց ետուառաջ անել սենյակում մեթոդիկ անշտապությամբ, որոնելով փրկվելու այդ փոքրիկ հնարավորությունները:

Պատի շրիշակի մոտից նա զգուշորեն ետ տարավ հին, պոկված պաստառը, տակից գծագրի թերթեր հանեց ու փաթաթեց խողովակի ձևով: Դարակներից մի քանի գիրք վերցրեց և այդ ամենը, գծագրերի ու ֆիզիկայի սարքերի մասերի հետ, դրեց ճամպուրակը: Ամեն վայրկյան ականջը ձայնի՝ ճամպուրակը ցած տարավ և վառելափայտի մութ նկուղներից մեկում պահեց աղբակույտի տակ: Նորից բարձրացավ իր սենյակը, գրասեղանի դարակից հանեց ատրճանակը, տնտղեց, խոթեց ետևի գրպանը:

Հինգից քառորդ էր պակաս: Նա նորից պառկեց ու սկսեց ծխել մի գլանակը մյուսի ետևից՝ քնթուկներն անկյունը նետելով: «Իհարկե, նրանք չե՞ն գտել», — համարյա բղավեց նա՝ ոտքերը ցած զցելով բազմոցից, և կրկին սկսեց ետուառաջ անել սենյակի անկյունագծով:

Իրիկնամուտին ոտքերին քաշեց կոպիտ սապոգները, հագավ պարուսինե վերարկուն և դուրս եկավ տնից:

Կեսգիշերին միլիցիայի տասնվեցերորդ բաժանմունքում հեռախոսի մոտ կանչեցին հերթապահին: Աճապարող մի ձայն նրա ականջին ասաց.

— Կրեստովսկի կղզու այն ամառանոցը, ուր նախանցյալ օրը սպանություն է կատարվել, իսկույն միլիցիայի կարգախումբ ուղարկել...

Ձայնն ընդհատվեց: Հերթապահը մի լավ հայիոյանք նետեց խոսափողի մեջ: Կապվեց ստուգիչ կայանի հետ. պարզվեց, որ զանգել են թիավարության դպրոցից: Զանգեց թիավարության դպրոց: Այնտեղ հեռախոսն իրեն պատռում էր երկար, վերջը մի քնաթաթախ ձայն՝ հարցրեց.

— Ի՞նչ ես ուզում:

— Նոր զանգեցի՞ն՝ ձեր մոտից:

— Հա, զանգեցին,— հորանջելով պատասխանեց ձայնը:

— Ո՞վ զանգեց... Դուք տեսա՞ք...

— Չէ, մեզ մոտ էլեկտրականությունը փչացել է: Ասին՝ ընկեր Շելգայի հանձնարարությամբ:

Մի կես ժամ հետո փոքրիկ բեռնատարից չորս միլիցիոներ ցած թռան Կրեստովսկի կղզու լքյալ ամառանոցի մոտ: Կեչիների ետևում աղոտ բոսորին էին տալիս վերջալույսի մասունքները: Լռության մեջ թույլ տնքոցներ էին լսվում: Քուրքով մի մարդ բերանքսիվայր ընկած էր տան ետևի սանդղամուտքի մոտ: Շրջեցին՝ պահակն էր: Կողքին քլորոֆորմով թրջված բամբակ էր ընկած:

Սանդղամուտքի դուռը բաց էր կրնկի վրա: Կողպեքը պոկված էր: Երբ միլիցիոներները մտան ներս, նկուղից ինչ-որ խուլ ձայն կանչեց.

— Դո՛նա՛կը, խոհանոցի հատակի դո՛նա՛կը բացեք, ընկերներ...

Խոհանոցի պատի մոտ կիտված էին սեղաններ, արկղեր, ծանր պարկեր: Մտնողները դես ու դեն գցեցին դրանք, բարձրացրին դո՛նակը:

Նկուղից դուրս թռավ Շելգան՝ ոտքից գլուխ կորած սարդոստայնի ու փոշու մեջ, աչքերում՝ վայրենի փայլ:

— Շո՛ւտ, այստեղ եկեք,— գոռաց նա՝ անհետանալով դռան ետևում:— Լույս, շո՛ւտ, շո՛ւտ:

Մենյակում (ուր երկաթե մահճակալն էր), գրպանի լապտերների լույսի տակ հատակին տեսան կրակելուց հետո դեն նետված երկու ատրճանակ, թավշե դարչնագույն մի կարտուզ և սուր հոտ արձակող փսխումքի գարշելի հետքեր:

— Զգո՛ւյ՛2,— բղավեց Շելզան:— Շունչներդ պահեք, հեռացեք, սա մա՛հ է:

Ետ-ետ գնալով, դռան կողմը մղելով միլիցիոներներին, նա սարսափով ու զագրանքով նայում էր հատակին ընկած մետաղե մատնաչափ խողովակին:

12

Խոշոր մասշտաբի բոլոր գործարար մարդկանց նման քիմիայի արքա Ռոլինգը նույնպես գործով ընդունում էր հատուկ դրա համար վարձված շենքում՝ օֆիսում, ուր նրա քարտուղարը գտում-ջոկում էր այցելուներին, որոշում նրանց կարևորության աստիճանը, կարդում նրանց մտքերը և սարսափելի քաղաքավարությամբ պատասխանում բոլոր հարցերին: Սղագրուհին մարդկային խոսքի բյուրեղների էր վերածում Ռոլինգի գաղափարները, որոնք (եթե վերցնենք դրանց մեկ տարվա թվաբանական միջինը և բազմապատկենք դրամական համարժեքով) արժեին մոտավորապես հիսուն հազար դոլլար՝ անօրգանական քիմիայի արքայի գաղափարահոսքի յուրաքանչյուր վայրկյանում: Չորս մեքենագրուհիների նշաձև եղունգներն անդադար թռչկոտում էին չորս ունդերվուդների ստեղների վրա: Հանձնակատար մանչուկը կանչը լսելուն պես ակնթարթորեն հայտնվում էր Ռոլինգի աչքի առաջ՝ որպես նրա կամքի նյութականացված թանձրուկը:

Ռոլինգի օֆիսը, որ հարակից էր Մալգերբ բուլվարին, մռայլ ու լուրջ շինություն էր: Մթավուն ծանրապաստառ պատեր, մթավուն բոբրիկ⁴ հատակին, մթավուն կաշեպատ կահույք: Ապակեծածկ մթավուն սեղանների վրա ռեկլամների ժողովածուներ էին, տեղեկատու գրքեր՝ դարչնագույն կաշվե կազմերով, քիմիական գործարանների ծանուցատետրեր: Բուխարին զարդարված էր պատերազմի դաշտերից բերված մի քանի ժանգոտ գազի արկերով ու ռմբանետերով:

Մթավուն ընկուզափայտե բարձր դռան ետևում՝ առանձնասենյակում, դիագրամներով, քարտագրամներով ու լուսանկարներով շրջապատված, նստած էր քիմիայի արքա Ռոլինգը: Զոված-ջոկված այցելուները բոբրիկի վրայով համրաքայլ մտնում էին ընդունարան, նստում կաշեպատ աթոռներին և հուզումով աչքները հառում ընկուզափայտե դռանը: Այնտեղ՝ դռան ետևում, արքայի առանձնասենյակում, օդն իսկ անասելի թանկ գին ուներ, քանի որ համակված էր վայրկյանում հիսուն հազար դոլլար արժեցող մտքերով:

Մարդկային ի՛նչ սիրտ կմնա հանգիստ, երբ պատկառելի լռության մեջ ընդունարանում հանկարծ շարժվի ընկուզափայտե դռան բրոնզե, գուևդ պահած թաթի նմանվող զանգվածեղ բռնակը, և հայտնվի մուգ մոխրագույն բաճկոնակով, ամբողջ աշխարհին հայտնի՝ այտերը ծածկող կարճ մորուքով, տանջալիորեն անբարեհամբույր մի մարդու, համարյա գերմարդ, որի դեղնավուն-անառողջ դեմքը հիշեցնում է նշանավոր մի արտադրանքի՝ չորս սև զոլերով դեղին գավաթի, ողջ աշխարհին ծանոթ

⁴ Ցից խալով մահուդ (ծ. թ.):

ապրանքատեսակը... Կիսաբաց անելով դուռը, արքան հայացքը բնեռեց այցելուին և ասաց ամերիկյան թունդ առողջանությամբ՝ «խնդրեմ»:

13

Քարտուղարը, երկու մատներով ոսկե փոքրիկ մատիտը պահած, հարցրեց (սարսափելի քաղաքավարությամբ).

— Ներեցեք, ձեր ազգանունը:

— Գեներալ Սուբոտին, ռուս... վտարանդի:

Պատասխանողը զայրացկոտ վեր նետեց ուսերն ու ճնշված թաշկինակը տարավ գորշ բեղերի վրայով:

Քարտուղարը, ժպտալով այնպես, կարծես խոսքն ամենահաճելի, սրտամոտ բաների մասին էր, մատիտը վազեցրեց բլոկնոտի վրայով և հարցրեց արդեն միանգամայն զգույշ.

— Ի՞նչ նպատակ է հետապնդելու, մայր Սուբոտին, ձեր նախատեսած զրույցը միստր Ռոլինգի հետ:

— Բացառիկ, խիստ էական նպատակ:

— Թերևս փորձեմ հակիրճ շարադրել այդ ամենը՝ միստր Ռոլինգին ներկայացնելու համար:

— Գիտեք ինչ, այսպես ասած, պարզ նպատակ է դա, պլան... Երկկողմանի շահ...

— Պլան, որ վերաբերում է բոլշևիկների դեմ քիմիական պայքարին, ես ձեզ ճիշտ հասկացա,— հարցրեց քարտուղարը:

— Միանգամայն ճիշտ... Ես մտադիր եմ այդ պլանն առաջարկել միստր Ռոլինգին:

— Վախենում եմ,— հմայիչ քաղաքավարությամբ այցելուի խոսքն ընդհատեց քարտուղարը, և նրա հաճելի դեմքը նույնիսկ տառապանք արտահայտեց,— վախենում եմ, թե միստր Ռոլինգը փոքր-ինչ ծանրաբեռնված լինի նման պլաններով: Անցած շաբաթվանից սկսած հենց միայն ռուսներից հարյուր քսանչորս առաջարկ ենք ստացել բոլշևիկների դեմ քիմիական պատերազմի վերաբերյալ: Մեր պորտֆելում Խարկովի, Մոսկվայի և Պետրոգրադի վրա ծրագրված համաժամանակյա օդային-քիմիական հարձակման հիմնալի դիսպոզիցիա կա: Հեղինակը սրամտորեն ուժերը ծավալում է բուֆերային պետությունների պլացդարմներում... շա՛տ, շատ հետաքրքիր է: Նա նույնիսկ ստույգ նախահաշիվ է տալիս,— վեց հազար ութ հարյուր հիսուն տոննա մանանեխի գազ՝ այդ մայրաքաղաքների բնակչությանը գլխովին բնաջնջելու համար:

Գեներալ Սուրբոտինը, կաս-կարմիր կտրելով սաստկորեն գլխին տված արյունից, ընդհատեց նրան.

— Բանն ինչո՞ւմն է, միստր, ուրեմն: Իմ պլանը վատը չի, բայց դա էլ հիանալի պլանն է: Հարկավոր է գործել: Խոսքից անցնել գործի... Էլ ինչո՞ւ եք ուշացնում:

— Թանկագին գեներալ, ուշացնում ենք այն պատճառով միայն, որ միստր Ռոլինգն առայժմ չի տեսնում իր ծախսերի համարժեքը:

— Ի՞նչ համարժեք, ի՞նչ բան:

— Վեց հազար ութ հարյուր հիսուն տոննա մանանեխի գազը աերոպլաններից թափելը մեծ դժվարություն չէ միստր Ռոլինգի համար, բայց դրա իրագործումը որոշ ծախսեր կպահանջի: Պատերազմը փող արժի, այդպես չէ՞: Ներկայացված պլաններում միստր Ռոլինգն առայժմ միայն ծախսեր է տեսնում: Այնինչ համարժեքը, այսինքն՝ բոլշևիկների դեմ կատարվելիք դիվերսիայից ակնկալվող հասույթը, ցավոք, դեռ չի երևում:

— Պարզ է լույս-օրվա պես... հասույթ... հսկայակա՛ն հասույթ կհասնի բոլոր նրանց, ովքեր Ռուսաստանին կվերադարձնեն նրա օրինական կառավարողներին, նրա օրինական, նորմալ կարգերը,— ոսկու սարե՛ր կհասնեն այդ մարդկանց...— Գեներալը, արծվի նման, հոնքերի տակից աչքերը սևեռել էր քարտուղարի դեմքին:— Հա, ուրեմն համարժեքն էլ ցույց տամ:

— Ճիշտ այդպես, պետք է ներկայանալ՝ զինված թվերով. ձախում՝ պասսիվը, աջում՝ ակտիվը, հետո՝ զիծ և տարբերությունը՝ պլյուս նշանով, որ կարող է հետաքրքրել միստր Ռոլինգին:

— Ըհը՛,— գեներալը ֆսֆսաց, ճակատին քաշեց փոշոտ գլխարկն ու վճռականորեն քայլեց դեպի դուռը:

Գեներալը դեռ դուրս չէր եկել, երբ շքամուտքից լսվեց հանձնակատար տղայի բողոքող ձայնը, հետո մի ուրիշ ձայն ցանկություն հայտնեց, որ սատանան տանի տղային, և քարտուղարի առջև բռնեց Սեմյոնովը՝ կոճակներն արձակված վերարկուով, ձեռքին՝ լայնեզր գլխարկն ու ձեռնափայտը, բերանի անկյունում՝ ծամծմված սիգար:

— Բարի լույս, բարեկա՛մ,— ասաց նա քարտուղարին փութով և սեղանին նետեց գլխարկն ու ձեռնափայտը,— ինձ արքայի մոտ թողեք հերթից դուրս:

Քարտուղարի ոսկե մատիտը կախվեց օդում:

— Բայց միստր Ռոլինգն այսօր արտակարգ զբաղված է:

— Է՛, դատարկ բան է, բարեկամս... Իմ ավտոմոբիլում սպասում է մի մարդ, որ հենց նոր է ժամանել Վարշավայից... Ասացեք Ռոլինգին, որ մենք եկել ենք Գարինի գործով:

Քարտուղարի հոնքերը թռան ճակատին, և նա անհետացավ ընկուզափայտե դռան ետևում: Մի րոպեից գլուխը դուրս գցվեց. «Մայո Սեմյոնով, ձեզ խնդրում են»,— սվսվացրեց քարտուղարը մեղմիկ շշուկով: Եվ ինքն էլ սեղմեց գունդ պահած թաթի նմանվող բռնակը:

Սեմյոնովը հառնեց քիմիայի արքայի աչքի առաջ: Ընդ որում նա ոչ մի առանձին հուզում չցուցաբերեց, նախ՝ այն պատճառով, որ բնավորությամբ գռեհիկ էր ու լկտի, և երկրորդ՝ որ այդ պահին արքան ավելի շատ ի՛ր կարիքն ուներ, քան ինքն՝ արքայի:

Ռոլինգը շաղափում էր նրան կանաչ աչքերով: Սեմյոնովը, դրանից էլ չշփոթվելով, սեղանի մյուս կողմից նստեց դեմառդեմ: Ռոլինգն ասաց.

— Հապա՞:

— Գործն արված է:

— Գծագրե՞րը:

— Գիտեք, միասոր Ռոլինգ, այդ հարցում որոշ թյուրիմացություններ են եղել...

— Ես հարցնում եմ՝ ո՞ւր են գծագրերը: Ես գծագրեր չեմ տեսնում,— ասաց Ռոլինգը ցասկոտ և ավով թեթև զարկեց սեղանին:

— Լսեք, Ռոլինգ, մենք պայմանավորվել ենք, որ ես ձեզ կտրամադրեմ ոչ միայն գծագրերը, այլև հենց սարքը... Ես չափից դուրս շատ բան եմ արել... Մարդիկ եմ գտել... Ուղարկել Պետրոգրադ: Նրանք կարողացել են մտնել Գարինի լաբորատորիան: Տեսել են, թե ինչպես է գործում սարքը... Բայց այդ ժամանակ սատանան գիտի թե ինչ է պատահել... Նախ՝ պարզվել է, որ երկու Գարին կա:

— Ես դա ենթադրում էի հենց սկզբից,— ասաց Ռոլինգը քամահրանքով:

— Մեկին հաջողվեց վերացնել մեջտեղից:

— Սպանեցի՞ք:

— Եթե կուզեք՝ այդպիսի մի բան: Համենայն դեպս, նա մեռել է: Այդ բանը ձեզ չպիտի անհանգստացնի. լիկվիդացիան կատարվել է Պետրոգրադում, լիկվիդացվածն ինքը սովետական հպատակ է՝ դատարկ բան... Բայց հետո հայտնվեց նրա նմանակը: Եվ մենք ահավոր ջանքեր գործադրեցինք...

— Մի խոսքով,— ընդհատեց Ռոլինգը,— նմանակը կամ ինքը՝ Գարինը ողջ է, և դուք ինձ չեք հասցրել ոչ գծագրերը, ոչ սարքը, չնայած իմ արած ծախսերին:

— Ուզում եք՝ կանչեմ, ավտոմոբիլում նստած է այդ ամբողջ գործի մասնակից Ստաս Տիկլինսկին, նա ավելի մանրամասն կպատմի:

— Ոչ մի Տիկլինսկու էլ չեմ ուզում տեսնել, ինձ պետք են գծագրերն ու սարքը... Ջարմանում եմ ձեր համարձակության վրա՝ ներկայանում եք դատարկ ձեռքով...

Չնայած այս խոսքերի սառնությանը, չնայած այն բանին, որ խոսելուց հետո Ռոլինգը սպանիչ հայացքով նայեց Մեմյոնովին՝ վստահ, որ քնձռոտ վտարանդին կմոխրանա, կչքվի անհետ,— Մեմյոնովը, առանց շփոթվելու, բերանը խոթեց ծամծմված սիգարն ու ասաց ժիր-ժիր.

— Որ չեք ուզում տեսնել Տիկլինսկուն՝ պետք էլ չի, մեծ բան չեք կորցնի: Բայց տեսեք ինչ կա. ինձ փող է հարկավոր, Ռոլինգ, քսան հազար ֆրանկ: Չե՞կ կգրեք, թե կանխիկ կտաք:

Իր ողջ վիթխարի փորձառությամբ և մարդկանց ճանաչելով հանդերձ, Ռոլինգը կյանքում առաջին անգամ էր տեսնում նման անպատկառ մարդու: Նրա մտեղ քթի վրա նույնիսկ քրտինքի պես բան դուրս տվեց՝ այն աստիճան էր իր վրա ճիգ գործ դնում, որ թանաքամանը չհասցնի Մեմյոնովի պեպենոտ մոտոթին... (Բսկ քանի՛-քանի թանկարժեք վայրկյաններ կորան այդ տիմար ու ավելորդ խոսակցության ընթացքում...): Տիրապետելով ինքն իրեն, նա ձեռքը մեկնեց գանգին:

Մեմյոնովը, նրա ձեռքին հետևելով, ասաց.

— Բանն այն է, թանկագին միստր Ռոլինգ, որ ինժեներ Գարինը հիմա Փարիզում է:

15

Ռոլինգը վեր ցատկեց տեղից. ռունգները լայնացան, ուռեց հոնքամիջի երակը: Նա վազեց ու դուռը փակեց բանալիով, հետո կիպ մոտեցավ Մեմյոնովին, մի ձեռքով բռնեց աթոռի թիկնակը, մյուսով կառչեց սեղանի եզրից: Կռացավ՝ դեմքը հասցնելով նրա դեմքին.

— Ստում եք:

— Ա՛յդ էր պակաս, ինչո՞ւ պիտի ստեմ... Տեսեք ինչպես է եղել. Ստաս Տիկլինսկին այդ նմանակին հանդիպել է Պետրոգրադում, փոստատանը, երբ սա հեռագիրը տալիս է եղել, ու նկատել է հասցեն՝ Փարիզ, Բուլվար Բատինյոլ... Երեկ Տիկլինսկին հենց եկավ Վարշավայից՝ մենք իսկույն վազ տվինք Բատինյոլ բուլվար և սրճարանում քիթ-քթի դեմ ելանք Գարինին կամ նրա նմանակին՝ ի՛նչ իմանաս, սատանան էլ չի ջոկի:

Ռոլինգի հայացքը սողաց Մեմյոնովի պեպենոտ դեմքի վրայով: Ապա շտկվեց նա, և թոքերից գերայրված շունչ դուրս ժայթքեց.

— Դուք շատ լավ եք հասկանում, որ մենք Սովետական Ռուսաստանում չենք, այլ Փարիզում. եթե հանցանք կատարեք՝ ես ձեզ չեմ ազատի գիլիոտինից: Բայց եթե փորձեք ինձ խաբել՝ ես ձեզ կտրորեմ, փռի կդարձնեմ:

Վերադարձավ իր տեղը, նողկանքով բացեց չեկի գրքուկը. «Քսան հազար չեմ տա, ձեզ հինգն էլ հերիք է»... Գրեց չեկը, սեղանի վրայով եղունգով հրեց Սեմյոնովի կողմն ու հետո, մեկ վայրկյանից ոչ անց, արմունկները հենեց սեղանին ու դեմքը սեղմեց ավերի մեջ:

16

Իհարկե, պատահականության կամքով չէր, որ գեղեցկուհի Ջոյա Մոնրոզը դարձավ քիմիայի արքայի սիրուհին: Ամեն տեղ պատահականություն են տեսնում միայն հիմարներն ու նրանք, ովքեր չգիտեն, թե ինչ ասել է պայքար և հաղթանակ: «Ա՛յ սա բախտավոր աստղի տակ է ծնվել»,— ասում են նրանք նախանձով և հաջողակ մարդուն նայում ինչպես հրաշքի: Սակայն բավական է տապալվի նա, որպեսզի հազարավոր հիմարներ հաճույքով ոտքի տակ տան նրան՝ աստվածային պատահականությունից մերժված այդ թշվառին:

Ոչ պատահականության ոչ մի նշույլ, Ջոյա Մոնրոզին խելքն ու կամքը միայն հասցրին Ռոլինգի անկողնուն: Նրա կամքը, պողպատի նման, կոփված էր տասնինը թվականի արկածներով: Նրա միտքը սուր էր, այնքան, որ նա գիտակցաբար շրջապատողների մեջ վառ էր պահում իր հանդեպ աստվածային ճակատագրի կամ՝ Երջանկության բացառիկ բարեհաճության հավատը...

Այն թաղամասում, ուր ապրում էր նա (Սեն գետի ձախ ափ, Սեն փողոց), մանր ապրանքների, համեմունքի, գինու, ածխի և նպարեղենի կրպակներում Ջոյա Մոնրոզին սրբի պես մի բան էին համարում:

Նրա ցերեկային ավտոմոբիլը՝ 24HP սև լիմուզինը, նրա զբոսամեքենան՝ 80HP կիսաստվածային ռոլս-ռոյսը, նրա իրիկնային ծածկակառքը՝ էլեկտրական լույսերով, ներսը՝ մզոտված մետաքսով, փոքրիկ ծաղկամաններով, արծաթե բռնակներով, և առանձնապես Դովիլի կազինոյում մեկուկես միլիոն ֆրանկ շահելու իրողությունը կրոնական հայացք էին առաջ բերել թաղամասում:

Ջոյա Մոնրոզը շահած գումարի կեսը շրջահայացորեն, մեծ բանիմացությամբ «մուծեց» մամուլ:

Հոկտեմբերից (փարիզյան սեզոնի սկիզբը) մամուլը «գեղեցկուհի Մոնրոզին գրչի վրա առավ»: Նախ, մանրբուրժուական մի թերթում պասկվիլ հայտնվեց Ջոյա Մոնրոզի սնանկացած սիրեկանների մասին: «Գեղեցկուհին չափից դուրս թանկ է նստում նրանց վրա»,— աղաղակում էր թերթը: Հետո մի ազդեցիկ ռադիկալ պաշտոնաթերթ, որտեղից որտեղ, այդ պասկվիլի առիթով որոտագին արտահայտվեց մանր բուրժուաների մասին, որոնք պառլամենտ են ուղարկում իրենց թաղամասից ոչ լայն մտահոորիզոնով խանութպանների և գինեվաճառների: «Դիցուք թե Ջոյա Մոնրոզը սնանկացրել է մի դյուծին օտարերկրացիների,— բացականչում էր թերթը,— բայց դրա փոխարեն նրանց փողերը շրջանառություն են կատարում Փարիզում, ավելացնում են կյանքի էներգիան:

Մեզ համար Ձոյա Մոնրոզը կենսական առողջ հարաբերությունների խորհրդանիշ է միայն, հավերժական շարժման խորհրդանիշ, ուր մեկն ընկնում է, մյուսը՝ բարձրանում»:

Ձոյա Մոնրոզի դիմանկարն ու կենսագրությունը տպագրվում էին բոլոր թերթերում:

«Նրա հանգուցյալ հայրը ծառայել է Սանկտ-Պետերբուրգի կայսերական օպերայում: Ութնամյա հմայիչ աղջնակ Ձոյային տալիս են բալետի դպրոց: Անմիջապես պատերազմից առաջ նա ավարտում է դպրոցն ու բալետում իր անդրանիկ ելույթն ունենում այնպիսի հաջողությամբ, ինչպիսին չէր հիշում Հյուսիսի մայրաքաղաքը: Բայց ահա՝ պատերազմ, և Ձոյա Մոնրոզը գթառատությամբ առլեցուն մատաղ սրտով նետվում է ռազմաճակատ՝ կարմիր խաչը կրծքին մոխրագույն զգեստով: Նրան տեսնում են ամենավտանգավոր տեղերում՝ թշնամական արկերի մրրիկի մեջ հանգիստ խոնարհված վիրավոր զինվորի վրա: Ինքն էլ է վիրավորվում (որ, սակայն, վնաս չի տալիս դեռատի գեղուհու նրա մարմնին), նրան տանում են Պետերբուրգ, և այնտեղ նա ծանոթանում է ֆրանսիական բանակի մի կապիտանի հետ: Հեղափոխություն: Ռուսաստանը դավաճանում է դաշնակիցներին: Ձոյա Մոնրոզի հոգին ցնցված է Բրեստի հաշտությունից: Իր բարեկամի՝ ֆրանսիացի կապիտանի հետ նա փախչում է հարավ և այնտեղ ձի հեծած, հրացանը ձեռքին, որպես մոլեգնած գեղանագություն, կոչվում է բոլշևիկների դեմ: Նրա բարեկամը մեռնում է բժավոր տիֆից: Ֆրանսիացի ծովայինները Ձոյա Մոնրոզին ականակրով տանում են Մարսել: Եվ ահա նա Փարիզում է: Նա ընկնում է պրեզիդենտի ոտքերը՝ խնդրելով իրեն հնարավորություն տալ ֆրանսահպատակ դառնալու: Նա պարում է ի նպաստ ավերված Շամպանի թշվառ բնակչության: Նա բարեգործական բոլոր երեկոների մասնակիցն է: Նա շլացուցիչ աստղ է՝ ընկած Փարիզի մայթերին»:

Ընդհանուր կողմերով կենսագրությունը հավաստի էր: Փարիզում Ձոյան արագ շուրջը նայեց ու գնաց ուղիղ գծով՝ միշտ առաջ, միշտ պայքարի մեջ, միշտ դեպի ամենադժվարինն ու արժեքավորը: Նա իսկապես սնանկացրել էր մի դյուծին վաղահաս հարուստների՝ հենց այն կարճիկ տղաներից, որոնք մատանիավոր մագճոտ մատներ ունեն և բորբոքուն այտեր: Ձոյան թանկ կին էր, և նրանք կործանվեցին:

Նա շատ շուտ հասկացավ, որ այդ վաղահասներն իրեն մեծ շուք ու փայլ չեն տա Փարիզում: Այնժամ նա սիրեկան ընտրեց մի ճանաչված լրագրողի, հետո նրան դավաճանեց ու կապվեց խոշոր արդյունաբերությունից ներկայացված պառլամենտական մի գործչի հետ և հասկացավ, որ քսաներորդ դարի քսանական թվականներին ամենափառավոր բանը քիմիան է:

Քարտուղար վարձեց, որն ամեն օր նրան զեկուցում էր քիմիական արդյունաբերության հաջողությունների մասին և անհրաժեշտ տեղեկություններ տալիս: Եվ այդպես նա իմացավ, որ առաջիկայում Եվրոպա գալու մտադրություն ունի քիմիայի արքա Ռոլինգը:

Իսկույն մեկնեց Նյու Յորք: Այնտեղ, տեղում, հոգով ու մարմնով գնեց խոշոր թերթի մի ռեպորտորի, և մամուլում հաղորդագրություն հայտնվեց՝ Նյու Յորք է եկել Եվրոպայի ամենախելացի, ամենագեղեցիկ կինը, որն իր մեջ միավորում է պարուհու մասնագիտությունը և հետաքրքրությունն ամենամոդայական գիտության՝ քիմիայի

հանդեպ, և որը նույնիսկ, ավանդական աղամանդների փոխարեն, վզին լուսատու գազով լցված բյուրեղապակյա գնդիկների մանյակ է գցում: Այդ գնդիկներն իրենց ներգործությունն ունեցան ամերիկացիների երևակայության վրա:

Երբ Ռոլինգը բարձրացավ Ֆրանսիա մեկնող շոգենավը, վերևի տախտակամածին, թենիսի հրապարակում, ծովային քամուց խշշացող լայնատերև արմավենու և ծաղկուն նշենու միջև, հյուսկեն թիկնաթոռին նստած էր Ջոյա Մոնրոզը:

Ռոլինգը գիտեր, որ դա ամենամոդայական կինն է Եվրոպայում, բացի այդ, Ջոյա Մոնրոզն իսկապես դուր եկավ իրեն: Ռոլինգը նրան առաջարկեց լինել իր սիրուհին: Ջոյա Մոնրոզը պահանջ դրեց պայմանագիր կնքել՝ մեկ միլիոն դոլլարի տուժավճարով:

Ռոլինգի նոր կապի և արտասովոր պայմանագրի մասին հաղորդվեց ռադիոյով հենց բաց օվկիանոսից: Էյֆելյան աշտարակն ընդունեց այդ սենսացիան, և հաջորդ օրը Փարիզն սկսեց խոսել Ջոյա Մոնրոզի և քիմիայի արքայի մասին:

17

Ռոլինգը չէր սխալվել սիրուհու ընտրության մեջ: Դեռ շոգենավում Ջոյան ասաց նրան.

— Սիրելի բարեկամ, իմ կողմից հիմարություն կլիներ, եթե քիթս խոթեի ձեր գործերի մեջ: Բայց դուք շուտով կտեսնեք, որ իբրև քարտուղար ես շատ ավելի հարմար եմ, քան սիրուհի: Կանացի զիզի-պիզիներն ինձ քիչ են զբաղեցնում: Ես փառասեր եմ: Դուք մեծ մարդ եք, ես հավատում եմ ձեզ: Դուք պիտի հաղթեք: Զմոռանաք՝ ես հեղափոխություն եմ տարել, հիվանդացել եմ բժավոր տիֆով, ես կռվել եմ իբրև զինվոր և ձի հեծած հազարավոր կիլոմետրեր եմ կտրել: Այդ ամենն անկարելի է մոռանալ: Իմ հոգին խարանված է ատելությամբ:

Ռոլինգին զվարճալի թվաց նրա պառկաբարությունը: Մատով թեթևակի զարկեց նրա քթի ծայրին ու ասաց.

— Պատիվս, գործարար մարդու մոտ քարտուղար լինելու համար դուք չափից շատ կիրք ու եռանդ ունեք, դուք խելագար եք, քաղաքականության մեջ և գործերում դուք միշտ դիլետանտ կմնաք:

Փարիզում Ռոլինգն սկսեց բանակցություններ վարել քիմիական գործարանները միավորելով տրեստ կազմելու շուրջ: Ամերիկյան խոշոր կապիտալ ներդրեց Հին Աշխարհի արդյունաբերության մեջ: Ռոլինգի գործակալները հեռատեսորեն գնեցին բոլոր բաժնետոմսերը: Փարիզում Ռոլինգին «ամերիկյան գոմշացուլ» էին ասում: Եվ իրոք, նա հսկա էր թվում եվրոպական արդյունաբերողների շրջապատում: Նա ընթանում էր՝ ոչ մի արգելքի չնայելով: Նրա դիտանկյունը նեղ էր ու սուր, նա իր առջև տեսնում էր սոսկ մի նպատակ՝ համաշխարհային քիմիական արդյունաբերությունը կենտրոնացնել մեկ (սեփական) ձեռքում:

Զոյա Մոնրոզը կարճ ժամանակում ուսումնասիրեց նրա բնավորությունը, պայքարի նրա հնարքները: Հասու եղավ նրա ուժին ու թուլությանը: Ռոլինգը վատ էր գլուխ հանում քաղաքականությունից ու երբեմն հիմարություններ էր դուրս տալիս հեղափոխության ու բոլշևիկների մասին: Զոյա Մոնրոզն աննկատելիորեն նրան շրջապատեց պետքական և օգտակար մարդկանցով: Կապեց նրան լրագրողների աշխարհի հետ՝ այստեղ գրույցները դեկավարողի դեր ստանձնելով: Նա կաշառում էր մանր խրոնիկյորներին, որոնց վրա Ռոլինգն ուշադրություն չէր դարձնում, բայց որոնք նրան ավելի մեծ ծառայություններ էին մատուցում, քան հեղինակավոր լրագրողները, որովհետև մծղուկների պես թափանցում էին կյանքի բոլոր ծակուծուկները:

Երբ Զոյա Մոնրոզը «դասավորեց» պառլամենտում աջ դեպուտատներից մեկի ոչ մեծ ճառը «Ֆրանսիայի քիմիական պաշտպանության նպատակներով ամերիկյան արդյունաբերության հետ սերտ կապի անհրաժեշտության մասին», Ռոլինգն առաջին անգամ տղամարդավարի, բարեկամաբար, թոթվելով սեղմեց նրա ձեռքը.

— Շատ լավ, ես ձեզ քարտուղար եմ վերցնում շաբաթական քսանյոթ դոլլար ռոճիկով:

Ռոլինգը հավատաց Զոյա Մոնրոզի օգտակարությանը և սկսեց նրա հետ անկեղծ լինել գործնականորեն, այսինքն՝ մինչև վերջ:

18

Զոյա Մոնրոզը կապ էր պահպանում ռուս վտարանդիներից մի քանիսի հետ: Նրանցից մեկը՝ Սեմյոնովը, Մոնրոզի մոտ ռոճիկով մշտական ծառայության մեջ էր: Նա պատերազմական ժամանակների շրջանավարտ ինժեներ-քիմիկոս էր, հետո եղել էր պրապորշչիկ, հետո՝ սպիտակ սպա, իսկ տարագրության մեջ զբաղվում էր առևտրական մանր միջնորդ գործարքներով, ընդհուպ մինչև փողոցային աղջիկներին մաշված զգեստներ վերավաճառելը:

Զոյա Մոնրոզի մոտ նա հակահետախուզական գործունեություն էր վարում: Նրա համար բերում էր սովետական հանդեսներ ու թերթեր, հաղորդում տեղեկություններ, բամբասանքներ ասեկոսներ: Ճշտակատար էր, հանդուգն ու ոչ մի բանից չխորշող:

Մի անգամ Զոյա Մոնրոզը Ռոլինգին արևելյան լրագրից մի փոքրիկ հոդված ցույց տվեց, ուր հաղորդվում էր Պետրոգրադում պատրաստվող կործանիչ ահռելի ուժ ունեցող սարքի մասին: Ռոլինգը ծիծաղեց.

— Ցնդաբանություն է, ոչ ոքի չեն վախեցնի... Դուք չափից դուրս վառ երևակայություն ունեք: Բոլշևիկներն ընդունակ չեն որևէ բան ստեղծելու:

Այնժամ Զոյան նախաճաշի հրավիրեց Սեմյոնովին, և նա այդ հոդվածի առիթով արտասովոր մի պատմություն արեց.

«... Տասնինը թվին Պետրոգրադում, իմ փախուստից քիչ առաջ, փողոցում հանդիպեցի բարեկամներիցս մեկին՝ լեհ Ստաս Տիկլինսկուն, որի հետ ավարտել եմ տեխնոլոգիական ինստիտուտը: Թիկունքին՝ մախաղ, ոտքերը փաթաթված գորգի կտորներով, վերարկուի վրա՝ կավճով գրված թվանշաններ-հերթերի հետքեր: Մի խոսքով, ամեն ինչ պետքն եղածի պես: Բայց դեմքն աշխույժ է: Աչքով է անում: Ի՞նչ է եղել տեսնես: «Ձեռքս, ասում է, այնպիսի մի ոսկի գործ է ընկել, այ լյուլի՛, միլիոնանոց գործ: Ի՛նչ միլիոնանոց, հարյուրավոր միլիոնների (ոսկով, իհարկե)»: Ես, հասկանալի է, կպա թե՛ պատմիր, բայց նա ծիծաղեց միայն: Դրանով էլ բաժանվեցինք: Մի երկու շաբաթից անցնում էի Վասիլևյան կղզիով, որտեղ Տիկլինսկին է ապրում: Հիշեցի նրա ոսկի գործը, ասի ինձուին՝ արի այդ միլիոնատիրոջից մի կես ֆունտ շաքար խնդրեմ: Մտա մոտը: Տեսնեմ՝ Տիկլինսկիս պառկած է համարյա մահամերձ, ձեռքերն ու կուրծքը բինտով փաթաթված:

— Այդ ո՞վ է քեզ այդպես մշակել:

— Սպասի՛ր,— ասում է,— սուրբ կույսն ինձ օգնի՝ լավանամ, պիտի դրան սպանեմ:

— Ո՞ւմ՝ դրան:

— Գարինին:

Ու նա պատմեց, ճիշտ է, կցկտուր ու մշուշապատ՝ չցանկանալով մանրամասները բացել, թե ինչպես իր հին ծանոթը՝ ինժեներ Գարինը, իրեն առաջարկել է ածխամուկեր պատրաստել չտեսնված կործանիչ ուժ ունեցող ինչ-որ սարքի համար: Տիկլինսկուն շահագրգռելու համար խոստացել է տոկոս բաժին հանել նրան շահույթից: Մտադիր է փորձել ավարտելուց ետ պատրաստի սարքն առած ծկել Շվեյցարիա, այնտեղ արտոնագիր ձեռք բերել և անցնել սարքի շահագործմանը՝ ինքնուրույն ու անկախ:

Տիկլինսկին ոգևորությամբ սկսում է աշխատել բրգիկների վրա: Խնդիրն այն էր, որ դրանք, հնարավորին չափ փոքր ծավալ ունենալով, հնարավորին չափ մեծ ջերմություն արձակեին: Գարինը սարքի կառուցվածքը գաղտնի է պահում, ասում է, թե դրա սկզբունքը չտեսնված պարզ է, ուստի ամենափոքր ակնարկն իսկ կբացի գաղտնիքը: Տիկլինսկին նրան բրգիկներ է մատակարարում, բայց ինչքան էլ խնդրում է՝ ոչ մի կերպ չի կարողանում համոզել, որ սարքը ցույց տա:

Նման անվստահությունը կատաղեցնում է Տիկլինսկուն: Նրանք սկսում են հաճախակի վիճել: Մի անգամ Տիկլինսկին թաքուն հետևում է Գարինին մինչև փորձավայրը՝ Պետերբուրգյան կողմի խուլ փողոցներից մեկում գտնվող կիսավեր մի տուն: Տիկլինսկին մի կերպ ներս է սողոսկում Գարինի ետևից, երկար իջնում է ինչ-որ աստիճաններով, գնում ապակիները ջարդված պատուհաններ ունեցող դատարկ սենյակներով և վերջը ներքնահարկից լսում ժայթքող գոլորշու ձայն հիշեցնող ահավոր ֆշշոց և վառված բրգիկների ծանոթ հոտն առնում:

Նա զգուշորեն իջնում է նկուղ, բայց ոտքը դիպչում է կոտրատված աղյուսների, ընկնում է, աղմուկ հանում և, մի երեսուն քայլի վրա, ճրագի լույսի մեջ տեսնում է Գարինի ծամածոված դեմքը: «Ո՞վ է, ո՞վ կա այստեղ»,— գոռում է Գարինը կատաղի, և նույն պահին

գործելու ասեղից ոչ հաստ կուրացուցիչ մի ճառագայթ պոկվում է պատի մոտից և հասնում Տիկլինսկուն՝ շեղակի ճեղքելով կուրծքն ու թևը:

Տիկլինսկին ուշքի է գալիս առավոտվա դեմ, երկար օգնություն է կանչում և արյունաշաղախ, չորեքթաթ դուրս է սողում նկուղից: Նրան վերցնում են անցորդները և ձեռնասայլակով հասցնում տուն: Երբ լավանում է, սկսվում է պատերազմը Լեհաստանի հետ, և նա ստիպված պոչը քաշում է Պետրոգրադից»:

Այս պատմությունը Ջոյա Մոնրոգի վրա արտակարգ տպավորություն գործեց: Ռոլինգը թերահավատորեն քննադատում էր. նա հավատում էր միայն հեղձուցիչ գազերի ուժին: Զրահանավերը, ամրոցները, թնդանոթները, մեծ ու ծանրաշարժ բանակները և նման բաները, նրա կարծիքով, բարբարոսության մնացուկներ էին: Աերոպլաններ և քիմիա՝ ահա պատերազմի միակ հզոր զենքերը: Իսկ պետրոգրադյան ինչ-որ սարքեր-մարքեր դատարկ բաներ էին ու դատարկ բաներ...

Սակայն Ջոյա Մոնրոգը չհանգստացավ: Նա Մեմյոնովին ուղարկեց Ֆինլանդիա, որ այնտեղից ստույգ տեղեկություններ ստանա Գարինի մասին: Մեմյոնովի վարձած սպիտակ սպան դահուկներով անցավ ռուսական սահմանը, Պետրոգրադում գտավ Գարինին, խոսեց նրա հետ և նույնիսկ առաջարկեց միասին աշխատել: Գարինն իրեն շատ զգույշ էր պահում: Ըստ երևույթին հայտնի էր նրան, որ իրեն հետևում են արտասահմանից: Իր սարքի մասին խոսում էր սոսկ այն իմաստով, որ առասպելական գորություն է սպասում նրան, ում ձեռքին կլինի այդ հրաշքը: Սարքի մոդելի փորձարկումները փայլուն արդյունքներ տվին: Գարինն սպասում էր միայն, որ ավարտվեն աշխատանքները մոմբրզիկների վրա:

19

Վաղ գարնանային կիրակնօրյա անձրևոտ այդ երեկոյան պատուհանների և անհամար լապտերների լույսերն արտացոլվում էին փարիզյան փողոցների ասֆալտի մեջ:

Թաց ավտոմոբիլները սլանում էին ասես սև ջրանցքներով, հրե խորխորատների վրայով: Վազ տալիս, բախվում, պտույտ-պտույտ էին անում ջրաթաթավ հովանոցները: Անձրևամշուշը հագեցած էր զբոսարանների փտափոտ տամկությամբ, բանջարեղենի կրպակների, բենզինի այրուքի և օծանելիքի հոտերով:

Անձրևաջուրը չոչում էր գրաֆիտե տանիքների, պատշգամբների վանդակների, սրճարանների լայնատարած պարուսիներ շերտավոր ծածկերի վրայով: Մշուշում աղոտ վառվում, պտտվում, առկայծում էին բազմապիսի զվարճավայրերի լուսառեկլամները:

Այդ օրը փոքր մարդիկ՝ գործակատարներ ու գործակատարուհիներ, մանր պաշտոնյաներ ու ծառայողներ, ժամանակ էին անցկացնում ով ինչպես կարող էր: Խոշոր, գործարար,

պատկառելի մարդիկ նստել էին իրենց տներում, բուխարիների առաջ: Կիրակին հասարակ ժողովրդի՝ ամբոխի օրն էր, որ տրվել էր նրան հոշոտելու համար:

Ջոյա Մոնրոզը, ծնկներն իրեն քաշած, նստել էր լայն բազմոցին, շրջապատված բարձիկներով: Ծխում էր ու նայում բուխարու կրակին: Ռոլինգը ֆրակով տեղավորվել էր խոշոր թիկնաթոռի մեջ, ոտքերը դրել աթոռակին և նույնպես ծխում էր ու նայում վառվող ածուխներին:

Բուխարու բոցից լուսավորված նրա դեմքը թվում էր կաս-կարմիր շիկացած,— տիեզերքի տիրակալի դեմքը՝ մսեղ քիթը, կարճ մորուքով պատված այտերը, թեթևակի բորբոքված աչքերը կիսախուփ կոպերի տակ: Նա անձնատուր էր եղել հաճելի տաղտուկին, որ անհրաժեշտ է շաբաթը մեկ անգամ՝ ուղեղին ու նյարդերին հանգիստ տալու համար:

Ջոյա Մոնրոզն առաջ պարզեց գեղեցիկ հոլանի ձեռքերն ու ասաց.

— Ճաշից հետո արդեն երկու ժամ է անցել, Ռոլինգ:

— Այո,— պատասխանեց Ռոլինգը,— ես էլ, ձեզ նման, կարծում եմ, որ մարսողության ակտն ավարտված է:

Ջոյա Մոնրոզի ջինջ, համարյա երազկոտ աչքերը սահեցին նրա դեմքի վրայով: Կամացուկ, լուրջ ձայնով դիմեց նրան՝ տալով անունը: Նա արձագանքեց՝ առանց շարժվելու տաքացած թիկնաթոռի մեջ.

— Այո, լսում եմ ձեզ, պատիկ:

Խոսելու արտոնությունը տրված էր: Ջոյա Մոնրոզը, տեղաշարժվելով, նստեց բազմոցի ծայրին, գրկեց ծունկը:

— Ասացեք, Ռոլինգ, քիմիական գործարանները մե՞ծ վտանգ են ներկայացնում պայթյունի համար:

— Օ՛հ, այո: Քարածխի չորրորդ ածանցյալը՝ տրոտիլը, չափազանց հզոր պայթուցիկ նյութ է: Քարածխի ութերորդ ածանցյալով՝ պիկրինաթթվով, լցնում են ծովային հրանոթների զրահահար արկերը: Բայց կա նաև ավելի զորեղ մի բան՝ տետրիլը:

— Իսկ դա ի՞նչ է, Ռոլինգ:

— Էլի նույն քարածուխը: Բենզոլը (C_6H_6), ութսուն աստիճանի տակ խառնված ազոտաթթվի (HNO_3) հետ, տալիս է նիտրոբենզոլ: Նիտրոբենզոլի բանաձևն է $C_6H_5NO_2$. Եթե այստեղ O_2 թթվածնի երկու մասը փոխարինենք H_2 ջրածնի երկու մասով, այսինքն՝ եթե նիտրոբենզոլը ութսուն աստիճանի տակ սկսենք դանդաղ խառնել թուջի խարտուքի, փոքր քանակությամբ աղաթթվի հետ, ապա կստանանք անիլին ($C_6H_5NH_2$): Անիլինը, հիսուն մթնոլորտ ճնշման տակ խառնվելով փայտի սպիրտի հետ, կտա դիմեթիլ-անիլին: Հետո փորենք մի հսկա հոր, շրջապատենք հողաթմբով, մեջը սարայ սարքենք ու այնտեղ առաջ բերենք դիմեթիլ-անիլինի ռեակցիան ազոտաթթվի հետ: Այդ ռեակցիայի ժամանակ

հարկ կլինի, որ ջերմաչափերին հետևենք հեռվից, հեռադիտակով: Դիմեթիլ-անիլինի՝
ռեակցիան ազոտաթթվի հետ մեզ կտա տետրիլ: Հենց այդ տետրիլ ասվածն իսկական դև է՝
ռեակցիայի ժամանակ երբեմն պայթում է անհայտ պատճառներից և հսկայական
գործարանները փռնի դարձնում: Դժբախտաբար, ստիպված ենք լինում գործ ունենալ դրա
հետ. տետրիլը, մշակված ֆոսգենով, տալիս է կապույտ ներկ՝ կրիստալ-վիռլետ: Դրանով
ես լավ փող եմ վաստակել: Դուք ինձ ծիծաղելի հարց տվիք... Հըմ... Ես կարծում էի, թե դուք
ավելի քաջատեղյակ եք քիմիային: Հըմ... Քարածխի ձյուրից, ասենք, պիրամիդոնի մի
դեղահատ պատրաստելու համար, որը, ասենք, կանցկացնի ձեր գլխացավը, անհրաժեշտ
է հաջորդական աստիճանների մի երկար շարք անցնել... Քարածխից մինչև պիրամիդոնը
կամ օծանելիքի սրվակը կամ սովորական լուսանկարչական պրեպարատն ընկած
ճանապարհին այնպիսի դիվային բաներ կան, ինչպիսիք են տրոտիլն ու պիկրինաթթուն,
այնպիսի հրաշալի բաներ, ինչպիսիք են բրոմ-բենզիլ-ցիանիդը, քլոր-պիկրինը, դի-ֆենիլ-
քլոր-արսենը և այլն, և այլն, այսինքն՝ մարտական գազերը, որոնցից փռշտում են,
արտասվում, իրենց երեսներից պոկում պաշտպանական դիմակները, շնչահեղձ լինում,
արյուն փսխում, պատվում թարախապալարներով, նեխում ողջ-ողջ...

Քանի որ Ռոլինգը ձանձրանում էր կիրակնօրյա այդ անձրևոտ երեկոյան, ուստի
հաճույքով անձնատուր եղավ քիմիայի մեծ ապագայի վերաբերյալ
խորհրդածություններին:

— Ես կարծում եմ (նա քթի մոտ թափահարեց կիսով չափ ծխված սիգարը), ես կարծում եմ,
որ Սավառֆն աստվածը երկինք և երկիր և ամենայն կենդանի բան արարել է քարածխից
ու կերակրի աղից: Աստվածաշնչում այդ մասին ուղղակի չի ասված, բայց կարելի է
կռահել: Նա, ով տիրում է քարածխին ու աղին՝ տիրում է ամբողջ աշխարհին:
Գերմանացիները տասնչորս թվի պատերազմի մեջ մտան միայն այն պատճառով, որ
ամբողջ աշխարհի քիմիական գործարանների ինը տասներորդը պատկանում էր
Գերմանիային: Գերմանացիները հասկանում էին քարածխի ու աղի գաղտնիքը. նրանք
միակ կուլտուրական ազգն էին այդ ժամանակ: Բայց նրանք հաշվի չէին առել, որ մենք՝
ամերիկացիներս, ինն ամսում Էջվուդի զինագործարան կարող ենք կառուցել:
Գերմանացիները բաց արին մեր աչքերը, մենք հասկացանք, թե ուր պետք է ներդնել փողը,
և այժմ աշխարհին պիտի տիրենք մենք և ոչ թե նրանք, որովհետև պատերազմից հետո
փողն էլ է մեզ մոտ, քիմիան էլ: Մենք ամենից առաջ Գերմանիան, իսկ հետո նաև աշխատել
իմացող մյուս երկրները (չիմացողները կմեռնեն կգնան բնական կարգով, այդ բանում
մենք կօգնենք նրանց), մի խոսքով, այդ բոլոր երկրները կվերածենք մի հզոր ֆաբրիկայի...
Ամերիկյան դրոշը կգոտևորի ամբողջ հողագունդը, ինչպես ժապավենը՝ կոնֆետի տուփը,
հասարակածով մեկ ու բևեռից բևեռ...

— Ռոլինգ,— ընդհատեց Ջոյան,— դրանով դուք ինքներդ ձեր գլխին փորձանք կրեք... Չէ՞
որ այդ դեպքում նրանք կոմունիստ կդառնան... Կգա մի օր, երբ նրանք կհայտարարեն, թե
դուք այլևս պետք չեք իրենց, թե իրենք ցանկանում են աշխատել իրենց համար... Օ՛հ, ես
արդեն ապրել եմ այդ սարսափը... Նրանք կհրաժարվեն ձեզ վերադարձնել ձեր
միլիարդները...

— Այդ դեպքում, պատիկս, ես Եվրոպայան կխեղդեմ մանանեխի գագով:

— Ո՛ւշ կլինի, Ռոլինգ: — Ջոյան ձեռքերի մեջ սեղմեց ծունկը, թեքվեց առաջ: — Հավատացե՛ք ինձ, Ռոլինգ, ես երբեք ձեզ վատ խորհուրդներ չեմ տվել... Ես ձեզ հարցրի՝ պայթյունի համար վտանգ ներկայացնո՞ւմ են արդյոք քիմիական գործարանները... Բանվորների, հեղափոխականների, կոմունիստների ձեռքը, մեր թշնամիների ձեռքը,— ես դա գիտեմ,— օրերից մի օր ահավոր հզորության զենք կընկնի... Նրանք կկարողանան հեռվից պայթեցնել քիմիական գործարաններ, վառողի պահեստներ, կկարողանան մոխիր դարձնել ատերապլանների էսկադրիլիաներ, ոչնչացնել գազի պաշարներ՝ ամեն ինչ, որ կարող է պայթել ու վառվել:

Ռոլինգն աթոռակից իջեցրեց ոտքերը, ճպճպացրեց կարմրած կուպերն ու որոշ ժամանակ ուշադիր նայում էր երիտասարդ կնոջը:

— Որքան հասկանում եմ՝ դուք նորից ակնարկում եք այն...

— Այո, Ռոլինգ, այո, ինժեներ Գարինի սարքը... Ինչ հաղորդվել է դրա մասին՝ եկել անցել է ձեր ուշադրության կողքով... Բայց ես հո գիտեմ, թե որքան լուրջ է դա... Սեմյոնովն ինձ մի տարօրինակ բան բերեց: Ռուսաստանից է ստացել...

Ջոյան զանգը տվեց: Մտավ սպասավորը: Հետո տիրուհու հրամանով գնաց ու բերեց սոճեփայտ մի արկղիկ, որի մեջ կես դյույմ հաստությամբ պողպատաշերտի կտոր կար: Ջոյան հանեց պողպատի կտորն ու մոտեցրեց բուխարու լույսին: Մետաղի ստվար շերտի վրա ինչ-որ նուրբ գործիքով միջաֆափանց ուղիղ ու ոլորուն գծեր էին արված՝ ասես արագագիր գրչով շեղակի գրված էր. «Հզորության փորձարկում... փորձարկում... Գարին»:

Որոշ տառերի ներսում մետաղի կտորները թափվել էին: Ռոլինգը երկար զննում էր պողպատաշերտը:

— Սա նման է գրչածայրը փորձելուն,— ասաց նա ցածրաձայն,— կարծես ասեղով փափուկ խմորի վրա գրած լինեն:

— Սա արված է Գարինի սարքի մոդելը երեսուն քայլի վրա փորձարկելիս,— ասաց Ջոյան:— Սեմյոնովի ասելով, Գարինը հույս ունի ստեղծել մի սարք, որը կարող է քսան կաբելտուլի⁵ վրա հեշտությամբ, կարագի պես միջից երկու կես անել հսկա գրահանավը... Ներեցեք, Ռոլինգ, բայց ես պնդում եմ՝ դուք պետք է ձեռք գցեք այդ ահավոր սարքը:

Ջուր չէ, որ Ռոլինգն Ամերիկայում կյանքի դպրոց էր անցել: Մինչև վերջին բջիջը նա մարզված էր պայքարի համար:

Մարզումը, ինչպես հայտնի է, ստույգ տեղաբաշխում է աշխատանքը մկանների միջև ու դրանց մեջ առավել հնարավոր լարում է առաջ բերում: Այդպես էլ Ռոլինգի գլխում, պայքարի մեջ մտնելիս, նախ սկսում էր գործել երևակայությունը, որ նետվում էր ձեռնարկությունների կուսական թավուտներն ու այնտեղ հայտնաբերում ուշադրության արժանի որևէ բան: Ստո՛ւպ: Երևակայության աշխատանքն ավարտվել է: Հիմա արդեն իր

⁵ Երկարության չափ՝ 185,2 մետր (ծ. թ.):

գործն էր սկսում առողջ բանականությունը՝ գնահատում էր, համեմատում, ծանրութեթև անում, զեկուցում՝ օգտակար է: Ստո՛պ: Հերթը գործնական խելքինն էր՝ հաշվում էր, հաշվարկ կատարում, հանում հաշվեկշիռը՝ ակտիվ: Ստո՛պ: Եվ, վերջապես, հանդես էր գալիս կամքը՝ մոլիբդենային պողպատե ամրոց ռոլինգյան ահավոր կամքը, և նա, աչքերն արյուն կոխած գոմշացուլի պես, խոյանում էր դեպի նպատակն ու հասնում էր դրան՝ ինչ գնով էլ լինեք թե իր և թե ուրիշների համար:

Մոտավորապես այդպիսի մի պրոցես կատարվեց նաև այս պահին: Ռոլինգը մտովի հայացք նետեց անհայտ-անծանոթ թավուտները, և առողջ բանականությունն ասաց՝ Ջոյան իրավացի է: Գործնական խելքը հաշվեկշիռը հանեց՝ ամենաօգտակարը գծագրերն ու սարքը հափշտակելն է, Գարինին մեջտեղից վերացնելը: Վերջակետ: Գարինի ճակատագիրը վճռված էր, վարկը՝ բացված, և գործի անցավ կամքը: Ռոլինգը ելավ թիկնաթոռից, հետնն արեց բուխարու կրակին և, ծնոտը դուրս ցցելով, ասաց.

— Վաղը ես Սեմյոնովին սպասում եմ Մալգերբ բուլվարի իմ գրասենյակում:

20

Այդ երեկոյից անցավ յոթ շաբաթ: Գարինի նմանակն սպանված էր Կրեստովսկի կողում: Սեմյոնովը Մալգերբ բուլվարի գրասենյակ էր եկել առանց գծագրերի ու սարքի: Ռոլինգը հազիվ էր զսպել իրեն, որ նրա գլուխը չջարդի թանաքամանով: Գարինին, կամ նրա նմանակին, երեկ տեսել էին Փարիզում:

Հաջորդ օրը, սովորականի պես, ցերեկվա ժամը մեկին Ջոյան գնաց Մալգերբ բուլվար: Ռոլինգը ծածկած լիմուզինում, նրա կողքին նստած, կգակը հենեց ձեռնափայտին ու ասաց ատամների արանքից.

— Գարինը Փարիզում է:

Ջոյան ետ ընկավ բարձիկներին: Ռոլինգը նրան նայեց անուրախ:

— Սեմյոնովին վաղուց պիտի գլխատած լինեին գլիխոտինով, թափթփվածի մեկն է, էժան մարդասպան, լպիրշ ու տխմար,— ասաց Ռոլինգը:— Ես վստահեցի նրան ու ծիծաղելի դրության մեջ ընկա: Պետք է ենթադրել, որ նա ինձ այստեղ զագրելի պատմության մեջ կքաշի...

Ռոլինգը Ջոյային պատմեց Սեմյոնովի հետ ունեցած իր ամբողջ խոսակցությունը: Գծագրերն ու սարքը չի հաջողվել հափշտակել, որովհետև Սեմյոնովի վարձած անբանները սպանել են ոչ թե Գարինին, այլ նրա նմանակին: Ռոլինգին առանձնապես շփոթեցնում էր նմանակի հայտնությունը: Նա հասկանում էր, որ հակառակորդը ճարպիկ է: Գարինը կամ իմացել է պատրաստվող մահափորձի մասին, կամ կռահել է, որ մահափորձից, միևնույն է, խուսափել չի լինի, և խառնել է հետքերը՝ իր փոխարեն իրեն նման մարդու դնելով հարվածի տակ: Այս ամենը շատ էր անորոշ: Բայց ամենաանհասկանալին այն էր, թե նրան ինչն էր ստիպել հայտնվելու Փարիզում:

Լիմուզինը ավտոմոբիլների հոսանքի մեջ ընկած շարժվում էր Ելիսեյան դաշտերով: Օրը տաք էր, գաղջ, նուրբ երկնագույն մշուշի մեջ ուրվագծվում էին Մեծ Սալոնի թևավոր նժույգներն ու ապակյա գմբեթը, բարձր շենքերի կիսաբոլորակ տանիքները, պատուհանների արևկալները, շագանակենիների փարթամ սաղարթները:

Ավտոմոբիլներում,— ոմանք՝ ետ փռված, ոմանք՝ ծունկը ծնկին, ոմանք՝ մոուրը դեմ տված ձեռնափայտի գլխիկին,— մեծ մասամբ վաղ հարստացած կարճիկ տղերքից էին՝ գարնանային լայնեզր գլխարկներով, վառվռուն փոքրիկ փողկապներով: Նրանք Բուլոնյան անտառ նախաճաշի էին տանում սիրունիկ աղջիկների, որոնց Փարիզը սիրով տրամադրում էր օտարերկրացիներին՝ զվարճության համար:

Էտուալ հրապարակում Ձոյա Մոնրոգի լիմուզինը հասավ վարձու մեքենային, որի մեջ նստած էին Սեմյոնովն ու դեղին, պարարտ դեմքով ու փոշոտ բեղերով մի մարդ: Նրանք երկուսն էլ, առաջ թեքված, խիստ ուշադիր և նույնիսկ մի տեսակ մոլուցքով հետևում էին մի փոքրիկ կանաչ ավտոմոբիլի, որ հրապարակով թեքվում էր դեպի ստորերկրյա ուղու կանգառը:

Սեմյոնովն իրենց վարորդին ցույց էր տալիս այդ ավտոմոբիլը, բայց մեքենաների հոսանքի միջից դժվար էր ելնել: Վերջապես դուրս պրծան և շարժվեցին լրիվ ընթացքով՝ կանաչ ավտոմոբիլի ճամփան կտրելու: Սակայն փոքրիկ մեքենան արդեն կանգ էր առել մետրոպոլիտենի մոտ: Ավտոմոբիլից ելավ միջահասակ, կովերկոտե լայն վերարկուով մի մարդ և անհետացավ գետնի տակ:

Այս ամենը կատարվեց երկու-երեք րոպեում, Ռոլինգի ու Ձոյայի աչքի առաջ: Ձոյան ձայն տվեց վարորդին, որ նա մեքենան դարձնի մետրոյի կողմը: Նրանք կանգ առան Սեմյոնովի մեքենայի հետ գրեթե միաժամանակ: Ձեռնափայտը վեր ու վար շարժելով, Սեմյոնովը մոտ վազեց լիմուզինին, բացեց փայլուն դռնակն ու ասաց սարսափելի հուզված.

— Դա Գարինն էր: Չքվեց: Բայց, միևնույն է, այսօր կգնամ նրա մոտ՝ Բատինյոլ, հաշտ գործարք կառաջարկեմ: Հարկավոր է պայմանավորվել, Ռոլինգ, ինչքա՞ն էք հատկացնում սարքի ձեռքբերմանը: Կարող եք հանգիստ լինել, ես կգործեմ օրենքի սահմաններում: Ի միջի այլոց, թույլ տվեք ձեզ ներկայացնել Ստաս Տիկլինսկուն: Միանգամայն օրինավոր մարդ է: Թույլտվության չսպասելով՝ ձայնեց Տիկլինսկուն: Սա մոտ թռավ շքեղ լիմուզինին, գլխից պոկեց գլխարկը, խոնարհվեց ու համբուրեց պանի Մոնրոգի ձեռքը:

Ռոլինգը, ձեռքը չտալով ոչ մեկին, ոչ մյուսին, լիմուզինի խորքից փայլեցնում էր աչքերը, ինչպես կատվառյուծը՝ վանդակից: Հրապարակում, ամենքի աչքի առաջ մնալն անխոհեմ բան էր: Ձոյան առաջարկեց գնալ նախաճաշելու ձախ ափի «Լապերուզա» ռեստորանում, ուր տարվա այդ եղանակին հաճախորդներ քիչ էին լինում:

Տիկլինսկին ամեն բոլոր գլխով էր անում, հարդարում կախված բեղերը, տամուկ հայացքով նայում Ջոյա Մոնրոգին և ուտում զսպված ազահությամբ: Ռոլինգը նստել էր մոայլ, թիկունքով պատուհանին դարձած: Մեմֆիսում շաղակրատում էր՝ ոչ ոքից չքաշվելով: Ջոյան թվում էր հանգիստ, ժպտում էր թովիչ, հայացքով հասկացնում էր ավագ սպասավորին, որ ավելի հաճախ հյուրերի բաժակները լցնի: Երբ շամպայն մատուցեցին, նա Տիկլինսկուն խնդրեց սկսել իր պատմությունը:

Տիկլինսկին վզից պոկեց անձեռոցիկը:

— Պան Ռոլինգի համար մենք մեր կյանքը չինայեցինք: Մենք սովետական սահմանն անցանք Մեստրոքեցկի մոտերքից:

— Այդ ո՞վ՝ մենք,— հարցրեց Ռոլինգը:

— Ես ու, եթե պանը բարեհաճում է իմանալ, իմ օգնականը՝ Վարշավայից մի ռուս, Բալախովիչի բանակի սպա... Շատ դաժան մի մարդ... Նզովյալ լինի նա, ինչպես և բոլոր ռուսները, այդ շան արյունը, նա ինձ ավելի վնասեց, քան օգնեց: Իմ խնդիրն էր՝ հետևել, իմանալ, թե Գարինը որտեղ է փորձեր անում: Ես եղա ավերված տանը. պանին և պանը գիտեն, իհարկե, որ այդ տանն անիծյալ վիժվածքը քիչ էր մնում ինձ երկու կես աներ իր սարքով: Այնտեղ, նկուղում ես պողպատի մի շերտ գտա. պանի Ջոյան այդ շերտն ստացել է ինձնից և կարող է համոզվել, որ ես ջանք ու եռանդ չեմ խնայել: Գարինը փոխեց փորձերի տեղը: Ես օր ու գիշեր չէի քնում՝ ձգտելով արդարացնել պանի Ջոյայի և պան Ռոլինգի վստահությունը: Ես մրսեցրի թոքերս Կրեստովսկի կղզու ճահիճներում և հասա նպատակիս: Հետևեցի Գարինին ու տեղը գտա: Ապրիլի քսանյոթի գիշերը ես ու օգնականս՝ գաղտագողի մտանք նրա ամառանոցը, Գարինին կապեցինք երկաթե մահճակալին ու խուզարկեցինք ամեն ծակուծուկ... Ոչ մի բան... Մարդ քիչ էր մնում խելագարվել՝ սարքի ոչ մի հետք... Բայց ես հո գիտեի, որ Գարինը սարքը պահում է ամառանոցում... Օգնականս, տեսնելով՝ բան դուրս չի գալիս, մի քիչ կտրուկ մոտեցավ Գարինին... Պանին ու պանը կհասկանան մեր հուզմունքը... Ես չեմ ասում, թե մենք այդպես վարվեցինք պան Ռոլինգի ցուցումով... Չէ, օգնականս, չափից դուրս տաքացավ...

Ռոլինգը նայում էր ավստի մեջ: Ջոյա Մոնրոգի երկար ձեռքը, որ ընկած էր սփռոցի վրա, հերթով արագ շարժեց մատները, և սրանք շողշողացին կոկված եղունգներով, մատանիների աղամանդներով, զմրուխտներով, շափյուղաներով: Տիկլինսկին ոգևորվեց՝ նայելով այդ անգին ձեռքին:

— Պանին և պանն արդեն գիտեն, թե ինչպես մեկ օր անց փոստատանը հանդիպեցի Գարինին: Սո՛ւրբ Աստվածածին, ո՞վ չի վախենա դեմ առ դեմ՝ կենդանի հանգուցյալի հանդիպելով: Ու հետո էլ դեռ անիծյալ միլիցիան ընկավ ետևիցս: Մենք խաբեության զոհեր դարձանք, անիծյալ Գարինն իր փոխարեն ինչ-որ մի ուրիշին խցկեց մեր ձեռքը: Ես որոշեցի նորից խուզարկել ամառանոցը. այնտեղ պիտի որ ներքնատուն լիներ: Հենց նույն գիշերն ամառանոց գնացի մենակ, քնեցրի պահակին: Մտա պատուհանից... Թող պան Ռոլինգն ինձ մի ուրիշ տեսակ, ծուռ չհասկանա... Երբ Տիկլինսկին զոհում է կյանքը, զոհում է հանուն գաղափարի... Ինձ համար դժվար չէր ետ թռչել պատուհանից: Երբ

ամառանոցում այնպիսի շրիկ-թրիկոց լսվեց, որ իմ տեղն ով էլ լիներ մազերը բիզ-բիզ կկանգնեին... Այո, պան Ռոլինգ, այդ պահին ես հասկացա, որ աստծու կամքն էր ձեզ թելադրում, երբ դուք ինձ ուղարկեցիք ռուսների ձեռքից խլելու ահավոր մի զենք, որը նրանք կարող էին գործադրել քաղաքակիրթ ամբողջ աշխարհի դեմ: Դա պատմական պահ էր, պանի Ջոյա, երդվում եմ իմ շլախտայական պատվով: Ես գազանի նման նետվեցի խոհանոց, որտեղից լսվում էր աղմուկը: Ու տեսա Գարինին. նա պատի մոտ իրար վրա դիզում էր սեղաններ, պարկեր, արկղեր: Տեսնելով ինձ, իսկույն վերցրեց վաղուց ինձ ծանոթ կաշվե ճամպրուկն ու դուրս թռավ հարևան սենյակը: Ես քաշեցի ատրճանակս ու նետվեցի նրա ետևից: Նա արդեն բացել էր պատուհանն ու պատրաստվում էր դուրս թռչել: Կրակեցի: Նա, մի ձեռքին՝ ճամպրուկը, մյուսում՝ ատրճանակը, ետ-ետ փախչելով հասավ սենյակի ծայրը, պատսպարվեց մահճակալով ու սկսեց կրակել: Իսկական մենամարտ էր դա, պանի Ջոյա: Գնդակը ծակեց իմ գլխարկը: Հանկարծ նա ինչ-որ լաթով փակեց բերանն ու քիթը, իմ կողմը մեկնեց մետաղե փոքրիկ մի խողովակ. կրակոց լսվեց՝ շամպայնի խցանի պայթյունից ոչ բարձր, և նույն վայրկյանին հազարավոր մանրիկ մագիլներ խրվեցին իմ քիթը, կոկորդը, կուրծքը, սկսեցին պատառ-պատառ անել ինձ, աչքերս արցունքակալեցին անտանելի ցավից, սկսեցի փռշտալ, հազալ, քիչ էր մնում փորոտիքս դուրս գար բերանովս և, ներեցեք, պանի Ջոյա, այնպիսի փսխուք սկսվեց, որ թավալվեցի հատակին:

— Դիֆենիլ-ֆլոր-արսեն՝ խառնված ֆոսգենի հետ, ամեն մեկից՝ հիսունական տոկոս,— էժան բան է, մենք հիմա ոստիկանությանը զինում ենք այդպիսի նռնակներով,— ասաց Ռոլինգը:

— Այո... Պանն իրավացի է, գազի նռնակ էր դա... Բարեբախտաբար, միջանցուկ քամին արագ տարավ գազը: Ուշքի եկա ու կիսակենդան հասա տուն: Ես թունավորված էի, ջախջախված, գործակալները փնտրում էին ինձ քաղաքում, մնում էր միայն փախչել Լենինգրադից, որը և մենք արեցինք մեծ վտանգների ենթարկվելով ու մեծ դժվարություններով:

Տիկլինսկին տարածեց ձեռքերն ու գլուխը խոնարհեց՝ անձնատուր լինելով ողորմածության: Ջոյան հարցրեց.

— Դուք համոզվա՞ծ եք, որ Գարինը նույնպես փախել է Ռուսաստանից:

— Նա պիտի որ թաքնվեր: Այս պատմությունից հետո նա, միևնույն է, ստիպված պիտի լիներ բացատրություններ տալ քրեական հետախուզությանը:

— Բայց ինչո՞ւ է նա ընտրել հատկապես Փարիզը:

— Նրան ածխային բրգիկներ են հարկավոր: Նրա սարքն առանց այդ բրգիկների նույնն է, ինչ որ դատարկ հրացանը: Գարինը ֆիզիկոս է: Նա ոչինչ չի հասկանում քիմիայից: Նրա պատվերով այդ բրգիկների վրա աշխատում էի ես, հետագայում՝ նա, ով դրա համար կյանքով հատուցեց Կրեստովսկի կղզում: Բայց Գարինը մի գործընկեր էլ այստեղ՝

Փարիզում ունի. նրան էլ ուղարկեց հեռագիրը՝ «բուլվար Բատինյոլ»։ Գարինը եկել է այստեղ, որ հետևի բրգիկների վրա տարվող փորձերին։

— Ի՞նչ տեղեկություններ եք հավաքել ինձենք Գարինի գործընկերոջ մասին,— հարցրեց Ռոլինգը։

— Նա ապրում է բավական վատ հյուրանոցում, Բատինյոլ բուլվարի վրա։ Մենք երեկ եղանք այնտեղ, դռնապանն ինչ-որ բան պատմեց մեզ,— պատասխանեց Սեմյոնովը։— Այդ մարդը տուն է գալիս միայն քնելու։ Ոչ մի իր չունի։ Տնից ելնում է պարուսիներ բալախոնով⁶, որից Փարիզում հագնում են բժիշկները, լաբորանտներն ու քիմիկոս ուսանողները։ Հավանաբար, աշխատում է հենց այդտեղ, մոտերքում։

— Իսկ արտաքինը. Սատանան ձեզ տանի, ես ի՞նչ գործ ունեմ նրա պարուսիներ բալախոնի հետ։ Դռնապանը նկարագրե՞ց նրա արտաքինը,— ճչաց Ռոլինգը։

Սեմյոնովն ու Տիկլինսկին իրար նայեցին։ Լեռը ձեռքը սեղմեց կրծքին։

— Եթե պանը ցանկանում է, մենք այսօր նեթ տեղեկություններ կհասցնենք այդ պարոնի արտաքինի մասին։ Ռոլինգը երկար լռում էր, հոնքերը կիտվում էին։

— Ի՞նչ հիմք ունեք պնդելու, որ նա, ում երեկ տեսել եք Բատինյոլի սրճարանում, և այն մարդը, որ Էտուալ հրապարակում չքվեց գետնի տակ, նույն անձնավորությունն են՝ հենց ինձենք Գարինը։ Դուք մի անգամ արդեն սխալվել եք Լենինգրադում։ Հը՞ :

Լեռն ու Սեմյոնովը նորից հայացքներ փոխանակեցին։ Տիկլինսկին ժպտաց ծայրագույն քաղաքավարությամբ.

— Պան Ռոլինգը, կարծում եմ, չի պնդի, թե Գարինը բոլոր քաղաքներում նմանակներ ունի...

Ռոլինգը համառորեն տարուբերեց գլուխը։ Ձոյա Մոնրոզը նստել էր՝ ձեռքերը փաթաթած կնգումի մորթիով, և անտարբեր դուրս էր նայում պատուհանից։

— Տիկլինսկին շատ լավ գիտի Գարինին, սխալներ չեն կարող լինել։ Հիմա կարևոր է պարզել մի ուրիշ բան, Ռոլինգ։ Թույլ տալի՞ս եք, որ մենք մենակ անենք վերջացնենք այդ գործը՝ մի գեղեցիկ օր Մալգերբ բուլվար բերենք սարքն ու գծագրերը, թե՞ դուք էլ պիտի գործեք մեզ հետ։

— Ո՛չ մի դեպքում,— անսպասելիորեն մեջ մտավ Ձոյան՝ շարունակելով դուրս նայել պատուհանից։— Միստր Ռոլինգը խիստ հետաքրքրվում է ինձենք Գարինի փորձերով, միստր Ռոլինգի համար խիստ ցանկալի է սեփականատիրության իրավունք ձեռք բերել այդ գյուտի վրա, միստր Ռոլինգը միշտ գործում է խիստ օրինականության սահմաններում. եթե միստր Ռոլինգը հավատար Տիկլինսկու պատմածի գեթ մի բառին, ապա, իհարկե, չէր հապաղի զանգել ոստիկանության կոմիսարին՝ նման սրիկային ու

⁶ Երկար ու լայն խալաթ (ծ. թ.):

հանցագործին իշխանությունների ձեռքը հանձնելու համար: Բայց քանի որ միստր Ռոլինգը հիանալի հասկանում է, որ Տիկլինսկին հորինել է այդ ամբողջ պատմությունը՝ հնարավորին չափ շատ փող շորթելու համար, ապա նա բարեհոգաբար թույլ է տալիս այսուհետև ևս իրեն փոքրիկ ծառայություններ մատուցել:

Ամբողջ նախաճաշի ընթացքում առաջին անգամ Ռոլինգը ժպտաց, ժիլետի գրպանից հանեց ոսկե ատամնաքրիչն ու խրեց ատամների արանքը: Տիկլինսկու կաս-կարմիր կտրած լայն ճաղատի վրա քրտինք հայտնվեց, այտերը կախ ընկան: Ռոլինգն ասաց.

— Ձեր խնդիրն է՝ ինձ ստույգ և մանրամասն տեղեկություններ տալ ըստ այն կետերի, որ ձեզ այսօր ժամը երեքին կհաղորդվեն Մալգերբ բուլվարում: Ձեզնից պահանջվում է օրինավոր խուզարկուի աշխատանք, և միայն այդքանը: Ոչ մի քայլ, ոչ մի բառ՝ առանց իմ կարգադրության:

22

Նորդ-Ջյուդ գծի՝ ստորգետնյա երկաթուղու սպիտակ, կոկիկ, փայլփլուն գնացքը մեղմ դղիրդով սուրում էր Փարիզի մութ ներքնուղիներով: Ոլոր-մոլոր թունելներում երեսվում ու անցնում էին էլեկտրական հաղորդալարերի ուստայններ, խորշեր՝ ցեմենտե հաստ պատերում, ուր սեղմվում-պահվում էր թռչող լույսերի մեջ հայտնված որևէ գործավոր, սևի վրա դեղին տառեր՝ «Դյուբոնե», «Դյուբոնե», «Դյուբոնե» — զգվելի մի խմիչքի անուն, որ ռեկլամները մեխում էին փարիզցիների գիտակցության մեջ:

Կարճատև կանգառ: Ստորգետնյա լույսով ողողված կայարան: Ռեկլամների գունավոր ուղղանկյուններ՝ «Հրաշք օճառ», «Ամուր տաբատակալներ», «Վաքս՝ առյուծի գլխով», «Ավտոմոբիլի դողեր», «Կարմիր դև», ռետինե կրունկացու, էժանագին վաճառք «Լուվր», «Գեղեցիկ ծաղկավաճառուի», «Գալերեա Լաֆայետ» ունիվերսալ վաճառատներում:

Սիրունիկ կանանց, միդինետուհիների⁷, թղթատար տղաների, օտարերկրացիների, պիրկ բաճկոնակներով երիտասարդների, կարմիր կտավե լայն գոտիների տակ խոթած քրտնաթաթախ շապիկներով բանվորների աղմկալի, խնդուն մի ամբոխ հրհրոցով մղվում է գնացքի կողմը: Ակնթարթորեն բացվում են ապակեպատ դռները... «Օ՝-օ՝-օ՝-օ՝ — տարածվում է հառաչի նման, և գլխարկների, չոված աչքերի, բաց բերանների, կարմրատակած, զվարթ, վրդովված դեմքերի մի հորձանուտ խուժում է ներս: Աղյուսագույն կուրտկայով ուղեկցորդները, բռնաձողերից կառչած, փորներով վագոն են մղում բազմությանը: Շրխկոցով փակվում են դռները: Կարճ սուլոց: Գնացքը հրավառ ժապավենի նման սուզվում կորչում է ստորգետնյա ուղու սև կամարների տակ:

Սեմյոնովն ու Տիկլինսկին նստել էին Նորդ-Ջյուդ վագոնի կողադիր նստարանին, թիկունքով՝ դռանը: Լեհը բորբոքված էր.

⁷ Կարուձևով զբաղվող փարիզյան երիտասարդ կանայք ու աղջիկներ (ճ. թ.):

— Խնդրում եմ, որ պանը նկատի առնի՝ միայն քաղաքավարությունն ինձ ետ պահեց սկանդալից... Հազար անգամ քիչ մնաց պայթեի... Բայց ես նախաճաշում էի միլիարդատերերի՝ մոտ: Թքել եմ այդ նախաճաշերի վրա... Ինքս կարող եմ դրանցից ոչ պակաս լավը պատվիրել «Լապերուզում» ու չլսել փողոցային այդ կնոջ վիրավորանքները: Խուզարկուի դեր առաջարկել, և ո՞ւմ՝ Տիկլինսկուն... Շան քած, լիրբ-լրբի մեկը...

— Է՛, վերջ տվեք, պան Ստաս, դուք չգիտեք Ջոյային: Փառավոր կնիկ է, լավ ընկեր: Ասենք թե մի քիչ տաքացավ...

— Երևում է՝ պանի Ջոյան սովոր է գործ ունենալ ստորին հասարակության, ձեր վտարանդիների հետ... Բայց ես լե՛հ եմ, խնդրում եմ պանը նկատի առնի դա,— Տիկլինսկին սարսափելի ցցեց բեղերը:

— Ես թույլ չեմ տա, որ ինձ հետ խոսեն նման ձևով...

— Դե լավ, բեղերդ թափ տվիր՝ սիրտդ հանգստացրիր,— որոշ լռությունից հետո ասաց Սեմյոնովը,— հիմա ուշադիր ինձ լսիր, Ստաս. մեզ լավ փող են տալիս ու, վերջին հաշվով, ոչնչից ոչինչ չեն պահանջում: Գործն անվտանգ է, նույնիսկ՝ հաճելի— քեզ համար թրև արի պանդոկներում ու սրճարաններում... Ես, օրինակ, շատ գոհ եմ այսօրվա խոսակցությունից... Ասում ես՝ խուզարկու.... Հիմարություն: Իսկ ես ասում եմ՝ հակահետախույզների պատվավոր դեր է առաջարկված մեզ:

Այն նստարանի ետևում, որի վրա նստած գրուցում էին Տիկլինսկին ու Սեմյոնովը, դռան մոտ, արմունկով պղնձե բռնաձողին հենված, կանգնած էր այն մարդը, որը մի անգամ Պրոֆմիությունների զբոսարանում, Շելգայի հետ խոսելիս, իրեն Պյանկով-Պիտկևիչ անվանեց: Նա բարձրացրել էր կովերկոտե վերարկուի օձիքը՝ ծածկելով դեմքի ստորին մասը, լայնեզր գլխարկը քաշել էր աչքերին: Անփույթ ու ծույլ-ծույլ կանգնած, բերանին հպած ձեռնափայտի ոսկրե գլխիկը, նա ուշադիր լսեց Սեմյոնովի ու Տիկլինսկու ամբողջ զրույցը, քաղաքավարությամբ մի կողմ քաշվեց, երբ նրանք ելան տեղներից, և վագոնից իջավ երկու կանգառ հետո, Մոնմարտրում: Մոտակա փոստի բաժանմունքից հեռագիր տվեց.

«Լենինգրադ: Քրեական հետախուզություն: Չորսմատնանին այստեղ է: Իրադարձություններն սպառնալի են»:

Փոստատնից նա բարձրացավ Կլիշի բուլվարը և քայլեց ստվերոտ կողմով:

Այստեղ ամեն մի դռնից, նկուղային պատուհաններից, լայն մայրերի վրա մարմարե սեղանիկներն ու ծղոտե աթոռները ծածկող շերտավոր արևկալների տակից գիշերային գինետների թթվավուն հոտ էր փչում: Կարճ սմոկինգներով ու սպիտակ գոգնոցներով, մեջտեղից կիսված ու բրիլյանտինով փայլեցրած մազերով կոկոզավիզ մատուցողները

սեղանների միջև թաց թեփ էին շաղ տալիս հախճաասալե հատակին ու մայթին, թարմ ծաղկեփնջեր էին դնում, պտտում էին բրոնզե բռնակները՝ արևկալները բարձրացնելով:

Ցերեկով Կլիշի բուլվարը թվում էր խամրած, ինչպես դեկորացիան կառնավալից հետո: Բարձր, անբարեսեռ, հին շինությունները համատարած դարձրել էին ռեստորաններ, պանդոկներ, սրճարաններ, փողոցային աղջիկների համար գիզի-պիզիի կրպակներ, գիշերային հյուրանոցներ: Ռեկլամների հիմնականախթներն ու թիթեղյա հորինվածքները, նշանավոր «Մուլեն-Ռուժ» հոդմադացի բզկտված թևերը, կինոյի պլակատները մայթերի վրա, երկշար խղճուկ ծառերը զբոսարանի մեջտեղում, անվայելուչ բառերով գրոտված հասարակական զուգարանները, քարե սալարկուղիները, որոնց վրայով դորդացել անցել էին հարյուրամյակներ, բրեզենտածածկ բալագանների ու կարուսեղների շարքերը՝ այս բոլորը սպասում են գիշերվան, երբ անբաններն ու զվարճասերները շարան-շարան կգան ներքևից՝ Փարիզի բուրժուական թաղամասերից:

Այնժամ կբռնկվեն լույսերը, իրար կանցնեն սպասավորները, շոգեշունչ կոկորդներով կտուլեն, կպտտվեն կարուսեղները. ոսկեթույր խոզերի, ոսկեեղջյուր ցուլերի, նավակների, կաթսաների, պուտուկների վրա նստած,— պտտվելով, պտտվելով, պտտվելով,— արտացոլվելով հազարավոր հայելիների մեջ, շոգենվազարանի հնչյունների տակ կսլանան ծնկահաս զգեստներով աղջիկներ, արմացած բուրժուաներ, հոյակապ բեղերով գողեր, ճապոնական դիմակների պես ժպտացող ուսանողներ, փոքրիկ տղաներ, հոմոսեքսուալիստներ, ռուս մռայլ վտարանդիներ, որ սպասում են բոլշևիկների անկմանը:

Կդառնան «Մուլեն-Ռուժ» հոդմադացի լուսազարդ թևերը: Շենքերի ճակատներով կսուրան հրե բեկբեկուն սլաքներ: Կբոցավառվեն աշխարհով մեկ հայտնի պանդոկների ցուցանակները, և բաց պատուհաններից տոթ զբոսարան կհորդեն ջազ-բանդերի վայրի ճարճատյունը, թմբկազարկերն ու շաչ-շառաչը:

Ամբոխի մեջ կպզպզան ստվարաթղթե պզպզիկները, կճթճթան ճթճթիկները: Գետնի տակից կսկսեն դուրս թափվել մետրոպոլիտենի և Նորդ-Ջյուդի վեր նետած նոր խառնամբոխներ: Սա Մոնմարտրն է: Սրանք Մարտրի բլուրներն են, որ ողջ գիշեր զվարթ լույսերով շողշողում են Փարիզի վրա,— ամենաանհոգ վայրը աշխարհում: Այստեղ ինչքան ասես փող մսխելու, կշկշան աղջիկների հետ հեշտալի գիշեր անցկացնելու տեղ կա:

Կենսուրախ Մոնմարտրը Կլիշի բուլվարն է՝ երկու բոլորակ, արդեն վերջնականապես կենսուրախ հրապարակների — Պիգալի և Բլանշի միջև: Պիգալ հրապարակից ձախ ձգվում է Բատինյոլ լայն ու խաղաղ բուլվարը: Բլանշ հրապարակից աջ սկսվում է Սենտ-Անտուան արվարձանը: Սա մի տեղ է, որտեղ ապրում են բանվորներն ու Փարիզի չքավոր մարդիկ: Այստեղից՝ Բատինյոլից, Մոնմարտրի բարձունքներից, և Սենտ-Անտուանից շատ անգամ են զինված գործավորներ իջել՝ Փարիզը գրավելու: Չորս անգամ նրանց թնդանդներով ետ են քշել դեպի բարձունքները: Եվ վարի քաղաքը՝ Սենի ափերին սփռված բանկերը, գրասենյակները, ճոխ վաճառատները, միլիոնատերերի համար նախատեսված հյուրանոցներն ու երեսուն հազար ոստիկանների համար կառուցված

գորանոցները, չորս անգամ անցել է հարձակման, և աշխատավոր քաղաքի սրտում, բարձունքների վրա, համաշխարհային զվարճարան-որջերի հուրհրատող լույսերով վավերացրել է վարի քաղաքի սեքսուալ կնիքը՝ Պիգալ հրապարակ, Կլիշի բուլվար— Բլանշ հրապարակ:

24

Հասնելով բուլվարի կեսին, կովերկոտե վերարկուով մարդը թեքվեց կողքի նեղիկ փողոցը, որ ոտնամաշ աստիճաններով տանում էր Մոնմարտրի գագաթը, ուշադիր շուրջը նայեց և մտավ փոքրիկ խավար պանդոկը, որի մշտական հաճախորդներն էին պոռնիկները, վարորդները, կուպլետ հորինող կիսաքաղց երիտասարդներն ու վաղեմի սովորույթով լայն տաբատներ հագնող և լայնեզր գլխարկներ դնող անհաջողակները:

Նա թերթ ու մի բաժակ պորտվեյն խնդրեց և սկսեց կարդալ: Ցինկե վաճառասեղանի ետևում պանդոկապանը՝ հարյուր տասը կիլոյանոց հաստաբեղ, կարմրերես մի ֆրանսիացի, բրդոտ թևերը մինչև արմունկները քշտած, ծորակի տակ ամանեղեն էր լվանում ու խոսում. կուզես լսիր, կուզես՝ չէ:

— Ինչ էլ ասեք՝ մեկ է, Ռուսաստանը մեզ շատ գլխացավանք պատճառեց (նա գիտեր, որ հաճախորդը ռուս է, մայր Պիեռ են ասում): Ռուս վտարանդիներն այլևս եկամուտ չեն բերում: Սպառվել են, օ՛-լա-լա... Բայց մենք դեռ բավական հարուստ ենք, կարող ենք մի քանի հազար թշվառների ապաստանելու շռայլություն թույլ տալ մեզ: (Նա համոզված էր, որ իր հաճախորդը Մոնմարտրում մանր-մունր գործերով է զբաղվում): Բայց, իհարկե, ամեն ինչ իր վերջն ունի: Վտարանդիները ստիպված կլինեն իրենց տները դառնալ: Ավա՛դ: Մենք ձեզ կհաշտեցնենք ձեր լայնատարած հայրենիքի հետ, մենք կընդունենք ձեր Սովետները, և Փարիզը նորից հին ու ազնիվ Փարիզը կդառնա: Ինձ զգվեցրել է պատերազմը, ասեմ ձեզ: Տասը տարի է, ինչ շարունակվում է ստամոքսի այդ անմարսողությունը: Սովետները ցանկություն են հայտնում մարել մանր անհատների մոտ եղած ռուսական՝ արժեթղթերը: Խելացի, շա՛տ խելացի քայլ է նրանց կողմից: Կեցցե՛ն Սովետները: Նրանք վատ չեն քաղաքականություն վարում: Նրանք բոլշևիկացնում են Գերմանիան: Հիանալի է: Ողջունում եմ: Գերմանիան կդառնա ու կզինաթափվի ինքնաբերաբար: Մեր փորի սովետական ցավը չի բռնի նրանց քիմիական արդյունաբերության մասին հիշելիս: Մեր թաղի տխմարներն ինձ բոլշևիկ են համարում: Օ-լա-լա... Ես ճիշտ հաշիվներով եմ կառավարվում: Բոլշևիկացումը մեզ համար սարսափելի չէ: Հապա մի հաշվեք՝ Փարիզում ինչքան ազնիվ բուրժուա կա ու ինչքան բանվոր: Բա՛: Մենք՝ բուրժուաներս, կարող ենք պաշտպանել մեր խնայողությունները... Ես հանգիստ եմ նայում այն բանին, որ մեր բանվորները գոռում են՝ «Կեցցե՛ Լենինը» ու կարմիր դրոշակներ են թափահարում: Բանվորը գիտե՞ս ինչ է՝ եփ եկող գինու տակառ, նրան չի կարելի բերանը փակ պահել: Թող իր համար գոռա՝ «Կեցցե՛ն Սովետները», ինքս էլ եմ անցած շաբաթ գոռացել: Ես ութ հազար ֆրանկի ռուսական տոկոսաբեր թղթեր ունեմ: Չէ, դուք պիտի հաշտվեք ձեր կառավարության հետ: Հերիք է հիմարություններ անեք: Ֆրանկի կուրսն ընկնում է: Անիծյալ սպեկուլյանտները, այդ ոջիկները, որ վրա են

տալիս ամեն ազգի ու երկրի, ուր սկսում է ընկնել վալյուտան,— ինֆլյանսների այդ ցեղը նորից Գերմանիայից քոչել է Փարիզ:

Արագ պանդոկ մտավ պարուսինե բալախոնով, անգլիարկ, բաց շիկահեր նիհար մի մարդ:

— Բարև, Գարին,— ասաց թերթ կարդացող մարդուն,— կարող ես ինձ շնորհավորել... Ամեն ինչ հաջող է...

Գարինը թափով վեր կացավ, պինդ սեղմեց նրա ձեռքը.

— Վիկտոր...

— Այո՛, այո՛: Ես սարսափելի գոհ եմ... Ես պիտի պահանջեմ ու հասնեմ այն բանին, որ մենք արտոնագիր ստանանք:

— Ո՛չ մի դեպքում... Գնանք:

Նրանք դուրս եկան պանդոկից, բարձրացան սանդղավոր նեղիկ փողոցով, թեքվեցին աջ և երկար գնում էին արվարձանի կեղտոտ տների մոտով, փշալարերով շրջափակված պարապուտների մոտով, ուր պարանների վրա խղճուկ սպիտակեղեն էր փոփռում, գնում էին պարզունակ փոքրիկ գործարանների ու արհեստանոցների մոտով:

Օրը վերջանում էր: Հանդիպում էին դիմացից եկող հոգնած բանվորների խմբեր: Այստեղ՝ բլուրների վրա, ասես մարդկային մի այլ ցեղ էր ապրում. ուրիշ էին նրանց դեմքերը՝ ամուր, նիհարավուն, ուժեղ: Թվում էր, թե ֆրանսիական ազգը, ճարպակալումից, սիֆիլիսից ու դեգրադացիայից ազատվելու համար, ելել էր Փարիզի վրա ծառացող այս բարձունքները և այստեղ հանգիստ ու զուսպ սպասում էր այն ժամին, երբ հնարավոր կլինի ապականությունից մաքրել ստորին քաղաքը և նորից Լյուտեցիի⁸ նավը թեքել արևաշող օվկիանոս:

— Այստեղ է,— ասաց Վիկտորը՝ ամերիկյան բանալիով բացելով քարաշեն ցածիկ սարայի դուռը:

25

Գարինն ու Վիկտոր Լենուարը մոտեցան աղյուսաշեն փոքրիկ քուրային, որ ծածկված էր կափարիչով: Մոտիկ սեղանին բրգիկներ էին շարված: Քուրայի վրա կողքի դրված էր բրոնզե մի հաստ օղ, որի շրջագծով մեկ ճենապակյա տասներկու փոքրիկ գավաթներ էին զետեղված: Լենուարը մոմ վառեց և տարօրինակ հեզնախառն ժպիտով նայեց Գարինին:

— Պյոտր Պետրովիչ, մի տասնհինգ տարի կլինի. ինչ մենք ծանոթներ ենք, այնպես չէ՞: Հարյուր փութ աղ ու հաց կերած կլինենք իրար հետ: Այդ ընթացքում դուք կարողացաք

⁸ Փարիզի գերբը կամ, հին իմաստով, Լյուտեցիի՝ ոսկի նավակ (ծանոթ. հեղինակի):

համոզվել, որ ես ազնիվ մարդ եմ: Երբ փախա Սովետական Ռուսաստանից, ինձ օգնեցիք... Դրանից եզրակացնում եմ, որ դուք իմ նկատմամբ վատ չեք: Ասացեք, ուրեմն, ինչի՞ համար եք սարքը թաքցնում ինձնից: Ես գիտեմ, չէ՞, որ առանց ինձ, առանց այս բրգիկների դուք անգոր եք... Եկեք ընկերավարի մոտենանք իրար...

Ուշադիր զննելով ճենապակյա գավաթիկներով բոլորված բրոնզե օղը, Գարինը հարցրեց.

— Ուզում եք բացե՞մ գաղտնիքը:

— Այո:

— Ուզում եք մասնակի՞ց լինել գործին:

— Այո:

— Եթե հարկ լինի, իսկ ես ենթադրում եմ, որ հետագայում հարկ կլինի, դուք պիտի՞ ամեն ինչի պատրաստ լինեք հանուն գործի հաջողության...

Աչքը չկտրելով նրանից, Լենուարը նստեց քուրայի եզրին: Նրա բերանի անկյունները դողդողում էին:

— Այո,— ասաց հաստատուն,— համաձայն եմ:

Նա խալաթի գրպանից լաթի կտոր դուրս քաշեց ու սրբեց ճակատը:

— Ես ձեզ չեմ հարկադրում, Պյոտր Պետրովիչ: Այս խոսակցությունը բացեցի, որովհետև, ինչքան էլ տարօրինակ թվա, դուք ամենամոտ մարդն եք ինձ... Ես առաջին կուրսում էի, դուք՝ երկրորդ: Դեռ այն ժամանակվանից, դե, ինչպես ասեմ, ես մի տեսակ խոնարհվում էի ձեր առաջ, դուք սարսափելի տաղանդավոր եք: Ձեր միտքն անալիտիկ է, հանդուգն, ահավոր: Դուք ահավոր մարդ եք: Դուք դաժան եք, Պյոտր Պետրովիչ, ինչպես բոլոր խոշոր տաղանդները, դուք վատ եք գլուխ հանում մարդկանցից: Դուք հարցրիք՝ արդյոք պատրա՞ստ եմ ես ամեն ինչի, եթե աշխատեմ ձեզ հետ... Ի՞նչ նման հարց կարող է լինել: Ես կորցնելու բան չունեմ: Ձեզ հետ՝ հաղթանակ կամ կործանում... Համաձայն եմ, հարցնում եք, ամեն ինչի... ծիծաղելի է... Իսկ ո՞րն է այդ «ամեն ինչ»-ը: Գողանա՞լ, սպանե՞լ:

Լռեց: Գարինն աչքերով ասաց՝ «այո»: Լենուարը քմծիծաղեց:

— Ես գիտեմ ֆրանսիական քրեական օրենքները... Համաձայն՞ եմ արդյոք ինձ ենթարկել դրանց կիրառման վտանգին: Համաձայն եմ: Ի միջի այլոց, ես տեսել եմ գերմանացիների նշանավոր գազային գրոհը տասնհինգ թվի ապրիլի քսաներկուսին: Գետնի տակից թանձր ամպ բարձրացավ և մեզ վրա սողաց դեղնա-կանաչավուն ալիքներով, միրաժի պես. երազումդ էլ չես տեսնի նման բան: Դաշտերով հազարավոր մարդիկ էին փախչում անասելի զարհուրանքի մեջ, զենքերը նետելով: Ամպը հասավ նրանց: Ով կարողացավ դուրս պրծնել՝ դեմքը մութ արնագույն էր, լեզուն՝ կախ ընկած, աչք-ունքը՝ խանձված... Ի՞նչ

անմտություն՝ «Բարոյական հասկացություններ»... Հը՛մ, մենք էլ երեխա չենք պատերազմից հետո:

— Մի խոսքով,— ասաց Գարինը ծաղրալի,— դուք, վերջապես, հասկացաք, որ բուրժուական բարոյականությունն ամենաճարպիկ աճաբարարական համարներից է, և հիմար են նրանք, ովքեր հանուն այդ բարոյականության կանաչ գազ են կուլ տալիս: Ճիշտն ասած, ես քիչ եմ մտածել այդ հարցերի մասին... Այսպես ուրեմն... Ես կամավոր գործընկեր եմ ընդունում ձեզ: Դուք անառարկելիորեն պիտի ենթարկվեք իմ կարգադրություններին: Բայց՝ մի պայման...

— Լավ, համաձայն եմ ամեն պայմանի:

— Դուք գիտեք, Վիկտոր, որ ես Փարիզ եմ ընկել կեղծ անձնագրով, ամեն գիշեր հյուրանոց եմ փոխում: Երբեմն ստիպված եմ լինում փողոցային աղջիկ հետս առնել, որ կասկած չառաջացնեմ: Երեկ իմացա, որ հետևում են ինձ: Այդ բանը հանձնարարված է ռուսների: Երևում է՝ ինձ ընդունում են բոլշևիկյան գործակալի տեղ: Հարկավոր է խուզարկություններին սխալ հետքի վրա զցել:

— Ես ի՞նչ պիտի անեմ:

— Պիտի գրիմավորվեք իմ կերպարանքով: Եթե ձեզ բռնեն՝ ներկայացրեք ձեր փաստաթղթերը: Ես ուզում եմ երկատվել: Մենք երկուսս էլ նույն հասակին ենք: Կներկեք ձեր մազերը, կեղծ մորուք կկպցնեք, և մենք կգնենք ու կհագնենք միանման շորեր: Հետո հենց այս երեկո դուք ձեր հյուրանոցից կտեղափոխվեք քաղաքի մի ուրիշ մաս, ուր ձեզ չեն ճանաչում, ասենք, Լատինական թաղամաս: Հը՛, տվեք ձեր ձեռքը՝ թե համաձայն եք:

Լենուարը ցած թռավ քուրայից, ամուր սեղմեց Գարինի ձեռքը: Հետո սկսեց բացատրել, թե իրեն ինչպես է հաջողվել բրգիկներ պատրաստել ալյումինի ու երկաթօքսիդի (թերմիտ) և պինդ յուղի ու դեղին ֆոսֆորի խառնուրդից:

Բրոնզե օղի ճենապակյա գավաթիկների մեջ տասներկու բրգիկ դնելով, նա քուղի միջոցով վառեց դրանք: Կուրացուցիչ բոցի սյուն բարձրացավ քուրայի վրա: Ստիպված էին ետ քաշվել սարայի խորքը, այն աստիճան անտանելի էին լույսն ու ջերմությունը:

— Հիանալի է,— ասաց Գարինը:— Հուսամ, որ բոլորովին մուր չի՞ տալիս:

— Այրումն այս ահավոր ջերմության տակ կատարվում է լրիվ: Նյութերը քիմիապես մաքուր են:

— Շատ լավ: Այս օրերիս դուք հրաշքներ կտեսնեք,— ասաց Գարինը,— գնանք ճաշելու: Իրերը բերելու համար հանձնակատար կուղարկենք հյուրանոց: Կգիշերենք ձախ ափին: Իսկ վաղը Փարիզում կհայտնվեն երկու Գարին... Դուք սարայի երկրորդ բանալի ունե՞ք:

Այստեղ չկային ոչ ավտոմոբիլների պերճափայլ հոսք, ոչ վաճառատների պատուհաններից վզները ճկած դուրս նայող պարապ մարդիկ, ոչ գլխապտույտ առաջացնող կանայք, ոչ արդյունաբերական արքաներ:

Այստեղ կային նոր սղոցված տախտակի դարսակներ, գետաքարի բլուրներ, փողոցի մեջտեղում՝ կապույտ կավի կուտակներ, մայթի կողքին ձգվող կոյուղու խողովակաշար, որ կտրատված հսկա որդ էր հիշեցնում:

«Սպարտակ» մարզական ընկերության անդամ Տարաշկինն անշտապ գնում էր կղզի, ակումբ: Նա ամենահաճելի տրամադրության մեջ էր: Կողքից նայողին առաջին հայացքից նա կարող էր նույնիսկ մոայլ թվալ, բայց դրա պատճառն այն էր, որ լուրջ, հավասարակշռված մարդ էր Տարաշկինը, և նրա զվարթ տրամադրությունը չէր արտահայտվում որևէ արտաքին նշանով, եթե չհաշվենք մեղմ շվշվոցն ու հանգիստ քայլվածքը:

Մի հարյուր քայլ էր մնացել մինչև տրամվայի կանգառը, երբ նա փայտասալերի դարսակների միջից քաշկոտուքի աղմուկ ու ծղրտոց լսեց: Ինչ որ կատարվում էր քաղաքում, իհարկե, անմիջականորեն վերաբերում էր Տարաշկինին:

Նա աչք ածեց դարսակների ետևը և տեսավ կլյոշ շալվարներով ու հաստ կուրտկաներով երեք տղայի. նրանք, չարացած ֆսֆսալով, դնքսում էին մի չորրորդ տղայի, որ կարճ էր նրանցից, ոտաբոբիկ, գլխաբաց, ապշելու չափ ծվիկ-ծվիկ բաճկոնակով: Նա լուռ պաշտպանվում էր: Նրա նիհար երեսը ճանկոտոված էր, փոքրիկ բերանը՝ ամուր սեղմված, շագանակագույն աչքերն ասես գայլաձագի աչքեր լինեին:

Տարաշկինն իսկույն օձիքներից բռնեց ու օդ հանեց տղաներից երկուսին, երրորդին հասցրեց ոտքով, սա վնաստաց ու կորավ դարսակների ետևը:

Մյուս երկուսը, ճոճվելով օդում, սկսեցին սպառնալ զարհուրելի արտահայտություններով: Սակայն Տարաշկինը նրանց թափ տվեց ավելի ուժգին, և նրանք հանդարտվեցին:

— Առաջին անգամ չի՝ տեսնում եմ փողոցում, թե ոնց էք ձեզնից փոքրերին նեղացնում, լակոտներ,— ասաց Տարաշկինը՝ նայելով նրանց ֆսֆսացող մոտրթներին:— Մեկ էլ էսպիսի բան չլինի: Հասկացա՞ք:

Հարկադրված լինելով դրական պատասխան տալ, տղաներն ասացին նոթոտ.

— Հասկացանք:

Տարաշկինը նրանց իջեցրեց գետին, և նրանք, մոթմոթալով՝ էլի կպատահես, չէ՞, հեռացան՝ ձեռքները գրպանները խոթած:

Ծեծված փոքրիկ տղան նույնպես ուզում էր ծլկել, բայց միայն պտույտ-պտույտ էր անում տեղում, հետո թույլ տնքաց ու նստեց՝ գլուխը քաշելով բզկտված բաճկոնակի մեջ:

Տարաշկինը կռացավ նրա վրա: Տղան լալիս էր:

— Է՛, չեղավ,— ասաց Տարաշկինը:— Որտե՞ղ ես ապրում:

— Ոչ մի տեղ,— պատասխանեց տղան բաճկոնակի տակից:

— Այսինքն ո՞նց՝ ոչ մի տեղ: Մայրիկ ունե՞ս:

— Չէ

— Ու հայրի՞կ էլ չունես: Հա՛: Անապաստան երեխա ես ուրեմն: Շատ լավ:

Տարաշկինը մի որոշ ժամանակ կանգնեց քիթը կնճռոտելով: Տղան ճանճի պես տոգորում էր բաճկոնակի տակ:

— Ուտել ուզո՞ւմ ես,— հարցրեց Տարաշկինը բարկացած:

— Ուզում եմ:

— Լավ, հետո ակումբ արի:

Տղան փորձեց վեր կենալ, բայց ոտքերը չպահեցին: Տարաշկինը նրան գիրկն առավ,— մանչուկը մի փութ էլ չկար,— և տարավ դեպի տրամվայը: Նստեցին, գնացին երկար: Տրամվայը փոխելիս Տարաշկինը բուլկի առավ, տղան ջղաձգորեն ատամները խրեց մեջը: Մինչև թիավարության դպրոցը գնացին ոտքով: Դռնակը բացելով ու տղային ներս թողնելով, Տարաշկինն ասաց.

— Մենակ տես՝ բան չգողանա:

— Չէ, ես մենակ հաց եմ գողանում:

Տղան քնեած նայեց ջրին, որի արևացույքերը խաղում էին ողորկ նավակների վրա, նայեց արծաթավուն-կանաչ ուռենուն, որ իր գեղեցկությամբ էր հմայվում գետի հայելու մեջ, նայեց երկթի, քառաթի գիչկաներին, որոնց վրա մարզվում էին մկանուտ, արևառ թիավարները: Նրա նիհարիկ դեմքն անտարբեր էր ու հոգնած: Հենց Տարաշկինը շուտ եկավ, նա սողաց մտավ ակումբի լայն դարպասը ջրապատվարի հետ միացնող փայտե կամրջակի տակ և, գունդուկծիկ գալով, հավանաբար իսկույն քնեց:

Երեկոյան Տարաշկինը նրան դուրս քաշեց կամրջակի տակից, կարգադրեց գետում լվալ երեսն ու ձեռքերը և տարավ ընթրելու: Տղային սեղան նստեցրին թիավարների հետ: Տարաշկինն ասաց ընկերներին.

— Էս երեխային նույնիսկ կարելի է ակումբում թողնել, մեր հացը չի կտրի, ջրին կտովորեցնենք, աչքաբաց տղա է հարկավոր մեզ:

Ընկերները համաձայնվեցին՝ թող մնա: Տղան այս ամենը լսում էր հանգիստ, ծանր ու լուրջ ուտում: Ընթրելուց հետո լուռ իջավ նստարանից: Նրան ոչինչ չէր զարմացնում՝ շատ բան էր գլխովն անցել:

Տարաշկիներ նրան տարավ ջրապատվարի վրա, պատվիրեց նստել ու սկսեց հարցնուփորձը.

— Անունդ ի՞նչ է:

— Իվան:

— Որտեղացի՞ ես:

— Սիբիրից: Ամուրի վերևներից:

— Վաղո՞ւց ես եկել:

— Երեկ:

— Իսկ ո՞նց կար:

— Տեղ-տեղ՝ ոտով, կամաց-կամաց, տեղ-տեղ էլ՝ վագոտակ, արկղների մեջ տապ կացած:

— Ի՞նչը քեզ բերեց հասցրեց Լենինգրադ:

— Դա արդեն իմ գործն է,— պատասխանեց տղան ու շուտ եկավ,— ուրեմն պետք է, որ եկել եմ:

— Պատմիր, ես քեզ բան չեմ անի:

Տղան չպատասխանեց ու նորից մի թեթև գլուխը քաշեց բաճկոնակի մեջ: Այդ երեկո Տարաշկինն այլևս ոչինչ չկարողացավ լսել նրանից:

Ջութակի նման նրբագեղ կարմրափայտե երկտեղանոց երկթի գիչկան նեղ շերտագծով հազիվ շարժվում էր գետի հայելանման մակերեսով: Ջույգ թիերն էլ տափակ կողմով սահում էին ջրի վրայով: Շելգան ու Տարաշկինը՝ սպիտակ կիսավարտիքներով, գոտկատեղից վերև՝ մերկ, արևից՝ թրծված թիկունքներով և ուսերով, նստել էին անշարժ, ծնկները՝ բարձր:

Ղեկակալը՝ ծովային կարտուզով ու վզին փաթաթած շարֆով մի լուրջ երիտասարդ, նայում էր վայրկենաչափին:

— Ամպրոպ կլինի,— ասաց Շելգան:

Գետի վրա տոթ էր, ոչ մի տերև չէր շարժվում թավանտառապատ ափին: Ծառերը չափից դուրս վեր ձգված էին թվում: Երկինքն այնպես էր հագեցած արևով, որ երկնագույն-վճիտ արեգնալույսն ասես թափվում էր շեղջ-շեղջ բյուրեղների նման: Ցավում էին մարդկանց աչքերը, սեղմվում էին քունքերը:

— Թիավարե՛լ,— հրաման արձակեց ղեկակալը:

Թիավարները մեկեն թեքվեցին լայն-լայն դրված ծնկների վրա և, թիերը թիկնակողմը նետելով, սուզելով ջրի մեջ, թափով ետ ընկան, համարյա պառկեցին՝ ձգելով ոտքները, ետ սահելով նստարանների վրա:

— Մե՛կերկո՛ւ...

Թիերը ճկվեցին, գիչկան սայրի պես սահեց գետի վրայով:

— Մե՛կ-երկո՛ւ, մե՛կ-երկո՛ւ, մե՛կերկո՛ւ,— հրաման էր տալիս ղեկակալը:

Թիավարների մարմինները համաչափ ու արագ, սրտի զարկերի տակտով, ներշնչելու և արտաշնչելու նման, սեղմվում էին՝ թեքվելով ծնկների վրա, և բացվում-շտկվում գսպանակի պես: Համաչափ, արյան շրջանառության ռիթմով, բուռն լարվածությամբ էին գործում մկանները:

Գիչկան սլացավ զբոսանավակների մոտով, որոնց մեջ նստած տաբատակալներով մարդիկ թպրտում էին՝ անգոր շփշփացնելով թիերը: Շելգան և Տարաշկինը, թիավարելով, ուղիղ նայում էին իրենց առաջ՝ ղեկակալի քթարմատին, հայացքով պահելով հավասարակշռության գիծը: Զբոսանավակներից մարդիկ հասցնում էին միայն կանչել նրանց ետևից.

— Տես, է, սատանեքին... Ա՛յ թե չափ են գցել...

Դուրս եկան ծովեզերք: Նորից մի պահ դադար առան՝ անշարժ մնալով ջրի վրա: Սրբեցին երեսների քրտինքը: «Մե՛կ-երկո՛ւ»... Դարձան, ետ եկան Յախտ-կլուբի⁹ մոտով, ուր մեռյալ պաստառների պես պայծառ տապի մեջ կախ էին ընկել Լենինգրադի արհմիությունների մրցարշավային սպորտանավերի լայնածավալ առագաստները: Յախտ-կլուբի վերանդայում երաժշտախումբ էր նվագում: Չէին ծածանվում ավիի երկայնքով ձգված խորհրդանիշ-դրոշակաշարն ու դրոշները: Գետի մեջտեղում լայնանիստ նավակներից ջուրն էին նետվում սրճագույն մարդիկ՝ ցայտեր շաղ տալով:

Սահելով լողացողների արանքով, Գիչկան դուրս եկավ Նևա, սլացավ կամրջի տակով, մի քանի վայրկյան գնաց «Ստրելա» ակումբի քառաթի մարզանավակի հետ կողք-կողքի, հետո առաջ անցավ (ղեկակալն ուսի վրայից հարցրեց՝ «Երևի ուզում եք բուքսիր վերցնենք, հը՞»), մտավ նեղ Կրեստովկան, որի փարթամ ավերին, արծաթավուն ուռենիների կանաչ ստվերի մեջ հայտնվում ու անհետանում էին ուսումնական խմբի աղջիկների կարմիր գլխաշորերն ու մերկ ծնկները, և կանգ առավ թիավարության դպրոցի ջրապատվարի մոտ:

Շելգան ու Տարաշկինը թռան պատվարի վրա, երկար թիերը զգույշ ու խնամքով դրեցին թեք կամրջակին, կռացան ու ղեկակալի հրահանգով գիչկան հանեցին ջրից, բարձրացրին գլխից վեր և լայն դարպասով տարան սարայ: Ապա ցնցուղ ընդունեցին: Սրբիչով մարմինները շփեցին մինչև կարմրելը և, սովորականի պես, մի-մի բաժակ լիմոնով թեյ խմեցին: Դրանից հետո նրանք իրենց զգում էին այնպես, կարծես հենց նոր էին ծնվել այս

⁹ Զբամարզական կայան (ծ. թ.)

հիասքանչ աշխարհում, որ արժանի էր այն բանին, որպեսզի, վերջապես, ձեռք զարկեին նրա բարեկարգմանը:

28

Հարկաչափ բարձրությամբ բաց վերանդայում (ուր թեյ էին խմում) Տարաշկինը պատմեց երեկվա տղայի մասին.

— Աչքաբաց է, խելոք, մի խոսքով՝ հրաշք:— Նա կռացավ բազրիքի վրայով ու կանչեց.— Իվան, հապա մի այստեղ արի:

Իսկույն աստիճանների վրայից բոբիկ ոտքերի թփթփոց լավեց: Վերանդայում հայտնվեց Իվանը: Ծվատված բաձկոնակը հանել էր: (Սանիտարական նկատառումներով, այդ քուրջը վառել էին խոհանոցում): Հիմա թիավարի կիսավարտիքով էր, մերկ մարմնի վրա հագել էր մահուդե ժիլետ՝ անհավատալիորեն հնամաշ, ամբողջովին կապկպված թելերով ու պարաններով:

— Ահա,— ասաց Տարաշկինը՝ մատով ցույց տալով տղային,— ինչքան էլ համոզում եմ, որ հանի ժիլետը, չի ուզում ու չի ուզում: Ո՞նց ես լողանալու, ասա տեսնեմ: Ու գոնե մի ժիլետ էլ լինի, կեղտոտ փալաս է:

— Ես չեմ կարող լողանալ,— ասաց Իվանը:

— Հարկավոր է քեզ բաղնիքում լողացնել, կեղտից սևացել ես լրիվ:

— Ես չեմ կարող բաղնիքում լողանալ: Ա՛յ, մինչև էստեղ կարող եմ,— Իվանը ցույց տվեց պորտը, սկսեց ոտետո փոխել ու մոտ-մոտ անել դռանը:

Տարաշկինը, եղունգներով քերծելով սրնքամիսը, որի վրա արևայրուկի պատճառով սպիտակ հետքեր մնացին, կոնչաց վրդովմունքից.

— Ինչ կուզես՝ արա:

— Լսիր, չլինի՞ ջրից վախենում ես,— հարցրեց Շելգան:

Տղան նրան նայեց անժպիտ.

— Չէ, չեմ վախենում:

— Բա էլ ինչո՞ւ չես ուզում լողանալ:

Տղան գլուխը կախեց, համառորեն հուպ տվեց շրթունքները:

— Վախենում ես ժիլետդ հանես՝ գողանա՞ն,— հարցրեց Շելգան:

Տղան ցնցեց ուսը, քմծիծաղեց:

— Լավ, տես ինչ եմ ասում, Իվան, չես ուզում լողանալ՝ քո գործն է։ Բայց մենք չենք կարող թույլ տալ, որ դա մնա հազիդ։ Վերցրու իմ ժիլետը, հանվի՛ր։

Շելզան սկսեց արձակել իր ժիլետի կոճակները։ Իվանը ետ-ետ գնաց։ Նրա բիբերն անհանգիստ այս ու այն կողմ էին դառնում։ Մի աղերսալի հայացք գցեց Տարաշկինի դեմքին և շարունակեց կողքահան շարժվել դեպի ապակեպատ դուռը, որ բացվում էր ներքին մույթ սանդուղքի վրա։

— Է՛, մեր խաղի պայմանն այդպես չէ։— Շելզան վեր կացավ, կողպեց դուռը, հանեց բանալին ու նստեց ուղիղ դռան առաջ։— Դե հանի՛ր։

Տղան շուրջն էր նայում փոքրիկ գազանի պես։ Հիմա նա կանգնած էր դռան մոտ, թիկունքով ապակիներին դարձած, հոնքերը կիտած։ Հանկարծ վճռականորեն հանեց ցնցոտիներն ու մեկնեց Շելզային։

— Առ, քոնր տուր։

Բայց Շելզան հիմա արդեն մեծագույն զարմանքով նայում էր ոչ թե տղային, այլ, նրա ուսի կողքով, դռան ապակուն։

— Տվեք,— կրկնեց Իվանը բարկացած,— ինչի՞ եք ծիծաղում, հո երեխա չեք։

— Ա՛յ քեզ փորձանք,— Շելզան ծիծաղեց բարձր։— Հապա մի թիկունքով շուռ արի այս կողմ։ (Տղան, կարծես հարվածից, ծոծրակով զարկվեց ապակուն)։ Շուռ արի, մեկ է, տեսնում եմ, որ մեջքիդ գրված բան կա։

Տարաշկինը վեր թռավ տեղից։ Տղան, կծիկի նման բացվելով, թեթև թռավ-անցավ վերանդան, գլորվեց բազրիքի վրայով։ Տարաշկինն օդում հագիվ հասցրեց բռնել նրան։ Իվանը սուր ատամները խրեց նրա ձեռքի մեջ։

— Ա՛յ քեզ խելառ։ Վե՛րջ տուր կծելուն։

Տարաշկինը նրան ամուր սեղմեց իրեն։ Շոյեց սափրած թխակապույտ գլուխը։

— Լրիվ վայրենի երեխա է։ Դողում է մկան պես։ Հերիք է, վերջ տուր, չենք նեղացնի։

Տղան հանդարտվեց նրա գրկում, միայն սիրտն էր թալրտում։ Հանկարծ նա շնչաց Տարաշկինի ականջին։

— Չթողնեք դռան, որ մեջքիս գրածը կարդա, չի կարելի։ Ոչ ոքի չի կարելի։ Ինձ կսպանեն դրա համար։

— Լավ, լավ, չենք կարդա, հետաքրքիր չի,— կրկնում էր Տարաշկինը՝ արտասվելով ծիծաղից։ Շելզան այդ ամբողջ ժամանակ կանգնած էր պատշգամբի մյուս ծայրին։ Կրծոտում էր եղունգները, կկոցում աչքերը՝ հանելուկ լուծել փորձող մարդու նման։ Հանկարծ նա մոտ վազեց և, չնայած Տարաշկինի դիմադրությանը, տղային իր կողմը դարձրեց թիկունքով։ Զարմանք, գրեթե զարհուրանք հայտնվեց նրա դեմքին։ Տղայի

թիակներից ցած, վտիտ թիկունքին թանաքի մատիտով՝ արդեն քրտինքից կիսաջնջված տառերով, գրված էր.

«... Պյոտր Գար...ին: Արդյունքն...ը խիստ մխիթար... են... ենթադրում եմ, որ օլիվինը¹⁰ հինգ կիլոմ... խորութ... վրա է, շարունակ...ենք հետախուզումները, անհրաժ... օգնութ... Քաղց... շտապիր էքսպեդից»...

— Գարին... սա Գարի՛նն է,— բացականչեց Շելզան:

Այդ ժամանակ ճարճատյունով ու տրաքտրաքոցով ակումբի բակն ընկավ քրեական հետախուզության մոտոցիկլետը, և գործակալի ձայնը կանչեց ներքևից.

— Ընկեր Շելզա, ձեզ՝ շտապ հեռագիր...

Փարիզից Գարինի տված հեռագիրն էր:

29

Ոսկե փոքրիկ մատիտ հավեց բլոկնոտին.

— Ձեր ազգանո՞ւնը, պարոն:

— Պյանկով-Պիտկևիչ:

— Ձեր այցելության նպատա՞կը...

— Հաղորդեք միստր Ռոլինգին,— ասաց Գարինը,— որ ինձ հանձնարարված է բանակցություններ վարել ինժեներ Գարինի՝ իրեն հայտնի սարքի մասին:

Քարտուղարը վայրկենապես չքացավ: Մի րոպեից Գարինն ընկուզեփայտ դռնով մտավ քիմիայի արքայի առանձնասենյակը: Ռոլինգը գրում էր: Առանց աչքերը բարձրացնելու՝ առաջարկեց նստել: Հետո, դարձյալ առանց աչքերը բարձրացնելու, ասաց.

— Դրամական մանր գործողությունները կատարվում են իմ քարտուղարի միջոցով,— վտիտ ձեռքով նա վերցրեց պրես-պապյեն ու թխկացրեց գրածին,— և, այնուամենայնիվ, ես պատրաստ եմ լսել ձեզ: Տալիս եմ երկու րոպե: Ի՞նչ նորություն ինժեներ Գարինի մասին:

Ոտքը դնելով ոտքի վրա, խիստ ձգված ձեռքերը՝ ծնկան վրա, Գարինն ասաց.

— Ինժեներ Գարինը ցանկանում է իմանալ՝ ձեզ ստույգ հայտնի՞ է արդյոք, թե ինչ նպատակների է ծառայելու իր սարքը:

— Այո,— պատասխանեց Ռոլինգը,— որքան ինձ հայտնի է, սարքն արդյունաբերական նպատակներով որոշ հետաքրքրություն ներկայացնում է: Ես խոսել եմ մեր կոնցենին

¹⁰ Հրաբխային ապարների կազմի մեջ մտնող դեղնականաչավուն հանք (ծ. թ.):

վարչության անդամներից մի քանիսի հետ, նրանք համաձայն են ձեռք բերել արտոնագիրը:

— Սարքը նախատեսված չէ արդյունաբերական նպատակների համար,— պատասխանեց Գարինը կտրուկ:— Այն կործանման համար է: Ճիշտ է, կարող է հաջողությամբ ծառայել նաև մետաղագործական և հանքային արդյունաբերությանը: Սակայն ներկայումս ինժեներ Գարինի դիտավորություններն այլ կարգի են:

— Քաղաքակա՞ն:

— Էհ... Քաղաքականությունը քիչ է հետաքրքրում ինժեներ Գարինին: Նա հույս ունի հաստատել սոցիալական հենց այն հասարակարգը, որ ամենից ավելի է համապատասխանում իր ճաշակին: Քաղաքականությունը մանրուք է, ֆունկցիա:

— Իսկ որտե՞ղ պիտի հաստատի:

— Ամենուրեք, իհարկե, բոլոր հինգ մայրցամաքներում:

— Օհո՛,— ասաց Ռոլինգը:

— Ինժեներ Գարինը կոմունիստ չէ, հանգստացեք: Բայց նա լրիվ ձերն էլ չէ: Կրկնում եմ, նա ընդարձակ ծրագրեր ունի: Սարքն ինժեներ Գարինին հնարավորություն է տալիս գործնականորեն իրականացնել ամենավառ ֆանտազիան: Սարքն արդեն պատրաստ է և կարելի է ցուցադրել հենց թեկուզ այսօր:

— Հը՛մ,— ասաց Ռոլինգը:

Գարինը հետևել է ձեր գործունեությանը, միստր Ռոլինգ, և այն կարծիքին է, որ դուք վատ թափ չունեք, բայց ձեզ պակասում են մեծ գաղափարները: Հա, ընդունենք՝ քիմիական կոնցեռն: Ընդունենք՝ օդային-քիմիական պատերազմ: Ընդունենք՝ Եվրոպան ամերիկյան շուկա դարձնելու ծրագիր... Բայց այդ բոլորը մանր բաներ են, չկա կենտրոնական գաղափար: Ինժեներ Գարինը ձեզ համագործակցություն է առաջարկում:

— Ձեզնից ո՞վ է խելագար, նա՞, թե՞ դուք,— հարցրեց Ռոլինգը:

Գարինը ծիծաղեց, մատով կողքից ուժեղ տրորեց քիթը:

— Տեսնում եք, լավ է արդեն հենց այն, որ դուք ոչ թե երկու, այլ ինն ու կես բռպե է, ինչ լսում եք ինձ:

— Ես պատրաստ եմ ինժեներ Գարինին հիսուն հազար ֆրանկ առաջարկել իր գյուտի արտոնագրի համար,— ասաց Ռոլինգը՝ նորից անցնելով գրելուն:

— Առաջարկը պետք է հասկանալ այսպե՞ս՝ ուժով կամ խորամանկությամբ դուք մտադիր եք ձեռք գցել սարքը, իսկ Գարինի հաշիվը տեսնել այնպես, ինչպես վարվեցիք նրա օգնականի հետ՝ Կրեստովսկի կղզում:

Ռոլինգն արագ գրիչը ցած դրեց. այտուսկրերի վրա հայտնված երկու կարմիր բծերն էին միայն մատնում նրա հուզումը: Նա մոխրամանից վերցրեց կիսով չափ ծխած սիգարը, ետ ընկավ թիկնաթոռին և Գարինին նայեց ոչինչ չարտահայտող, պոտոր աչքերով:

— Ենթադրենք, թե մտադիր եմ հենց ձեր ասածի պես վարվել ինձեներ Գարինի հետ, ի՞նչ է հետևում դրանից:

— Հետևում է այն, որ Գարինը, ըստ երևույթին, սխալվել է:

— Ինչո՞ւմ:

— Այն բանում, որ կարծել է, թե դուք ավելի խոշոր մասշտաբի սրիկա եք,— ասաց Գարինը զատ-զատ, վանկ առ վանկ, զվարթ ու հանդուգն նայելով Ռոլինգին: Սա միայն կապույտ ծուխ բաց թողեց և սիգարը թեթևակի թափահարեց քթի մոտ:

— Հիմարություն կլինի ինձեներ Գարինի հետ կիսել շահույթը, երբ ես կարող եմ ամբողջ հարյուր տոկոսն էլ ինձ վերցնել,— ասաց նա:— Այսպիսով, որպեսզի վերջացնենք ես առաջարկում եմ հարյուր հազար ֆրանկ և ոչ մի սանտիմ ավելի:

— Ճիշտն ասած, միստր Ռոլինգ, դուք մի տեսակ հակասում եք ձեզ: Ախր դուք ոչ մի վտանգի չեք ենթարկվում: Ձեր գործակալներ Մեյոնոմվն ու Տիկլինսկին հետևել են, իմացել, թե որտեղ է ապրում Գարինը: Հայտնեք ուստիկանություն, և նրան կձերբակալեն իբրև բոլշևիկյան լրտեսի: Սարքն ու ծրագրերը կգողանան նույն Տիկլինսկին ու Մեյոնոմվը: Այդ ամենը ձեզ վրա կնստի հինգ հազարից ոչ ավելի: Իսկ որպեսզի Գարինը չփորձի հետազայում վերականգնել գժագրերը, նրան միշտ էլ կարելի է արքայախմբի հետ Ռուսաստան ուղարկել Լեհաստանով, ուր նրան կթխկացնեն սահմանի վրա: Հեշտ ու էժան: Էլ ի՞նչ կարիք կա հարյուր հազար ֆրանկ ծախսել:

Ռոլինգը ելավ տեղից, խեթ նայեց Գարինին և սկսեց ետուռառաջ անել՝ պսպղուն կոշիկները թաղելով արծաթավուն գորգի մեջ: Հանկարծ նա ձեռքը դուրս քաշեց գրպանից և ճթթացրեց մատներով:

— Էժան խաղ է,— ասաց,— դուք ստում եք: Ես հինգ քայլ առաջ բոլոր հնարավոր կոմբինացիաների մասին մտածել եմ: Ոչ մի վտանգ չկա: Դուք պարզապես էժան շառլատան եք: Գարինի խաղի վերջը մատ է: Նա այդ բանը գիտի և ձեզ ուղարկել է առևտուր անելու: Ես երկու լուիդոր էլ չեմ տա նրա արտոնագրին: Գարինին հետևել են, գտել, և հիմա նա մեր ձեռքում է: (Ռոլինգն աշխուժորեն նայեց ժամացույցին, ժամացույցն աշխուժորեն խոթեց ժիլետի գրպանը): Չքվե՛ք գրողի ծոցը:

Գարինը ևս այդ ընթացքում վեր էր կացել տեղից և կանգնել սեղանի մոտ, գլուխը կախ: Երբ Ռոլինգը նրան գրողի ծոցն ուղարկեց, նա շփեց մազերն ու խոսեց ընկճված ձայնով, անսպասելիորեն ծուղակն ընկած մարդու պես.

— Լավ, միստր Ռոլինգ, ես համաձայն եմ ձեր բոլոր պայմաններին: Ասում եք՝ հարյուր հազար...

— Ո՛չ մի սանտիմ,— բղավեց Ռոլինգը:— Հեռացեք, այլապես ձեզ դուրս կշարտեն: Գարինը մատները տարավ օձիքից ներս, աչքերը թռան ճակատին: Օրորվեց տեղում: Ռոլինգը գոռաց.

— Առանց ֆոկուսների: Դո՛ւրս:

Գարինը խոխոաց ու կողքի վրա ընկավ սեղանին: Աջ ձեռքը զարկվեց գրոտված թղթերին ու ջղաձիգ սեղմեց դրանք: Ռոլինգը նետվեց դեպի էլեկտրական զանգը: Վայրկենապես հայտնվեց քարտուղարը...

— Դո՛ւրս շարտեք այս սուբյեկտին...

Քարտուղարը կքվեց հովազի նման, նրբագեղ բեղիկները փշաքաղվեցին, բարակ պիջակի տակ փքվեցին պողպատե մկանները... Բայց Գարինն արդեն հեռանում էր սեղանից՝ կողքահան, կողքահան, գլուխ տալով Ռոլինգին: Մարմարե սանդուղքով վազեց իջավ Մալգերբ բուլվար, թռավ թափքածածկով վարձու մեքենան, գոռաց հասցեն, բարձրացրեց զույգ պատուհանները, իջեցրեց կանաչ վարագույրները և կարճ, սուր քրքջաց:

Պիջակի գրպանից հանեց ճմրթված թուղթն ու զգույշ հարթեց ծնկների վրա: Ճոճոռն թղթի վրա (որ պոկել էր մեծ բլոկնոտից) Ռոլինգի այդ օրվա գործնական գրառումներն էին՝ նրա խոշոր ձեռագրով: Հավանաբար այն պահին, երբ առանձնասենյակ էր մտել Գարինը, Ռոլինգի զգուշավոր ձեռքը շարունակել էր գրել մեքենաբար՝ գաղտնի մտքեր մատնելով: Երեք անգամ իրար տակ գրված էր.

«Գորելենների փողոց, վաթսուներեք, ինժեներ Գարին»: (Դա Վիկտոր Լենուարի նոր հասցեն էր, որ քիչ առաջ Սեմյոնովն էր հայտնել հեռախոսով): Ապա՝ «Հինգ հազար ֆրանկ — Սեմյոնովին»...

— Հաջողություն էր... Սատանան տանի... Ա՛յ թե հաջողություն էր,— մրմնջաց Գարինը՝ թերթիկներն զգուշորեն հարդարելով ծնկների վրա:

30

Տասը րոպե հետո Գարինը դուրս թռավ ավտոմոբիլից Սեն-Միշել բուլվարում: «Պանթեոն» սրճարանի հայելավոր պատուհանները բարձրացված էին: Խորքում, սեղանի մոտ նստած էր Վիկտոր Լենուարը: Տեսնելով Գարինին, նա բարձրացրեց ձեռքն ու մատներով ճթթացրեց:

Գարինը փութով նստեց նրա սեղանի մոտ, թիկունքով՝ դեպի լույսը: Կարծես նստել էր հայելու դեմ. Վիկտոր Լենուարը նույնպես երկարավուն փոքրիկ մորուքով էր, փափուկ լայնեզր գլխարկով, թիթեռնիկ-փողկապով, շերտավոր պիջակով:

— Շնորհավորիր, հաջողությո՛ւն... Արտակա՛րգ,— ասաց Գարինը՝ ծիծաղելով միայն աչքերով:— Ռոլինգը համաձայն է ամեն ինչի: Նախնական ծախսերն անում է

միանձնաբար: Երբ սկսվի շահագործումը, ընդհանուր եկամուտի հիսուն տոկոսը՝ նրան, հիսուն տոկոսը՝ մեզ:

— Պայմանագիր կնքեցի՞ր:

— Կկնքենք երկու-երեք օրից: Սարքի ցուցադրումը հարկ կլինի հետաձգել: Ռոլինգը պայման դրեց պայմանագիրն ստորագրել սարքի աշխատանքը սեփական աչքով տեսնելուց հետո միայն:

— Մի շիշ շամպայն կբերե՞ս սեղանին:

— Երկուս էլ, երեք էլ, մի դյուժին էլ:

— Բայց և այնպես, ափսոս որ այդ շնաձուկը կուլ է տալիս մեր եկամուտների կեսը,— ասաց Լենուարը՝ կանչելով սպասավորին:— Մի շիշ Իռուա, ամենաանխառնը:

— Առանց կապիտալի մենք, միևնույն է, չենք կարող մեր ուզածն անել: Այդ Վիկտոր, եթե հաջողվի Կամչատկայի իմ ձեռնարկումը՝ տասը Ռոլինգի գրողի ծոցը կուղարկենք:

— Ի՞նչ Կամչատկայի ձեռնարկում:

Սպասավորը գինի ու գավաթներ բերեց, Գարինը սիգարը վառեց, ետ ընկավ ծղոտահյուս աթոռի թիկնակին և, ճոճվելով, աչքերը կկոցելով, սկսեց պատմել.

— Հիշո՞ւմ ես երկրաբան Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ Մանցևին: Տասնհինգ թվին նա եկավ գտավ ինձ Պետրոգրադում: Նոր էր վերադարձել Հեռավոր Արևելքից, զորահավաքից վախեցել փախել էր, ու հիմա իմ օգնությունն էր խնդրում, որ ռազմաճակատ չընկնի:

— Մանցևը ոսկեխույզների անգլիական ընկերությունո՞ւմ էր ծառայում:

— Հետախուզումներ էր կատարում Լենայի, Ալդանի, հետագայում՝ Կոլիմայի ափերին: Հրաշքներ էր պատմում: Ասում էր, թե ուղղակի իրենց ոտքերի տակ տասնհինգ կիլոյանոց բնակտորներ էին գտել... Ահա հենց այդ ժամանակ էլ գլխումս գաղափար ծնվեց՝ իմ կյանքի գլխավոր գաղափարը... Խիստ հանդուգն, նույնիսկ խելացնոր գաղափար է դա, բայց ես հավատում եմ դրան: Իսկ եթե ես հավատում եմ՝ սատանան ինքն էլ չի կարող ինձ ետ պահել: Գիտես ինչ, սիրելիս, աշխարհում միակ բանը, որին ես ձգտում եմ ամբողջ հոգով, իշխանությունն է: Եվ ոչ թե ինչ-որ թագավորական, կայսերական իշխանություն՝ մանր, ճղճիմ, ձանձրալի... Ոչ, բացարձակ իշխանություն... Օրերից մի օր մանրամասն կպատմեմ քեզ իմ ծրագրերի մասին: Իշխելու համար ոսկի է պետք: Իմ ցանկացածի պես իշխելու համար հարկավոր է ավելի շատ ոսկի, քան արդյունաբերական, բորսային և մյուս արքաներն ունեն՝ միասին վերցրած...

— Իսկապես, համարձակ են քո պլանները,— ասաց Լենուարը զվարթ ծիծաղով:

— Բայց ես ճիշտ ճանապարհի վրա եմ: Ամբողջ աշխարհն իմ բռան մեջ կլինի, ահա այսպես,— Գարինը բռունցք արեց փոքրիկ ձեռքը:— Իմ ուղու նշանաձողերն են հանճարեղ

Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ Մանցը, ապա՝ Ռոլինգը, ավելի ճիշտ՝ նրա միլիարդները, և երբորդ՝ իմ հիպերբոլիդը...

— Հա, հետո ի՞նչ եղավ Մանցը:

— Հենց այդ ժամանակ էլ, տասնհինգ թվին, ես հավաքեցի ունեցած-չունեցածս փողը, ավելի շատ պնդերեսությամբ, քան կաշառքով Մանցին ազատեցի զինվորական ծառայությունից և մի փոքր արշավախմբի հետ ուղարկեցի Կամչատկա, աշխարհի ծայրը... Մինչև տասնյոթ թիվը դեռ գրում էր ինձ. աշխատանքը ծանր էր, տաժանելի, շան օր էր քաշում... Տասնութ թվից, հասկանալի է, հետքերը կորան... Նրա հետախուզումներից է կախված ամեն ինչ...

— Ի՞նչ է որոնում այնտեղ:

— Ոչ մի բան էլ չի որոնում... Մանցը պիտի միայն հաստատի իմ տեղական ենթադրությունները: Խաղաղ օվկիանոսից ափերի՝ ասիական ու ամերիկյան, օվկիանոսից հատակին իջած նախկին մայրցամաքի եզրերն են: Նման վիթխարի ծանրությունը պետք է որ իր ազդեցությունն ունեցած լինի հալված վիճակում գտնվող խոր հանքային ապարների տեղաբաշխման վրա... Հարավային Ամերիկայի գործող հրաբուխների շղթաները՝ Անդերում ու Կորդիլիերներում, Ճապոնիայի և, վերջապես, Կամչատկայի հրաբուխները հաստատում են, որ Օլիվինյան գոտու հալված ապարները՝ ոսկի, սնդիկ, օլիվին և այլն, Խաղաղ օվկիանոսի եզրերում ավելի մոտ են երկրի մակերեսին, քան երկրագնդի այլ տեղերում¹¹... Հասկանալի՞ է:

— Չեմ հասկանում, ինչի՞ դ է պետք այդ Օլիվինյան գոտին:

— Որ տիրե՛մ աշխարհին, սիրելիս... Է՛հ, խմենք: Մեր հաջողության կենացը...

31

Ջոյա Մոնրոզը՝ սև մետաքսե կոֆտայով, ինչպիսին հագնում են միդինետուհիները, կարճ շրջագգեստով, պուդրայած երեսով, հարդարած արտևանունքներով, — Մեն-Դենի դարպասների մոտ ցած թռավ ավտոբուսից, վազելով կտրեց անցավ աղմկալի փողոցը և մտավ երկու փողոցի վրա բացվող վիթխարի «Գլոբուս» սրճարանը, որ ապաստանն էր Մոնմարտրի ամեն տեսակ երգիչների և երգչուհիների, միջակ դերասանների ու դերասանուհիների, գողերի, պռոնիկների և անարխիստաբար տրամադրված այն երիտասարդների, ովքեր, գրպաններում տասը սու, ետ ու առաջ էին վազվզում բուլվարներում՝ լիզելով տենդից չորացած իրենց շրթունքները, տենչալով կին, կոշիկ, մետաքսե սպիտակեղեն և ամեն ինչ աշխարհում...

¹¹ Ենթադրություն կա, թե երկրի կեղևի և երկրագնդի կենտրոնական ամուր միջուկի միջև գոյություն ունի հալված մետաղների շերտ, այսպես կոչված՝ Օլիվինյան գոտի (ծանոթ. հեղինակի):

Ձոյա Մոնրոզը հայացքով ազատ սեղան որոնեց: Գտավ: Գլանակ վառեց, ոտքը զցեց ոտքին: Իսկույն նրան մոտեցավ վեներական հիվանդությունից ախտահարված ծնկներով մի մարդ և խոստումնաբերեց. «Ինչի՞ ես էդպես սրտնեղած, ճատիկս»: Ձոյա Մոնրոզը դեմքը շուռ տվեց: Մի ուրիշն իր սեղանի մոտից, աչքերը կկոցելով, լեզու ցույց տվեց: Էլի մեկն էլ մոտ թռավ, իբր՝ սխալմամբ. «Կի-կի, վերջապե՛ս»... Ձոյան կարճ ու կտրուկ նրան ուղարկեց գրողի ծոցը:

Երևում է՝ նա այստեղ շատ էր հետաքրքրություն շարժում, թեև աշխատում էր փողոցային աղջկա տեսք ընդունել: «Գլորուս» սրճարանի հաճախորդները կանանց հարցում լավ հոտառություն ունեին: Ձոյան մատուցողից պահանջեց մի լիտր կարմիր գինի և նստեց՝ դեմը լեցուն բաժակը, ձեռքերը դիմհարած այտերին: «Լավ չի, մանկիկս, դու արդեն քեզ հարբեցողության ես տալիս», — ասաց կողքից անցնող ծերուկ դերասանը՝ թեթևակի խփելով նրա մեջքին:

Արդեն երեք գլանակ էր ծխել: Վերջապես անշտապ մոտեցավ նա, ում սպասում էր՝ խոժոռ, ամրակազմ, մազածածկ նեղ ճակատով ու պաղ աչքերով մի մարդ: Բեղերը վեր էին տնկված, գունավոր օձիքը խրվել էր գորեղ պարանոցի մեջ: Նա լավ էր հագնված, առանց ավելորդ պճնանքի: Նստեց: Կարճ ողջունեց Ձոյային: Նայեց շուրջը, և ոմանք աչքները կախեցին: Գաստոն Բադաքիթն էր՝ անցյալում գող, ապա հոչակավոր Բոնոյի հրոսախմբի բանդիտ: Պատերազմի ժամանակ ծառայել էր, հասել ենթասպայի աստիճանի և գորացրվելուց հետո անցել էր հանգիստ աշխատանքի՝ պոռնիկների հաշվին ապրող մարդու խոշոր մասշտաբի գործունեության:

Հիմա նա ոչ անհայտ Սյուզան Բուրժի տնօրինության տակ էր: Բայց Սյուզան Բուրժը խամրել էր արդեն: Նա իջել էր այն աստիճանին, որ Ձոյա Մոնրոզն անցել էր վաղուց: Գաստոն Բադաքիթն ասաց.

— Սյուզանը լավ նյութ ունի, բայց երբեք չի կարող պետք եղածի պես օգտագործել: Նա ժամանակը չի զգում: Մարդ զարմանում է՝ ժանեկավոր վարտիքներ ու առավոտյան վաննա՝ կաթով: Հին է, գավառական հրշեջներին հարմար: Չէ, երդվում եմ Իզերի ափին, լաստապանի տան մոտ թիկունքս վառած մանանեխի գազով, ժամանակակից պոռնիկը, եթե ուզում է շենք ու շուքով լինել, պիտի ռադիոապարատ դնի ննջարանում, բոցքամարտ սովորի, դառնա ռազմադաշտի լարափակոցի պես փշոտ, տասնութ տարեկան տղայի պես մարզված, կարողանա քայլել ձեռների վրա ու քսան մետրից ջուրը նետվել: Նա պիտի մասնակցի ֆաշիստների ժողովներին, խոսի թունավորող գազերի մասին ու սիրելեկներին փոխի շաբաթը մեկ, որ նրանց չսովորեցնի խոզության: Իսկ իմը, համեցեք խնդրեմ, պառկում է կաթի վաննայում նորվեգական սաղմոնի նման ու երագում է չորս հեկտարանոց գյուղատնտեսական ֆերմայի մասին: Էժան ապուշի մեկն է, հասարակաց տան հետքը դեռ մնում է վրան:

Ձոյա Մոնրոզին նա մոտենում էր մեծագույն հարգանքով: Հանդիպելով գիշերային ռեստորաններում, նրան ակնածալի առաջարկում էր պարել և համբուրում էր ձեռքը՝ միակ կնոջ ձեռքը ամբողջ Փարիզում: Ձոյան հագիվ էր բարևում ոչ անհայտ Սյուզան

Բուրժին, բայց Գաստոնի հետ բարեկամությունը չէր կտրում, և սա ժամանակ առ ժամանակ կատարում էր նրա առավել փափկանկատ հանձնարարությունները:

Այսօր Ջոյան Գաստոնին շտապ կանչել էր «Գլոբուս» սրճարան և հայտնվել էր փողոցային միդիներտուհու գայթակղիչ տեսքով: Գաստոնը միայն սեղմում էր ծնոտները, իրեն պահում էր այնպես, ինչպես պետք էր: Ծծելով թթու գինին, աչքերը կկոցելով ծխամորձի ծխից, նա խոժոռված ականջ էր դնում Ջոյային: Խոսքն ավարտելով, Ջոյան ճթճացրեց մատները: Գաստոնն ասաց.

— Բայց դա վտանգավոր է:

— Եթե դա հաջողվի, Գաստոն, դուք մեկընդմիջտ ապահովված մարդ եք:

— Ոչ մի գումարի համար, տիկին, ոչ թաց ու ոչ էլ չոր գործ հանձն չեմ առնի անել. էլ այն ժամանակները չեն: Այսօր ապաշները¹² գերադասում են ծառայել ոստիկանությունում, իսկ պրոֆեսիոնալ գողերը՝ լրագիր հրատարակել ու զբաղվել քաղաքականությամբ: Սպանում ու թալանում են միայն սկսնակները, գավառացիներն ու վեներական հիվանդությամբ վարակված լակոտները: Եվ իսկույն էլ ընկնում են ոստիկանություն: Ի՛նչ կարող ես անել, չափահաս մարդիկ ստիպված են մնալ խաղաղ նավահանգստում: Եթե դուք ուզում եք ինձ վարձել փողով՝ ես հրաժարվում եմ: Ուրիշ բան, որ դա անեմ ձեզ համար: Այդ դեպքում ես պատրաստ եմ գլուխս էլ վտանգի տակ դնել:

Ջոյան մի փոքրիկ ծխաքուլա բաց թողեց ալ կարմիր շուրթերի անկյունից, ժպտաց քնքշորեն և սիրունիկ ձեռքը դրեց Բադաքթի թևքի վրա:

— Կարծում եմ՝ մենք համաձայնության կգանք:

Գաստոնի ռունգները թրթռացին, բեղերը ցնցվեցին: Նա կապտավուն կոպերով քողարկեց դուրս պրծած աչքերի անհամբեր փայլը:

— Դուք ուզում եք ասել, թե ես հենց հիմա Սյուզանին կարող եմ ազատե՞լ իմ ծառայություններից:

— Այո, Գաստոն:

— Գաստոնը թեքվեց սեղանի վրայով, գավաթը սեղմեց բռունցքի մեջ:

— Ուզում եք ասել, թե իմ բեղերից ձեր մաշկի բո՞ւյրը պիտի գա:

— Կարծում եմ՝ դրանից անկարելի է խուսափել, Գաստոն:

— Լավ:— Գաստոնը ետ ընկավ աթոռի թիկնակին:— Շատ լավ: Ամեն ինչ կլինի այնպես, ինչպես դուք եք ուզում:

¹² Ապադասակարգայնացած անձնավորություններ Ֆրանսիայում, խուլիգաններ (ծ. թ.):

Ճաշն ավարտված է: Հարյուրամյա կոնյակով սուրճը՝ խմված: Երկդուլարանոց «Կորոնա Կորոնաս» սիգարը ծխված է մինչև կեսը, և մոխիրը չի թափվում: Հասել է տանջալի պահը՝ հետո՞ ինչ անել, սատանայական ի՞նչ կնտնտոցով որևէ ուրախ բան նվագել հոգնած նյարդերի վրա:

Ռոլինգի պահանջով բերին փարիզյան բոլոր զվարճավայրերի ազդագիրը:

— Ուզո՞ւմ եք պարել:

— Ոչ,— պատասխանեց Ջոյան՝ դեմքի կեսը ծածկելով մորթիով:

— Թատրոն, թատրոն, թատրոն, — կարդաց Ռոլինգը: Տաղտկալի էր այդ ամենը՝ երեք արարով երկարաբան կատակերգություն, ուր դերասանները ձանձրությից ու զզվանքից նույնիսկ չեն դիմահարդարվում, դերասանուհիները, նշանավոր դերձակների կարած զգեստների մեջ, հանդիսասրահ են նայում դատարկ աչքերով:

— Հանդես: Հանդես: Ահա՝ «Օլիմպիա», հարյուր հիսուն մերկ կին՝ միայն կոշիկներով, և տեխնիկայի հրաշք-փայտե վարագույր՝ բաժանված շախմատի վանդակների, որոնց մեջ, բարձրացնելիս և իջեցնելիս, կանգնած են բոլորովին մերկ կանայք: Ուզո՞ւմ եք՝ գնանք:

— Միրելի բարեկամս, նրանք բոլորը ծուռուտն են, զբոսայգիներից հավաքած աղջիկներ:

— «Ապոլլո»: Այստեղ մենք չենք եղել: Երկու հարյուր մերկ կին՝ միայն... Սա թողնենք: «Գրտնակ»: Նորից կանայք: Այդպես, այսպես: Եվ, այս ամենից բացի, «Աշխարհահռչակ երաժշտական ծաղրածուներ Պիմ և Ջեկ»:

— Դրանց մասին խոսում են,— ասաց Ջոյան,— գնանք: Նրանք զբաղեցրին բեմին կից հատուկ օթյակը: Բեմում էստրադային տեսություն էր ներկայացվում:

Ընտիր ֆրակ հագած, անընդհատ շարժվող մի երիտասարդ և կարմիր զգեստով, լայներիզ գլխարկով ու գավազանով չափահաս մի կին կծու-բարեհոգի խոսքեր էին նետում կառավարության հասցեին, կծու-անվնաս ռեպլիկներ ուղղում ոստիկանության շեֆին, հրապուրիչ նրբությամբ ծիծաղում էին մեծահարուստ օտարերկրացիների վրա, ընդ որում, ծիծաղում-ծաղրում էին այնպես, որ նրանք այդ տեսությունից հետո անմիջապես վեր չկենային, իսպառ չհեռանային Փարիզից և իրենց բարեկամներին ու ազգականներին ետ չպահեին այդ ուրախ քաղաքն այցելելու մտքից:

Քաղաքականության մասին մի քիչ շաղակրատելուց հետո, անընդհատ ոտքերը շարժող երիտասարդն ու գավազանով տիկինը բացականչեցին. «Հո՛ւ պ, լյա-լյա»: Եվ բեմ վազեցին կարծես բաղնիքից դուրս թռած մորեմերկ, չափից դուրս սպիտակ, պուդրայված աղջիկներ: Նրանք, շարվելով, հարձակվող բանակ ներկայացնող կենդանի պատկեր կազմեցին: Նվագախմբում առնականորեն թնդացին շեփորներն ու ազդանշանային եղջերափողերը:

— Երիտասարդների վրա սա պիտի որ ազդի,— ասաց Ռոլինգը:

Ձոյան պատասխանեց.

— Երբ կանայք այսքան շատ են՝ չի ազդում:

Հետո՝ վարագույրն իջավ ու նորից բարձրացավ: Բեմեզրի մոտ դրված էր բեմի կեսը բռնող բուտաֆորական մի ռոյալ: Կտկտացին ջազբանդի փայտիկները, հայտնվեցին Պիմն ու Ջեկը: Պիմը՝ ինչպես կարգն է, անհեթեթ ֆրակով, մինչև ծնկները հասնող ժիլետով, վրայից ընկնող տաբատով, արշինանոց ոտնամաններով, որոնք իսկույն փախան նրանից (ծափեր), բարեսիրտ ապուշի մոռութով: Ջեկը՝ ալրաթաթախ, թաղիքե սրածայր գդակով, քամակին՝ չղջիկ: Սկզբում նրանք արեցին հարկ եղած ամեն ինչ, որ մարդիկ ծիծաղից փորները պատռեն. Ջեկը հասցնում էր Պիմի դնչին, և սա քամակից փոշու ամպ էր բաց թողնում, հետո Ջեկը զարկեց Պիմի գանգին, և գանգի վրա գուտապերչե ուռուցք բսնեց:

Ջեկն ասաց. «Լսիր, ուզո՞ւմ ես՝ քեզ համար նվագեմ այս ռոյալով»: Պիմը սարսափելի քրքջաց, ասաց՝ «Լավ, նվագիր այս ռոյալով», և նստեց քիչ հեռու Ջեկը ամբողջ ուժով զարկեց ստեղներին, ռոյալի պոչը պոկվեց ընկավ: Պիմը նորից երկար-երկար քրքջաց ահավոր: Ջեկը երկրորդ անգամ հարվածեց ստեղներին, պոկվեց ռոյալի կողքը: «Ոչինչ» — ասաց Ջեկն ու հասցրեց Պիմի դնչին: Սա սահեց բեմի մի ծայրից մյուսը, ընկավ (թմբուկը՝ բո՛ւմ): Վեր կացավ՝ «Ոչինչ», դուրս թքեց մի բուռ ատամ, գրպանից մի փոքրիկ ավել ու թիակ հանեց, որոնցով փողոցի աղբն են հավաքում, և սկսեց շորերը մաքրել: Այնժամ Ջեկը երրորդ անգամ զարկեց ստեղներին, ռոյալը լրիվ փուլ եկավ, և տակից հայտնվեց սովորական համերգային մի ռոյալ. Քթին քաշելով թաղիքե գդակը, Ջեկն անհասանելի արվեստով, ներշնչանքով սկսեց նվագել Լիստի «Կամպանելլան»:

Ձոյա Մոնրոզի ձեռքերը սառեցին: Ռոլինգի կողմը դառնալով՝ շշնջաց.

— Սա մեծ արտիստ է:

— Ոչինչ,— ասաց Պիմը, երբ Ջեկն ավարտեց նվագը,— հիմի դու լսիր, թե ես ինչպես եմ նվագում:

Նա սկսեց այս ու այն գրպանից դուրս քաշել կանացի վարտիքներ, մի հնամաշ մաշիկ, հոգնայի փողակ, կենդանի կատու (ծափեր), հանեց ջութակն ու, բարեսիրտ ապուշի տրտմագին դեմքով հանդիսասրահի կողմը դառնալով, սկսեց նվագել Պագանինիի անմահ Էտյուդը:

Ձոյան ելավ տեղից, վզին գցեց սամույրի մորթին, շողշողացրեց ադամանդները:

— Գնանք, զգվում եմ: Ցավոք սրտի, ես մի ժամանակ արտիստուհի եմ եղել:

— Իսկ ո՞ր գնանք, ի՞նչ անենք, պատիկս: Տասն անց կես է:

— Գնանք խմելու:

Մի քանի բույսերից նրանց լիմուզինը կանգ առավ Մոնմարտրում, «Արքայի ընթրիք» որջի տասը պատուհաններով լուսավորված նեղլիկ փողոցում: Ցածրիկ, վառ կարմիր մետաքսով պաստառված, հայելազարդ առաստաղով և պատերով տոթ ու ծխախոտի ծխով լի սրահում թռչող սերպանտինների, ցեյլուլոիդի գնդիկների և կոնֆետիների մեջ, իրար նեղելով, օրորվում-պարում էին թղթե ժապավեններում խճճված, մինչև գոտկատեղը մերկ կանայք, նրանց գրիմավորված այտերին էին հպվում տղամարդկային բոսոր ու դժգույն, հարբած, խոնջացած, տոփոտ երեսներ: Ճարճատում էր դաշնամուրը: Ոռնում, վնգստում էին ջութակները, և երեք նեգր, քրտինքի մեջ կորած, տամտամ էին զարկում, ավտոմոբիլի ազդափողեր մոնջացնում, փայտիկներ չխկչխկացնում, զանգեր գնգգնգացնում, ծնծղաներ թնդացնում, թակում հա թակում թուրքական թմբուկը: Ինչ-որ տամուկ դեմք կիպ մոտեցավ Ջոյային: Ինչ-որ կանացի ձեռքեր փաթաթվեցին Ռոլինգի պարանոցի շուրջը:

— Ճանապարհ, մանկիկներս, ճանապարհ տվեք քիմիայի արքային,— իրեն պատռելով՝ կանչեց ավագ մատուցողը, դժվարությամբ տեղ գտավ բոսոր պատի երկայնքով ձգվող նեղլիկ սեղանի մոտ և նստեցրեց Ջոյային ու Ռոլինգին: Նրանց կողմը թռան ցեյլուլոիդե գնդիկներ, կոնֆետիներ, սերպանտիններ:

— Ձեզ վրա ուշադրություն են դարձնում,— ասաց Ռոլինգը:

Ջոյան, արտևանդները կիսով չափ ցած թողած, շամպայն էր խմում: Նա շոգում էր ու քրտնում հազիվ կուրծքը ծածկող մետաքսի մեջ: Ցեյլուլոիդե մի գնդիկ դիպավ նրա այտին:

Նա դանդաղ շուռ տվեց գլուխը. տղամարդկային երկու մուր, ասես ածխով շրջագծված աչքեր նրան էին նայում մռայլ հիացումով: Նա թեքվեց առաջ, սեղանին դրեց հոլանի ձեռքերը և սկսեց ներծծել այդ հայացքը գինու պես. միննույնը չէ՞, թե ինչով են արբում:

Նրան նայող մարդու դեմքն ասես սմքեց այդ մի քանի վայրկյանում: Ջոյան կզակն իջեցրեց իրար ագուցած ձեռքերին, աչքի տակով դիմահար ընդունեց նրա հայացքը... Ինչ-որ տեղ ինքը տեսել էր այդ մարդուն: Ո՞վ է, ի՞նչ է՝ ֆրանսիացի՞ թե անգլիացի: Թուխ մորուքի մեջ կոնֆետիներ էին թնջկվել: Միրուն բերան ունի: «Հետաքրքիր է, խանդո՞տ է Ռոլինգը»,— մտածեց Ջոյան:

Սպասավորը, անցնելով պարոդների հրմշտոցի միջով, նրան մի երկտող տվեց: Նա զարմացավ, ետ ընկավ բազմոցի թիկնակին: Շեղ հայացք գցելով սիգար ծխող Ռոլինգի կողմը, կարդաց.

«Ջոյա, նա, ում նայում եք այդպես քնքշորեն, Գարինն է... Համբուրում եմ թաթիկը: Մեմյոնով»:

Նա, ըստ երևույթին, այնպես գունատվեց, որ քիչ հեռվում ինչ-որ ձայն ասաց աղմուկի միջից. «Տեսեք, տիկինն իրեն վատ է զգում»: Այնժամ նա մեկնեց դատարկ գավաթը, և սպասավորը շամպայն լցրեց:

Ռոլինգն ասաց.

— Մեմյոնովն ի՞նչ է գրել ձեզ:

— Հետո կասեմ:

— Նա այն պարոնի մասի՞ն է գրել, որ լկտիաբար տնտղում է քեզ: Դա այն մարդն է, որ երեկ ինձ մոտ էր: Ես նրան դուրս վռնեցի:

— Մի՞թե դուք նրան չեք ճանաչում, Ռոլինգ... Հիշո՞ւմ եք՝ էտուալ հրապարակում... Դա Գարինն է:

Ռոլինգը միայն ֆսացրեց: Միգար հանեց՝ «Հը՛մ»: Հանկարծ նրա դեմքն ընդունեց այն նույն արտահայտությունը, երբ նա գնում-գալիս էր առանձնասենյակի արձաթավուն գորգի վրա՝ հինգ քայլ առաջ դատելով պայքարի բոլոր հնարավոր կոմբինացիաների մասին: Այն ժամանակ նա ժիր-ժիր ճթթացրեց մատներով: Հիմա Ձոյայի կողմը դարձավ ծոմոված բերանով:

— Գնա՛նք, հարկավոր է լուրջ խոսել:

Դռան մոտ Ձոյան շուռ եկավ: Ծխի և սերպանտինների խառնաշփոթի միջով նա նորից տեսավ Գարինի վառվող աչքերը: Հետո, — գլխապտույտ առաջ բերելու չափ անհասկանալի էր, — Գարինի դեմքը երկվացավ. նրա առջև նստած, թիկունքով պարողների կողմը դարձած ինչ-որ մեկը մոտ շարժվեց նրան, և երկուսն էլ նայեցին Ձոյային: Թե՞՞ դա հայելիների խաբկանք էր...

Ձոյան մի ակնթարթ աչքերը կկոցեց և պանդոկի մաշված ուղեգորգի վրայով ցած վազեց դեպի ավտոմոբիլը: Ռոլինգն սպասում էր նրան: Դուռը փակելով, նա ձեռքը դիպրեց Ձոյայի ձեռքին.

— Ես ձեզ ամեն ինչ չեմ, որ պատմեցի այդ կարծեցյալ Պյանկով-Պիտկևիչի հետ իմ հանդիպման մասին... Ինչ-որ բան ինձ համար անհասկանալի մնաց՝ նրա ինչի՞ն էր պետք հիստերիկա խաղալը: Նա ախր հույս չէր կարող ունենալ, որ մազաչափ անգամ կխղճամ իրեն... Նրա ամբողջ վարվելակերպը կասկածելի է: Բայց ինչո՞ւ եկավ ինձ մոտ... Ինչի՞ համար փովեց սեղանին...

— Ռոլինգ, այդ բանը դուք ինձ չեք պատմել...

— Այո, այո... Ցած գցեց ժամացույցը... Ճմրթեց իմ թղթերը...

— Նա ձեր թղթերը գողանալու փո՞րձ արեց:

— Ի՞նչ: Գողանալու փո՞րձ... — Ռոլինգը լռեց մի պահ: — Չէ, այդպիսի բան չեղավ: Նա կորցրեց հավասարակշռությունը, ընկավ, ու ձեռքը զարկվեց թղթապանակին... Մեջը մի քանի թուղթ կար...

— Դուք համոզված եք, որ ոչինչ չի կորել:

— Մի առանձին իմաստ չունեցող գրառումներ էին: Ճմրթված: Գցեցի զամբյուղը:

— Աղաչում եմ, ամենայն մանրամասնությամբ մտաբերեք ամբողջ խոսակցությունը...

Լիմուզինը կանգ առավ Մեն փողոցում: Ռոլինգն ու Ջոյան գնացին ննջարան: Ջոյան շտապով վրայից նետեց շրջագգեստն ու պառկեց լայն, ծեփածո, արծվի ոտքերով մահճակալին՝ Նապոլեոն Առաջին կայսեր իսկական մահճակալներից մեկին, դիպակե ամպիովանու տակ: Ռոլինգը, դանդաղ հանվելով, գնում-գալիս էր գորգի վրայով և, հագուստների առանձին մասերը ոսկեզօծ աթոռների, սեղանիկների, բուխարու դարակի վրա թողնելով, ամենայն մանրամասնությամբ պատմում էր Գարինի նախորդ օրվա այցելության մասին:

Ջոյան լսում էր՝ արմունկին հենված: Ռոլինգն սկսեց ցած քաշել տաբատը՝ ցատկոտելով մի ոտքի վրա: Այդ պահին նա նման չէր արքայի: Հետո պառկեց, ասաց՝ «Ահա բացարձակապես այն, ինչ եղել է», և կերպասե վերմակը քաշեց մինչև քիթը: Երկնագույն գիշերալամպը լուսավորում էր պերճաշուք ննջարանը, այստեղ-այնտեղ թափված հագուստները, մահճակալի սյունիկների վրայի ոսկե ամուրներն ու Ռոլինգի՝ վերմակին դեմ առած քիթը: Նրա գլուխը խոր թաղվել էր բարձի մեջ, բերանը կիսաբաց էր. քնել էր քիմիայի արքան:

Այդ ֆսֆացող քիթն էլ հենց հատկապես խանգարում էր Ջոյային, չէր թողնում մտածի: Շեղում տանում էր դեպի այլ, անհարկի ոկի հիշողություններ: Ջոյան թոթվեց գլուխը, հեռու վանեց դրանք, և Ռոլինգի փոխարեն բարձի վրա պատկերացրեց մի ուրիշ գլուխ: Նա ձանձրաբացել, հոգնել էր պայքարից. փակեց աչքերը, քմծիծաղեց: Կոպերի տակ հայտնվեց Գարինի դեմքը՝ հուզումից գունատ... «Գուցե զանգեմ Գաստոն Բադաքթին, որ սպասի»»: Հանկարծ կարծես սուր ասեղ անցավ նրա մարմնով. «Նրա հետ նստած էր նմանակը... Ճիշտ այնպես, ինչպես Լենինգրադում»...

Նա դուրս սահեց վերմակի տակից, շտապով ոտքերին քաշեց գուլպաները: Ռոլինգը, այն է, պիտի բառաչեր քնի մեջ, բայց միայն շուռ եկավ կողքի:

Ջոյան վազեց հանդերձարան: Հագավ շրջագգեստը, անձրևանոցը, ամուր կապեց գոտին: Վերադարձավ ննջարան՝ ձեռնապայուսակը վերցնելու, որի մեջ փող կար...

— Ռոլինգ,— ձայնեց կամացուկ,— Ռոլինգ... Մենք կորած ենք...

Բայց Ռոլինգը նորից բառաչեց: Ջոյան իջավ նախասրահ ու դժվարությամբ բացեց մուտքի բարձր դուռը: Մեն փողոցը թափուր էր: Ձեղնահարկերի տանիքների վրա, նեղ լուսաշերտի մեջ դեղին էր տալիս խամրած լուսինը: Ջոյան համակվեց թախծով: Մի պահ նայում էր քնած քաղաքի վրա ծանրացած լուսնագնդին... «Աստվա՛ծ իմ, աստված, ի՛նչ ահավոր է, ի՛նչ մոռալ»... Երկու ձեռքով նա խոր ճակատի վրա քաշեց գլխարկն ու վազեց դեպի առափնյա փողոցը:

Գոբելենների փողոցի վաթսուներեք համարի հին եռահարկ տունը մի պատով դուրս էր գալիս պարապուտ: Այդ կողմից պատուհաններ ուներ միայն երրորդ հարկը՝ ձեղնահարկը: Մյուս՝ խուլ պատը հարում էր զբոսայգուն: Ճակատի կողմից, փողոցի վրա, գետնամած առաջին հարկում կառապանների ու վարորդների սրճարանն էր: Երկրորդ հարկն զբաղեցնում էր գիշերային հանդիպումների համար նախատեսված հյուրանոցը: Երրորդ՝ ձեղնահարկի սենյակները վարձով տրվում էին մշտական կենվորների: Այնտեղ հասնելու համար պիտի մտնեիր դարպասով և անցնեիր երկար թունելով:

Գիշերվա ժամը երկուսն էր: Գոբելենների փողոցում ոչ մի լուսավորված պատուհան: Սրճարանն արդեն փակ էր՝ բոլոր աթոռները դրված էին սեղաններին: Ձոյան կանգ առավ դարպասի մոտ, մի րոպե նայեց վաթսուներեք համարին: Թիկունքը սարսռաց: Համարձակություն առավ: Ձանգ տվեց: Պարան շրշաց, դարպասը բացվեց կիսով չափ: Ձոյան սպրդեց մութ բակամուտքը: Հեռվից դռնապանուհու ձայնը փնթփնթաց. «Գիշերը քնելու համար է, հարկավոր է ժամանակին տուն գալ»: Բայց չհարցրեց, թե ով է եկողը:

Այստեղ գողաորջի կարգ ու բարք էր տիրում: Ձոյան համակվեց ահավոր տագնապով: Նրա առջև ցածիկ, մռայլ թունել էր: Ցուլի արյան գույնի խորդուբորդ պատերի վրա աղոտ լույս էր անում գազալամպը: Սեմյոնովի ցուցումն այս էր՝ թունելի վերջից — ձախ — պտուտակաձև սանդուղքով — երրորդ հարկ — ձախ — տասնմեկերորդ սենյակ:

Թունելի մեջտեղում Ձոյան կանգ առավ: Նրան թվաց, թե հեռվում, ձախում, մեկն արագ ծիկրակեց ու թաքնվեց: Ետ չգնա՝ արդյոք: Ականջ դրեց՝ ոչ մի ձայն: Վազելով հասավ զարշահոտ հարթակի ոլորանին: Այստեղից սկսվում էր նեղիկ, վերից՝ ինչ-որ տեղից հազիվ լուսավորված պտուտակաձև սանդուղքը: Ձոյան վեր ելավ ոտնամատների ծայրերի վրա՝ վախենալով դիպչել լարծուն բազրիքին:

Ամբողջ տունը քնած էր: Երկրորդ հարկի սանդղահարթակից ճաքճքած կամարը տանում էր մութ միջանցք: Բարձրանալով վեր՝ Ձոյան ետ նայեց, և նրան նորից թվաց, թե կամարի ետևից մեկը դուրս նայեց ու էլի պահվեց... Միայն թե դա Գաստոն Բադաքիթը չէր... «Ոչ, ոչ, Գաստոնը դեռ չի եկել, չէր կարող այստեղ լինել, չէր հասցնի»...

Երրորդ հարկի հարթակում գազալամպ էր վառվում՝ լուսավորելով չհագեցած ցանկությունների մասին խոսող խզրզանքներով ու նկարվածքներով ծածկված պատը: Եթե Գարինը տանը չլինի՝ ինքը նրան կսպասի այստեղ մինչև առավոտ: Իսկ եթե տանն է, քնած է, ապա ինքը չի հեռանա, մինչև չստանա այն, ինչ նա վերցրել է Մալգերբ բուլվարի առանձնասենյակի սեղանից:

Ձոյան հանեց ձեռնոցները, գլխարկի տակ թեթևակի կարգի բերեց մազերն ու ձախ գնաց միջանցքով: Ծնկները ծալվում էին: Հինգերորդ դռան վրա սպիտակ ներկով խոշոր գրված էր՝ 11: Ձոյան սեղմեց բռնակը, դուռը հեշտությամբ բացվեց:

Փոքրիկ սենյակը լուսավորված էր բաց պատուհանից ընկնող լուսնի լույսով: Հատակին բացված ճամպրուկ կար: Դեռ ու դեն շաղ եկած թղթեր էին սուր ճերմակին տալիս: Պատի մոտ, լվացարանի և պահարանի միջև, հատակին նստած էր մեն-մի շապիկով մի մարդ:

մերկ ծնկները վեր էին քաշված, բոբիկ ոտնաթաթերը հսկայական էին թվում... Լուսնացուքով լուսավորված էր դեմքի կեսը, փայլում էր լայն բացված աչքն ու ճերմակին էին տալիս ատամները — ժպտում էր: Կիսաբաց բերանով, շունչը պահած՝ Ջոյան նայում էր անշարժ, ծիծղուն դեմքին. Գարինն էր այդ մարդը:

Այսօր առավոտյան «Գլոբուս» սրճարանում Ջոյան Գաստոն Բադաքթին ասաց. «Գարինից գողացիր գծագրերն ու սարքը և, եթե հնարավոր է, սպանիր նրան»: Այսօր երեկոյան շամպայնի գավաթի վրա շղարշվող մշուշի միջից նա տեսավ Գարինի աչքերն ու զգաց՝ կգայթակղի այդ մարդը, և ինքը կհրաժարվի ամեն ինչից, կմոռանա ամեն ինչ ու կգնա նրա ետևից: Գիշերը, կռահելով վտանգն ու դուրս նետվելով, որ գտնի Գաստոնին ու ետ պահի նրան, Ջոյան ինքն էլ դեռ չէր հասկանում, թե ինչն իրեն ստիպեց այդպես տագնապով վազ տալ գիշերային Փարիզով մեկ, պանդոկից պանդոկ, խաղատնից խաղատուն, ամեն տեղ, ուր կարող էր լինել Գաստոնը, և, վերջապես, բերեց հասցրեց Գոբելենների փողոց: Ի՞նչ զգացմունք էր, որ այդ խելացի, պառ, դաժան կնոջը հարկադրեց բացել իր իսկ կամքով մահվան դատապարտված մարդու սենյակի դուռը:

Նա նայում էր Գարինի ատամներին ու դուրս պրծած աչքին: Հետո ցածր, խռպոտ ճիչ արձակեց, մոտեցավ ու խոնարհվեց նրա վրա: Գարինը մեռած էր: Դեմքը՝ կապտած: Վզի վրա՝ ուռած ճանկովածքներ: Վայրկենապես սմբած, հրապուրող, հուզախռով աչքերով ու մեջը կոնֆետիներ թնջկված մետաքսե մորուքով այն դեմքն էր դա... Ջոյան կառչեց լվացարանի սառցասառն մարմարից, շտկվեց դժվարությամբ: Մոռացել էր, թե ինչու է եկել: Բերանը լցվեց դառն լեղիով: «Այդ էր պակաս՝ հիմա էլ ուշաթափ գետին փովելի»: Վերջին ճիգով պոկեց խեղդող օձիքի կոճակը: Գնաց դեպի դուռը: Դռան մեջ կանգնած էր Գարինը:

Նրա ատամները փայլում էին հատակին նստած մարդու ատամների պես՝ բացված պառ ժպիտով: Բարձրացրեց մատն ու թափ տվեց — սպառնաց: Ջոյան հասկացավ, սեղմեց բերանը, որ չճչա: Միրտը բաբախում էր այնպես, կարծես ճիգ էր անում դուրս պրծնել ջրի տակից... «Ո՛ղջ է, ո՛ղջ է»...

— Սպանվածը ես չեմ,— ասաց Գարինը շշուկով՝ շարունակելով սպառնալ,— դուք սպանել եք Վիկտոր Լենուարին՝ իմ օգնականին... Ռոլինգին գիլիոտին է սպասում...

— Ո՛ղջ է, ո՛ղջ է,— կրկնում էր Ջոյան խռպաձայն:

Գարինը բռնեց նրա արմունկներից: Նա իսկույն ետ գցեց գլուխը, հանձնվեց ամբողջովին, առանց դիմադրելու: Գարինը նրան իր կողմը քաշեց և զգալով, որ կնոջ ոտքերը ծալվում են, գրկեց ուսերից:

— Ինչո՞ւ եք այստեղ...

— Ես փնտրում էի Գաստոնին...

— Ո՞ւմ, ո՞ւմ...

— Նրան, ում պատվիրել էի սպանել ձեզ...

— Ես դա կանխատեսել էի,— ասաց Գարինը՝ նայելով նրա աչքերի մեջ:

Նա պատասխանեց ինչպես երագում.

— Եթե Գաստոնը սպաներ ձեզ՝ վերջ կտայի կյանքիս...

— Չեմ հասկանում...

Նա, ասես նիրհի մեջ, մեղմ, մարմրող ձայնով կրկնեց Գարինի ետևից.

— Ես ինքս էլ չեմ հասկանում...

Այս տարօրինակ խոսակցությունը տեղի էր ունենում դռան մեջ: Պատուհանից երևում էր գրաֆիտե տանիքին իջած լուսինը: Պատի մոտ սեպերը բացած ժպտում էր Լենուարը: Գարինն ասաց կամացուկ.

— Դուք եկել եք Ռոլինգի գրառո՞ւմը տանելու:

— Այո: Խնայեք:

— Ո՞ւմ: Ռոլինգի՞ն:

— Ոչ: Ինձ: Խնայեք,— կրկնեց Զոյան:

— Ես գոհաբերեցի բարեկամիս, որպեսզի կործանեմ ձեր Ռոլինգին...: Ես նույնպիսի մարդասպան եմ, ինչպես դուք... Խնայե՞մ... Ո՛չ, ո՛չ...

Հանկարծ նա ձգվեց, ականջ դրեց: Կտրուկ շարժումով Զոյային քաշեց, դուրս տարավ դռնից: Շարունակելով սեղմել նրա թևն արմունկից վեր, կամարի ետևից նայեց սանդուղքի կողմը...

— Գնա՛նք: Ես ձեզ այստեղից կհանեմ զբոսայգու միջով: Լսեք, դուք զարմանալի կին եք,— նրա աչքերը փայլատակեցին խենթ ծաղրով,— մեր ճանապարհները խաչվեցին... Դուք զգո՞ւմ եք այդ...

Նա Զոյայի հետ ցած վազեց պտուտակաձև սանդուղքով: Զոյան չէր դիմադրում՝ շշմած այն օտարոտի զգացումից, որ եռում էր նրա մեջ առաջին անգամ եփ եկող պղտոր գինու պես:

Ներքևի հարթակում Գարինը թեքվեց ինչ-որ մույթ տեղ, կանգ առավ, մոմալուցկի վառեց և դժվարությամբ բացեց հավանաբար տարիներով փակ մնացած դռան ժանգոտ կողպեքը:

— Ինչպես տեսնում եք՝ ամեն ինչ նախապես նկատի է առնված:

Նրանք դուրս եկան զբոսայգու մթաստվեր տամկավուն ծառերի տակ: Եվ հենց այդ պահին փողոցից դարպասով թունել մտավ ոստիկանական ջոկատը, որին քառորդ ժամ առաջ Գարինն էր կանչել հեռախոսով:

Շելզան լավ էր հիշում Կրեստովսկի կղզու ամառանոցում «կորցրած զինվորը»: Այն ժամանակ (Պրոֆմիությունների զբոսարանում) նա հասկացավ, որ Պյանկով Պիտկնիչն անպայման մի անգամ էլ կգա ամառանոց՝ նկուղում պահվածը տանելու: Մայրամուտին (նույն օրվա) Շելզան, առանց պահակին անհանգստացնելու, մտավ ամառանոց և գրպանի լապտերով իջավ նկուղ: «Զինվորը» տեղնուտեղը տանուլ էր տրված. խոհանոցում, հատակի դռնակից երկու քայլ հեռու, կանգնած էր Գարինը, Շելզայի հայտնվելուց մի քանի վայրկյան առաջ նա ճամպրուկը ձեռքին դուրս էր թռել նկուղից և կանգնել դռան ետևը՝ կպած պատին: Նա Շելզայի ետևից շրխկոցով փակեց դռնակն ու սկսեց վրան ածուխով լի պարկեր թափել: Շելզան, լապտերը բարձրացրած, քմծիծաղով նայում էր, թե դռնակի ձեղքից ինչպես էր աղբ ու փոշի մաղում: Մտածեց խաղաղ բանակցությունների անցնել: Բայց վերևում հանկարծ լռություն տիրեց: Արագ հեռացող ոտնաձայն հասավ նրա ականջին, հետո՝ կրակոցներ, ապա՝ վայրի աղաղակ: Չորսմատնանու հետ տարվող գոտեմարտի աղմուկն էր դա: Մի ժամից հայտնվեց միլիցիան:

Զինվորը կորցնելուց հետո Շելզան լավ քայլ արեց: Ուղղակի ամառանոցից նա միլիցիայի ավտոմոբիլով սլացավ Յախտ-կլուբ, արթնացրեց ակումբի հերթապահին՝ խոպաձայն, բրդոտ մի ծովայինի, և հարցրեց առանց դեռ ու դենի:

— Ի՞նչ քամի է:

Ծովայինն էլ, իհարկե, առանց երկար-բարակ մտածելու պատասխանեց.

— Զյուդ-վեստ:

— Քանի՞ քալ է:

— Հինգ:

— Դուք երաշխավորո՞ւմ եք, որ բոլոր մարզանավերն իրենց տեղում են:

— Երաշխավորում եմ:

— Ի՞նչ պահպանություն կա մարզանավերի վրա:

— Պետկան է, պահակը:

— Թույլ տվե՞ք ստուգել ջրապատվարը:

— Լսում եմ, ստուգել ջրապատվարը,— պատասխանեց ծովայինը՝ քունը գլխին մի կերպ ձեռքը մտցնելով նավաստու կուրտկայի թևքի մեջ:

— Պե՛տկա,— կանչեց սպիրտից խանձված ձայնով՝ Շելզայի հետ դուրս գալով ակումբի վերանդան: (Պատասխան չեղավ):

— Անպայման վեր ընկած քնած է մի տեղ, ոտից քաշիր զարթնեցրու,— ասաց ծովայինը՝ օձիքը բարձրացնելով քամու դեմ:

Պահակին գտան քիչ հեռու, թփերի մեջ. իր քեֆին խոմփացնում էր՝ քուրքի ոչխարենու օձիքը գլխին քաշած: Ծովայինը նախատական խոսք նետեց: Պահակը քրթմնջաց, վեր կացավ: Բարձրացան ջրապատվար, ուր պողպատավուն, արդեն կապտին տվող ջրերի վրա օրորվում էր կայմերի մի ամբողջ անտառ: Ուժեղ, հանկարծական պտոթկումներով քամի էր փչում:

— Դուք վստա՞հ եք, որ բոլոր նավերը տեղում են,— նորից հարցրեց Շելգան:

— Մենակ «Օրիոնը» չկա, Պետերգոֆում է... Հա, մեկ էլ՝ Ստրելնա քշեցին երկու նավ:

Շելգան ջուր շիթող տախտակների վրայով հասավ պատվարի ծայրին և այստեղ փայտամածի վրայից կառանապարանի կտոր վերցրեց. մի ծայրը կապված էր օղին, մյուսն ակնհայտորեն կտրված էր: Հերթապահն անշտապ գնում էր պարանը: Քիթն ուղղեց հարավ-արևմտյան քամուն: Ոչինչ չասաց: Քայլեց ջրապատվարի երկայնքով՝ մատով հաշվելով մարզանավերը: Ձեռքով օդը թրատեց քամու ուղղությամբ: Եվ քանի որ ակումբի կարգապահությամբ արգելված էր ռազմա-իմպերիալիստական բառեր գործածել, նա սահմանափակվեց միայն խոտորնակի արտահայտություններով.

— Ես դրանց չգիտեմ մոր չգիտեմ ինչը,— բողբոռաց նա անհավատալի եռանդով:— Շկոտը¹³ խրվի դրանց կոկորդը: «Բիբիգոնդա՛ն» են տարել՝ ամենալավ մրցանավը, շան բաժին դառնա դրանց հոգին, շուն-շան տղերք, ձյութած ֆալը¹⁴ դրանց չգիտեմ ինչտեղ... Երեսուն անգամ խեղդվես նեխած ջրում, Պետկա, ո՞ր էին աչքերդ, պարագիտ, քոսոտ գեղացի: «Բիբիգոնդա՛ն» են տարել, ես դրանց չգիտեմ մոր չգիտեմ ինչը...

Պահակ Պետկան ախուժախ էր անում, զարմանում, կողքերը ծեծում ոչխարենու թևքերով: Ծովայինը, համընթաց քամուց քշվող առագաստանավի նման, անսանձ սուրում էր վելիկոռուսական լեզվի անհայտ-անծանոթ խորխորատներով: Այստեղ այլևս անելու բան չկար: Շելգան գնաց նավահանգիստ:

Առնվազն երեք ժամ անցավ, մինչև նա արագընթաց պահակային կատերով դուրս թռավ բաց ծով: Ուժեղ ալեկոծություն էր: Կատերը թաղվում էր ալիքների տակ: Ջրափոշին մշուշում էր հեռադիտակի ապակիները: Երբ ծագեց արևը, ֆիննական ջրերում, փարոսից այն կողմ, ափի մոտ առագաստ երևաց. ստորջրյա քարերի մեջ թփրտում էր դժբախտ «Բիբիգոնդան»: Տախտակամածը թափուր էր: Կատերից մի քանի կրակոց արձակեցին՝ կարգը պահպանելու համար և ստիպված եղան վերադառնալ ձեռնունայն:

Այդպես Գարինն անցավ սահմանն ու փախավ՝ այն գիշեր շահելով ևս մի զինվոր: Որ այդ խաղին մասնակցում էր նաև Չորսմատնանին՝ գիտեին միայն Գարինն ու Շելգան: Ելնելով դրանից, նավահանգիստ վերադառնալու ճանապարհին Շելգայի մտքերն այսպիսի ընթացք ստացան.

¹³ Առագաստների թոկասարք (ծ. թ.):

¹⁴ Ճուպան՝ ազդադրոշակները բարձրացնելու համար (ծ. թ.):

«Արտասահմանում Գարինը կամ կվաճառի, կամ ինքն ազատ ժամանակ կգրադվի խորհրդավոր սարքի շահագործմամբ: Այդ գյուտն առայժմ կորած է Միության համար և, ով գիտի, ապագայում ճակատագրական դեր չի խաղա: Բայց արտասահմանում Գարինին սաստող ուժ կա՝ Չորսմատնանին: Քանի դեռ պայքարը նրա հետ չի ավարտվել, Գարինը չի համարձակվի լույս աշխարհ դուրս գալ սարքով: Իսկ եթե այդ պայքարում Գարինի կողմը բռնեմ՝ գուցե և շահեմ ի վերջո: Համենայն դեպս, ամենահիմար բանը, որ կարելի է անել (և որ ամենաշահեկանը կլինի Գարինի համար), Լենինգրադում Չորսմատնանուն անհապաղ ձերբակալելն է»: Հետևությունը պարզ էր ու հասարակ. Շելգան նավահանգստից ուղիղ եկավ իր բնակարանը, չոր սպիտակեղեն հագավ, զանգեց քրեական հետախուզություն ու հայտնեց, որ «գործն ինքնըստինքյան լիկվիդացված է», անջատեց հեռախոսն ու պառկեց քնելու՝ ծիծաղելով այն բանի վրա, թե ինչպես Չորսմատնանին,— գազերից թունավորված և գուցե վիրավոր,— հիմա պուկ եկած փախչում է Լենինգրադից: Այս էր Շելգայի հակահարվածը՝ ի պատասխան «կորսված զինվորի»:

Եվ ահա՝ հեռագիր (Փարիզից). «Չորսմատնանին այստեղ է: Իրադարձություններն սպառնալի են»: Օգնության աղաղակ էր դա:

Ինչքան խորն էր մտածում Շելգան, այնքան պարզ էր դառնում՝ հարկավոր է թռչել Փարիզ: Նա հեռախոսով տեղեկացավ, թե երբ են մեկնում մարդատար աներոպլանները, և ետ եկավ վերանդա, ուր դեռ չմթաղված իրիկնային շամանդաղի մեջ նստած էին Տարաշկինն ու Իվանը: Անապաստան տղան, այն բանից հետո, երբ նրա թիկունքին կարդացին թանաքի մատիտով գրվածը, հանդարտվել էր և չէր հեռանում Տարաշկինից:

Ճյուղերի արանքից, նարնջագույն ջրերի վրայից հասնում էին խոսակցության ձայներ, թիերի ճողփյուն, կանացի ծիծաղ: Աշխարհի պես հին բաներ էին կատարվում կողմերի մութ թավուտներում, ուր տազնապալի ձայն էին տալիս իրար ինչ-որ անքուն թռչնակներ, ճոճտում երգում էին սոխակներ: Ամենայն շնչավոր արարած, դուրս պրծնելով երկարատև ձմռան անձրևների ու ձյունամրրիկների միջից, շտապում էր ապրել, բերկրալի ազահույությամբ ըմպում էր այդ գիշերվա արբեցուցիչ թովչանքը: Տարաշկինը մի ձեռքով գրկել էր Իվանի ուսերը, մյուսով կռթնել էր բազրիքին ու չէր շարժվում՝ Ճյուղերի միջով նայում էր ջրին, որի վրա անլսելի նավակներ էին լողում:

— Հը, Իվան,— ասաց Շելգան՝ աթոռը մոտեցնելով ու թեքվելով դեպի տղայի դեմքը,— որտե՞ղ է քեզ համար ավելի հաճելի, այնտե՞ղ թե այստեղ: Հեռավոր Արևելքում դու երևի կիսաքաղց, վատ էիր ապրում, հը՞:

Իվանն անթարթ նայեց Շելգային: Նրա աչքերը մթնշաղում թախծոտ թվացին, ծերունական աչքերի նման: Շելգան ժիլետի գրպանից սառնաշաքար հանեց ու չխկչխկացրեց Իվանի ատամներին, մինչև որ ատամներն իրարից հեռացան, և սառնաշաքարը սահեց բերանը:

— Մենք, Իվան, երեխաների հետ լավ ենք վարվում: Չենք ստիպում աշխատել, թիկունքներին նամակ չենք գրում, ոչ մի տեղ չենք ուղարկում՝ հարկադրելով, որ վագոնի տակ մտած յոթ հազար վերստ ճանապարհ կտրեն: Տեսնո՞ւմ ես, թե ինչ լավ է մեզ մոտ՝

կղզիներում, և այս ամենը գիտես թե ումն է: Այս ամենը մենք երեխաներին ենք նվիրել առհավետ: Ե՛վ գետը, և՛ կղզիները, և՛ նավակները, և՛ հաց ու երշիկը,— կեր կուշտուկուռ,— այդ բոլորը քոնն են...

— Էդպես երեխուն ճամփից կհանեք,— ասաց Տարաշկինը:

— Ոչինչ, չեմ հանի, ինչոք է: Որտեղացի՞ ես, Իվան:

— Ամուրի կողմերից,— պատասխանեց Իվանը դժկամ:

— Մերս մեռել է, հորս սպանել են պատերազմում:

— Բա ինչպե՞ս էիր ապրում:

— Դռնեղուռ էի գնում, գործ անում:

— Այդքան փոքրիկ, ու՝ գո՞րծ:

— Իսկ ինչ կա որ... Ձի էի արածացնում...

— Լավ, իսկ հետո՞:

— Հետո ինձ տարան:

— Ո՞վ:

— Էնպես, մարդիկ: Նրանց տղա էր պետք, որ ծառերը բարձրանա, սունկ, կաղին հավաքի, սկյուռ բռնի ուտելու համար, վազ տա ուր ուղարկեն...

— Ուրեմն քեզ արշավախո՞ւմբ վերցրին: (Իվանն աչքերը ճպճպացրեց, լռեց): Ու հեռո՞ւ տարան: Պատասխանիր, մի վախենա: Մենք քեզ չենք մատնի: Հիմա դու մեր եղբայրն ես...

— Ուր՞ օր նավով լողացինք... Մտածում էինք՝ կենդանի չենք մնա: Ու էլի ուր՞ օր գնացինք ոտով, մինչև որ հասանք կրակ թափող լեռանը...

— Այդպե՛ս, այդպե՛ս,— ասաց Շելգան,— ուրեմն արշավախումբը եղել է Կամչատկայում:

— Հա, էլի, Կամչատկայում... Մենք էնտեղ ապրում էինք խրճիթում... Հեղափոխության մասին երկար ժամանակ բան չգիտեինք: Իսկ երբ իմացանք՝ երեքը գնացին, հետո էլի երկուսը գնացին, էլ ուտելու բան չէինք ճարում: Մնացինք նա ու ես...

— Այդպե՛ս, այդպե՛ս, իսկ ո՞վ է «նա»-ն: Ի՞նչ էր անունը:

Իվանը, նորից խոժոռվոց: Շելգան երկար հանգստացնում էր նրան, շոյում կրծքին հակված նրա կնտած գլուխը...

— Ախր կսպանեն ինձ, որ ասեմ: Նա ահ տվեց, որ կսպանի...

— Ո՞վ:

— Մանցն, էլի: Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչը... «Այ,— ասեց,— ես քո թիկունքին նամակ եմ գրել, լողանաս, շապիկդ, ժիլետդ չհանես, թեկուզ մի տարի, թեկուզ երկու տարի, կհասնես Պետրոգրադ, կգտնես Պյոտր Պետրովիչ Գարինին ու նրան ցույց կտաս գրվածը, նա քեզ լավ նվեր կանի»...

— Իսկ ինչո՞ւ Մանցն ինքը չեկավ Պետրոգրադ, եթե նրան պետք էր տեսնել Գարինին:

— Բոլշևիկներից էր վախում... Ասում էր՝ «Նրանք սատանաներից էլ վատն են: Նրանք ինձ կսպանեն: Նրանք, ասում էր,— ամբողջ երկիրը վերջին թելն են զցել՝ գնացքները կանգնած են, փոստ չկա, ուտելու բան չկա, քաղաքից փախել են բոլորը»... Որտեղի՞ց իմանար, վեցերորդ տարին է՝ լեռան վրա նստած է ու նստած...

— Ի՞նչ է անում այնտեղ, ի՞նչ է փնտրում:

— Է՛, ինքը կասե՞ր որ: Բայց, մեկ է, ես գիտեմ... (Իվանի աչքերն ուրախ, խորամանկ փայլկտացին): Գետնի տակ ոսկի է ման գալիս...

— Ու գտա՞վ:

— Նա՞: Բա ոնց, գտավ...

— Որ պետք լինի՝ կարո՞ղ ես ցույց տալ այն ճանապարհը, որ տանում է լեռ, Մանցնի մոտ:

— Իհարկե, կարող եմ... Մենակ, տեսեք, չմատնեք ինձ, թե չէ նա, գիտես, կատաղածի մեկն է... Շելգան ու Տարաշկինը մեծագույն ուշադրությամբ լսում էին տղային: Շելգան մի անգամ էլ ուշադիր զննեց նրա թիկունքին գրվածը: Հետո լուսանկարեց:

— Հիմա իջիր ներքև, Տարաշկինը քեզ կլողացնի օձառով, կպառկես քնելու,— ասաց Շելգան:— Դու ոչինչ չես ունեցել՝ ոչ հայր, ոչ մայր, ունեցածդ միայն մի դատարկ փոր է եղել: Հիմա ամեն ինչ կա, ինչ ուզես— ապրիր, սովորիր, մեծացիր քեզ համար: Տարաշկինը քեզ խելք կտվորեցնի, դու նրան լսիր: Մնաս բարով: Մի երեք օրից կտեսնեմ Գարինին, քո հանձնարարությունը կհաղորդեմ նրան:

Շելգան ծիծաղեց, և քիչ անց նրա հեծանվի լապտերը, ցատկոտելով, սրընթաց հեռացավ ու կորավ մութ թփուտների մեջ:

Այլումինե թևերը փայլփլեցին կանաչ օդանավակայանի վերևում, բարձր-բարձր, և վեցտեղանի մարդատար ինքնաթիռն անհետացավ ձյունաճերմակ ամպերի ետևում: Ուղեկցողների խումբը դեռ մնում էր տեղում կանգնած՝ գլուխները ետ գցած նայելով լուսաշող կապույտին, ուր ծուլորեն պտույտներ էր անում մի գիշանգղ և օդն էին մկրատում ծիծեռնակները, սակայն դուրապյումինե թռչունն արդեն թռել էր սատանան գիտի թե ուր:

Վեց ուղևորները, նստած ճռճացող հյուսկեն թիկնաթոռներում, նայում էին դանդաղ ցած ընկնող մանուշակագույն-կանաչ երկրին: Ներքևում թելերի նման ճանապարհներ էին ոլորվում: Շինությունները, զանգակատները փոքր-ինչ շեղ դրված խաղալիքներ էին թվում: Աջից, հեռու-հեռվում, տարածվում էր ջրի կապույտը: Ամպերի ստվերներ էին սահում՝ սքողելով երկրագնդի կեղևի մանրամասները: Ահա և ամպն ինքը հայտնվեց ներքևում, շատ մոտ:

Պատուհաններին կպած, բոլոր վեց ուղևորները ժպտում էին իրենց վրա իշխել կարողացող մարդկանց փոքր-ինչ բռնազբոսիկ ժպիտով: Օդային ուղևորությունը դեռևս նոր բան էր: Չնայած բարեկարգ խցիկին, ի ցույց անվտանգ հարմարավետության՝ ետծալովի սեղանիկների վրա գցված հանդեսներին ու կատալոգներին, այնուհանդերձ ուղևորներն ստիպված էին համոզել իրենք իրենց, որ, վերջին հաշվով, օդային հաղորդակցությունը շատ ավելի անվտանգ է, քան, ասենք, ոտքով փողոցն անցնելը: Բոլորովին ուրիշ է օդում: Հանդիպում ես ամպի՝ սուզվում ես ու միջով սահում-անցնում, միայն խցիկի պատուհաններն են քրտնում, կարկուտն է կտկտում դյուրալյումինին կամ մեքենան է ցնցվում, ինչպես դարուփոսերի վրա. կառչում ես թիկնաթոռի հյուսածո արմնկակալներից՝ աչքերդ չռած, բայց հարևանդ արդեն աչքով է անում, ծիծաղում՝ ա՛յ թե փոս էր, հա՞... Պատահում է՝ հանկարծ այնպիսի փոթորիկ է լինում, որ մի վայրկյանում ծովային առագաստանավի կայմեր է տապալում, դեկը փշրում, նավակները, մարդկանց քշում թափում մոլեգնած ալիքների երախը, այնինչ մետաղե թռչունը ամուր է ու ճապուկ՝ կճուճի թևերը, շարժիչների ռոնոցը կհանի, և տեսար՝ արդեն դուրս է պրծել, հազար մետր վեր է խոյացել փոթորկի օջախից:

Մի խոսքով, ժամ էլ չէր անցել, որ խցիկում ուղևորներն ընտելացան ոտքերի տակի պարապությանն ու ճոճումներին: Շարժիչի գվվոցը խանգարում էր միմյանց հետ խոսելուն: Մեկը գլխին հագցրեց միկրոֆոնային մեմբրաններով ականջնոցները, և զրույց սկսվեց: Շելգայի դիմաց նստել էր մոտ երեսունհինգ տարեկան նիհարակազմ, բավական հնամաշ վերաբերվող ու, ըստ երևույթին, հատուկ արտասահմանյան ուղևորության համար ձեռք բերված վանդակավոր կեպկայով մի մարդ:

Դեմքը գունատ էր, նրբամաշկ, խելացի, խոժոռ ու վայելչագեղ կիսադեմ ուներ, խարտյաշ փոքրիկ մորուք, հանգիստ ու ամրակամ շրթունքներ: Նստել էր կորացած, ձեռքերը դրած ծնկներին: Շելգան ժպտալով նշան արեց նրան: Անծանոթը դրեց ականջնոցները: Շելգան հարցրեց.

— Դուք Յարոսլավլում, ռեալական ուսումնարանում չե՞ք սովորել: (Մարդը գլուխը խոնարհեց): Երկրացիներ ենք, ես ձեզ հիշում եմ: Ալեքսեյ Մեմյոնովիչ Խլինովն եք, չե՞: (Գլխի խոնարհում): Հիմա որտե՞ղ եք աշխատում:

— Պոլիտեխնիկումի ֆիզիկայի լաբորատորիայում,— խոսափողի մեջ ասաց Խլինովի թույլ, շարժիչի ադմուկից խլացած ձայնը:

— Գործուղմա՞ն եք գնում:

— Բեռլին, Ռայխերի մոտ:

— Գաղտնի՞ք է:

— Ոչ: Այս տարվա մարտին մեզ հայտնի դարձավ, որ Ռայխերի լաբորատորիայում կատարվել է սնդիկի ատոմային տրոհում:

Խլինովն ամբողջ դեմքով դարձավ Շելգայի կողմը, աչքերը զուսպ հուզումով սնեովեցին զրուցակցի աչքերին: Շելգան ասաց.

— Չեմ հասկանում, մասնագետ չեմ:

— Աշխատանքներն առայժմ տարվում են լաբորատորիաներում: Մինչև արդյունաբերության մեջ կիրառելը դեռ շատ կա... Թեև,— Խլինովը նայեց ամպերի՝ ձյան նման ալեձև դաշտերին, որ խորունկ ցածում փովել-պատել էին երկիրը,— թեև ֆիզիկոսի կարիներտից մինչև գործարանի արտադրամասն այնքան էլ հեռու չէ: Ատոմի հարկադրական տրոհման սկզբունքը պիտի որ պարզ լինի, չափազանց պարզ: Դուք գիտեք, իհարկե, թե ինչ է ատոմը:

— Այսպես պատվիկ-մստվիկ մի բան,— Շելգան ցույց տվեց մատներով:

— Ատոմը ավազահատիկի համեմատությամբ նույնն է, ինչ որ ավազահատիկը երկրագնդի համեմատությամբ: Եվ, այնուամենայնիվ, մենք չափում ենք ատոմը. հաշվում նրա էլեկտրոնների պտույտի արագությունը, որոշում նրա քաշը, զանգվածը, էլեկտրական լիցքի մեծությունը: Մենք մոտենում ենք ատոմի բուն սրտին՝ նրա միջուկին: Այդ միջուկի մեջ է նյութի վրա իշխանություն հաստատելու ամբողջ գաղտնիքը: Մարդկության ապագան կախված է այն բանից, թե մենք կկարողանա՞նք արդյոք տիրապետել ատոմի միջուկին՝ նյութական էներգիայի այդ մասնիկին, որ մեկ հարյուր բիլիոն սանտիմետր մեծություն ունի:

Երկրից երկու հազար մետր բարձրության վրա Շելգան այնպիսի զարմանալի բաներ էր լսում, որ Շեհերազադեի հեքիաթներից էլ հեքիաթային էին, բայց հեքիաթ չէին: Այն ժամանակներում, երբ պատմության դիալեկտիկան մի դասակարգին հասցրել էր կործանարար պատերազմի, իսկ մյուսին՝ ապստամբության, երբ վառվում էին քաղաքները, և փոշին, մոխիրը, գազի ամպերը քուլա-քուլա իջնում էին դաշտերի ու այգիների վրա, երբ հողն իսկ սասանվում էր խեղդվող հեղափոխությունների ցասկոտ աղաղակներից և, ինչպես հնում, բանտի նկուղներում գործի էին դրվում դահճի գելոցն ու աքցանը, երբ գիշերը զբոսայգիներում ծառերի վրա ահավոր պտուղներ էին աճում՝ դուրս ընկած լեզուներով, երբ մարդու վրայից ընկնում էր այնքան սիրով պճնազարդված իդեալիստական պատմուճանը,— այդ հրեշավոր ու տիտանական տասնամյակում մենավոր ջահերի նման վառվում-լույս էին տալիս գիտնականների զարմանալի մտքերը:

Աերոպլանն սկսեց իջնել Կովնոյի վրա: Անձրևից թրջված կանաչ դաշտն արագ թռչում էր ընդառաջ: Անիվները գլորվեցին դաշտով ու կանգ առան: Օդաչուն ցած թռավ խոտի վրա: Ուղևորները դուրս եկան, որ մի քիչ շարժվեն՝ ոտքերը բացվի: Սկսեցին ծխել: Շելգան քաշվեց մի կողմ, պառկեց խոտին՝ ձեռքերը գլխի տակ դնելով. տաքօրինակ էր կապտավուն խորքով հեռավոր ամպերին նայելը: Քիչ առաջ այնտեղ էր ինքը, թռչում էր թեթև, ձյունաճերմակ այդ լեռների միջով, լազուր խորխորասների վրայով:

Նրա երկնային զրուցակիցը՝ Խլինովը, հնամաշ վերարկուով, փոքր-ինչ կորացած կանգնել էր մոխրագույն մակաշերտավոր թռչունի թևի մոտ: Մարդ է՝ բոլոր մարդկանց նման, նույնիսկ կեպկան «Լենինգրադիագուստից» է:

Շելգան ծիծաղեց.

— Այնուամենայնիվ, զարմանալի լավ բան է կյանքը: Սատանան գիտի, թե ինչքա՛ն լավն է:

Երբ թռան Կովնոյի օդանավակայանից, Շելգան նստեց Խլինովի կողքին և, առանց որևէ մեկի անունը տալու, պատմեց ինչ գիտեր Գարինի փորձերի մասին և ավելացրեց, որ երևում է, այդ փորձով խիստ հետաքրքրվում են արտասահմանում:

Խլինովը հարցրեց՝ Շելգան տեսե՞լ է արդյոք Գարինի սարքը:

— Չէ: Սարքը դեռ ոչ ոք չի տեսել:

— Ուրեմն այդ ամենը վարկածների, ենթադրությունների ասպարեզի՞ց է, այն էլ՝ զարդարված ֆանտազիայով:

Այնժամ Շելգան պատմեց կիսավեր ամառանոցի ներքնատան, պողպատի երկատված կտորների, քարածխի բրգիկներով լի արկղերի մասին: Խլինովը լսում էր, գլխով անում.

— Այդպե՛ս, այդպե՛ս: Բրգիկներ: Հիանալի է: Հասկանում եմ: Ասացեք, եթե խիստ գաղտնիք չէ դա, դուք արդյոք ինժեներ Գարինի մասին չե՞ք պատմում:

Շելգան մի պահ լռեց՝ նայելով Խլինովի աչքերի մեջ:

— Այո,— պատասխանեց,— Գարինի մասին է: Դուք ճանաչո՞ւմ եք նրան:

— Շա՛տ, շա՛տ ընդունակ մարդ է,— Խլինովը երեսը կնճռոտեց, կարծես թթու բան առավ բերանը:— Արտասովոր մարդ է: Բայց գիտությունից դուրս: Փառամուլ է: Բոլորովին կղզիացած անձնավորություն: Բախտախնդիր: Ցինիկ: Հանճարի տվյալներ ունի: Անասելի եռանդ: Ահավոր երևակայության տեր մարդ է: Բայց նրա զարմանալի միտքը միշտ հրահրվում է ցածր ցանկություններից: Նա շատ բանի կհասնի և կյանքը կավարտի անսթափ հարբեցողության նման մի բանով կամ կփորձի «զարգանդեցնել մարդկությանը»... Հանճարեղ մարդուն ավելի, քան ուրիշ որևէ մեկին, խստագույն կարգապահություն է պետք: Չափից դուրս մեծ է նրա պատասխանատվությունը:

Նորից Խլինովի այտերին, կարմրավուն բծեր բռնկվեցին:

— Պայծառ, կարգապահ բանականությունը մեծագույն սրբություն է, հրաշքների հրաշք: Երկրագնդի վրա, որ ավագահատիկ է տիեզերքում, մարդը մեկ բիլիոներորդական նվագագույն կարգի մեծություն է... Եվ այդ մտահայեցական մասնիկը, որ միջին հաշվով արեգակի շուրջը երկրագնդի վաթսուն պտույտ է ապրում, օժտված է բանականությամբ, որն ընդգրկում է ամբողջ տիեզերքը... Դրան հասու լինելու համար մենք պետք է անցնենք բարձրագույն մաթեմատիկայի լեզվին... Այ, օրինակ, ի՞նչ կասեք այն մարդուն, որ ձեր լաբորատորիայից վերցրել է ամենաարժեքավոր մանրադիտակն ու, մուրճ դարձրած, դրանով մեխեր է խփում... Ահա հենց այդպես է Գարինը վարվում իր հանձարի հետ... Ես գիտեմ, նա խոշոր հայտնագործություն է արել տարածության վրա ինֆրակարմիր ճառագայթները հաղորդելու ասպարեզում: Դուք լսել եք, իհարկե, Ռինդել-Մետյուզի մահվան ճառագայթների մասին: Պարզվեց, որ այդ մահվան ճառագայթները կատարյալ անհեթեթություն են: Սակայն սկզբունքը ճիշտ է: Զուգահեռ արձակված հազար աստիճանի ջերմաճառագայթներն ահռելի զենք են կործանման և ռազմական պաշտպանության համար: Չէ՞ որ գաղտնիքն այն է, որ արձակվի չցրվող ճառագայթ: Դրան մինչև օրս չեն հասել: Ձեր պատմածից երևում է, որ, ըստ երևույթին, Գարինին հաջողվել է նման սարք պատրաստել: Եթե դա այդպես է, ապա գյուտը շատ է նշանակալի:

— Վաղուց արդեն ինձ թվում է,— ասաց Շելզան,— որ այդ գյուտի շուրջ եղած իրարանցումից խոշոր քաղաքականության հոտ է գալիս:

Որոշ ժամանակ Խլինովը լուռ էր, հետո նույնիսկ նրա ականջները կարմրատակեցին:

— Գտեք Գարինին, բռնեք օձիքից ու իր սարքի հետ վերադարձրեք Սովետական Միություն: Սարքը չպետք է ընկնի մեր թշնամիների ձեռքը: Հարցրեք Գարինին՝ գիտակցո՞ւմ է իր քաղաքացիական պարտքը: Թե՞ նա իսկապես ճղճիմ արարած է... Եթե այդպես է, գրողը նրան տանի, սարքի դիմաց իրեն փող տվեք՝ ինչքան որ կուզի... Թող ձեռքերի գեղեցիկ կանայք, զբոսանավեր, մրցարշավի մեքենաներ... Կամ սպանեք նրան...

Շելզան վեր քաշեց հոնքերը: Խլինովը խոսափողը դրեց սեղանին, ետ ընկավ, փակեց աչքերը: Աերոպլանը լողում էր դաշտերի կանաչ համաչափ քառակուսիների, ճանապարհների ուղիղ գծիկների վրայով: Հեռվում, բարձրից, լճերի կապտավուն բծերի միջև երևաց Բեռլինի դարչնագույն գծանկարը:

Առավոտյան յոթն անց կեսին, սովորականի պես, Ռոլինգն արթնացավ Սեն փողոցի իր համարում, Նապոլեոն կայսեր մահճակալի վրա: Առանց աչքերը բանալու, բարձի տակից հանեց թաշկինակն ու վճռականորեն խնչեց՝ քնի մնացորդների հետ մեկտեղ իր միջից դուրս հանելով երեկվա գիշերային ժամանցի փշրանքները: Ճիշտ է, որ լրիվ թարմացած, բայց և այնպես լիովին իշխելով մտքերին ու կամքին՝ նա թաշկինակը նետեց գորգի վրա, նստեց մետաքսե բարձիկների մեջ ու շուրջը նայեց: Մահճակալը դատարկ էր, սենյակը՝ դատարկ: Պաղ էր Զոյայի բարձը:

Ռոլինգը սեղմեց զանգի կոճակը, հայտնվեց Ջոյայի աղախինը: Ռոլինգը, նրա կողքից նայելով, հարցրեց. «Մադամը»: Աղախինն ուսերը վեր քաշեց, սկսեց գլուխը պտտեցնել բութի նման: Ուտամատերի վրա գնաց զուգարան, այնտեղից, արդեն ավելի արագ՝ զգեցարան, շրիկացրեց լողասենյակի դուռն ու նորից հայտնվեց ննջարանում: Նրա մատները դողդողում էին ժանեկավոր գոգնոցի կողքերից. «Մադամը ոչ մի տեղ չկա»:

— Սուրճ,— ասաց Ռոլինգը: Նա ինքն իր ձեռքով ջուր լցրեց վաննան, ինքն իր ձեռքով հագավ շորերը, ինքն իր ձեռքով սուրճ լցրեց իր համար: Տանն այդ ընթացքում անաղմուկ իրարանցում էր՝ ոտքերի ծայրերի վրա, շշուկով: Հյուրանոցից դուրս գալիս Ռոլինգն արմունկով բռնեց բարապանին, և սա գլխապատառ նետվեց դուռը բանալու: Ռոլինգը գրասենյակ հասավ քսան բույե ուշացած:

Մալգերբ բուլվարի պաշտոնատանն այդ առավոտ վառողի հոտ էր փչում: Քարտուղարի դեմքին կատարելապես չարին չհակառակվելու վճիռ էր գրված: Ընկուզափայտե դռնից դուրս էին գալիս այցելուները՝ կուչկուչված: «Միստր Ռոլինգի տրամադրությունն այսօր լավ չէ»,— հաղորդում էին նրանք շշուկով: Ուղիղ ժամը մեկին միստր Ռոլինգը նայեց պատի ժամացույցին ու կոտրեց մատիտը: Պարզ է, Ջոյա Մոնրոգն էլ չի գա միասին նախաճաշելու: Նա միւլ տվեց մինչև մեկն անց տասնհինգ: Այդ ահավոր քառորդ ժամի ընթացքում քարտուղարի փայլուն ու կոկիկ սանրվածքի մեջ երկու սպիտակ մազ հայտնվեց: Ռոլինգը մենակ գնաց «Գրիֆոնի մոտ», ուր նախաճաշում էր սովորաբար:

Փոքրիկ ռեստորանի տերը՝ մայր Գրիֆոնը, բարձրահասակ ու մարմնեղ տղամարդ, նախկին խոհարար ու գարեջրատան տնօրեն, այժմ՝ Համի Ընկալման և Մարսողության Բարձր Արվեստի գծով գերագույն խորհրդատու, Ռոլինգին դիմավորեց ձեռքի հերոսական թափահարումով: Մայր Գրիֆոնը՝ մուգ մոխրագույն այցեզգեստով, ասուրական խնամված մորուքով ու ազնվացեղ ճակատով, կանգնած էր իր ռեստորանի ոչ մեծ սրահի մեջտեղում՝ մի ձեռքով հենված զոհարան հիշեցնող յուրատեսակ կերտվածքի արծաթե պատվանդանին, կերտվածք, որի մեջ, կորնթարդ կափարիչի տակ, մարմանդ եփվում էր հռչակավոր տապակածը՝ բակլայով ոչխարի մեջքամասը:

Չորս պատերի երկայնությամբ դրված կաշեպատ կարմիր բազմոցներին, նեղ ու հոծ սեղանների մոտ նստած էին մշտական հաճախորդներ՝ Մեծ բուլվարների գործարար աշխարհից, հատուկենտ կանայք: Սրահի կենտրոնն ազատ էր, այնտեղ ոչինչ չկար, բացի զոհարանից: Ռեստորանի տերը, գլուխը պտտելով, կարող էր հետևել իր յուրաքանչյուր հաճախորդի համի ընկալման պրոցեսին: Անբավականության ամենաչնչին ծամածռանքն իսկ չէր վրիպում նրա աչքից: Ավելին, նա կանխագուշակում էր շատ ու շատ բաներ՝ հյուրերի արտագատման գաղտնի պրոցեսը, ստամոքսի պտուտակաձև գործողությունը և ուտելու ողջ հոգեբանությունը՝ հիմնված ինչ-որ ժամանակ կերածի հիշողությունների, նախազգացումների և դեպի մարմնի տարբեր մասերը կատարվող արյան հոսքի վրա,— այդ ամենը բաց գիրք էր նրա համար:

Մոտենալով դեմքի խիստ և միաժամանակ հայրական արտահայտությամբ, նա ասում էր սքանչելի կոպտավուն գորովանքով. «Ձեր տեմպերամենտը, մայր, այսօր պահանջում է մի ըմպանակ մադերա և բոլորովին անխառն Պուլի. ինձ գիլիոտինի էլ ուղարկեք՝ ես ձեզ մի

կաթիլ անգամ կարմիր գինի չեմ տա: Ուտրե, մի քիչ խաշած տափակաձուկ, ճտի մի թնիկ ու ծնեբեկի մի քանի ցողուն: Այդ գամման կվերականգնի ձեր ուժերը»: Նման դեպքում առարկել կարող էր միայն այն ջրառնետներով սնվող պատագոնացիին:

Մայո Գրիֆոնը նվաստացուցիչ աճապարանքով, ինչպես կարելի էր ենթադրել, վազ չտվեց դեպի քիմիայի արքայի սպասքը: Ոչ: Այստեղ՝ մարսողության ակադեմիայում, թե՛ միլիարդատերը, թե՛ խղճուկ հաշվապահը, թե՛ նա, որ թաց հովանոցը խոթեց բարապանի ձեռքը, և թե նա, որ ֆսֆասիլով իջավ նավահանգիստների հոտով տոգորված ռոլս-ռոյսից, — վճարում էին նույն հաշիվը: Մայո Գրիֆոնը հանրապետական էր և փիլիսոփա: Նա վեհանձն ժպիտով ճաշացուցակը մատուցեց Ռոլինգին և խորհուրդ տվեց առաջինին վերցնել սեխ, երկրորդին՝ խորոված օմար¹⁵ գետնասունկով և ոչխարի մեջքամասով: Միսուր Ռոլինգը ցերեկով գինի չի խմում, դա հայտնի է:

— Մի բաժակ վիսկի-սողա բերեք և մի շիշ շամպայն սառեցրեք, — ասաց Ռոլինգն ատամների արանքից:

Մայո Գրիֆոնն ընկրկեց, մի վայրկյան նրա աչքերում զարմանք, երկյուղ, զգվանք առկայծեցին. հաճախորդն սկսում է օղուց, որ բթացնում է բերանի խոռոչի համ զգացող բշտիկները, և շարունակում է շամպայնով, որից փքվում է ստամոքսը: Մայո Գրիֆոնի աչքերի փայլը մարեց, և նա հարգանքով խոնարհեց գլուխը. մի հաճախորդ այսօր կորած է՝ հաշտվում եմ փաստի հետ:

Վիսկիի երրորդ բաժակից հետո Ռոլինգն սկսեց ճմրթել անձեռոցիկը: Սոցիալական սանդուղքի մյուս ծայրին կանգնած նման տեմպերամենտով մի ուրիշ մարդ, ասենք, Գաստոն Բադաքիթը, այսօր դեռ մայրամուտից էլ առաջ կգտներ Ջոյա Մոնրոգին՝ այդ փուչ արարածին, կեղտոտ ջրափոսից հանված այդ գարշելի սողունին, և ծալովի դանակի շեղբն ամբողջ կողը կխրեր: Ռոլինգին պատշաճ էին այլ գործելաձևեր: Նայելով ափսեին, ուր սառչում էր գետնասունկով օմարը, նա մտածում էր ոչ այն մասին, թե ինչպես գիշերն իր անկողնուց փախած անառակ այդ կնոջ քիթումոռութն արյունվվիկ անի... Ռոլինգի ուղեղում, վիսկիի դեղին մշուշի մեջ, ծնվում, խաչավորվում, գալարվում էին վրիժառության չափազանց նրբին, հիվանդագին հղացումներ: Այդ թուլեներին միայն նա հասկացավ, թե ինչ էր իր համար գեղեցկուհի Ջոյան... Նա տառապում էր՝ եղունգները մխրճելով անձեռոցիկի մեջ:

Սպասավորը վերցրեց ձեռք չտված ափսեն: Շամպայն լցրեց: Ռոլինգը խլեց բաժակն ու խմեց ազահորեն. ոսկե ատամները չխկչխկացին՝ դիպչելով ապակուն: Այդ ժամանակ փողոցից թափով ռեստորան ընկավ Մեմյոնովը: Իսկույն նկատեց Ռոլինգին: Գլխից պոկեց լայնեզր գլխարկը թեքվեց սեղանի վրայով ու շշնջաց:

— Թերթերը կարդացե՞լ եք... Ես հենց նոր դիարանում էի. . . Դա նա է... Մենք այդ գործի հետ կապ չունենք... Երդվում եմ սուրբ ուխտով. . . Մենք ալիբի ունենք... Մենք ամբողջ

¹⁵ Ծովային տասնոտանի խեցգետին (Օ. Թ.):

գիշերը մնացինք Մոնմարտրում, աղջիկների մոտ. . . Հաստատված է՝ սպանությունը կատարվել է առավոտվա երեքի ու չորսի միջև. թերթերն են գրում, թերթե՛րը...

Ռոլինգի աչքերի առջև ուստոտում էր հողագույն ծոմոված մի դեմք: Հարևանները շուտ եկան նրանց կողմը: Մոտեցավ սպասավորը՝ արթո՞ր բերելով Սեմյոնովի համար:— Գրողի ծոցը,— ասաց Ռոլինգը վիսկիի վարագույրի միջով,— դուք ինձ խանգարում եք նախաճաշել...

— Լավ, ներեցեք... Ես ձեզ կսպասեմ անկյունում, ավտոմոբիլի մեջ...

39

Փարիզի մամուլում բոլոր այդ օրերին լռություն էր տիրում, ինչպես անտառային լճակի վրա: Բուրժուաները հորանջում էին՝ գրականության մասին առաջնորդողներ, թատերական բեմադրությունների մասին ֆելիետոններ, արտիստների կյանքից խորնիկաներ կարդալով:

Մամուլն այդ անխռով հանգստությամբ փոթորկալի գրոհ էր նախապատրաստել միջին բուրժուական քսակների վրա: Ռոլինգի քիմիական կոնցեռնը, ավարտելով իր կազմակերպման ընթացքն ու բնաջնջելով մանր հակառակորդներին, պատրաստվում էր վերելքի մեծ կամպանիայի: Մամուլը կաշառված էր, ժուռնալիստները՝ զինված քիմիական արդյունաբերության վերաբերյալ անհրաժեշտ տեղեկություններով: Քաղաքական առաջնորդող հողված գրողների համար նախապատրաստված էին շշմեցուցիչ փաստաթղթեր: Երկու-երեք ապտակը, երկու-երեք մենամարտը մեջտեղից հանել էին այն տխմարներին, ովքեր փորձում էին շաղակրատել կոնցեռնի ընդհանուր պլաններին ոչ համապատասխան: Փարիզում ամեն ինչ հարթ ու հանգիստ էր: Լրագրերի տպաքանակը փոքր-ինչ նվազեց: Ուստի իսկական գյուտ էր Գոբելենների փողոցի վաթսուներեքերորդ տանը կատարված սպանությունը:

Մյուս օրն առավոտյան բոլոր յոթանասունհինգ լրագրերը լույս տեսան թավատառ վերնագրերով՝ «Խորհրդավոր և մղձավանջային ոճրագործության» մասին: Սպանվածի ով լինելը չէր պարզվել,— փաստաթղթերը հափշտակել էին,— հյուրանոցում նա գրանցված էր եղել ակնհայտորեն կեղծ անունով: Սպանությունը, երևում է, կողոպտելու նպատակով չէր կատարվել. փողն ու ոսկեղենը մնացել էին սպանվածի մոտ: Դժվար էր նաև վրիժառություն ենթադրել. տասնմեկերորդ սենյակում մանրակրկիտ խուզարկության հետքեր կային: Գաղտնիք էր, ամեն ինչ՝ գաղտնիք:

Երկժամյա լրագրերը ցնցող մանրամասն էին հաղորդում՝ չարաբաստիկ սենյակում գտնվել է հինգ խոշոր ադամանդներով կանացի կրեոսկրյա հերակալ: Բացի այդ, փոշոտ հատակին հայտնաբերվել են կանացի կոշիկների հետքեր: Այդ հերակալից Փարիզն

խկապէս ցնցվեց: Պարզվում է, որ մարդասպանը փառաշուք կին է: Արիստոկրատ: Բուրժուա: Թե՞ առաջնակարգ կոկետուհի¹⁶: Գաղտնիք է, գաղտնիք...

Չորսժամյա լրագրերն իրենց էջերը նվիրեցին Փարիզի ամենանշանավոր կանանց հետ ունեցած հարցազրույցներին: Նրանք բոլորը միաձայն բացականչում էին՝ ո՛չ, ո՛չ և դարձյալ ո՛չ, անկարելի է, որ մարդասպանը ֆրանսուհի լինի, դա գերմանուհու, բոշուհու ձեռքի գործ է: Ձայներից մի քանիսն ակնարկ էին նետում Մոսկվայի կողմը, բայց ակնարկը հաջողություն չունեցավ: Հայտնի Մի-Մին, «Օլիմպիա» թատրոնից, պատմական արտահայտություն արեց. «Ես պատրաստ եմ տրվել նրան, ով իմ առջև կպարզի գաղտնիքը»: Դա արդեն հաջողություն ունեցավ:

Մի խոսքով, ամբողջ Փարիզում միայն Ռոլինգն էր, որ Գրիֆոնի ռեստորանում նստած՝ ոչինչ չգիտեր Գոբելենների փողոցի տանը կատարվածի մասին: Նա խիստ չարացած էր և դիտմամբ Սեմյոնովին հարկադրեց սպասել տաքսի մեքենայում: Վերջապես հայտնվեց անկյունում, լուռ նստեց մեքենա և կարգադրեց իրեն տանել դիարան: Սեմյոնովը, խելահեղորեն անդադար տեղում շարժվելով, ճանապարհին նրան պատմեց, թե ինչ են գրում թերթերը:

Երբ հիշեց հինգ ադամանդներով հերակալի մասին, Ռոլինգի մատները թաքտացին ձեռնափայտի գլխիկի վրա: Դիարանի մոտերքում նա հանկարծ թափով թեքվեց վարորդի կողմը՝ մեքենան ետ դարձնելու հրամայական շարժումով, բայց վերջին պահին զսպեց իրեն և միայն կատաղի ֆսֆսաց:

Դիարանի մուտքի մոտ հրմշտուք էր: Թանկարժեք մուշտակներով կանայք, կճատաքիթ միդինետուհիները, արվարձաններից եկած կասկածելի անձնավորությունները, գործած թիկնոցներով հետաքրքրասեր բարապանուհիները, քրտնած քթերով ու ճմուղված օձիքներով խրոնիկյորները, մարմնեղ դերասաններից կառչած դերասանուհիները՝ բոլոր-բոլորը ձգտում էին գեթ մի վայրկյան տեսնել սպանվածին, պատառոտված շապկով ու ոտաբոբիկ պառկած էր մարմարե թեք տախտակի վրա, գլխով՝ կիսանկուղային պատուհանի կողմը:

Առանձնապես ահագոյուն էին թվում նրա բոբիկ ոտքերը՝ մեծ-մեծ, կապտավուն, երկարած եղունգներով: Դեղնադալուկ դեմքն «աղավաղված էր սարսափի ջղացնցումից»: Փոքրիկ մորուքը տնկված էր վեր: Կանայք մարմաջով մղվում էին դեպի այդ ատամնաբաց դիմակը, չոված բիբերով նայում, նայում անհագորեն, ճիչեր արձակում, քչփչում: Ահա՛ նա, ահա՛ նա՛ ադամանդազարդ հերակալով տիկնոջ սիրելեկանը...

Սեմյոնովը, Ռոլինգի առաջն ընկած, ամբոխի միջից իժի պես գալարվելով սողոսկեց դեպի դիակը: Ռոլինգը հաստատուն նայեց սպանվածի դեմքին: Զննեց մի պահ: Նրա աչքերը կկոցվեցին, մսեղ քիթը կնճռոտվեց, փայլեցին ոսկե ատամները:

— Հը, ի՛նչ կասեք, ի՛նչ կասեք, նա է, չէ՞, նա է,— շնչաց Սեմյոնովը:

¹⁶ Բուրժուական հասարակության մեջ՝ տղամարդկանց հաշվին ապրող կին (Օ. Թ.):

Եվ Ռոլինգն այս անգամ արդեն պատասխանեց նրան.

— Նորից նմանակ է:

Հազիվ էր ասվել այս խոսքը, երբ Ռոլինգի ուսի վրայից հայտնվեց բաց շիկահեր մի գլուխ, նայեց նրա դեմքին, կարծես լուսանկարեց, և անհետացավ ամբոխի մեջ:

Շելզան էր:

40

Մեմյոնովին թողնելով դիարանում, Ռոլինգը գնաց Սեն փողոցի իր հյուրանոցը: Այնտեղ ամեն ինչ նախկինի պես էր՝ հուշիկ իրարանցում: Ձոյան չէր երևացել ու չէր զանգել:

Ռոլինգը փակվեց ննջարանում և սկսեց ետուառաջ անել գորգի վրա՝ կոշիկների ծայրերին նայելով: Կանգ առավ մահճակալի այն կողմում, ուր սովորաբար քնում էր ինքը: Քորեց կզակը: Փակեց աչքերը: Եվ ահա հիշեց այն, ինչ ամբողջ օրը տանջել էր իրեն...

«... Ռոլինգ, Ռոլինգ... Մենք կորա՛ծ ենք»...

Այս խոսքն ասվել էր Ձոյայի մեղմ, վիատ ձայնով: Ասվել էր գիշերը. ինքը խոսակցության կեսին հանկարծ քնեց: Ձոյայի ձայնը չարթնացրեց իրեն, չհասավ իր գիտակցությանը: Եվ հիմա նրա հուսակտուր խոսքը հնչում է ու հնչում իր ականջներում:

Ռոլինգն ընդոստնեց, կարծես ինչ-որ զսպանակ վեր նետեց նրան... Այսպես ուրեմն՝ Գարինի տարօրինակ նույն Մալգերբ բուլվարի գրասենյակում, Ձոյայի հուզումը «Արքայի ընթրիք» պանդոկում, նրա համառ հարցապնդումները, թե Գարինն առանձնասենյակից հատկապես ի՞նչ թղթեր կարող էր հափշտակել... Ապա՝ «Ռոլինգ, Ռոլինգ, մենք կորա՛ծ ենք»... Ձոյայի անհետացումը: Նմանակի մարմինը դիարանում: Աղամանդներով հերակալը: Հենց երեկ էր, այո, Ռոլինգը հիշում էր, որ Ձոյայի ճոխ մազերի մեջ փայլվում էին հինգ թանկարժեք քարեր:

Դեպքերի այս շղթայում պարզ է մի բան. Գարինը դիմել է նմանակի փորձված հնարին՝ հարվածն իրենից շեղելու համար: Նա հափշտակել է Ռոլինգի թղթերը, որ գցի սպանության վայրում և ոստիկանությանը բերի հասցնի Մալգերբ բուլվար: Իր ողջ սառնարյունությամբ հանդերձ, Ռոլինգն զգաց, թե ինչպես սարսուռ անցավ մեջքով: «Ռոլինգ, Ռոլինգ, մենք կորա՛ծ ենք»... Ուրեմն Ձոյան կռահում էր, գիտեր սպանության մասին: Սպանությունը կատարվել է առավոտյան երեքի և չորսի արանքում: (Չորսն անց կեսին եկել է ոստիկանությունը): Երեկ նիրհի մեջ Ռոլինգը լսեց, որ բուխարու վրայի ժամացույցը զարկեց մեկն անց քառասունհինգ: Դա արտաքին ձայների նրա վերջին ընկալումն էր: Հետո Ձոյան անհետացավ: Ըստ երևույթին, նա շտապել է Գորելենների փողոց՝ Ռոլինգի ձեռագրի հետքերը վերացնելու համար:

Զոյան ինչպե՞ս կարող էր այդպես ստույգ իմանալ պատրաստվող սպանության մասին. դա հնարավոր է միայն այն դեպքում, եթե հենց ինքն է նախապատրաստել:— Ռոլինգը մոտեցավ բուխարուն արմունկները դրեց մարմարե տախտակին ու դեմքը ծածկեց ավերով: — Բայց այդ դեպքում ինչո՞ւ նա շնչաց այդպես սարսափով. «Ռոլինգ, Ռոլինգ, մենք կորա՛ծ ենք»... Երեկ ինչ-որ բան էր կատարվել, որ փոխել էր նրա ծրագրերը: Բայց ի՞նչ: Եվ ո՞ր պահին... Թատրոնո՞ւմ, պանդոկո՞ւմ, տա՞նը...

Ենթադրենք, թե նա հարկ է ունեցել ուղղելու ինչ-որ սխալ: Հաջողվե՞լ է այդ բանը նրան: Գարինը ողջ է, ձեռագիրը ոչ մի տեղ չի հայտնաբերվել, նմանակն սպանված է: Այդ սպանությունը կփրկի՞, թե կկործանի: Ո՞վ է մարդասպանը՝ Զոյայի մեղսակի՞ցը, թե հենց ինքը՝ Գարինը:

Եվ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ չքվեց Զոյան: Հիշողության ծալքերում որոնելով այդ պահը՝ բեկումը Զոյայի տրամադրության մեջ, Ռոլինգը լարեց երևակայությունը, որ սովոր էր բոլորովին ուրիշ աշխատանքի: Ուղեղը պայթում էր: Մտաբերեց Զոյայի երեկվա վարվելակերպը՝ շարժում առ շարժում, բառ առ բառ:

Նա զգաց, որ եթե հենց հիմա, բուխարու մոտ չըմբռնի ամբողջ կատարվածը՝ ամենայն մանրամասնությամբ, ապա դա տանուլ տալ է, պարտություն, կործանում: Բորսայի վրա ծրագրված մեծ գրոհից երեք օր առաջ սպանության կապակցությամբ նրա անվան ակնարկումն իսկ կնշանակի բորսայական անասելի սկանդալ, տապալում... Ռոլինգին հասցված հարվածը հարված կլինի Ամերիկայում, Չինաստանում, Հնդկաստանում, Եվրոպայում, աֆրիկյան գաղութներում հազարավոր ձեռնարկություններ շարժման մեջ դնող միլիարդներին: Կիսախտվի մեխանիզմի ճշգրիտ աշխատանքը... Երկաթուղիները, օվկիանոսային նավուղիները, հանքերը, գործարանները, բանկերը, հարյուր հազարավոր ծառայողները, միլիոնավոր բանվորները, արժեթղթեր ունեցող տասնյակ միլիոնավոր մարդիկ,— այս ամենը կճոնչա, կխափանվի, պատեպատ կգարկվի խուճապահար...

Ռոլինգն ընկել էր մի մարդու վիճակի մեջ, որ չգիտի, թե որ կողմից իրեն կխփեն դանակով: Վտանգը մահացու էր: Նրա երևակայությունը գործում էր այնպես, կարծես մտքի յուրաքանչյուր վայրկյանում ընթացող հատվածի համար վճարում էին մեկ միլիոն դոլլար: Բուխարու մոտ անցած քառորդ ժամը կարող էր մտնել պատմության մեջ՝ Արկոլեի կամուրջի վրա Նապոլեոնի ոգու արիության նշանավոր պահին համահավասար:

Սակայն Ռոլինգը՝ միլիարդների այդ կուտակիչը, համարյա արդեն խորհրդանշական այդ այրը, իր համար ամենավճռական պահին (և դարձյալ՝ առաջին անգամ կյանքում) անսպասելիորեն անձնատուր եղավ պարապ զբաղմունքի՝ փքված ռունգներով կանգնելով հայելու առաջ և չտեսնելով իր արտացոլումը: Զոյայի արարմունքների վերլուծությունն անելու փոխարեն, սկսեց մտովի պատկերացնել ուղղակի նրան՝ նուրբ, դժգույն դեմքը, մռայլորեն պաղ աչքերը, կրքոտ բերանը: Զգաց նրա շագանակագույն մազերի տաք բույրը, նրա ձեռքի հպումն իր ձեռքին: Նրան սկսեց թվալ, թե ինքը՝ Ռոլինգը, ամբողջությամբ,— իր բոլոր ցանկություններով, հակումներով, փառասիրությամբ, իշխելու անհագ ծարավով, գեշ տրամադրությամբ (աղիքների ատոնիա) և մահվան մասին կծու խոհերով,— տեղափոխվել է մի նոր գետեղարան՝ խելացի, երիտասարդ, հրապուրիչ կնոջ մեջ: Նա չկա:

Եվ իրեն ասես զիշերային ջրցեխն են նետել: Ինքն իրեն պետք չէ այլևս: Նա չկա: Ինքն անտուն է: Էլ ինչին են պետք համաշխարհային կոնցեռնները. մերկ, փոքրիկ, խղճուկ մարդու անձկություն ու թախիծ...

Քիմիայի արքայի այս արդարև զարմանալի կացությունն ընդհատվեց զույգ ներբանների դոփյունով գորգի վրա:

(Ննջարանն առաջին հարկում էր, և զբոսայգուն նայող պատուհանը բաց էր այդ ժամանակ): Ռոլինգը ցնցվեց ամբողջ մարմնով: Բուխարու վրայի հայելու մեջ հայտնվեց մեծ-մեծ բեղերով և կնճռոտ ճակատով հաղթանդամ մի մարդու պատկեր: Նա կքեց գլուխն ու անթարթ նայեց Ռոլինգին:

41

— Ի՞նչ եք ուզում,— ծղրտաց Ռոլինգը՝ չկարողանալով իսկույն գտնել ու ձեռքը տանել տաբատի ետևի գրպանը, ուր բրաունինգն էր: Հաղթանդամ մարդը, ըստ երևույթին, սպասում էր նման հանդիպման և թռավ մտավ վարագույրի ետևը: Այնտեղից կրկին գլուխը դուրս հանեց:

— Հանգիստ: Պետք չի գոռալ: Ես չեմ պատրաստվում ձեզ սպանել կամ թալանել,— բարձրացրեց ափերը,— ես գործով եմ եկել:

— Այստեղ ի՞նչ գործ կարող է լինել, գործով եկեք Մալգերբ բուլվարի իմ գրասենյակը, քառասունութ բիս, տասնմեկից մինչև մեկը... Դուք ներս սողոսկեցիք պատուհանից գող-ավազակի պես:

— Ներեցեք,— պատասխանեց հաղթանդամ մարդը քաղաքավարությամբ,— իմ ազգանունը Լեկլեր է, անունը՝ Գաստոն: Ես զինվորական շքանշան ունեմ և սերժանտի կոչում: Ես երբեք մանր գործերով չեմ զբաղվում ու գող չեմ եղել: Խորհուրդ եմ տալիս իսկույն ներողություն խնդրել ինձնից, միասր Ռոլինգ, այլապես մեր հետագա խոսակցությունը չի կարող կայանալ...

— Չքվեք գրողի ծոցը,— ասաց Ռոլինգն արդեն հանգիստ:

— Եթե ես չքվեմ ձեր տված հասցեով, ապա ձեզ ոչ անհայտ մադմուազել Մոնրոզը կորած է:

Ռոլինգի այտերը վեր թռան: Անմիջապես մոտեցավ Գաստոնին: Սա հարգանքով, ինչպես պատշաճ է խոսել միլիարդատիրոջ հետ, և միաժամանակ կոպտավուն մտերմավարության երանգով, ինչպես խոսում են իրենց սիրուհու ամուսնու հետ, ասաց.

— Ուրեմն, պարոն, ներողություն խնդրո՞ւմ եք, թե չէ:

Դուք գիտե՞ք, թե որտեղ է պահվել մադմուազել Մոնրոզը:

— Ուրեմն, պարոն, մեր խոսակցությունը շարունակելու համար ես պե՞տք է հասկանամ, որ դուք ներողություն եք խնդրում ինձնից:

— Ներողությո՜ւն,— ճղավեց Ռոլինգը:

— Ընդունում եմ:— Գաստոնը հեռացավ պատուհանից, սովոր շարժումով հարդարեց բեղերը, հազալով մաքրեց կոկորդն ու ասաց.— Զոյա Մոնրոզն այն մարդասպանի ձեռքին է, որի մասին աղաղակում է ամբողջ Փարիզը:

— Որտե՞ղ է նա (Ռոլինգի շրթունքները դողացին):

— Վիլլ Դավրեում, Սեն-Կլու զբոսայգու մոտ, պատահական այցելուների հյուրանոցում, Գամբետայի թանգարանից երկու քայլի վրա: Երեկ գիշերը ես նրանց ավտոմոբիլով հետևեցի մինչև Վիլլ Դավրե, իսկ այսօր ճշտեցի հասցեն:

— Զոյան իր կամքո՞վ փախավ նրա հետ:

— Ա՛յ հենց դա հատկապես ամենից ավելի կուզեի իմանալ,— պատասխանեց Գաստոնն այնպես չարագուշակ, որ Ռոլինգը զարմանքով ուշադիր նայեց նրան:

— Թույլ տվեք, պարոն Գաստոն, ես այնքան էլ լավ չեմ հասկանում, թե ինչ մասնակցություն ունե՞ք դուք այս ամբողջ պատմության մեջ: Ի՞նչ գործ ունեք դուք մադմուազել Մոնրոզի հետ: Ի՞նչ իրավունքով եք գիշերները հետևում նրան, ճշտում, թե որտեղ է, որտեղ չէ:

— Բավական է,— Գաստոնն ազնվաշուք շարժումով ձեռքերը պարզեց առաջ:— Ես ձեզ հասկանում եմ: Դուք պետք է տայիք ինձ այդ հարցը: Կպատասխանեմ՝ ես սիրահարված եմ և խանդոտ եմ ես...

— Ահա՛ թե ինչ,— ասաց Ռոլինգը:

— Ձեզ մանրամասնե՞ր են պետք՝ խնդրեմ. այսօր գիշերը, մի բաժակ փունջ խմելուց հետո դուրս գալով սրճարանից, ես տեսա մադմուազել Մոնրոզին: Նա սլանում էր վարձու ավտոմոբիլով: Նրա դեմքի արտահայտությունն ահավոր էր: Վայրկյանների բան էր տաքսի նստելն ու նրա ետևից գնալը: Նա մեքենան կանգնեցնել տվեց Գոբելենների փողոցում ու մտավ համար վաթսուներեք տան շքամուտքը: (Ռոլինգն աչքերը ճպեց, կարծես նրան ասեղով ծակեցին): Գլուխս կորցրած խանդոտ նախազգացումներից, ես սկսեցի գնալ-գալ մայթով, վաթսուներեքերորդ տան մոտ: Ուղիղ չորսն անց տասնհինգին մադմուազել Մոնրոզը դուրս եկավ ոչ թե շքամուտքից, ինչպես սպասում էի, այլ վաթսուներեքերորդ տանը կպած զբոսայգու պատի դարպասից: Նրան ուսերից պահել էր փոքրիկ, սև մորուքով, կովերկուտ վերարկուով ու մոխրագույն լայնեզր գլխարկով մի մարդ: Մնացածն արդեն գիտեք:

Ռոլինգը դանդաղ նստեց աթոռին (խաչակրաց արշավանքների դարաշրջանի) և երկար մնաց լուռ՝ մատներով կառչած աթոռի դրվագազարդ արմնկակալներից... Ահա և պակասող տվյալները... Մարդասպանը Գարինն է: Զոյան՝ հանցակիցը... Հանցագործ

ծրագիրը պարզ է: Նրանք Գոբելենների փողոցի տանը սպանել են նմանակին, որպեսզի կեղտոտ պատմության մեջ քաշեն իրեն՝ Ռոլինգին և, շանտաժի ենթարկելով, դրամ շորթեն սարքը պատրաստելու համար: Այս ազնիվ սերժանտն ու կլասիկ հիմարը՝ Գաստոնը, պատահաբար ի հայտ է բերում հանցագործությունը:

Ամեն ինչ պարզ է: Հարկավոր է գործել վճռականորեն և անողոքաբար:

Ռոլինգի աչքերը վառվեցին չարությամբ: Նա ելավ ոտքով դեն հրեց աթոռը:

— Ես հիմա ոստիկանություն կգանգեմ: Դուք կգաք ինձ հետ Վիլլ Դավրե:

Գաստոնը քմծիծաղեց, նրա երկար բեղերը ծովեց աջ ու ձախ:

— Ինձ թվում է, միստր Ռոլինգ, ավելի խոհեմ բան կլինի ոստիկանությանը չխառնել այս պատմության մեջ: Մենք մեր ուժերով յուր կգնանք:

— Ես ուզում եմ ձերբակալել մարդասպանին ու նրա մեղսակցին և այդ ստոր մարդկանց հանձնել արդարադատության ձեռքը:— Ռոլինգը շտկվեց, նրա ձայնը հնչեց պողպատի նման:

Գաստոնն անորոշ շարժում արեց:

— Ճիշտ կլինեք, իհարկե... Բայց իմ ձեռքի տակ վեց վատահեղի տղերք կան, ընկած-եղած մարդիկ... Մի ժամից երկու ավտոմոբիլով նրանց կարող եմ հասցնել Վիլլ Դավրե. . . Իսկ ոստիկանության հետ, հավատացնում եմ ձեզ, չարժի կապվել...

Ռոլինգն ի պատասխան միայն փնչացրեց ու քարե դարակի վրայից վերցրեց հեռախոսի լսափողը: Գաստոնն ավելի մեծ արագությամբ բռնեց նրա ձեռքը:

— Մի՛ զանգեք ոստիկանություն:

— Ինչո՞ւ:

— Որովհետև դրանից հիմար բան դժվար է որոշել... (Ռոլինգը նորից մեկնվեց լսափողի կողմը): Դուք հազվագյուտ խելքի տեր մարդ եք, մայր Ռոլինգ, մի՞թե չեք հասկանում՝ կան բաներ, որ ուղղակի չեն ասվում... Խնդրում եմ ձեզ, մի զանգեք... Թո՛ւ, չար սատանա... Ախր որովհետև այդ զանգից հետո երկուսովս էլ գիլիոտինի տակ կընկնենք... (Ռոլինգը կատաղորեն հրեց նրա կրծքին և խլեց լսափողը: Գաստոնն շտապով շուրջը նայեց ու շշնջաց ուղիղ նրա ականջի մեջ): Ձեր հրահանգով մադմուազել Զոյան ինձ հանձնարարեց թեթևացված արագությամբ հայր Աբրահամի գիրկն ուղարկել Գոբելենների փողոցի համար վաթսուներեք տանն ապրող մի ռուս ինժեների: Այս գիշեր հանձնարարությունը կատարվեց: Հիմա հարկավոր է տասը հազար ֆրանկ՝ որպես կանխավճար իմ մանչուկներին: Փողը ձեզ մո՞տ է...

.

Քառորդ ժամից Սեն փողոցում Ռոլինգին մոտեցավ ծածկաթափքով ճամփորդական մի մեքենա: Ռոլինգը սրընթաց թռավ նստեց մեջը: Եվ մինչև մեքենան նեղլիկ փողոցում պտույտ կկատարեր, տան ելուստի ետևից դուրս եկավ Շելգան ու թափքի ետնակողմից կպավ ավտոմոբիլին:

Մեքենան գնաց առափնյա փողոցով: Մարսյան դաշտում, այն տեղում, ուր ժամանակին Ռոբեսպիերը, ձեռքին հասկեր, Գերագույն Գոյի սեղանի առաջ երդվում էր մարդկությանն ստիպել ստորագրելու հավիտենական խաղաղության և հավիտենական արդարության ընդհանրական մեծ պայմանագիրը, այժմ հառնում էր Էյֆելյան աշտարակը. երկուսուկես միլիոն էլեկտրական մոմեր էին առկայծում ու աչքով անում նրա երկաթե խաչկապների վրա, սլաքներ դարձած դեսուդեն էին սուրում, պատկերներ էին գծում և ամբողջ գիշեր գրում էին Փարիզի վրա. «Գնեցեք պարոն Սիտրոնի գործնական և էժանագին ավտոմոբիլները»...

42

Տամկավուն ու տաք գիշեր էր: Բաց պատուհանից ներս, ցածիկ առաստաղից մինչև հատակը, անտեսանելի տերևներ սոսափեցին ու լռեցին: Մենյակում, «Սև կեռնեխ» հյուրանոցի երկրորդ հարկում, մութ էր ու խաղաղ: Զբոսայգու նամահոտը միախառնվում էր օծանելիքի բույրին: Այդ բույրով էին տոգորված պատերի պաստառները, ոտնամաշ գորգերն ու փայտե վիթխարի մահճակալը, որ տարիներ շարունակ ապաստան էր տվել շարան-շարան սիրահարների: Հին բարեհարմար տեղ էր դա սիրային առանձնացման համար: Պատուհանի տակ շրշում էին ծառերը, զեփյուռը զբոսայգուց հողի ու տրտմության բույր էր բերում, տաք անկողինն օրոր էր ասում սիրահարների կարճատև երջանկությանը: Պատմում էին նույնիսկ, որ այդ սենյակում է Բերանժեն հորինել իր երգերը: Ժամանակները փոխվել էին, իհարկե: Եռեփվող Փարիզից մի ժամով դուրս թռած, Էյֆելյան աշտարակի հրե ժխորից կուրացած շտապկոտ զույգերը ժամանակ չունեին ոչ տերևների սոսափը լսելու և ոչ էլ սիրո: Ախր իսկապես, մեր օրերում անհնար է անուրջների մեջ ընկած շրջել զբոսայգիներում՝ Մյուսեի հատորյակը ժիլետի գրպանում: Հիմա ամեն ինչ արագության վրա է, բենզինի վրա: «Ալլո, պստիկս, մեր տրամադրության տակ մի ժամ քսան թույլ կա: Պիտի հասցնենք կինո գնալ, ճաշել ու մի քիչ պառկել իրար հետ: Ի՛նչ կարող ես անել, Մի-Մի, քաղաքակրթություն՝ ւն է»:

Բայց և այնպես, «Սև կեռնեխ» հյուրանոցի պատուհանի տակ սոսափող լորենիների թավ սաղարթներն ու մեղմ կոկոացող ծառագորտերը չէին մասնակցում եվրոպական քաղաքակրթության ընդհանուր ընթացքին: Շուրջն անասելի լուռ էր ու անասելի խաղաղ: Մենյակում ճռուց դուռը, և գորգի վրայից ոտնաձայն լսվեց: Մարդկային մի աղոտ ուրվապատկեր կանգ առավ սենյակի մեջտեղում: Ասաց ցածրաձայն (ռուսերեն).

— Հարկավոր է վճռել: Երեսուն-քառասուն թույլից մեքենա կլինի: Հը, այո՞ թե ոչ:

Մահճակալի վրա մեկը շարժվեց, բայց չպատասխանեց: Տղամարդն ավելի մոտեցավ.

— Խոհեմ եղեք, Ձոյա:

Ի պատասխան անուրախ ծիծաղ լավեց:

Գարինը կռացավ, ուշադիր նայեց Ձոյայի դեմքին, նստեց ոտքերի կողմը, անկողնու վրա:

— Երեկվա արկածը ջնջենք մեր հիշողությունից: Ամեն ինչ սկսվեց փոքր-ինչ արտասովոր և վերջացավ այս անկողնում. ձեր կարծիքով անհամ է ու տափա՞կ: Համաձայն եմ: Ջնջված է: Լսեք, ես ուրիշ կին չեմ ուզում ձեզնից բացի, ի՞նչ կարող ես անել:

— Բռի է ու հիմար,— ասաց Ձոյան:

— Միանգամայն համաձայն եմ ձեզ հետ: Ես բռի եմ, գռեհիկ, վայրենի արարած: Այսօր ինքս ինձ ասացի՝ հա՛, այ թե ինչի համար է հարկավոր փող, իշխանություն, փառք... ձեզ տիրելու համար: Հետո, երբ արթնացաք, ձեզ հաղորդեցի իմ տեսակետը՝ ձեզնից բաժանվել չեմ ուզում և չեմ բաժանվի:

— Օհո՛,— ասաց Ձոյան:

— «Օհո»-ն բոլորովին ոչինչ չի ասում: Ես հասկանում եմ, դուք, իբրև խելացի և ինքնասեր կին, սարսափելի վրդովված եք, որ հարկադրում են ձեզ: Ի՞նչ արած: Մենք կապված ենք արյամբ: Եթե դուք գնաք Ռոլինգի մոտ՝ ես կպայքարեմ: Իսկ քանի որ ես բռի մարդ եմ՝ գլխոտինի տակ կդնեմ թե Ռոլինգի, թե ձեր և թե իմ գլուխը:

— Արդեն ասել եք դա, կրկնում եք ինքներդ ձեզ:

— Մի՞թե դա ձեզ չի համոզում:

— Ի՞նչ եք ինձ առաջարկում Ռոլինգի տեղ: Ես թանկ կին եմ:

— Օլիվիայան գոտին:

— Ի՞նչ:

— Օլիվիայան գոտին: Հը՛մ: Այդ բանը խիստ դժվար է բացատրել: Բարդ է: Հարկավոր է ազատ երեկո և գրքեր, ձեռքի տակ: Քսան բուպեից մենք պիտի գնանք: Օլիվիայան գոտի ասվածը նշանակում է իշխել աշխարհի վրա: Ես ձեր Ռոլինգին դոնապան կվարձեմ,— ահա թե ինչ է Օլիվիայան գոտին: Այդ գոտին իմ ձեռքին կլինի երկու տարուց: Դուք կդառնաք ոչ թե պարզապես հարուստ կին, այլ ամենահարուստն ամբողջ աշխարհում: Դա ձանձրալի կլինի: Բայց իշխանություն է վերջին հաշվով: Արբեցում երկրի վրա չտեսնված-չլսված իշխանությամբ... Դրան հասնելու մեր միջոցներն ավելի կատարյալ են, քան Չինգիզ-խանինը: Դուք աստվածային մեծարա՞նք եք ուզում: Խնդրեմ: Մենք կիրամայենք ձեր պատվին տաճարներ կառուցել բոլոր հինգ մայրցամաքներում և ձեր պատկերը պսակել խաղողի որթերով:

— Ի՞նչ քաղքենիություն...

— Ես չեմ կատակում հիմա: Ցանկանաք, և կլինեք աստծո կամ սատանայի փոխանորդը՝ որը որ ձեր ճաշակով է: Ձեր մեջ ցանկություն կառաջանա ոչնչացնել մարդկանց, — երբեմն զգացվում է դրա կարիքը, — ձեր իշխանությունն ամբողջ մարդկության վրա է լինելու: Ձեզ նման կինը, Ջոյա, կարող է գտնել Օլիվիյան գոտու հեքիաթային գանձերի օգտագործման կերպը: Ես առաջարկում եմ շահեկան պարտիա: Երկու տարվա պայքար՝ և ես կթափանցեմ Օլիվիյան գոտու մեջ: Չե՞ք հավատում...

Մի պահ լռելուց հետո Ջոյան ասաց կամացուկ.

— Ինչո՞ւ պիտի միայն ես ինքս ինձ վտանգի ենթարկեմ: Դուք էլ խիզախեք:

Գարինը, թվում էր, ջանում է խավարում տեսնել նրա աչքերը, հետո գրեթե տրտմալի, գրեթե քնքշորեն ասաց.

— Եթե ոչ՝ գնացեք: Ես ձեզ չեմ հետևի: Որոշեք ինքնակամ:

Ջոյան կարճ հառաչեց: Նստեց անկողնում, բարձրացրեց ձեռքերն ու սկսեց մազերը շտկել (դա լավ նշան էր):

— Ապագայում՝ Օլիվիյան գոտին: Իսկ հիմա ի՞նչ ունեք, — հարցրեց՝ հերակալները աստամներով պահած:

— Հիմա՝ իմ սարքն ու ածխի բրգիկները: Վեր կացեք: Գնանք իմ սենյակը՝ սարքը ցույց տամ:

— Եղածը շատ չէ: Լավ, կտեսնեմ: Գնանք:

43

Գարինի սենյակում պատշգամբային վանդակով պատուհանը փակ էր ու վարագուրված: Պատի մոտ երկու ճամպրուկ կար: (Նա «Մե կեռնեխում» ապրում էր արդեն շաբաթից ավելի): Գարինը դուռը կողպեց բանալիով: Ջոյան նստեց, կոթնեց արմունկներին, դեմքը ծածկեց առաստաղի լամպի լույսից: Նրա մետաքսե կանաչ անձրևանոցը ճմրթված էր, մազերն անփութորեն վեր հավաքված, դեմքը՝ հոգնաբեկ. այդպես նա ավելի հրապուրիչ էր: Գարինը, բացելով ճամպրուկներից մեկը, ներսը նայեց կապույտով շրջագծված կայծկլտուն աչքերով:

— Ահա իմ սարքը, — ասաց՝ սեղանին դնելով մետաղյա երկու արկղ, մեկը՝ նեղ, հասած խողովակի տեսքով, մյուսը՝ հարթ, տասներկու նիստով, առաջինից տրամագծով եռապատիկ մեծ:

Նա միակցեց երկու արկղերը, ամրացրեց պահանգային հեղույսներով: Փողրակն անցքով ուղղեց քարե ցանկորմի կողմը, բաց արեց նիստավոր պատյանի կորնթարդ կափարիչը: Պատյանի ներսում կողքի դրված բրոնզե օղ կար՝ ճենապակյա տասներկու գավաթիկներով:

— Սա մոռելն է,— ասաց Գարինը՝ երկրորդ ճամպրուկից բրզիկներով լի արկղը հանելով,— մի ժամվա աշխատանքի էլ չի դիմանա: Բուն սարքը հարկավոր է պատրաստել չափազանց դիմացկուն նյութերից, տասն անգամ ավելի մեծ ու հաստատուն: Բայց դա շատ ծանր կլինի, այնինչ ես ստիպված եմ անընդհատ տեղից տեղ շարժվել: (Նա օդու գավաթիկների մեջ զետեղեց տասներկու բրզիկ): Դրսի կողմից դուք ոչինչ չեք տեսնի ու չեք հասկանա: Ահա գծագիրը, սարքի երկայնական կտրվածքը:— Նա թեքվեց Զոյայի թիկնաթոռի վրա (շնչելով նրա մազերի բույրը), բացեց փոքրիկ, գրելու թղթի կեսի չափ գծագիրը:— Դուք ուզում եք, Զոյա, որ ես նույնպես ամեն ինչ վտանգեմ մեր խաղի մեջ... Այստեղ նայեք... Սա հիմնական սխեման է... Պարզ է երկու անգամ երկուսի պես: Ուղղակի պատահականություն է, որ մինչ հիմա չեն սարքել: Ամբողջ գաղտնիքը սովորական լուսարձակի հայելի հիշեցնող հիպերբոլային հայելին է (Ա) և դարձյալ հիպերբոլային կիսագնդի ձևով արված շամոնիտի կտորը (Բ): Հիպերբոլային հայելիների օրենքն այս է.

Լույսի ճառագայթները, ընկնելով հիպերբոլային հայելու ներքին մակերեսին, բոլորը միանում են մի կետում՝ հիպերբոլի կիզակետում: Դա հայտնի է: Բայց ահա թե ինչն է անհայտ. ես հիպերբոլային հայելու կիզակետում զետեղել եմ երկրորդ հիպերբոլ (որ գծված է, այսպես ասած, թարս դիրքով),— պտույտի հիպերբոլոիդ, որն արված է դժվարահալ, կատարելապես ողորկված հանքանյութից՝ շամոնիտից (Բ). այդ հանքատեսակի պաշարները Ռուսաստանի հյուսիսում անսպառ են: Իսկ ի՞նչ են լինում ճառագայթները:

Ճառագայթները, հավաքվելով հայելու (Ա) կիզակետում, ընկնում են հիպերբոլոիդի (Բ) մակերեսին և նրանից անդրադառնում են մաթեմատիկորեն զուգահեռ, այլ խոսքով ասած, հիպերբոլոիդը (Բ) բոլոր ճառագայթները կենտրոնացնում է ու դարձնում մի ճառագայթ կամ «ճառագայթաքուղ»,— ցանկացած հաստության: Մանրաչափական պտուտակով հիպերբոլոիդը (Բ) առաջ կամ ետ տանելով, ես ըստ ցանկության մեծացնում կամ փոքրացնում եմ «ճառագայթաքուղի» հաստությունը: Օդի միջով անցնելիս նրա էներգիան խիստ աննշան կորուստ է տալիս: Ընդ որում, ես «քուղը» կարող եմ (գործնականորեն) հասցնել ասեղի հաստության:

Այս խոսքի վրա Զոյան ելավ տեղից, ճթճթացրեց մատներն ու նորից նստեց, գրկեց ծունկը:

— Առաջին փորձերի ժամանակ ես որպես լույսի աղբյուր վերցրի մի քանի սովորական ճարպամոմ: Հիբերպոլոիդի (Բ) կարգավորման միջոցով ես «ճառագայթաքուղը» հասցրի գործելու շուղի հաստության և նրանով հեշտությամբ կտրեցի դյույմանոց տախտակը: Այնժամ ես հասկացա, որ ամբողջ խնդիրը ճառագայթային էներգիայի կոմպակտ և խիստ զորեղ աղբյուրներ գտնելն է: Երեք տարվա աշխատանքից հետո, որ իմ երկու օգնականների կյանքն արժեցավ, ստեղծվեց ահա այս ածխի բրզիկը: Բրզիկների էներգիան արդեն մեծ է այնքան, որ սարքի մեջ դնելուց,— ինչպես տեսնում եք,— և վառելուց հետո (վառվում են մոտ հինգ բոպե), դրանք տալիս են մի քանի վայրկյանում երկաթուղային կամուրջը երկու կես անելու ունակ «ճառագայթաքուղ»... Պատկերացնո՞ւմ եք, թե ինչ հնարավորություններ են բացվում: Բնության մեջ չկա այնպիսի բան, որ կարողանա

դիմադրել «ճառագայթաբուլի» ուժին... Շենքեր, ամրոցներ, զրահանավեր, օդանավեր, ժայռեր, լեռներ, երկրագնդի կեղևը՝ ամեն-ամեն ինչ կարող է ճեղքել, ավերել, կտոր-կտոր անել իմ ճառագայթը:

Գարինը հանկարծ ընդհատեց խոսքն ու զլուխը բարձրացրեց՝ ականջ դնելով: Պատուհանի տակ շրշաց ու խշրտաց մանրախիճը, շարժիչների ձայները մարեցին: Նա թռավ դեպի պատուհանն ու սահեց անցավ ծանր վարագույրի ետևը: Զոյան տեսավ, թե ինչպես մոռեգույն փոշոտ թավշի ետևում անշարժացավ Գարինի ուրվապատկերը, ապա ցնցվեց: Գարինը դուրս սահեց վարագույրի ետևից:

— Երեք մեքենա և ութ մարդ,— ասաց նա շշուկով,— մեր ետևից են եկել: Կարծես Ռոլինգի ավտոմոբիլն է: Հյուրանոցում միայն մենք ենք ու դռնապան կինը: (Նա գիշերասեղանիկի դարակից արագ հանեց ատրճանակն ու խոթեց պիջակի գրպանը): Ինձ որ, համենայն դեպս, կենդանի դուրս չեն թողնի... Նա հանկարծ զվարթորեն կողքից քորեց քիթը:— Հը, Զոյա, որոշե՞ք՝ այո՞ թե ոչ: Ուրիշ այսպիսի պահ անհնար է գտնել:

— Խելագարվեցի՞ք, ինչ է,— Զոյայի դեմքը բոցավառվեց, ջահելացավ,— փախե՞ք ազատվե՞ք...

Գարինը միայն վեր ցցեց մորուքը:

— Ութ մարդ՝ դատարկ բան է, չարժե անհանգստանալ:

— Նա մի քիչ բարձրացրեց սարքն ու փողաբերանն ուղղեց դեպի դուռը: Թփթփացրեց գրպանին: Դեմքը մեկեն սմքեց:

— Լուցկի,— շշնջաց,— լուցկի չկա...

Գուցե այդ բանը նա ասաց դիտմամբ՝ Զոյային փորձելու համար: Գուցե և իսկապես գրպանում լուցկի չկար. դրանից էր կախված կյանքը: Նայեց Զոյային՝ մահվան սպասող կենդանու նման: Զոյան, ասես երագույն, թիկնաթոռի վրայից վերցրեց պայուսակը, մոմալուցկու մի տուփ հանեց Գարինին մեկնեց դանդաղ, դժվարությամբ: Վերցնելիս Գարինը մատներով զգաց նրա նեղլիկ ձեռքի սառնությունը:

Ներքևից պտուտակաձև սանդուղքով զգուշորեն մարդիկ էին բարձրանում՝ կամացուկ ճռճոացնելով աստիճանները:

Մի քանի մարդ կանգ առան դռան ետևում: Լսվում էր նրանց հեհեկոցը: Գարինը բարձրաձայն հարցրեց ֆրանսերեն.

— Ո՞վ է:

— Հեռագիր,— պատասխանեց կոպիտ մի ձայն,— բաց արե՛ք...

Ձոյան լուռ կառչեց Գարինի ուսերից, թափ տվեց գլուխը, Գարինը նրան տարավ սենյակի անկյունը, ուժով նստեցրեց գորգին: Իսկույն էլ վերադարձավ սարքի մոտ ու բղավեց.

— Հեռագիրը ներս գցեք դռան տակով:

— Որ ասում են բացեք՝ բացեք,— մոնչաց նույն ձայնը: Մի ուրիշ՝ մեղմ ու զգույշ ձայն հարցրեց:

— Կինը ձեզ մո՞տ է:

— Այո, ինձ մոտ է:

— Տվեք նրան՝ ձեզ հանգիստ կյոողնենք:

— Նախագգուշացնում եմ,— ասաց Գարինը մոլեգին,— եթե չչքվեք գրողի ծոցը՝ մի բոպեից ձեզնից ոչ մեկը ողջ չի մնա...

— Օ՛ւա-ւա... Օ՛-հո-հո... Հի՛-հի՛...— ոռնացին, խրխնջացին ձայները, և դռան վրա ընկան, պտտվեց ճենապակյա բռնակը, վերնասեմից ծեփի կտորտանք թափվեց: Ձոյան աչքը չէր կտրում Գարինի դեմքից: Գարինը գունատ էր, շարժումները՝ արագ ու վստահ: Կքելով, նա սկսեց պտտեցնել սարքի մանրաչափական պտտուտակը: Հանեց լուցկու մի քանի հատիկ ու դրեց սեղանին, տուփի մոտ: Վերցրեց ատրճանակն ու շտկվեց՝ սպասելով: Դուռը ճռնչաց: Հանկարծ հարվածից փշրվեց թափվեց պատուհանի ապակին, ծածանվեց վարագույրը: Գարինն անմիջապես կրակեց պատուհանին: Պպգեց, վառեց լուցկին, խոթեց սարքի մեջ և շրխկոցով փակեց գնդաձև կափարիչը:

Ընդամենը մի վայրկյան լռություն տիրեց նրա կրակոցից հետո: Եվ իսկույն էլ գրռի սկսվեց միաժամանակ դռան ու պատուհանի վրա: Դռանն սկսեցին խփել ինչ-որ ծանր բանով, միջնատախտակից տաշեղներ թռան: Պատուհանի վարագույրը ծփաց ու ընկավ կառնիզի հետ:

— Գաստո՛ն,— ճչաց Ձոյան: Պատուհանի երկաթե վանդակի վրայով մազլցելով ներս մտավ Բաղաքիթը՝ ատամներով պահած իսպանական ծալովի երկար դանակը: Դուռը դեռ դիմանում էր: Գարինը, թղթի պես ճերմակ դեմքով, սկսեց դարձնել մանրաչափական պտտուտակը: Ձախ ձեռքում ոստոստում էր ատրճանակը: Սարքի մեջ թփրտում, գվվում էր բոցը: Լույսի շրջանակը պատի վրա (սարքի փողաբերանի դիմաց) հետզհետե փոքրանում էր. պաստառն սկսեց ծխալ: Գաստոնը, շեղակի նայելով ատրճանակին, շարժվում էր պատի կողքով՝ ամբողջ մարմնով պրկված ցատկից առաջ: Դանակն արդեն ձեռքին էր, իսպանական ձևով շեղբն իր կողմը: Լույսի շրջանակը կուրացուցիչ կետ դարձավ: Դռան փշրված միջնատախտակի տեղում բեղավոր մոուրթներ հայտնվեցին... Գարինը երկու ձեռքով բռնեց սարքն ու փողաբերանն ուղղեց Բաղաքթի վրա...

Ձոյան տեսավ. Գաստոնը լայն բացեց բերանը ոչ այն է՝ ճչալու, ոչ այն է՝ օղ կուլ տալու համար... Ծիխի շերտ անցավ կրծքով մեկ. նա փորձեց ձեռքերը բարձրացնել, բայց իսկույն էլ ցած ընկան: Մեջքի վրա փովեց գորգին: Գլուխն ուսերի հետ, հացի կտորի պես, կտրվեց պոկ եկավ մարմնի ներքևի մասից:

Գարինը սարքն ուղղեց դռան կողմը: Ճանապարհին «ճառագայթաքուղը» հատեց հաղորդալարը, առաստաղից կախված լամպը հանգավ: Սարքի փողաբերանից ելնող կուրացուցիչ, ասեղի պես բարակ և ուղիղ ճառագայթը չիկաց դռան վերնում. փայտի փշուրներ շաղ եկան: Սողաց ցած: Կարճ ճղավոց լսվեց, կարծես կատու տրորեցին: Մթության մեջ մեկը թափով դիպավ մի բանի: Փափուկ ընկավ մարմինը: Ճառագայթը պարում էր հատակից մի երկու ոտնաչափ բարձրության վրա: Այրվող մսի հոտ եկավ: Եվ հանկարծ լուրջուն տիրեց, միայն բոցն էր գվվում սարքի մեջ:

Գարինը հագաց, ասաց վատ ենթարկվող, խռպոտ ձայնով.

— Բոլորի հաշիվը փակված է:

Ջարդված ապակիներով պատուհանից այն կողմ այուքը վրա էր հասնում անտեսանելի լորենիներին, և սրանք սոսափում էին գիշերային հանգով՝ քունը գլխներին: Խավարի միջից, ներքևից, ուր անշարժ կանգնած էին մեքենաները, մեկը կանչեց ռուսերեն.

— Պյոտր Պետրովիչ, ո՞ղջ եք:— Գարինը հայտնվեց պատուհանի մեջ:— Զգույշ, ես եմ՝ Շելգան: Հիշո՞ւմ եք մեր պայմանը: Ռոլինգի մեքենան իմ ձեռքի տակ է: Հարկավոր է փախչել: Փրկեք սարքը: Ես սպասում եմ...

45

Երեկոյան, ինչպես սովորաբար կիրակի օրերին, պրոֆեսոր Ռայխերը շախմատ էր խաղում իր տանը, չորրորդ հարկի փոքրիկ բաց պատշգամբում: Խաղընկերը Հենրիխ Վոլֆն էր՝ նրա սիրելի աշակերտը: Նրանք ծխում էին՝ աչքները սևեռած շախմատի տախտակին: Վերջալույսը վաղուց մարել էր երկար ու ձիգ փողոցի ծայրում: Մթար օդը խեղդուկ էր: Անշարժ էր պատշգամբի ելուստներին պատատված բաղեղը: Վարը, աստղերի տակ, փոված էր ասֆալտապատ թափուր հրապարակը:

Պրոֆեսորը տնքտնքալով ու ֆսֆսալով մտածում էր քայլի վրա: Բարձրացրեց դեղնավուն եղունգներով ջլուտ ձեռքը, բայց չդիպցրեց ոչ մի ֆիգուրի: Բերանից հանեց սիգարի ծխուկը:

— Այո: Հարկավոր է մտածել:

— Խնդրեմ,— պատասխանեց Հենրիխը: Լայնաճակատ, ցայտուն գծագրված կզակով, կարճ, ուղիղ քթով նրա գեղեցիկ դեմքը զորեղ մեքենայի անխռովություն էր արտահայտում: Պրոֆեսորն օժտված էր ավելի կրակոտ խառնվածքով (հին սերնդից էր),— զգգգվել էր պողպատագույն մորուքը, կնճռոտ ճակատին կարմիր բծեր էին հայտնվել:

Լայն գունավոր լուսամփոփով բարձր լամպը լուսավորում էր նրանց դեմքերը: Մի քանի կանաչ նվազ արարածներ պտտվում էին լամպի շուրջը, նստում նոր արդուկված սփռոցին, բեղիկները ցցած կետ-աչքերով նայում էին և, ըստ երևույթին, չէին հասկանում,

որ իրենք պատիվ ունեն ականատես լինելու, թե ինչպես երկու աստված ժամանակ են անցկացնում երկնաբնականների խաղով: Մենյակում ժամացույցը զարկեց տասն անգամ:

Պրոֆեսորի մայրը՝ ֆրաու Ռայխերը, մաքրակենցաղ փոքրիկ մի ծեր կին, նստած էր անշարժ: Արհեստական լույսի տակ նա այլևս չէր կարողանում կարդալ ու գործել: Հեռվում, ուր սև գիշերվա մեջ վառվում էին բարձրահարկ շենքի պատուհանները, կռահվում էր քարե Բեռլինի վիթխարի տարածքը: Եթե որդին նստած չլիներ շախմատի տախտակի առաջ, եթե չլիներ լուսամփոփի մեղմ լույսն ու կանաչ արարածները սփռոցի վրա, հոգում վաղուց ի վեր բույն դրած սարսափը գլուխ կբարձրացներ նորից, ինչպես եղել էր մի քանի անգամ այդ տարիներին, և կգոսացներ ֆրաու Ռայխերի արյունագուրկ փոքրիկ երեսը: Դա միլիոնավոր այն մարդկանց առջև զգացած սարսափն էր, որոնք շարժվում էին քաղաքի, այս պատշգամբի վրա: Այդ մարդկանց Ֆրից, Բոհան, Հենրիխ, Օտտո չէին ասում, այլ զանգված: Մեկը մեկի պես վատ սափրված, թղթե կրծքակալներով, երկաթի, կապարի փոշով պատված, նրանք ժամանակ առ ժամանակ հեղեղում էին փողոցները: Նրանք մեծ պահանջներ էին դնում՝ ծանր ծնոտները դուրս ցցած:

Ֆրաու Ռայխերը հիշում էր այն երանելի ժամանակները, երբ իր ամուսինը՝ Օտտո Ռայխերը, վերադարձավ Մեդանի մոտերքից իբրև ֆրանսիական կայսեր հաղթող: Նա ամբողջովին տոգորված էր զինվորական կաշեհոտով, մորուքով էր ու որոտաձայն: Ֆրաու Ռայխերն ամուսնուն դիմավորեց քաղաքից դուրս: Նա երկնագույն զգեստով էր, ժապավեններով և ծաղիկներով: Գերմանիան պլանում էր դեպի հաղթանակներ, դեպի երջանկություն՝ Օտտոյի բերկրուն մորուքի հետ, հպարտության և հույսերի հետ: Շուտով կնվաճեն ողջ աշխարհը...

Անցավ ֆրաու Ռայխերի կյանքը: Եկավ ու անցավ երկրորդ պատերազմը: Մի կերպ ոտքները դուրս քաշեցին այն ճահճից, ուր նեխում էին մարդկային միլիոնավոր դիեր: Եվ ահա երևան եկան զանգվածները: Նայիր սաղավարտի տակից հառված ուզածդ աչքերին: Դրանք գերմանական աչքեր չեն: Դրանց արտահայտությունը համառ է, անուրախ, անիմանալի: Այդ աչքերի մեջ անհնար է թափանցել: Ֆրաու Ռայխերին համակում էր սարսափը:

Պատշգամբում հայտնվեց Ալեքսեյ Մեմյոնովիչ Խլինովը: Նա կիրակի օրվան պատշաճ մոխրագույն կոկիկ կոստյումով էր:

Խլինովը գլուխ տվեց ֆրաու Ռայխերին, բարի երեկո ասաց և նստեց պրոֆեսորի կողքին, որը բարեսրտորեն կնճռոտեց դեմքն ու հումորով աչքով արեց շախմատի տախտակի կողմը: Մեդանի վրա հանդեսներ ու արտասահմանյան լրագրեր կային: Պրոֆեսորը, ինչպես բոլոր մտավորական մարդիկ Գերմանիայում, ընչազուրկ էր: Նրա հյուրասիրությունը սահմանափակվում էր նոր արդուկված սփռոցի վրա ընկնող լամպի մեղմ լույսով, առաջարկած քսան պֆենինգանոց սիգարով և մի գրույցով, որ թերևս շատ ավելի թանկ արժեք, քան շամպայնով և այլ շոռայություններով ճոխացված ընթրիքը:

Աշխատանքային օրերին, առավոտյան յոթից մինչև երեկոյան յոթը, պրոֆեսորը լռակյաց էր, գործնական ու խիստ: Կիրակի օրերին «բարեկամների հետ հաճույքով զրուսանքի էր մեկնում երևակայության երկիրը»: Նա սիրում էր խոսել «սիգարի մի ծայրից մինչև մյուսը»:

— Այո, հարկավոր է մտածել,— կրկին ասաց պրոֆեսորը՝ ծխով պարուրելով ինքն իրեն:

— Խնդրեմ,— սառնավուն-քաղաքավարի պատասխանեց Վոլֆը:

Խլինովը բաց արեց փարիզյան «Լ'Էնտրանսիժան»-ը և առաջին էջում, «Խորհրդավոր ոճրագործություն Վիլլ Դավրեում» խորագրի տակ տեսավ մի լուսանկար, որ պատկերում էր կտոր-կտոր արված յոթ մարդու: «Կտոր-կտոր են արել՝ պատահում է»,— մտածեց Խլինովը: Բայց այն, ինչ նա կարդաց, ստիպեց մտքերի մեջ ընկնել.

«... Պետք է ենթադրել, որ ոճրագործությունը կատարված է մինչ այժմ անհայտ որևէ զենքով, կամ շիկացած լարով, կամ վիթխարի լարվածության ջերմաճառագայթով: Մեզ հաջողվեց բացահայտել ոճրագործի ազգանունն ու արտաքինը, նա, ինչպես և պետք էր սպասել, ռուս է (հետևում էր արտաքինի նկարագրությունը, որ հաղորդել էր հյուրանոցի տիրուհին): Ոճրագործության գիշերը նրա հետ կին է եղել: Բայց այնուհետև ամեն ինչ հանելուկային է: Թերևս գաղտնիքի վրայից փոքր-ինչ վարագույրը բարձրացնում է Ֆոնտենեբլոյի անտառում գտնված արնաշաղախ մարմինը: Այնտեղ, ճանապարհից մոտ երեսուն մետրի վրա, անզգա վիճակում գտել են մի անհայտ անձնավորության: Պարզվել է, որ նրա մարմնի վրա հրազենի չորս վերք կա: Նրա ինքնությունը հաստատող փաստաթղթերն ու մնացած ամեն ինչ հափշտակված են: Ըստ երևույթին, զոհը ցած է նետվել ավտոմոբիլից: Մինչև այժմ չի հաջողվել նրան ուշքի բերել»...

46

— Շա՛խ,— բացականչեց պրոֆեսորը՝ թափահարելով վերցրած ձին:— Շախ և մա՛տ: Դուք ջախջախված եք, Վոլֆ, դուք օկուպացված եք, դուք ծունկի եք բերված, վաթսուվեց տարի դուք ռազմատուգանք պետք է վճարեք: Այդպիսին է իմպերիալիստական բարձր քաղաքականության օրենքը:

— Իսկ ո՞նց,— հարցրեց Վոլֆը:

— Օ՛, ոչ, մենք կվայելենք հաղթողի բոլոր առավելությունների պատճառած հաճույքը:

Պրոֆեսորը թփթփացրեց Խլինովի ծնկանը:

— Ի՞նչ կարդացիք թերթում, իմ ջահել ու անհաշտ բոլշևիկ: Կտոր-կտոր արված յոթ ֆրանսիացիների մասի՞ն: Ի՞նչ կարող ես անել, հաղթողները միշտ հակված են անչափավորության: Պատմությունը հավասարակշռության է ձգտում: Հռետեսություն՝ ահա թե հաղթողներն ինչ են քարշ տալիս տանում իրենց տները կողոպուտի հետ մեկտեղ: Նրանք սկսում են չափից ավելի յուղալի բաներ ուտել: Նրանց ստամոքսը չի կարողանում ինչպես հարկն է մարսել յուղերն ու արյունը տոգորում է զարշելի թույներով: Նրանք

կտոր-կտոր են անում մարդկանց, կախվում են տաբատակալներով, ցած են նետվում կամուրջներից: Նրանց մեջ մեռնում է կյանքի սերը: Լավատեսություն՝ ահա թե ինչ է մնում պարտվածներին իրենց կորստի փոխարեն: Մարդկային կամքի հոյակապ հատկությունն է՝ հավատալ, որ ամեն ինչ լավ կլինի աշխարհների մեջ լավագույն այս աշխարհում: Հոռետեսությունը պետք է արմատախիլ արվի: Արևելքի մոայլ ու արյունալի միստիկան, հելլենական քաղաքակրթության անհույս տրտմությունը, Հռոմի անսանձ կրքերը քաղաքների ծխացող ավերակների մեջ, ամեն տարի աշխարհի վերջին և ահեղ դատաստանին սպասող միջնադարի մոլեռանդությունը և մեր դարը, որ բարօրության ստվարաթղթե տնակներ է շինում և կլանում կինեմատոգրաֆի անտանելի անհեթեթությունը, — ի՞նչ հիմքի վրա է կառուցված, ձեզ եմ հարցնում, բնության արքայի այս տկար հոգեբանությունը: Հոռետեսության հիմքի վրա... Անիծյա՛լ հոռետեսություն... Ես կարդացել եմ ձեր Լենինին, սիրելիս... Նա մեծ լավատես է: Ես հարգում եմ նրան...

— Դուք այսօր հիանալի տրամադրության մեջ եք, պրոֆեսոր, — ասաց Վոլֆը մոայլ:

— Գիտե՞ք ինչու: — Պրոֆեսորը ետ ընկավ հյուսկեն թիկնաթոռին, նրա կզակը կծկվեց՝ խորշովվելով, աչքերը զվարթ, ջահելավարի նայեցին հոնքերի տակից: — Ես չտեսնված հետաքրքիր հայտնագործություն եմ արել... Ես ստացա որոշ ամփոփագրեր, համեմատեցի որոշ տվյալներ և անսպասելիորեն հանգեցի զարմանալի եզրակացության... Եթե գերմանական կառավարությունը ավանտյուրիստների հրոսակախումբ չլիներ, եթե ես վստահ լինեի, որ իմ հայտնագործությունը չի ընկնի խարդախ, ավագակ մարդկանց ձեռքը, թերևս հրապարակեի... Բայց ոչ, ավելի լավ է լռեմ...

— Սակայն մեզ, հուսով եմ, կարող եք հաղորդակից դարձնել, — ասաց Վոլֆը:

Պրոֆեսորը խորամանկորեն աչքով արեց նրան.

— Դուք, օրինակ, ի՞նչ կասեիք, բարեկամս, եթե ես առաջարկեի գերմանական ազնիվ կառավարությանը... ուշադրություն դարձրեք, ես ընդգծում եմ՝ «ազնիվ». դրա մեջ հատուկ իմաստ դնելով... առաջարկեի ոսկու անսպառ պաշարներ:

— Որտեղի՞ց, — հարցրեց Վոլֆը:

— Հողի տակից, իհարկե...

— Որտե՞ղ է այդ հողը:

— Որտեղ ասես: Երկրագնդի ցանկացած կետը... Թեկուզ հենց Բեռլինի կենտրոնում: Բայց ես չեմ առաջարկի: Ես չեմ հավատում, որ ոսկին կհարստացնի մեզ, ինձ, բոլոր Ֆրիցներին, Միխելներին... Հավանաբար մենք ավելի աղքատ դառնանք... Միայն մի մարդ, — նա Խլինովի կողմը դարձրեց ալեգարդ, առյուծաբաշ գլուխը, — ձեր հայրենակիցն էր, որ ճիշտ առաջարկեց, թե ինչի վրա կարելի է օգտագործել ոսկին... Դուք հասկանո՞ւմ եք:

Խլինովը քմծիծաղեց, գլխով արեց:

— Պրոֆեսոր, ես սովոր եմ ձեզ լսել լրջորեն,— ասաց Վոլֆը:

— Կփորձեմ լրջանալ: Այ, սրանց մոտ՝ Մոսկվայում, ձմեռվա սառնամանիքները հասնում են մինչև զրոյից ցածր երեսուն աստիճանի, երբորդ հարկից թափված ջուրը մայթին է հասնում սառցազնդիկների փոխված: Երկրագունդն արդեն տասը-տասնհինգ միլիարդ տարի է, ինչ պտտվում է միջմոլորակային տարածության մեջ: Այդ ընթացքում պիտի որ սառած լինեք, չէ՞, գրողը տանի: Ես պնդում եմ՝ երկրագունդը վաղուց-վաղուց արդեն սառել է, իր ամբողջ ջերմությունը ճառագայթումով տվել միջմոլորակային տարածությանը: Կհարցնեք՝ իսկ հրաբուխնե՞րը, հալված լավա՞ն, տաք ջերմուկնե՞րը: Ամուր, արևից վատ տաքացվող երկրակեղևի և երկրագնդի ամբողջ զանգվածի միջև հալված մետաղների գոտի կա, այսպես կոչված՝ Օլիվինյան գոտին: Դա առաջ է գալիս երկրագնդի հիմնական զանգվածի անընդմեջ ատոմային տրոհումից: Հիմնական այդ զանգվածն իրենից ներկայացնում է միջմոլորակային տարածության ջերմության գունդը, այսինքն՝ դրա ջերմությունը զրոյից ցածր երկու հարյուր յոթանասուներեք աստիճան է: Տրոհման արգասիքը՝ Օլիվինյան գոտին, այլ բան չէ, քան հեղուկ վիճակում գտնվող մետաղների՝ օլիվինի, սնդիկի և ոսկու շերտ: Եվ այդ շերտը, ըստ բազմաթիվ տվյալների, այնքան էլ խոր չէ՝ տասնհինգից երեք հազար մետր: Կարելի է Բեռլինի կենտրոնում հանքահոր փորել, և հալված ոսկին Օլիվինյան գոտու խորքերից դուրս կհորդի ինքնիրեն՝ նավթի պես...

— Տրամաբանական է, գայթակղիչ, բայց անհավատալի,— որոշ լռությունից հետո ասաց Վոլֆը:— Ժամանակակից գործիքներով նման խորության հանքահոր անհնար է փորել...

47

Խլինովը ձեռքը դրեց «Լ'Էնտրանսիժան»-ի բացված էջի վրա:

— Պրոֆեսոր, այս լուսանկարն ինձ հիշեցրեց Բեռլին թոչեյիս աերոպլանում տեղի ունեցած մի խոսակցություն: Երկրագնդի կենտրոնի տրոհվող տարրերին հասնելու խնդրի լուծումն արդեն այնքան էլ անհավանական չէ:

— Այդ խնդիրն ի՞նչ կապ ունի կտոր-կտոր արված ֆրանսիացիների հետ,— հարցրեց պրոֆեսորը՝ մի նոր սիգար վառելով:

— Վիլլ Դավրեի սպանությունը կատարված է ջերմաճառագայթով:

Այդ խոսքի վրա Վոլֆն աթոռը մոտ շարժեց սեղանին, և նրա պաղ դեմքը լարվեց:

— Ա՛խ, նորից այդ ճառագայթները,— պրոֆեսորը կնճռտովեց, ասես թթու բան դրեց բերանը:— Զառանցանք է, փչոց, անգլիական ռազմական մինիստրության բաց թողած քամի:

— Սարքը ռուս է պատրաստել, ես գիտեմ այդ մարդուն,— պատասխանեց Խլինովը,— տաղանդավոր գյուտարար է և խոշոր հանցագործ:

Խլինովը պատմեց այն ամենը, ինչ գիտեր ինժեներ Գարինի մասին՝ Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում նրա աշխատանքների, Կրեստովսկի կղզում նրա հանցագործության, ամառանոցի նկուղում հայտնաբերված արտասովոր բաների, Շելգային Փարիզ կանչելու և այն մասին, որ, հավանաբար, հիմա կատաղի ջանքեր են գործադրվում Գարինի սարքը ձեռք գցելու համար:

— Ահա ապացույցը, — Խլինովը ցույց տվեց լուսանկարը, — սա Գարինի ձեռքի գործն է:

Վոլֆը խոժոռադեմ դիտեց լուսանկարը: Պրոֆեսորն ասաց ցրված.

— Դուք ենթադրում եք, որ ջերմաճառագայթների միջոցով կարելի է փորել՝ լ գետինը: Թեև երեք հազար աստիճան ջերմության տակ հալչում են և՛ կավը, և՛ գրանիտը: Շա՛տ, շատ հետաքրքիր է... Իսկ չի՞ կարելի որևէ տեղ հեռագրել այդ Գարինին: Հըմ... Եթե հորատման հետ արհեստական սառեցում կիրառվի և էլեկտրական էլևատորներ դրվեն ապարը վեր հանելու համար, ապա կարելի է շատ խոր թափանցել... Բարեկամս, դուք խիստ շարժեցիք իմ հետաքրքրությունը...

Մինչև գիշերվա երկուսը, հակառակ իր սովորության, պրոֆեսորը ետուառաջ էր անում պատշգամբում, ծխում էր ու մտովի ծրագրեր մշակում՝ մեկը մյուսից անսպասելի ու զարմանալի:

48

Պրոֆեսորի մոտից դուրս գալուց հետո Վոլֆը սովորաբար Խլինովին հրաժեշտ էր տալիս հրապարակում: Բայց այս անգամ նա շարունակեց քայլել Խլինովի հետ՝ թխկթխկացնելով ձեռնափայտը, խոժոռ հայացքը՝ գետնին:

— Դուք կարծում եք, որ ինժեներ Գարինն իր սարքն առած թաքնվե՞լ է Վիլլ Դավրեի պատմությունից հետո, — հարցրեց նա:

— Այո:

— Իսկ չի՞ կարող պատահել, որ «Ֆոնտենեբլոյի» անտառում գտնված արնաշաղախ մարմինը՝ Գարինը լինի:

— Ուզում եք ասել՝ Շելգան հափշտակե՞լ է սարքը...

— Ճիշտ այդպես...

— Դա մտքովս չի անցել... Այո, շատ լավ կլիներ, եթե ձեր ասածի պես եղած լիներ:

— Ես ենթադրում եմ, — գլուխը բարձրացնելով՝ ասաց

Վոլֆը հեզությամբ:

Խլինովն արագ հայացք գցեց զրուցակցի վրա: Երկուսն էլ կանգ առան: Լապտերը հեռվից լուսավորում էր Վոլֆի դեմքը՝ հեգնախառն չար ժպիտ, պաղ աչքեր, հաստատակամ կզակ: Խլինովն ասաց.

— Համենայն դեպս, այդ բոլորը միայն ենթադրություններ են, մենք առայժմ պատճառ չունենք գծավելու:

— Հասկանում եմ, հասկանում եմ:

— Ես ձեր հանդեպ խորամանկություն չեմ բանեցնում, Վոլֆ, այլ ասում եմ հաստատ՝ անհրաժեշտ է, որ Գարինի սարքն ընկնի ՍՍՀՄ: Հենց միայն իմ այդ ցանկությամբ ես ձեզ թշնամի եմ դարձնում ինձ: Ազնիվ խոսք, թանկագին Վոլֆ, դուք շատ աղոտ պատկերացում ունեք այն մասին, թե ինչն է վնասակար և ինչը՝ շահավետ ձեր հայրենիքի համար:

— Դուք փորձում եք ինձ վիրավորել՞:

— Թո՛ւ, չար սատանա: Թեև, իսկապես...— Խլինովը զուտ ռուսավարի, որ իսկույն նկատեց Վոլֆը, գլխարկը մի կողմ ծռեց, քրեց ականջի ետևը:— Ախր մի՞թե այն բանից հետո, որ մենք իրարից յոթ-յոթ միլիոն մարդ ջարդեցինք, կարելի է վիրավորվել խոսքից... Դուք ոտքից գլուխ գերմանացի եք, զրահավորված հետևազորը, մեքենաներ արտադրող, ձեր նյարդերն էլ, ինձ թվում է, ուրիշ կառուցվածք ունեն: Լսեք, Վոլֆ, թե որ Գարինի սարքն ընկնի ձեզնիսների ձեռքը՝ ինչե՛ր ասես չեք անի...

— Գերմանիան երբեք չի հաշտվի նվաստացման հետ: Նրանք մոտեցան այն տանը, ուր, առաջին հարկում, Խլինովը սենյակ էր վարձել: Լուռ հրաժեշտ տվին իրար: Խլինովը մտավ դարպասով: Վոլֆը մնաց կանգնած՝ ատամների արանքում գլորելով հանգած սիգարը: Հանկարծ լայն բացվեց առաջին հարկի պատուհանը, և այլայլված դուրս կախվեց Խլինովը.

— Հա... Դուք դեռ այստե՞ղ եք: Փա՛ռք ասածու: Հեռագիր Փարիզից, Վոլֆ, Շելգայից... Լսեք. «Հանցագործը փախավ: Ես վիրավոր եմ, շուտ ոտքի չեմ կանգնի: Անասելի, անչափ մեծ վտանգ է սպառնում աշխարհին: Անհրաժեշտ է, որ այստեղ լինեք»:

— Ես կգամ ձեզ հետ,— ասաց Վոլֆը:

Պատուհանի տարուբերվող սպիտակ գալարավարագույրի վրա խաղում էին ծառի սաղարթից ընկած ստվերները: Վարագույրի ետևից անլռելի կարկաչ էր լսվում. հիվանդանոցի այգու սիգամարգում շարժական խողովակներից ցայտում էր ջուրը փռեցրիվ՝ ծիածաններ կապելով, կաթկթում էր պատուհանի առջևի սոսու տերևներից:

Շելգան ննջում էր գալարավարագույրի միջով լուսավորված ճերմակապատ բարձր սենյակում:

Հեռվից հասնում էր Փարիզի աղմուկը: Մոտակա ձայներն էին ծառերի սոսափյունը, թռչունների ճովողյունն ու ջրի միալար կարկաչը:

Քիչ հեռու ավտոմոբիլ կոնչաց կամ ոտնաձայն հնչեց միջանցքում: Շելզան արագ բացեց աչքերը, սուր, տազնապալի դռան կողմը նայեց: Շարժվել չէր կարողանում: Զույգ ձեռքերն էլ կաշկանդված էին գիպսի մեջ, կուրծքն ու գլուխը փաթաթված էին բինտով:

Պաշտպանվելու համար ազատ էին միայն աչքերը: Եվ նորից այգուց հասնող ախորժալուր ձայները նինջ բերին:

Արթնացրեց ոտքից գլուխ ճերմակ հագած կարմելիտուհի¹⁷ քույրը, գիրգ ձեռքերով զգուշորեն Շելզայի շրթունքներին մոտեցրեց թելով լի ճենապակյա փոքրիկ սոուսամանը: Նրա հեռանալուց հետո նարդոսի քույրը մնաց սենյակում:

Օրն անցավ քնի ու տազնապի մեջ: Յոթերորդ օրն էր այն բանից հետո, որ Շելզային՝ ուշագնաց, արյունաթաթախ, վերցրին ու այստեղ բերին Ֆոնտենեբլոյի անտառից: Քննիչը երկու անգամ արդեն հարցաքննել էր նրան: Շելզան տվել էր հետևյալ ցուցմունքները.

— Գիշերվա ժամը տասներկուսին վրաս հարձակվեցին երկու մարդ: Ես պաշտպանվում էի ձեռնափայտով ու բռնեցներով: Չորս գնդակ խրվեց մարմինս, ուրիշ բան չեմ հիշում:

— Դուք լավ տեսաք հարձակվողների դեմքերը:

— Նրանց դեմքերը՝ ամբողջ ներքևի մասը, ծածկված էին թաշկինակներով:

— Դուք նաև ձեռնափայտով էիք պաշտպանվում:

— Պարզապես բարակ ճյուղ էր, անտառում գտա:

— Ինչո՞ւ էիք այդ ուշ ժամին գնացել Ֆոնտենեբլոյի անտառ:

— Զբոսնում էի, դիտեցի պալատը, ետ եկա անտառով, մոլորվեցի:

— Ինչո՞ւ կբացատրեք այն հանգամանքը, որ ձեզ վրա կատարված մահափորձի վայրից քիչ հեռու հայտնաբերվել են ավտոմոբիլի թարմ հետքեր:

— Նշանակում է՝ հանցագործները եկել էին ավտոմոբիլով:

— Որ կողոպտեի՞ն ձեզ: Կամ սպանեի՞ն:

— Կարծում եմ՝ ոչ մեկը, ոչ մյուսը: Ինձ ոչ ոք չգիտի Փարիզում: Դեսպանությունում չեմ ծառայում: Քաղաքական առաջադրանք չեմ կատարում: Մոտս փող քիչ ունեմ:

— Հետևաբար հանցագործները ձե՞զ չէին սպասում երկբուն կաղնու մոտ կանգնած, բացատում, ուր մեկը ծխել է, իսկ մյուսը՝ կորցրել թանկարժեք մարգարտով ճարմանդը:

¹⁷ Կարմելիտներ — վանական ուսիար (ծանոթ. հեղինակի):

— Ամենայն հավանականությամբ, դրանք ձիարշավում կամ խաղատանը տանուլ տված աշխարհիկ երիտասարդներ են եղել: Նրանք առիթ են որոնել իրենց գործերը կարգի բերելու համար: Ֆոնտենեբլոյի անտառում հազարֆրանկանոց թղթադրամներով գրպանն ուռցրած մարդ կարող է հանդիպել:

Երկրորդ հարցաքննության ժամանակ, երբ քննիչը ցույց տվեց Բեռլին՝ Խլինովին ուղարկված հեռագրի պատճենը (հեռագիրը կարմելիտուհի քույրն էր ներկայացրել քննիչին), Շելզան պատասխանեց.

— Դա ծածկագիր է: Գործը վերաբերում է Ռուսաստանից ճողոպրած մի լուրջ հանցագործի բռնելուն:

— Դուք կարո՞ղ եք հետս ավելի անկեղծ խոսել:

— Ոչ դա իմ գաղտնիքը չէ:

Հարցերին Շելզան պատասխանում էր պարզ ու ստույգ, քննիչի աչքերի մեջ էր նայում ազնիվ ու նույնիսկ հիմարավուն հայացքով: Քննիչին մնում էր միայն հավատալ նրա անկեղծությանը:

Բայց վտանգը չէր անցել: Վտանգով էին ներծծված «Վիլլ Դավրեի մղձավանջային գործի» մանրամասերով լի լրագրային պուրնակները, վտանգը դռան ետևն էր, քամուց տարուբերվող սպիտակ գալարավարագույրի ետևը, ճենապակյա փոքրիկ ստուսամանում, որ նրա շրթունքներին էին մոտեցնում կարմելիտուհի քույրերի գիրգ ձեռքերը:

Մի փրկություն կա՝ հնարավորին չափ շուտ ազատվել գիպսից ու վիրակապերից: Եվ Շելզան քարացավ ամբողջ մարմնով, մնաց անշարժ՝ կիսանիւթի մեջ:

50

... Կիսանիւթի մեջ վերհիշեց.

Լապտերները մարած էին: Ավտոմոբիլը դանդաղեցրեց ընթացքը... Մեքենայի պատուհանից դուրս կախվեց Գարինն ու բարձր շշուռջով ասաց.

— Թեքվեք, Շելզա: Հիմա բացատ է լինելու այնտեղ...

Ծանր դիսկալով ճամփեզրի առվի մեջ, ավտոմոբիլը գնաց ծառերի արանքով, պտտվեց ու կանգնեց:

Աստղերի տակ փռված էր ոլորուն փոքրիկ մի բացատ: Ծառերի ստվերների մեջ աղոտ նշմարվում էին վեր զգված քարակարկառներ:

Շարժիչն անջատված էր: Սուր բուրում էր խոտը: Քնեած խոխոջում էր առուն, որի վրա թեթև մշուշ էր բարձրանում՝ շղարշի պես տարածվելով բացատի խորքերը:

Գարինը դուրս թռավ թաց խոտին: Պարզեց ձեռքը: Ավատոմոբիլից ելավ Զոյա Մոնրոզը՝ ճակատին խոր, քաշած գլխարկով, բարձրացրեց գլուխն ու նայեց աստղերին: Թեթևակի ցնցեց ուսերը:

— Հը՛, դե դուրս եկեք,— ասաց Գարինը խիստ:

Ավտոմոբիլից դուրս սողաց Ռոլինգը՝ գլուխն առաջ: Նրա կոտեղնկի ստվերի միջից փայլվելում էին ոսկե ատամները:

Ծփում, քրթմնջում էր ջուրը՝ զարկվելով քարերին: Ռոլինգը գրպանից հանեց ձեռքը, որ, ըստ երևույթին, բռնցքվել էր վաղուց, և ասաց խուլ ձայնով.

— Եթե այստեղ մահվան դատավճիռ է պատրաստվում՝ ես բողոքում եմ: Հանուն օրենքի: Հանուն մարդկայնության... Ես բողոքում եմ իբրև ամերիկացի... Իբրև քրիստոնյա. . . Առաջարկում եմ ցանկացած փրկագինը կյանքիս դիմաց:

Զոյան կանգնել էր թիկունքը դարձրած նրան. Գարինն ասաց նողկանքով.

— Ես ձեզ այնտեղ էլ կարող էի սպանել...

— Փրկա՞նք,— հարցրեց Ռոլինգն արագ:

— Ո՛չ:

— Ուրեմն մասնակցությունն ձեր... — Ռոլինգի այտերը թրթռացին,— ձեր տարօրինակ ձեռնարկումների՞ն:

— Այո: Դուք պետք է որ հիշեք այդ բանը... Մալգերբ բուլվարում... Ես ասացի ձեզ...

— Լավ,— պատասխանեց Ռոլինգը,— վաղը ձեզ կընդունեմ... Ես նորից պիտի մտածեմ ձեր առաջարկների մասին:

Զոյան ասաց ցածրաձայն...

— Հիմարություններ դուրս մի տվեք, Ռոլինգ:

— Մադամուազե՛լ. . . — Ռոլինգը վեր ցատկեց, կոտեղնին իջավ քթին,— մադամուազե՛լ... Ձեր վարքն անօրինակ է... Դավաճանություն. անառակություն...

Զոյան պատասխանեց նույն ցածր ձայնով.

— Էհ, կորեք դուք էլ... Խոսեք Գարինի հետ:

Այնժամ Ռոլինգն ու Գարինը քաշվեցին գնացին երկբուն կաղնու տակ: Այնտեղ էլեկտրական լապտերի լույս բռնկվեց: Խոնարհվեցին երկու գլուխ: Մի քանի վայրկյան միայն քարերին զարկվող առվի ծփյունն էր լսվում:

— ... Բայց մենք երեքը չենք, չո՛րսն ենք... այստեղ վկա կա,— Շելգայի ականջին հասավ Ռոլինգի սուր ձայնը:

— Ո՞վ կա այստեղ, ո՞վ է,— ցնցվելով, նիրհի մեջ փնթփնթաց Շելգան: Նրա բիրերն աչքերով մեկ լայնացան:

Առջևը, սպիտակ աթոռակի վրա, լայնեզր գլխարկը ծնկներին, նստած էր Խլինովը:

51

Չկռահեցի քայլը... Մտածելու ժամանակ չկար,— պատմում էր նրան Շելգան,— այնպես հիմար խաղացի, որ էլ ասելու չի:

— Ձեր սխալն այն է եղել, որ դուք ձեզ հետ ավտոմոբիլ եք վերցրել Ռոլինգին,— ասաց Խլինովը:

— Ի՛նչ վերցնել... Երբ հյուրանոցում սկսվեց տրաքտրաքոցն ու կոտորածը, Ռոլինգն առնետի պես ծվարել էր ավտոմոբիլում՝ երկու ձեռքին պատրաստ պահած երկու ատրճանակ... Ինձ մոտ զենք չկար: Մագլցեցի պատշգամբ ու տեսա, թե Գարինն ինչպես բանդիտների հաշիվը մաքրեց... Այդ բանը պատմեցի Ռոլինգին... Նա վախեցավ, ֆշացրեց, կտրականապես հրաժարվեց դուրս գալ մեքենայից... Հետո փորձեց կրակել Ջոյա Մոնրոզի վրա: Բայց ես ու Գարինը ոլորեցինք նրա ձեռքերը... Ռոլինգով երկար զբաղվելու ժամանակ չկար, ես թռա դեկի մոտ ու քշեցի...

— Երբ դուք արդեն բացատում էիք, և նրանք խորհրդակցում էին կադնու մոտ, մի թե դուք չհասկացաք...

— Հասկացա, որ բանս բուրդ է: Բայց ի՞նչ կարող էի անել: Փախչե՞լ: Ախր, զիտեք, ես, այնուամենայնիվ, մարզիկ եմ... Բացի այդ, մի ամբողջ պլան էի մշակել... Գրպանումս կեղծ անձնագիր կար Գարինի համար՝ տասը վիզայով... Նրա սարքը կողքիս էր՝ ավտոմոբիլում... Նման հանգամանքներում ես շա՛տ կարող էի սեփական կաշվիս մասին մտածել...

— Հա, լավ... Ուրեմն նրանք համաձայնության եկան...

— Ռոլինգն ինչ-որ թուղթ ստորագրեց հենց այնտեղ, ծառի տակ. ես լավ տեսա: Դրանից հետո լսեցի նրա խոսքը չորրորդ վկայի, այսինքն՝ իմ մասին: Ես կիսաձայն ասացի Ջոյային. «Լսեք հապա, քիչ առաջ մենք անցանք ոստիկանի մոտով, նա տեսավ մեքենայի համարը: Հիմա եթե ինձ սպանեն՝ առավոտը բոլոր երեքիդ ձեռքերին պողպատե կապանքներ կլինեն»: Գիտե՞ք ինչ պատասխանեց: Ա՛յ կին... Ուսի վրայից, առանց նայելու թե՛ «Լավ, դա կընդունեմ ի գիտություն»: Իսկ ի՛նչ գեղեցիկ էր... Դիվայի՛ն... Լավ, ուրեմն՝ Գարինն ու Ռոլինգը ետ եկան մեքենայի մոտ: Ես ցույց եմ տալիս, թե՛ ոչ բան եմ տեսել, ոչ լսել... Առաջինը նստեց Ջոյան: Պատուհանից դուրս հանեց գլուխն ու ինչ-որ բան ասաց անգլերեն: Գարինն ինձ թե՛ «Հիմա քշեք, ընկեր Շելգա, լրիվ արագությամբ՝ խճուղով արևմուտք»: Ես նստեցի ռադիատորի առաջ... Ա՛յ թե որն էր իմ սխալը: Նրանք միայն այդ մի բուպեն ունեին... Եթե մեքենան իսկույն պոկվեր տեղից, ընթացքի ժամանակ նրանք ինձ ոչինչ չէին կարող անել, կվախենային... Լավ, մի խոսքով՝ սկսեցի գործի գցել մեքենան...

Մեկ էլ՝ հարված գազաթիս, ուղեղիս. ասես գլխիս տուն փուլ եկավ, ճթճթացին ոսկորներս, լույս զարկեց աչքերիս, դադեց, ետ ընկա մեջքի... Միայն տեսա, թե ինչպես երևաց ու կորավ Ռոլինգի ծամաձուլած մոուլթը: Շա՛ն զավակ... Չորս գնդակ մեխեց մարմնիս մեջ... Հետո աչքերս բացեցի՝ այս սենյակում էի:

Շելգան հոգնեց պատմելուց: Երկար ժամանակ լուռ էր: Խլինովը հարցրեց.

— Հիմա Ռոլինգը որտե՞ղ կարող է լինել:

— Ինչպե՞ս թե՛ որտեղ: Բհարկե, Փարիզում: Մամուլն է կառավարում: Նա հիմա մեծ հարձակում է ծավալել քիմիայի ճակատում: Փող է որ դիզում է: Իսկ ես բոպե առ բոպե գնդակի եմ սպասում պատուհանից, կամ թույնի՝ սոուսամանում: Նա վերջը գլուխս կուտի, իհարկե...

— Իսկ ինչո՞ւ եք լռում... Հարկավոր է իսկույն հայտնել ոստիկանության շեֆին:

— Խենթ եք, ինչ է, սիրելի ընկեր: Ես մինչև հիմա ողջ եմ հենց այն բանի շնորհիվ միայն, որ լռում եմ:

52

— Ուրեմն, Շելգա, դուք ձեր աչքով տեսա՞ք սարքի աշխատանքը:

— Տեսա ու հիմա գիտեմ՝ թնդանոթները, գազերը, աերոպլաններն ու նման բաները մանկական խաղալիքներ են դրա դեմ: Չմոռանաք, որ այդտեղ Գարինը չէ միայն... Նրա հետ է Ռոլինգը: Մահաբեր մեքենա և միլիարդներ: Ամեն ինչ կարելի է սպասել: Խլինովը բարձրացրեց գալարավարագույրը և երկար կանգնած մնաց պատուհանի մոտ՝ նայելով զմրուխտյա կանաչին, ծեր պարտիզպանին, որ մետաղե հողավոր խողովակները դժվարությամբ քարշ էր տալիս այգու ստվերոտ կողմը, նայում էր սև կեռնեխներին, որ գործնական ու մտահոգ վազվզում էին աղավնիճի թփերի տակ, հողից անձրևորդեր դուրս քաշում: Կապույտ թովիչ երկինքը այգու վերևում փովել էր հավերժ անդորրով:

— Որ Ռոլինգին ու Գարինին իրենց կամքին թողնեն, ասեն՝ թող ազատ անեն իրենց սրտի ուզածը, վերջը շուտ կգա, — խոսեց Խլինովը: — Այս աշխարհը կկործանվի անխուսափելիորեն. . . Այստեղ միայն կեռնեխներն են ապրում բանական ու խելամիտ: — Խլինովը շուտ եկավ պատուհանից. — Քարե դարի մարդն ավելի մեծ էր անշուշտ. . . Անվճար, միայն ներքին պահանջից դրդված, նկարագարում էր քարանձավի պատերը, խարույկի մոտ նստած մտածում է մամոնտների, ամպրոպի, կյանքի ու մահվան տարօրինակ շրջապտույտի և ինքն իր մասին: Սատանան գիտի, թե դա որքան հարգարժան բան էր. . . Ուղեղը դեռ փոքր էր, գանգը՝ հաստ, բայց հոգևոր էներգիան փայլակի պես ճառագում էր նրա գլխից. . . Իսկ սրանք՝ հիմիկվանները. . . ինչների՞ն են պետք, ասենք, թոչող մեքենաները: Բուլվարի մի ինչ-որ ֆրանտի նստեցնեիր քարանձավում, պալեոլիթյան մարդու դեմ: Ու բրդոտ քեռին նրան հարցներ. «Պատմիր, հիվանդոտ շան որդի, միտքդ ուր է հասել էս հարյուր հազար տարվա մեջ». . . «Ա՛խ,

ա՛խ,— տեղում իրար կգա ֆրանսեր,— գիտեք ինչ, ես ոչ այնքան մտածում եմ, որքան վայելում քաղաքակրթության պտուղները, պարոն նախահայր. . . Եթե ամբոխի հեղափոխության վտանգը չլիներ, ապա հիրավի հիասքանչ կլիներ մեր աշխարհը: Կանայք, ռեստորաններ, մի քիչ հուզում թղթախաղի սեղանի մոտ, մի քիչ սպորտ. . . Բայց, դժբախտաբար, այդ մշտական ճգնաժամերն ու հեղափոխությունները սկսում են հոգնեցնել մարդու». . . «Տես, է՛,— կասեր նախահայրը՝ բոցաշող աչքերը հառելով ֆրանսին,— իսկ ա՛յ, ես սիրում եմ մտածե-ե-լ, ա՛յ, ես նստում եմ ու պատիվ տալիս իմ հանճարեղ ուղեղին. . . Նրանով կուզեի տիեզերքի խորքերը թափանցել». . .

Խլինովը լռեց, նրա հայացքը քմծիծաղով հաճում էր պալեոլիթյան քարանձավի կիսամութի մեջ: Գլուխը թափ տվեց.

— Ինչի՞ են ուզում հասնել Գարինն ու Ռոլինգը: Խուտուտի: Թող նրանք այդ բանն անվանեն իշխանություն աշխարհի վրա: Միևնույն է, ավելին չէ դա, քան խուտուտը: Անցյալ պատերազմին զոհվեց երեսուն միլիոն մարդ: Նրանք կաշխատեն երեք հարյուր միլիոն սպանել: Հոգևոր էներգիան խոր ուշագնացության մեջ է: Պրոֆեսոր Ռայխերը ճաշում է միայն կիրակի օրերին: Մնացած օրերին ուտում է պովիդլով ու մարգարինով երկու բուտերբրոդ՝ նախաճաշին և աղով խաշած կարտոֆիլ՝ ճաշին: Դա է ուղեղի աշխատանքի վարձը. . . Եվ այդպես կլինի, քանի դեռ մենք չենք պայթեցրել նրանց այդ ողջ «քաղաքակրթությունը»: Գարինին գժանոց կդնենք, իսկ Ռոլինգին կուղարկենք Վրանգելի կղզում որևէ տեղ տնտեսվար աշխատելու. . . Դուք իրավացի եք, հարկավոր է պայքարել. . . Ինչ կա որ, ես պատրաստ եմ: Գարինի սարքին պիտի տիրանա ՄՍՀՄ-ը. . .

— Սարքը մեզ մոտ կլինի,— ասաց Շելգան՝ աչքերը փակելով:

— Ո՞ր ծայրից պետք է մոտենալ գործին:

— Հետախուզությունից, ինչպես կարգն է:

— Ո՞ր ուղղությամբ:

— Գարինը հիմա, ամենայն հավանականությամբ, կատաղի թափով սարքեր է պատրաստում: Վիլլ Դավրեում նա մողելն ուներ միայն: Եթե կարողանա ռազմական սարք պատրաստել՝ նրան որսալն արդեն շատ դժվար կլինի: Առաջինը՝ հարկավոր է իմանալ, թե որտեղ է նա սարքեր պատրաստում:

— Փողի կարիք կզգացվի:

— Հենց այսօր գնա Գրենել փողոց, խոսիր մեր դեսպանի հետ, ես որոշ տեղեկություններ տվել եմ նրան: Փող կլինի: Հիմա երկրորդը՝ հարկավոր է գտնել Զոյա Մոնրոզին: Դա շատ կարևոր է: Խելացի, դաժան կին է նա՝ մեծ երևակայությամբ: Նա Գարինին ու Ռոլինգին իրար հետ կապել է ցմահ: Զոյայի մեջ է նրանց մեքենայությունների ողջ զսպանակը:

— Ներեցեք, հրաժարվում եմ կանանց դեմ պայքարել:

— Այդ կինը մեր երկուսից էլ զորեղ է, Ալեքսեյ Սեմյոնովիչ. . . Նա դեռ շատ արյուն կթափի:

53

Զոյան ելավ բոլորակ ու ցածիկ վաննայից, թիկունքը դեմ արեց, և աղախինը նրա վրա գցեց խավոտ խալաթը: Դեռ ամբողջովին պատված ծովաջրի պղպջակներով, Զոյան նստեց մարմարե նստարանին:

Լուսանցույցներից ներս էին ընկնում արևի հոսուն ցուքերը, կանաչավուն լույս էր խաղում մարմարե պատերին, լողասենյակը թեթևակի ճռճվում էր: Աղախինը Զոյայի ոտքերը սրբեց այնպես զգույշ ու խնամքով, կարծես թանկագին զարդ էր մաքրում, հետո հագցրեց գուլպաներն ու սպիտակ կոշիկները:

— Սպիտակեղենը, մադամ:

Զոյան ծուլորեն ելավ տեղից, նրան համարյա աներևույթ սպիտակեղեն հագցրին: Նա նայեց հայելու կողքով՝ հոնքերը կորացնելով: Նրան հագցրին ճերմակ շրջագգեստ և ծովային տարազի ճերմակ բաճկոնակ՝ ոսկեգույն կոճակներով, ինչպես պատշաճ է Միջերկրական ծովում լողացող երեք հարյուր տոննա տարողությամբ զբոսանավի տիրուհուն:

— Գրի՞մ, մադամ:

— Գժվել եք, ինչ է,— պատասխանեց Զոյան, հուլորեն նայեց աղախինին և բարձրացավ վեր՝ տախտակամած, ուր ստվերոտ կողմում, եղեգնյա ցածիկ սեղանի վրա նախաճաշն էր:

Զոյան նստեց սեղանի մոտ: Մի փոքրիկ պատառ հաց պոկեց ու սկսեց տարված շուրջը նայել: Շարժիչավոր զբոսանավի սպիտակ նեղ կորպուսը սահում էր ջրերի հայելու վրայով. ծովը ջինջ երկնագույն էր, փոքր-ինչ մուգ անամպ երկնքից: Մաքուր լվացված տախտակամածից թարմություն էր բուրում: Տաք այուք էր փչում՝ զգեստի տակ շոյելով ոտքերը:

Նեղ տախտակներից կազմված փոքր-ինչ կորնթարդ, ասես զամշե տախտակամածի վրա, նավակողերի մոտ հյուսկեն թիկնաթոռներ էին դրված, մեջտեղում փոված էր անատոլիական արծաթավուն գորգ՝ այստեղ-այնտեղ գցված դիպակե բարձիկներով: Նավապետի կամրջակից մինչև նավախելը կապույտ մետաքսից ծոպերից ծածկ էր ձգվում:

Զոյան հառաչեց ու սկսեց նախաճաշել:

Փափուկ քայլերով, ժպտադեմ մոտեցավ նավապետ Յանսենը՝ մաքուր սափրված, կարմրերես մի նորվեգացի, իսկական մեծ երեխա: Երկու մատն անշտապ տարավ մի ականջի վրա խոր թեքած գլխարկին:

— Բարի լույս, մադամ Լամոլ: (Ձոյան նավարկում էր այդ անվան և ֆրանսիական դրոշի ներքո):

Նավապետը ոտքից գլուխ ձյունաճերմակ, կոկիկ հագուստով էր, բոլոր ծովայինների պես ծուռթաթ-անճարտար, բայց և նրբագեղ: Ձոյան նրան զննեց հովհարի ոսկեգույն կաղնետերևներից մինչև պարանահյուս ներբաններով սպիտակ կոշիկները: Գոհ մնաց.

— Բարի լույս, Յանսեն:

— Պատիվ ունեմ զեկուցելու, ուղղությունը՝ նորդ վեստ-վեստ, լայնությունն ու երկարությունը (այս-այս), հորիզոնում ծխում է Վեգուվը: Մի ժամ էլ չի քաշի՝ կհայտնվի Նեապոլը:

— Նստեք, Յանսեն:

Ձեռքի շարժումով նրան հրավիրեց մասնակցելու նախաճաշին: Յանսենը նստեց եղեգնյա աթոռին, որ ճռռաց նրա զորեղ մարմնի տակ: Նախաճաշից հրաժարվեց՝ ժամը իննին կերել էր արդեն: Քաղաքավարությունից մի գավաթ սուրճ վերցրեց:

Ձոյան դիտում էր բաց գույնի արտևանունքներով նրա արևատ դեմքը, որ դրանից փոքր-ինչ շառագունեց: Առանց խմելու, Յանսենը գավաթը դրեց սփռոցին:

— Հարկավոր է փոխել խմելու ջուրը և բենզին վերցնել շարժիչների համար,— ասաց նա՝ աչքերը չբարձրացնելով:

— Ինչպես, Նեապոլ՝ մտնենք: Ինչպիսի՜ ձանձրույթ: Մենք կկանգնենք արտաքին խարսխակայանում, եթե ձեզ այդքան անհրաժեշտ են ջուրն ու բենզինը:

— Լսում եմ, կանգնել արտաքին խարսխակայանում,— ասաց նավապետը կամացուկ:

— Յանսեն, ձեր նախնիները ծովահեններ ր են եղել:

— Այո, մադամ:

— Ի՛նչ հետաքրքիր է: Արկածներ, վտանգներ, խենթ խրախճանքներ, գեղեցիկ կանանց առևանգում. . . Դուք ափսոսո՞ւմ եք, որ ծովահեն չեք:

Յանսենը լուռ էր: Շիկակարմիր արտևանունքներն արագ քթթում էին: Ճակատը կնճռոտվեց:

— Հը՞:

— Ես լավ դաստիարակություն եմ ստացել, մադամ:

— Հավատում եմ:

— Մի՞թե իմ մեջ որևէ բան առիթ է տալիս մտածելու, թե ես ընդունակ եմ անօրինական և անօրինապահ արարքների:

— Փո՛ւհ,— ասաց Ջոյան,— այսպիսի ուժեղ, համարձակ, հիանալի մարդ, ծովահենների ժառանգ, և այդ բոլորը՝ մի տխմար կնկա այս տաք, ձանձրալի ջրափոսում ման տալու համար: Փո՛ւհ:

— Բայց, մադամ. . .

— Մի որևէ հիմարություն արեք, Յանսեն: Ես ձանձրանում եմ. . .

— Լսում եմ, հիմարություն անել:

— Երբ ահավոր փոթորիկ կլինի, նավը նստեցրեք քարերի վրա:

— Լսում եմ, նավը նստեցնել քարերի վրա. . .

— Դուք լո՞ւրջ մտադիր եք անել այդ բանը:

— Եթե դուք հրամայեք. . .

Նա նայեց Ջոյային: Նրա աչքերում վիրավորանք և զուսպ հիացմունք կար: Ջոյան ձգվեց ու ձեռքը դրեց նրա սպիտակ թևքի վրա:

— Ես ձեզ հետ կատակ չեմ անում, Յանսեն: Ընդամենը երեք շաբաթ է, ինչ գիտեմ ձեզ, բայց ինձ թվում է, թե դուք այն մարդկանցից եք, ովքեր կարող են անձնվեր լինել (Յանսենի ծնոտները սեղմվեցին): Կարծում եմ՝ դուք ընդունակ եք այնպիսի արարքների, որ դուրս են գալիս օրինապահության սահմաններից, եթե. . .

Այդ պահին նավապետի կամրջակի ողորկ, բրոնզափայլ սանդուղքի վրա ցած վազող ոտքեր երևացին: Յանսենն ասաց հապճեպով.

— Ժամանակն է, մադամ. . .

Ցած իջավ նավապետի օգնականը: Պատվի առավ.

— Մադամ Լամոլ, տասներկուսից երեք բալետ է պակաս, հիմա ձեզ կկանչեն ռադիոյով. . .

54

Քամին առագաստի պես ուռցնում էր սպիտակ շրջագգեստը: Ջոյան բարձրացավ վերին տախտակամած, մոտեցավ ռադիոհեռագրի խցիկին: Աչքերը կկոցելով, ներշնչեց աղի օդը: Վերևից, նավապետի կամրջակի վրայից, անընդգրկելի էր թվում ապակեփայլ-խայտախարիվ ծովի վրա ընկնող արեգնալույսը:

Ջոյան, բռնած բազրիքից, նայում էր հափշտակված: Զբոսանավի նեղ կորպուսը՝ վեր ցցված քթակայմով, բարակ քամով պարուրված սուրում էր այդ ջրաթույր լույսի միջով:

Սիրտն ուժգին բաբախում էր երջանկությունից: Թվում էր՝ ձեռքը բազրիքից պոկելուն պես կճախրի օդում: Հրաշք արարած է մարդը: Ի՞նչ թվերով կարելի է չափել նրա

փոխակերպումների անսպասելիությունները: Կամքի չար ճառագումները, տենչանքների հոսանուտ թույնը, ասես փշուր-փշուր եղած հոգին,— Զոյայի ամբողջ տանջալի մութ անցյալը ետ էր քաշվել, լուծվել այդ արեգնալույսի մեջ. . .

«Ես ջահել եմ, ջահել,— այսպես էր թվում նրան արևին միտված քթակայմով նավի տախտակամածի վրա,— ես գեղեցիկ եմ, ես բարի եմ»:

Քամին շոյում էր նրա պարանոցը, դեմքը: Զոյան ներշնչանքով իրեն երջանկություն էր մաղթում: Դեռևս ուժ չունենալով կտրվելու լույսից, երկնքից, ծովից, նա պտտեց դռան պաղ բռնակը, մտավ ապակեպատ խցիկը, ուր արևահայաց կողմից իջեցված էր գալարավարագույրը, վերցրեց լսափողերը: Արմունկները դրեց սեղանին, աչքերը ծածկեց մատներով. սիրտը դեռ տաք էր: Ասաց նավապետի օգնականին.

— Գնացեք:

Օգնականը դուրս գնաց՝ ծուռ-ծուռ նայելով մադամ Լամոլին: Բացի այն, որ այդ կինը դիվայնորեն գեղեցիկ էր, բարեկազմ, նրբին, «փառահեղ», նրա ներկայությունը նաև անբացատրելի հուզում էր:

55

Ժամանակաչափի կրկնակ հարվածներն ազդարարեցին տասներկուսը: Զոյան ժպտաց. ընդամենը երեք ռոպե էր անցել, ինչ նա ելել էր ծածկոցի տակի թիկնաթոռից:

«Հարկավոր է վարժվել այն բանին, որ զգաս, յուրաքանչյուր ռոպեն հավերժություն դարձնես,— մտածեց նա,— հարկավոր է իմանալ՝ առջևում միլիոնավոր ռոպեներ կան, միլիոնավոր հավերժություններ»:

Նա մատները դրեց փոքրիկ լծակին և, ձախ շարժելով ռադիոսարքը սարեց հարյուր երեսուկոթ ու կես մետր ալիքի վրա: Փողակի սև դատարկության միջից լսվեց Ռոլինգի ծանր ու կոշտ ձայնը.

— . . . Մադամ Լամոլ, մադամ Լամոլ, մադամ Լամոլ. . . Լսեցեք, լսեցեք, լսեցեք. . .

— Այո, ես լսում եմ, հանգստացիր,— շնչաց Զոյան:

— . . . Ամեն ինչ բարեհաջող է: Աղետի չե՞ք ենթարկվել: Որևէ բանի կարիք չե՞ք զգում: Այսօր նույն ժամին, սովորականի պես, երջանիկ կլինեմ լսել ձեր ձայնը.. Ալիքն ուղարկեք նույն երկարությամբ սովորականի պես. . . Մադամ Լամոլ, շատ մի հեռացեք արևելյան երկայնության տասնմեկ և հյուսիսային լայնության քառասուն աստիճանից: Բացառված չէ մոտալուտ հանդիպման հնարավորությունը: Մեզ մոտ ամեն ինչ կարգին է: Գործերը փայլուն են գնում: Ով պետք է լրի՝ լրում է: Եղեք հանգիստ, երջանիկ. . . Ցանկանում եմ անփորձանք ուղևորություն. . .

Ձոյան հանեց ականջնոցները: Մի կնճիռ ակոսեց նրա ճակատը: Նայելով ժամանակաչափի սլաքին, ատամների արանքից նետեց. «Զգվելի՛ է». . . Միրո այդ ամենօրյա ռադիոխոստովանությունները սարսափելի բարկացնում էին նրան: Ռոլինգը չի կարողանում, չի ցանկանում հանգիստ թողնել. . . Ի վերջո նույնիսկ պատրաստ է դիմելու ամեն տիպի հանցագործության, միայն թե իրեն թույլ տան ամեն օր խոխոսացնել միկրոֆոնի մեջ. «... եղեք հանգիստ, երջանիկ... Ցանկանում եմ անփորձանք ուղևորություն»:

56

Վիլլ Դավրեի և Ֆոնտեներլոյի սպանություններից և ապա լուսնի լույսով ողողված ամայի խճուղիներով Գարինի հետ կատաղի արագությամբ Հավր հասնելուց հետո Ձոյան այլևս չէր հանդիպել Ռոլինգին: Այն գիշեր Ռոլինգը կրակեց նրա վրա, փորձեց վիրավորել ու սսկվեց: Թվում է, այն ժամանակ նա նույնիսկ լուռ արտասվեց՝ կուչ եկած ավտոմոբիլում:

Հավրում Ձոյան նստեց նրա «Արիզոնա» զբոսանավը և արշալույսին դուրս եկավ Բիսկայան ծոց: Լիսաբոնում փաստաթղթեր ստացավ մադամ Լամոլ անունով և դարձավ Արևմուտքում ամենաշքեղ զբոսանավերից մեկի տերը: Լիսաբոնից գնացին Միջերկրական ծով, և այնտեղ «Արիզոնան» սկսեց լողալ Իտալիայի ափերի մոտով, ընթանալով արևելյան երկայնության տասը և հյուսիսային լայնության քառասուն աստիճանների սահմաններում:

Անհապաղ կապ հաստատվեց զբոսանավի և Ռոլինգի մասնավոր ռադիոկայանի միջև, որ Փարիզի մերձակայքում էր, Մեդոնում: Նավապետ Յանսենը Ռոլինգին զեկուցում էր ճանապարհորդության բոլոր մանրամասերի մասին: Ռոլինգն ամեն օր ռադիոսարքի մոտ էր կանչում Ձոյային: Ձոյան ամեն երեկո զեկուցում էր իր «տրամադրության» մասին: Այդ միօրինակության մեջ անցավ տասն օր, և ահա «Արիզոնայի» ռադիոսարքերը, տարածքը շոշափելով, կարճ ալիքներ բռնեցին անհասկանալի լեզվով: Իմաց տվին Ձոյային, և նա լսեց մի ձայն, որից սիրտը կանգ առավ:

— . . . Ձոյա, Ձոյա, Ձոյա, Ձոյա...

Ապակուն զարկվող վիթխարի ճանճի պես, ականջնոցներում բզգում էր Գարինի ձայնը: Նա կրկնեց, կրկնեց Ձոյայի անունը և որոշ միջոցից հետո՝

— . . . Պատասխանիր գիշերվա մեկից երեքը...

Եվ նորից՝

— Ձոյա, Ձոյա, Ձոյա. . . Եղիր զգույշ, եղիր զգույշ. . .

Հենց նույն գիշերը մութ ծովի վրայով, քնած Եվրոպայի վրայով, Փոքր Ասիայի դարավոր ավերակների վրայով, չորացած բույսերի փուշ ու փոշով ծածկված աֆրիկյան հարթավայրերի վրայով կանացի ձայնի ալիքներ էին թռչում.

— . . . Նրան, ով պատվիրել է պատասխանել մեկից երեքը. . .

Ձոյան այդ կանչը կրկնեց մի քանի անգամ: Հետո ասաց.

— . . . Ուզում եմ տեսնել քեզ: Թեկուզև անխոհեմ քայլ է դա: Հանդիպման վայր նշանակիր իտալական ցանկացած նավահանգիստը: Ինչ անունով մի կանչի, ես քեզ կճանաչեմ ձայնից. . .

Հենց նույն գիշերը, հենց նույն պահին, երբ Ձոյան համառորեն կրկնում էր կանչը՝ հուսալով, որ Գարինը որևէ տեղ՝ Եվրոպայում, Ասիայում, Աֆրիկայում, կորսա «Արիզոնայի» էլեկտրամագնիսների ալիքները,— երկու հազար կիլոմետրի վրա, Փարիզում, գիշերաստեղանին, որի կողքին, երկտեղ մահճակալում, վերմակը մինչև քիթը քաշած միայնակ քնած էր Ռոլինգը, հեռախոսի զանգ ծղրտաց:

Ռոլինգը, վեր թռչելով, ճանկեց լսափողը: Մեմյոնովի ձայնն արագ-արագ ասաց.

— Ռոլինգ, նա խոսում է:

— Ո՞ւմ հետ:

— Վատ է լսվում, անունը չի տալիս:

— Լավ, շարունակեք լսել: Հաշվետվությունը՝ վաղը:

Ռոլինգը դրեց լսափողը, նորից պառկեց, բայց քունն արդեն փախել էր աչքերից:

Հեշտ խնդիր չէր մրրկի նման Եվրոպայի վրա տարածվող ֆոքստրոտների, ռեկլամային գոռում-գոչյունների, եկեղեցական խորալների, միջազգային քաղաքականությանը նվիրված հաղորդումների, օպերաների, սիմֆոնիաների, բորսայական տեղեկագրությունների, նշանավոր գավեշտարանների զվարճախոսությունների մեջ որսալ Ձոյայի թույլ ձայնը:

Մեմյոնովը դրա համար օր ու գիշեր նստած էր Մեդոնում: Նրան հաջողվեց բռնել Ձոյայի ձայնով ասված մի քանի կցկտուր խոսք: Բայց այդքանն էլ բավական էր Ռոլինգի խանդոտ երևակայությունը բորբոքելու համար: Ռոլինգն իրեն նողկալի էր զգում Ֆոնտենեյլոյի գիշերից հետո: Շելզան ողջ մնաց. գլխին ահավոր սպառնալիք էր կախված: Գարինի հետ, որին Ռոլինգը հաճույքով նեղրի պես կկախեր ծառից, պայմանագիր էր կնքված: Գուցե և Ռոլինգը համառեր այն ժամանակ՝ մահը, կառավարանը գերադասելի էր այդ դաշինքից, բայց նրա կամքը կոտրել էր Ձոյան: Համաձայնության գալով Գարինի հետ, Ռոլինգը ժամանակ շահեց. թերևս այդ իսելագար կինն ուշքի գա, զոջա, վերադառնա... Ռոլինգն իսկապես լաց եղավ ավտոմոբիլում՝ աչքերը ճպճպացնելով, անձայն... Սատանան գիտի, թե ինչ բան էր դա՝ մի անառակ, ծախու կնկա համար... Սակայն արցունքներն աղի էին ու տառապալի... Պայմանագրի պայմաններից մեկը, ըստ նրա առաջարկի, այն էր, որ Ձոյան երկարատև ճանապարհորդություն կատարի զբոսանավով: (Դա անհրաժեշտ էր հետքերը կորցնելու համար): Ռոլինգը հույս ուներ ամենօրյա ռադիոզրույցներով համոզել, զոջման

հասցնել, գրավել նրան: Այդ հույսը թերևս ավելի մեծ հիմարություն էր, քան արցունքներն ավտոմոբիլում:

Ըստ Գարինի հետ պայմանավորվածության, Ռոլինգն անհապաղ սկսեց «համընդհանուր գրոհը քիմիայի ճակատում»: Այն օրը, երբ Զոյան Հավրում նստեց «Արիզոնա» զբոսանավը, Ռոլինգը գնացքով ետ եկավ Փարիզ: Նա ուստիկանությանը տեղեկացրեց, որ ինքը եղել է Հավրում և վերադարձի ճանապարհին, գիշերը ենթարկվել է բանդիտների հարձակման (երեք մարդ՝ թաշկինակներով ծածկված երեսներով): Նրանք խլել են իր մոտի փողն ու ավտոմոբիլը: (Գարինն այդ ընթացքում, ինչպես պայմանավորվել էին, արևմուտքից արևելք կտրել էր Ֆրանսիան, Լյուքսեմբուրգում անցել սահմանն ու առաջին պատահած ջրանցքում սուզել Ռոլինգի ավտոմոբիլը):

Սկսվեց «գրոհը քիմիայի ճակատում»: Փարիզի լրագրերը հսկայական իրարանցում առաջ բերին: «Առեղծվածային ողբերգություն Վիլլ Դավրեում», «Խորհրդավոր հարձակում ռուսի վրա Ֆոնտենեբլոյի զբոսայգում», «Քիմիայի արքայի լկտի կողոպուտը», «Ամերիկյան միլիարդները Եվրոպայում», «Գերմանական ազգային արդյունաբերության կործանումը», «Ռոլինգը կամ Մոսկվան»,— այս ամենը խելացիորեն ու ճարպկորեն պատաստված էր մի կծիկի մեջ, որը, իհարկե, դեմ առավ քաղքենու՝ արժեթղթեր ունեցողի կոկորդին: Բոքսան սասանվում էր հիմքից: Նրա գորշ սյուների միջև, սև գրատախտակների մոտ, որոնց վրա հիստերիկ ձեռքերը կավճով գրում էին, ջնջում, գրում ընկնող արժեթղթերի հաշվարկը, ռոնում էին պայթելու պատրաստ աչքերով, դարչնագույն փրփուրը բերաններին խելագարված մարդիկ:

Բայց առայժմ ոչնչացողները մանր ձկներ էին՝ այդ ամենը դեռ հանաք բան էր: Խոշոր արդյունաբերողներն ու բանկերը, ատամները սեղմած, կառչել էին բաժնետոմսերի փաթեթներից և մնում էին ոտքի վրա: Նրանց հեշտ չէր գետին տապալել նույնիսկ Ռոլինգի եղջյուրներով: Այդ առավել լուրջ գործողության համար էր հենց պատրաստվում Գարինի հարվածը:

Գարինը «կատաղի թափով», ինչպես ճիշտ գուշակել էր Շելգան, Գերմանիայում սարք էր պատրաստում ըստ իր մոդելի: Նա գնում էր քաղաքից քաղաք՝ տարբեր գործարանների տարբեր մասեր պատվիրելով: Փարիզի հետ հաղորդակցություն պահպանելու համար օգտվում էր Քյոլնի մի լրագրի մասնավոր հայտարարությունների բաժից: Ռոլինգը, իր հերթին, Փարիզի բուլվարային թերթերի մեկում մեջտեղում էր երկու-երեք տողը. «Ամբողջ ուշադրությունը կենտրոնացնել անիլինի վրա...», «Թանկ է յուրաքանչյուր օրը, դրամ մի խնայեք...» և նման բաներ:

Գարինը պատասխանում էր. «Ավելի շուտ կավարտեմ, քան ենթադրում էի...», «Տեղը գտնված է...», «Անցնում եմ գործի...», «Չնախատեսված հապաղում...»:

Ռոլինգը՝ «Անհանգստանում եմ, նշանակեք օրը...»:

Գարինը պատասխանեց. «Հաշվեք երեսունհինգ՝ պայմանագիրն ստորագրելու օրվանից...»:

Մոտավորապես հաղորդագրությանը համընկավ Սեմյոնովի գիշերային հեռախոսագիրը Ռոլինգին: Ռոլինգը մոլեգնեց՝ իրեն խաղացնում էին մատների վրա: Գաղտնի հաղորդակցությունը՝ «Արիզոնայի» հետ, ամեն ինչից բացի, վտանգավոր էր: Սակայն Ռոլինգը ոչ մի բառով չմատնեց իրեն, երբ մյուս օրը խոսում էր մադամ Լամոլի հետ:

Հիմա, անքնության ժամերին, Ռոլինգն սկսեց վերստին «քննել» մահացու թշնամու հետ խաղացվող իր «պարտիան»: Մխալներ գտավ: Պարզվեց, որ Գարինն այնքան էլ լավ պաշտպանված չէ: Նրա սխալն այն էր, որ համաձայնեց Ջոյայի ճանապարհորդությանը. պարտիայի ավարտը նրա համար կանխորոշված է: Մատ կհայտարարվի «Արիզոնայի» վրա:

57

Բայց «Արիզոնայի» վրա կատարվում էր ամենն ինչ էլ ոչ այն, ինչի մասին մտածում էր Ռոլինգը: Նա Ջոյային հիշում էր իբրև խելացի, հանգիստ, շրջահայաց, պաղ, նվիրված կին: Նա գիտեր, թե Ջոյան ինչ գարշանքով էր նայում կանացի թուլություններին: Նա չէր կարող թույլ տալ, որ շատ երկարեր Ջոյայի հափշտակվածությունն այդ աղքատ թափառաշրջիկ, ավագակ Գարինով: Լավ զբոսանքը Միջերկրական ծովում պետք է որ պայծառացներ նրա միտքը:

Ջոյան, իրոք որ, կարծես մղձավանջային երազի մեջ լիներ, երբ Հավրում զբոսանավ նստեց: Օվկիանոսում միայնության մի քանի օրը հանգիստ բերեց նրան: Նա արթնանում էր, ապրում ու քնում կապույտ լույսի, ջրի ցուլերի մեջ, հավերժության պես հանդարտ ալեծփանքի տակ: Ցնցվելով խորշանքից, նա մտաբերում էր կեղտոտ սենյակն ու Լենուարի սեպերը բաց, ապակեփայլ աչքերով դին, եռացող ծխաշերտը Բադաքթի կրծքի լայնքով, խոնավ՝ բացատը Ֆոնտենեբլոյում և Ռոլինգի անսպասելի կրակոցները. կարծես կատաղած շուն էր սպանում...

Բայց, այնուհանդերձ, նրա միտքը չպարզվեց, չպայծառացավ, ինչպես ակնկալում էր Ռոլինգը: Հարթմնի թե քնի մեջ նրա աչքին երևում էին հրաշք կղզիներ, մարմարե պալատներ՝ օվկիանոս իջնող սանդուղքներով... Գեղեցիկ մարդկանց բազմություններ, ծածանվող դրոշներ... Եվ ինքը՝ որպես այդ հեքիաթային աշխարհի տիրուհի...

Երագներն ու տեսիլքները՝ կապույտ մետաքսե ծածկի ներքո, թիկնաթոռում ընկողմանած պահերին, Վիլլ Դավրեում Գարինի հետ նրա գրույցի (սպանությունից մեկ ժամ առաջ) շարունակությունն էին: Աշխարհիս երեսին միայն մի մարդ՝ Գարինը նրան կհասկանար հիմա: Բայց նրա հետ էին կապված նաև Լենուարի ապակեփայլ աչքերն ու Գաստոն Բադաքթի ահավոր բացված բերանը: Ահա թե ինչու Ջոյայի սիրտը կանգ առավ, երբ անսպասելիորեն ռադիոյի փողակի մեջ մոթմոթաց Գարինի ձայնը... Այն ժամանակվանից Ջոյան ամեն օր կանչում էր նրան, թախանձում, սպառնում: Ուզում էր տեսնել նրան ու վախենում էր դրանից: Գարինը նրան թվում էր սև բիծ ծովի ու երկնքի լազուր մաքրության վրա... Ջոյան ուզում էր պատմել նրան իր երբեմնի երագների մասին: Ուզում էր հարցնել,

թե ուր է հապա նրա Օլիվիայան գոտին: Ձոյան դեսուդեն էր ընկնում զբոսանավի վրա՝ նավապետ Յանսենին ու նրա օգնականին զրկելով հոգու արիությունից: Գարինը պատասխանեց. «... Սպասիր: Կլինի այն ամենը, ինչ դու ուզում ես: Միայն կարողացիր ցանկալ: Ցանկա, խենթացիր՝ դա լավ է: Դու ինձ այդպես ես պետք: Առանց քեզ իմ գործը մեռած է»:

Այս էր նրա վերջին ռադիոխոսքը, որ ճիշտ ու անկորուստ որսացել էր Ռոլինգը: Այսօր Ձոյան սպասում էր իր այն հարցի պատասխանին, թե ստույգ ո՞ր օրը պետք է դիմավորել նրան նավի վրա: Նա էլավ տախտակամած և արմունկներով կոթնեց բազրիքին: Զբոսանավը հագիվ էր շարժվում: Քամին դադարել էր: Արևելքում շղարշվում էր դեռևս անտեսանելի ցամաքի գոլորշին, և ծխի մոխրագույն սյուն էր բարձրանում Վեգուվի երախից:

Կամրջակի վրա նավապետ Յանսենն աչքերից իջեցրեց հեռադիտակը, և Ձոյան զգաց, թե ինչպես է նա կախարդվածի պես նայում իրեն: Ասենք, ինչպես կարող էր չնայել, երբ երկնքի ու ջրի բոլոր հրաշքներն արարված էին միայն այն բանի համար, որ դրանցով զմայլվեր մադամ Լամուլը՝ բազրիքի մոտ, կաթնավուն-լազուր անհունության վրա կանգնած:

Անհավատալի, ծիծաղելի էին թվում այն ժամանակները, երբ Ձոյան մի դյուժին մետաքսե գուլպաների, հագուստեղենի մեծ տան մի զգեստի, պարզապես հազար ֆրանկի համար թույլ էր տալիս, որ փախքոտեին իրեն կարճիկ մատներով մատներով ու թխակապույտ այտերով այն ճապուկ տղաները... Թո՛ւհ...

Փարիզ, պանդոկներ, թեթևսուղիկ աղջիկներ, զազրելի տղամարդիկ, փողոցային գարշահոտություն, փող, փող, փող՝ ի՛նչ ճղճիմ կյանք... Ժանտահոտ աղբափոսում վիստացող որդերի կյանք...

Գարինը նրան ասաց այն գիշեր. «Ցանկանաք, և կլինեք աստծո կամ սատանայի փոխանորդը՝ որը որ ձեր ճաշակով է: Ձեր մեջ ցանկություն կառաջանա ոչնչացնել մարդկանց.— երբեմն զգացվում է դրա կարիքը,— ձեր իշխանությունն ամբողջ մարդկության վրա է լինելու... Ձեզ նման կինը, Ձոյա, կարող է գտնել Օլիվիայան գոտու հեքիաթային գանձերի օգտագործման կերպը»...

Ձոյան մտածեց.

«Հռոմեական կայսրերն աստվածացնում էին իրենք իրենց: Հավանաբար այդ բանը նրանց բավականություն էր պատճառում: Մեր ժամանակներում ևս դա վատ զվարճալիք չէ: Մի որևէ բանի համար պետք է պիտանի լինեն, չէ՞, մարդուկները: Աստծու մարմնավորում, կենդանի աստվածուհի՝ հեքիաթային պերճանքի մեջ... Ինչու չէ, մամուլն իմ աստվածարումը կարող է նախապատրաստել հեշտ ու արագ: Աշխարհը կառավարում է հեքիաթայնորեն գեղեցիկ մի կին: Դա անկասկած հաջողություն կունենա: Կարելի է որևէ կղզում հոյակապ քաղաք կառուցել ընտրյալ պարմանիների՝ աստվածուհու ենթադրյալ

սիրեկանների համար: Աստվածուհու երևույթով այդ սիրաքաղց տղաների մեջ հայտնվելը վատ հույզեր ու ապրումներ առաջ չի բերի»:

Ձոյան թոթվեց ուսն ու նորից նայեց նավապետին.

— Եկեք այստեղ, Յանսեն:

Յանսենը մոտեցավ՝ ոտքերը փափուկ ու լայն դնելով տաք տախտակամածի վրա:

— Ձեզ չի՞ թվում, Յանսեն, որ ես խելագար եմ:

— Այդպիսի բան չի թվում ինձ, մաղամ Լամոլ, և չի թվա՝ ինչ էլ որ ինձ հրամայեք:

— Շնորհակալություն: Ես ձեզ նշանակում եմ աստվածային Ձոյայի ուխտի կոմանդոր¹⁸:

Յանսենն արագ թարթեց շիկակարմիր արտևանդները: Հետո երկու մատը տարավ հովարին: Ցած թողեց ձեռքն ու նորից ճպճպացրեց աչքերը: Ձոյան ծիծաղեց, և նրա շուրթերը հավաքվեցին ժպիտի մեջ:

— Ամենաանհրազործելի ցանկություններն իրականացնելու հնարավորություն կա, Յանսեն... Այն ամենը, ինչ կարող է երևակայել կինը այսպիսի տոթ կեսօրին... Բայց հարկ կլինի պայքարել...

— Լսում եմ, պայքարել,— կարճ պատասխանեց Յանսենը:

— Քանի՞ հանգույց է անում «Արիզոնան»:

— Մինչև քառասուն:

— Ի՞նչ նավեր կարող են հասնել նրան բաց ծովում:

— Շատ քիչ նավեր...

— Թերևս ստիպված լինենք երկարատև հետապնդման ենթարկվել:

— Հրամայում եք հեղուկ վառելանյութի լրիվ պաշա՞ր վերցնել:

— Այո: Պահածո, խմելու ջուր, շամպայն... Մենք շատ վտանգավոր ձեռնարկման ենք գնում, նավապետ Յանսեն:

— Լսում եմ, գնալ վտանգավոր ձեռնարկման:

— Բայց, իմացած լինեք, ես հավատացած եմ, որ կհաղթենք...

Ծովային ժամանակաչափը զարկեց տասներկուսն անց կես... Ձոյան մտավ ռադիոհեռախոսային խցիկը: Նստեց սարքի դեմ: Շարժեց ռադիոընդունիչի լծակը: Չգիտես որտեղից մեջ ընկավ ֆոքստրոտի մի քանի տակտ:

¹⁸ Կրոնաասպետական ուխտի բարձրագույն կոչում միջնադարում (ծ. թ.):

Հոնքերը կիտելով՝ նայեց ժամանակաչափին: Գարինը լռում էր: Զոյան նորից սկսեց շարժել լծակը՝ մատների դողը հազիվ պահելով:

... Անծանոթ, անշտապ մի ձայն ռուսերեն ասաց ուղղակի նրա ականջի մեջ.

«... Եթե ձեզ համար թանկ է ձեր կյանքը... ուրբաթ օրն իջեք Նեապոլ... «Մպլենդիդ» հյուրանոցում տեղեկությունների սպասեք մինչև շաբաթ կեսօր»:

Դա ինչ-որ նախադասության ավարտ էր՝ ուղարկված չորս հարյուր քսանմեկ մետր երկարությամբ ակիքով, այսինքն այն կայանի ակիքով, որից այդ ողջ ժամանակամիջոցում օգտվում էր Գարինը:

58

Երեք գիշեր անընդհատ մոռանում էին փակել այն սենյակի պատուհանի փեղկերը, ուր պառկած էր Շելզան: Ամեն անգամ նա այդ մասին հիշեցնում էր կարմելիտուհի քրոջը: Ուշադիր հետևում էր, որ փեղկերի երկու մասերը միացնող սողնակը փակվի ինչպես պետք է:

Այդ երեք շաբաթվա ընթացքում Շելզան կազդուրվել էր այնքան, որ ելնում էր մահճակալից առաջ, հնարավորին չափ մոտ սոսու փարթամ սաղարթին, սև կեռնեխներին և սիգամարգի մեջ տարածվող ջրափոշու ծիածաններին:

Այստեղից երևում էր հիվանդանոցի ամբողջ պարտեզը՝ շրջափակված քարե խուլ պատով: Տասնութերորդ դարում այս վայրը պատկանել էր վանքի, որի գոյությանը վերջ էր տվել հեղափոխությունը:

Վանականները չեն սիրում հետաքրքրվող աչքեր: Պատը բարձր էր, և վրան, ամբողջ երկարությամբ, ջարդված ապակու կտորներ էին պսպղում:

Պատի վրայով կարելի էր անցնել միայն մյուս կողմից սանդուղք դնելով: Հիվանդանոցին հարող նեղլիկ փողոցները խաղաղ էին ու թափուր, բայց և այնպես լապտերներն այնտեղ այնքան վառ էին լուսավորում, և այնքան հաճախ էր լռության մեջ պատի ետևից ոստիկանների ոտնաձայն լսվում, որ սանդուղքի հարցը շաբթից դուրս էր գալիս:

Իհարկե, եթե պատի վրայի ապակու կտորտանքը չլիներ, ճարպիկ մարդը կարող էր մագլցել անցնել նաև առանց սանդուղքի: Ամեն առավոտ Շելզան գալարավարագույրի ետևից գնում էր ամբողջ պատը՝ մինչև վերջին քարը: Վտանգն սպառնում էր միայն այս կողմից: Ռոլինգի ուղարկած մարդը դժվար թե հանդգներ հայտնվել շենքի ներսից: Բայց որ մարդասպանն այսպես թե այնպես հայտնվելու էր՝ Շելզան չէր կասկածում:

Նա հիմա սպասում էր բժշկի բուժագնմանը, որ դուրս գրվի: Դա հիվանդանոցում բոլորն էլ գիտեին: Բայց այս անգամ պարզվեց, որ բժիշկը հիվանդացել է: Շելզային ասացին, որ առանց ավագ բժշկի քննության նրան դուրս չեն գրի: Նա նույնիսկ չփորձեց բողոքել: Իմաց

տվեց սովետական դեսպանություն, որ իր ուտելիքն այնտեղից բերեն: Հիվանդանոցի ապուրը թափում էր լվացարանը, հացը գցում էր կեռնեխներին:

Շելգան գիտեր, որ Ռոլինգը պիտի ազատվեր միակ վկայից: Նա հիմա գրեթե չէր քնում, այնքան մեծ էր հուզումը: Կարմելիտուհի քույրը նրա համար լրագրեր էր բերում. ամբողջ օրը Շելգան գործի էր դնում մկրատը և ուսումնասիրում կտրած հոդվածները: Խլինովին արգելել էր հիվանդանոց գալ (Գոլֆը Գերմանիայում էր, Ռայնում, ուր տեղեկություններ էր հավաքում Գերմանական անիլինային ընկերության դեմ Ռոլինգի պայքարի մասին):

Առավոտյան սովորականի պես մոտենալով պատուհանին, Շելգան նայեց դեպի պարտեզն ու իսկույն էլ քաշվեց վարագույրի ետևը: Նա նույնիսկ ուրախացավ: Վերջապես... Պարտեզում, հյուսիսային կողմից, լորենիով կիսածածկված պատին հենված էր պարտիզպանի սանդուղքը, որի վերևի ծայրը մի կես արշինի չափ բարձրանում էր ապակու փշրանքներից:

Շելգան ասաց.

— Հիանալի՛ է, սղիկաներ:

Մնում էր միայն սպասել: Ամեն ինչ մտածված էր արդեն: Աջ ձեռքը թեև ազատված էր վիրակապից, բայց դեռ թույլ էր: Ձախը՝ փայտածողիկների ու գիպսի մեջ, քույրը բինտերով ամուր կապել էր կրծքին: Միակ գենքն էր դա, որով Շելգան կարող էր պաշտպանվել:

Չորրորդ գիշերն էլ քույրը մոռացավ փեղկերը փակել: Շելգան այս անգամ չբողոքեց և ժամը իննից քնած ձնացավ: Լսեց, թե ինչպես զույգ հարկերում չիկացին փեղկերը: Նրա պատուհանը նորից լրիվ բաց էր: Երբ լույսը հանգավ, նա վեր թռավ մահճակալից և աջ թույլ ձեռքով ու ատամներով սկսեց քանդել ձախ ձեռքը պահող կապը:

Կանգ առավ ու շունչը պահած ականջ դրեց: Վերջապես ձեռքն ազատ կախված էր: Կարող էր ծալել կիսով չափ: Դուրս նայեց դեպի փողոցի լապտերով լուսավորված պարտեզը. սանդուղքը նախկին տեղում էր, լորենու ետևում: Նա կոլովեց ծածկոցը, մտքրեց սավանի տակ: Կիսախավարում թվում էր, թե մարդ է պառկած մահճակալին:

Պատուհանից այն կողմ լուռ էր, միայն կաթկթոց էր լսվում: Փարիզի վրա, ամպերի մեջ թրթռում էր մայրամուտի բաց մանուշակագույն հրացուլքը: Զբոսարանների աղմուկն այստեղ չէր հասնում: Անշարժ կախվել էր սոսու սև ճյուղը:

Ինչ-որ տեղ ավտոմոբիլ գոմռաց: Շելգան լարվեց. նրան թվաց այդ պահին, թե լսում է սոսու ճյուղին քնած թռչունի սրտի տրոփյունը: Երևի երկար ժամանակ անցավ: Պարտեզից կրճտոց ու շրշյուն հասավ, կարծես փայտ էին շփում կրաքարին:

Շելգան ետ-ետ գնաց դեպի պատն ու մտավ վարագույրի ետևը: Իջեցրեց գիպսե ձեռքը: «Ո՞վ է: Տեսնես ո՞վ է,— մտածեց:— Մի՛ թե Ռոլինգն ինքը»:

Խշիշացին տերևները, կեռնեխն անհանգստացավ: Շելգան նայում էր պատուհանից աղոտ լուսավորված հատակին, ուր հայտնվելու էր մարդու ստվերը:

«Չի կրակի,— մտածեց,— պետք է սպասել կեղտոտ մի բանի, ասենք՝ ֆուգենի»...

Պարկետի վրա սկսեց բարձրանալ ճակատին խոր քաշված լայնեզր գլխարկով մի գլխի ստվեր: Շելզան սկսեց կողմ տանել ձեռքը, որ հարվածն ուժեղ լինի: Ստվերն առաջ եկավ մինչև ուսերը, բարձրացրեց չոված մատները...

— Շելզա, ընկեր Շելզա,— շնչաց ստվերը ռուսերեն,— ես եմ, չվախենաք...

Շելզան սպասում էր ամեն ինչի, բացի այդ խոսքերից, այդ ձայնից: Ակամա ճիչ արձակեց: Մատները իրեն, և մարդն իսկույններ մի ցատկով թռավ անցավ լուսամուտագոգի վրայով: Պաշտպանվելու համար առաջ պարզեց ձեռքերը: Գարինն էր:

— Դուք հարձակման էիք սպասում, այդպես էլ կարծում էի,— ասաց նա շտապով,— այսօր գիշերը ձեզ սպանելու են: Դա ձեռնառու չէ ինձ: Սատանան գիտի, թե ինչ վտանգի եմ ենթարկվում, բայց ձեզ պիտի փրկեմ: Գնանք, ես ավտոմոբիլով եմ:

Շելզան պոկվեց պատից:

Գարինը զվարթ փայլեցնում էր ատամները՝ դեռ կողմ տարված գիպսի ձեռքը տեսնելով:

— Լսեք, Շելզա, վկա է աստված, ես մեղավոր չեմ: Հիշո՞ւմ եք մեր պայմանը
Լենինգրադում: Ես ազնիվ եմ խաղում: Ֆոնտենբերգի անախորժության համար դուք պարտական եք բացառապես այդ սրիկա Ռոլինգին: Կարող եք հավատալ ինձ, գնանք, ամեն վայրկյանը թանկ է:

Շելզան խոսեց վերջապես.

— Լավ, ասենք թե ինձ տարաք, հետո՞:

— Ես ձեզ կթաքցնեմ... Մի կարճ ժամանակով, չվախենաք: Մինչև Ռոլինգից ստանամ կեսը... Դուք թերթ կարդո՞ւմ եք: Ռոլինգը ձախլիկ բախտ ունի, բայց չի կարող ազնիվ խաղալ: Ինչքա՞ն է ձեզ պետք, Շելզա: Ասեք առաջին թիվը: Տա՞սը, քսա՞ն, հիստ՞ն միլիոն: Ստացական կտամ...

Գարինը խոսում էր ցածրաձայն, փութով, զառանցելու պես, դողդողում էր նրա ամբողջ դեմքը:

— Հիմարություն մի արեք, Շելզա: Ձեր սկզբունքայնությունը բռնեց, ինչ է... Առաջարկում եմ միասին գործել ընդդեմ Ռոլինգի... Հը՛... Գնացինք...

Շելզան համառորեն տարուբերեց գլուխը.

— Չեմ ուզում: Չեմ գա:

— Միևնույն է, ձեզ կսպանեն:

— Տեսնենք:

— Ռոլինգը կաշառել է բոլորին՝ հիվանդապահուհուն, պահակին, վարչությանը: Ձեզ կխեղդեն: Գիտեմ... Այս գիշերը չեք անցկացնի... Նախագգուշացրե՞լ եք ձեր դեսպանությանը: Լավ, լավ... Դեսպանը բացատրություն կպահանջի: Ֆրանսիական կառավարությունը ծայրահեղ դեպքում ներողություն կխնդրի... Բայց դուք դրանից ձեզ լավ չեք զգա: Ռոլինգին պետք է, որ մեջտեղից վերացնի վկային...

Նա թույլ չի տա, որ դուք ոտք դնեք սովետական դեսպանության շեմից ներս...

— Ասի՛ չեմ գա. . . Չեմ ուզում...

Գարինը շունչ առավ: Մի հայացք նետեց պատուհանի կողմը:

— Լավ: Որ այդպես է՝ կտանեմ առանց ձեր ցանկության:

— Նա մի քայլ ետ գնաց, ձեռքը խոթեց վերարկուի գրպանը:

— Այսինքն ինչպե՞ս՝ առանց իմ ցանկության:

— Այնպես...

Գարինը կտրուկ շարժումով գրպանից հակազգաղի կարճ գլանով դիմակ դուրս քաշեց, արագ դրեց բերանին, և Շելգան չհասցրեց նույնիսկ ճչալ՝ նրա դեմքին յուղանման ինչ-որ հեղուկի շիթ զարկեց... Երևաց ու անհետացավ միայն Գարինի ձեռքը՝ ռետինե տանձ սեղմելիս... Շելգան շնչահեղձ եղավ բուրավետ, անուշ թմրանյութից...

59

— Նորություններ կա՞ն:

— Այո: Բարև ձեզ, Վոլֆ:

— Ես ուղիղ կայարանից եմ գալիս, քաղցած եմ, ինչպես տասնութ թվին:

— Ուրախ եք երևում, Վոլֆ: Շա՞տ բան իմացաք:

— Որոշ բաներ... Այստե՞ղ խոսենք:

— Այո, բայց միայն արագ:

Վոլֆը նստեց Խլինովի կողքին, հեծյալ Հենրիխ Չորրորդի հուշարձանի պատվանդանի մերձ գրանիտե նստարանին, թիկունքով Կոնսիերժերիի սև աշտարակներին դարձած: Ներքևում, այնտեղ, ուր Սիտե կղզին ավարտվում էր սուր հրվանդանով, ջրի վրա թեքված լացող մի ուռի կար: Այստեղ ժամանակով խարույկների վրա ջղաձգվում էին Տամայլիերների ուխտի ասպետները: Հեռու-հեռվում, գետի ջրերում անդրադարձող տասնյակ կամուրջներից այն կողմ, մայր էր մտնում արևը մոխրանարնջագույն ճաճանչների մեջ: Գետի ափերին, ավագ լցրած բեռնանավերում կարթերը ձեռքերին

նստած էին ֆրանսիացիներ՝ ինֆլյացիայի, Ռուլինգի և համաշխարհային պատերազմի պատճառով սնանկացած ազնիվ բուրժուաներ: Ձախ ափին, գրանիտե ցածրիկ եզրապատի վրա, երկար, մինչև արտաքին գործերի մինիստրություն հասնող շարանով իրիկնային արևի տակ ձանձրանում էին հնագրավաճառները՝ այդ քաղաքում այլևս ոչ ոքի պետք չեկող գրքերի կողքին:

Այստեղ իր դարն էր ապրում հին Փարիզը: Առափնյա փողոցի հին գրքերի մոտ, թռչունների վանդակների մոտ, մոայլադեմ ձկնորսների մոտ դեռ թափառում էին սկլերոտիկ աչքերով, բերանները ծածկող բեղերով, քղանցքաբաց թիկնոցներով, ծղոտե հնամաշ գլխարկներով տարեց մարդիկ... Մի ժամանակ դա իրենց քաղաքն էր... Ահա այնտեղ, սատանան տանի, Կոնսիերժերիում բառաչում էր Դանտոնը՝ քարշեքարշ սպանդանոց տարվող ցուլի նման: Ահա այնտեղ, աջում, Լուվրի գրաֆիտե տանիքներից այն կողմ, ուր մշուշաքողի մեջ Թյուիլրիի այգիներն են, այնտեղ թեժ մարտի էին գնում, երբ Ռիվոլի փողոցով մեկ կաղկանձում էր գեներալ Գալիֆեի հրետառումբը: Ախ, ինչքա՛ն ոսկի ուներ Ֆրանսիան: Այստեղ ամեն քար, թե լսել գիտես, քեզ կպատմի մեծ անցյալի մասին: Եվ ահա,— թե ինչու՝ սատանան էլ գլուխ չի հանի,— այս քաղաքում տեր ու տնօրեն դարձավ անդրծովյան հրեշը՝ Ռուլինգը, և հիմա բարեմիտ բուրժուային մի բան է մնում՝ ջուրը զցել կարթն ու նստել գլուխը կախ... Է՛-հե-հե... Օ՛-լա-լա...

Թունդ ծխախոտով լցված ծխամորճը վառելով, Վոլֆն ասաց.

— Վիճակն այսպիսին է: Գերմանական անիլինային ընկերությունը միակն է, որ ոչ մի բանում համաձայնության չի գալիս ամերիկացիների հետ: Ընկերությունը քսանութ միլիոն մարկ պետական նպաստ է ստացել: Այժմ Ռուլինգի բոլոր ջանքերն ուղղված են այն բանին, որ տապալի գերմանական անիլինը:

— Նա խաղում է անկմա՞ն վրա,— հարցրեց Խլինովը:

— Այս ամսի քսանութին վաճառելու է հսկայական գումարի անիլինյան բաժնետոմսեր:

— Բայց դա շատ կարևոր տեղեկություն է, Վոլֆ:

— Այո, մենք ընկել ենք հետքի վրա: Ռուլինգը, ըստ երևույթին, համոզված է, որ իր խաղը լավ ավարտ կունենա, թեև բաժնետոմսերի արժեքը չի ընկել մի պֆենինգ անգամ, իսկ այսօր արդեն քսանն է... Դուք հասկանո՞ւմ եք, թե ինչն է այն միակ բանը, որի վրա նա կարող է հույս դնել:

— Ուրեմն պատրաստե՞լ են ամեն ինչ:

— Կարծում եմ՝ սարքն արդեն տեղադրված է:

— Այնտեղ, ուր անիլինային ընկերության գործարաննե՞րն են:

— Ռայնում, Ն.-ի մոտ: Եթե Ռուլինգը կործանի անիլինը՝ եվրոպական ամբողջ արդյունաբերության տերը կդառնա: Մենք չպետք է թույլ տանք, որ բանը հասնի աղետի: Մեր պարտքն է՝ փրկել գերմանական անիլինը: (Խլինովն ուներ թոթվեց, բայց լուռ մնաց):

Ես հասկանում եմ, ինչ լինելու է՝ կլինի: Միայն երկուսով՝ ես ու դու, չենք կարող կասեցնել Ամերիկայի գրոհը: Բայց, սատանան գիտի, պատմությունը երբեմն անսպասելի ֆոկլուսներ է անում:

— Հեղափոխությունների նմա՞ն:

— Հենց թեկուզ այդպես:

Խլինովը նրան նայեց նույնիսկ որոշ զարմանքով: Վոլֆի աչքերը կլոր էին, դեղին, չար:

— Բուրժուաները չեն փրկի Եվրոպան, Վոլֆ:

— Գիտեմ:

— Այո՞:

— Այս ուղևորության ժամանակ մի լավ շուրջս նայեցի... Բուրժուան՝ ֆրանսիացի, գերմանացի, անգլիացի, իտալացի, հանցավոր կերպով, կուրորեն, լկտիաբար ծախծխում է հին աշխարհը: Ահա թե ինչով ավարտվեց կուլտուրան՝ աճուրդով... Ով ավելին կտա...

Վոլֆը կաս-կարմիր կտրեց.

— Ես դիմեցի իշխանություններին, ակնարկեցի վտանգը, խնդրեցի օգնել Գարինին գտնելու... Ես նրանց ահավոր խոսքեր ասացի... Ծիծաղեցին վրաս... Հե՛րն անիծած... Ես ետ կանգնողներից չեմ:

— Ի՞նչ իմացաք Ռայնում, Վոլֆ:

— Իմացա, որ... որ անիլինային ընկերությունը գերմանական կառավարությունից ռազմական խոշոր պատվերներ է ստացել: Անիլինային ընկերության գործարաններում արտադրության ընթացքն այժմ առավել վտանգավոր փուլում է: Համարյա հինգ հարյուր տոննա տետրիլ կա գործադրության մեջ:

Խլինովն արագ ելավ տեղից: Ձեռնափայտը, որի վրա կռթնել էր, ճկվեց: Նստեց նորից:

— Թերթերում հողված երևաց բանվորական թաղամասերն այդ անիծյալ գործարաններից հնարավորին չափ հեռացնելու անհրաժեշտության մասին: Անիլինային ընկերությունում զբաղված է ավելի քան հիսուն հազար մարդ... Հողվածին տեղ տված թերթը տուգանված է... Ռոլինգի ձեռքի գործն է անշուշտ...

— Մենք չենք կարող ոչ մի օր կորցնել, Վոլֆ:

— Ես տոմսեր եմ պատվիրել ժամը տասնմեկի համար, այսօր:

— Գնալու ենք Ն.՞:

— Կարծում եմ՝ միայն այնտեղ կարելի է գտնել Գարինի հետքերը:

— Հիմա տեսեք, թե ինձ ինչ է հաջողվել ձեռք գցել:— Խլինովը գրպանից լրագրի կտրածոներ հանեց:— Ցերեկվա երեքին եղա Շելզայի մոտ... Նա ինձ հաղորդակից դարձրեց իր դատողությունների ընթացքին՝ Ռոլինգն ու Գարինը պիտի որ կապ պահպանեն իրար հետ...

— Իհարկե: Ամեն օր:

— Փոստո՞վ: Հեռագրո՞վ: Ի՞նչ եք կարծում, Վոլֆ:

— Ոչ մի դեպքում: Ոչ մի գրավոր հետք:

— Ուրեմն՝ ռադիոյո՞վ:

— Որ ձայները գցեն Եվրոպայով մե՞կ...

— Չէ...

— Երրորդ անձնավորության միջոցո՞վ:

— Ոչ... Հասկացա, — ասաց Վոլֆը, — կեցցե ձեր Շելզան: Տվեք տեսնեմ...

Նա կտրածոները փռեց ծկներին ու սկսեց ուշադիր կարդալ կարմիր մատիտով ընդգծված տողերը.

«Ամբողջ ուշադրությունը կենտրոնացրեք անիլինի վրա»: «Անցնում եմ գործի», «Տեղը գտնված է»:

— «Տեղը գտնված է», — մրմնջաց Վոլֆը, — սա Բ.-ի թերթ է, իսկ Բ.-ն փոքրիկ քաղաք է Ն.-ի մոտ... «Անհանգստանում եմ, նշանակեք օրը»: «Հաշվեք երեսունհինգ՝ պայմանագիրն ստորագրելու օրվանից»... Այսպիսի բաներ գրողները նրանք միայն կարող են լինել: Ֆոնտենբերյոյում պայմանագիրն ստորագրվել է անցած ամսվա քսաներեքի զիշերը: Ավելացրեք երեսունհինգ կլինի՝ քսանութ — անիլինի բաժնետոմսերի վաճառման ժամկետը...

— Շարունակեք, շարունակեք, Վոլֆ... «Ի՞նչ միջոցներ

եք ձեռք առել», — սա Բ.-ից է, հարցնում է Գարինը: Հաջորդ օրվա փարիզյան թերթում՝ Ռոլինգի պատասխանը. «Զբոսանավը կազմ ու պատրաստ է: Կժամանի երեք օրից: Կհաղորդվի ռադիոյով»: Իսկ ահա, չորս օր առաջ, Ռոլինգը հարցնում է, «Լույսը չի՞ երևա», Գարինը պատասխանում է. «Շուրջն ամայի է: Հեռավորությունը՝ հինգ կիլոմետր»:

— Այլ խոսքով ասած, սարքը տեղադրված է լեռներում. հինգ կիլոմետրի վրա ճառագայթով կարելի է խփել միայն բարձր տեղից: Լսեք, Խլինով, մենք սարսափելի քիչ ժամանակ ունենք: Եթե հինգ կիլոմետրն ընդունենք շառավիղ, կենտրոնում՝ գործարանները, ապա հարկ կլինի երեսունհինգ կիլոմետրից ոչ պակաս շրջագծով տեղանք գնել: Ուրիշ տվյալներ կա՞ն:

— Ոչ: Ես հենց նոր պատրաստվում էի զանգել Շելգային: Նրա մոտ պիտի որ երեկվա ու այսօրվա թերթերից բաներ լինեն:

Վոլֆը վեր կացավ: Երևում էր, թե ինչպես նրա հագուստի տակ փքվել էին մկանները:

Խլինովն առաջարկեց զանգել ձախ ափի մոտակա սրճարանից: Վոլֆը կամուրջն անցավ այնպես սրընթաց, որ ճտի վզով, թերևս պատերազմի նահատակ հարազատի վրա հեղված մենավոր արցունքներով տոգորուն կեղտակուր պիջակով մի ծերուկ տարուբերեց գլուխն ու փոշոտ լայնեզր գլխարկի տակից երկար նայեց վազող օտարերկրացու ետևից:

— Օ-օ՛... Արտասահմանցիներ... Որ փող կա գրպաններում՝ ուրեմն պիտի հրմշտեն ու վազ տան, ասես իրենց սեփական տանն են... Օ-օ՛... վայրենիներ...

Սրճարանում, ցինկե վաճառասեղանի առջև կանգնած, Վոլֆը սողայաջուր էր խմում: Նա հեռախոսախցիկի ապակու միջով տեսնում էր խոսող Խլինովի թիկունքը. ահա վեր քաշվեցին նրա ուսերը, ասես ամբողջովին մտավ խոսափողի մեջ, հետո շտկվեց, դուրս եկավ խցիկից: Դեմքը խաղաղ էր, բայց դիմակի պես ճերմակ:

— Հիվանդանոցից պատասխանեցին, որ այսօր Շելգան անհետացել է: Ձեռք են առնված բոլոր միջոցները՝ նրան գտնելու համար... Կարծում եմ, սպանված է:

60

Ճթճթում էին փայտերը կրակարանում, որ ծխահարվել էր երկու հարյուրամյակի ընթացքում, որ երկու ահագին կեռեր ուներ երշիկ ու ազդրամիս ապխտելու համար և կողքերից՝ քարե երկու սուրբ. մեկից կախված էր Գարինի բաց գույնի լայնեզր գլխարկը, մյուսից՝ սպայական մի ճարպոտ կարտուզ: Կրակարանի բոցերով միայն լուսավորված սեղանի մոտ նստած էին չորս մարդ: Նրանց առջև հյուսվածապատ շիշ կար և գինով լի բաժակներ:

Տղամարդկանցից երկուսը քաղաքի հագուստով էին. մեկը՝ խոշոր այտուսկրերով, ամրակազմ, կարճ ու ցից մազերով, մյուսը՝ երկայն, չար դեմքով: Երրորդը՝ ֆերմայի տերը, որի խոհանոցում էր տեղի ունենում այդ խորհրդակցությունը, գեներալ Սուբբոտինն էր՝ թևքերը քշտած մեն-մի կտավե կեղտոտ շապկով: Մաքուր սափրված նրա գլխամաշկը շարժվում էր անընդհատ, խճճված բեղերով պարարտ դեմքը կաս կարմիր էր կտրել գինուց:

Չորրորդը՝ Գարինը, տուրիստական զգեստով էր: Նա, մատն անփութորեն տանելով բաժակի եզրով, ասաց.

— Այդ ամենը շատ լավ է... Բայց ես պնդում եմ, որ իմ գերուն, թեև նա բոլշևիկ է, մազաչափ անգամ վնաս չպետք է հասցվի: Ուտելիք՝ օրը երեք անգամ, գինի, բանջարեղեն, մրգեր... Մի շաբաթից կտանեն նրան... Բելգիական սահմանը...

— Ավտոմոբիլով երեք քառորդ ժամի վրա է,— փութաջանորեն առաջ թեքվելով ասաց երկայն դեմքով մարդը:

— Ամեն ինչ կլինի սուսուփուս... Ես հասկանում եմ, պարոն գեներալ և պարոնայք սպաներ (Գարինը քմծիծաղեց), որ դուք, իբրև ազնվականներ, իբրև տանջամահ արված կայսեր հիշատակին անձնուրացորեն նվիրված մարդիկ, այժմ գործում եք՝ ելնելով բացառապես ամենաբարձր, զուտ գաղափարական նկատառումներից... Այլապես չէի էլ դիմի ձեր օգնությանը...

— Մենք այստեղ բոլորս հասարակության մարդիկ ենք, ինչի՞ մասին է խոսքը,— խոխոաց գեներալը՝ գանգամաշկն առաջ շարժելով:

— Պայմանը, կրկնում եմ, սա է՝ գերու լրիվ պարենավորման համար վճարում եմ օրական հազար ֆրանկ: Համաձայն եք:

Գեներալը կարմրած աչքերը շրջեց ընկերների կողմը: Այտուսկրոտը ցույց տվեց սպիտակ ատամները, երկայնադեմն աչքերը ցած գցեց:

— Ախ, հա՛,— ասաց Գարինը,— ներեցեք, պարոնայք... կանխավճար...

Նա ատրճանակի գրպանից հանեց հազարֆրանկանոց թղթադրամների մի կապ ու նետեց սեղանին, գինու լճակի մեջ:

— Խնդրե՛մ...

Գեներալը կոնչաց, իր կողմը քաշեց կապը, զննեց, սրբեց՝ փորին քսելով, և սկսեց համրել՝ ֆսֆսացնելով մազմզոտ ռունգներով: Նրա ընկերներն սկսեցին քիչ-քիչ մոտ շարժվել, նրանց աչքերը փայլփլում էին:

Գարինը, տեղից ելնելով, ասաց.

— Նե՛րս բերեք գերուն:

61

Շելգայի աչքերը կապված էին թաշկինակով: Ուսերին ավտոմոբիլային կաշվե վերարկու էր գցված: Զգաց կրակարանից եկող տաքությունը, ոտքերն սկսեցին դողալ: Գարինն աթոռակ մատուցեց: Շելգան նստեց իսկույն՝ ծնկներին գցելով գիպսապատ ձեռքը:

Գեներալն ու երկու սպաները նրան էին նայում այնպես, որ, թվում էր, նշան տալին՝ մի ակնթարթում այդ մարդու մեծ կտորը ականջը կմնար: Բայց Գարինը նշան չտվեց: Շելգայի ծնկանը թփթփացնելով՝ ասաց զվարթաձայն.

— Այստեղ դուք ոչ մի բանի պակասություն չեք քաշի: Դուք օրինավոր մարդկանց մոտ եք՝ նրանց լավ է վճարված: Մի քանի օրից ես ձեզ կազատեմ: Ազնիվ խոսք տվեք, ընկեր Շելգա, որ չեք փորձի փախչել, սկանդալ սարքել, ուսիկանության ուշադրությունը գրավել:

— Շելզան բացասաբար շարժեց խոնարհած գլուխը: Գարինը թեքվեց նրա կողմը.

— Այլապես դժվար կլինի երաշխավորել այստեղ լինելու օրերին ձեր հարմարությունների համար. . . Հը, խոսք տալի՞ս եք:

Շելզան դանդաղ, ցածրաձայն ասաց.

— Կոմունիստի խոսք եմ տալիս... (Գեներալի գանգամաշկն իսկույններթ սողաց դեպի ականջները, սպաներն արագ իրար նայեցին, գեշ քմծիծաղեցին): Կոմունիստի խոսք եմ տալիս՝ սպանել ձեզ, Գարին, հենց առաջին հնարավորության դեպքում... Խոսք եմ տալիս ձեզնից իսկել սարքն ու տանել Մոսկվա... Խոսք եմ տալիս, որ քսանութին...

Գարինը թույլ չտվեց, որ ավարտի: Բռնեց նրա կոկորդից...

— Լռի՛ր... Ապուշ... Խելագար...

Շուռ եկավ ու հրամայաբար՝

— Պարոնայք սպաներ, ձեզ նախագգուշացնում եմ՝ այս մարդը խիստ վտանգավոր է, նրան սևեռուն գաղափար է հետապնդում...

— Ես ասում եմ, չէ, ամենալավը կլինի սրան պահենք գինու մառանում,— բոբոաց գեներալը:— Տանե՛լ գերուն...

Գարինը թափով վեր գցեց մորուքը: Սպաները բարձրացրին Շելզային, հրեցին կողքի դռնից դուրս ու քարշ տվին նկուղ: Գարինը հագավ ավտոմոբիլային ձեռնոցները:

— Քսանիննի գիշերը կլինեմ այստեղ: Երեսունին, ձերդ գերագանցություն, դուք կարող եք դադարեցնել փորձերը ճագարաբուծության ուղղությամբ, առաջին կարգի նավախցի տոմս գնել անդրատլանտյան շոգենավում ու աղայավարի ապրել հենց, ասենք, Նյու Յորքի հինգերորդ ավենյուում:

— Հարկավոր է որևէ փաստաթուղթ թողնել այդ շան ցնկնածի համար,— ասաց գեներալը:

— Խնդրեմ, ընտրիր որ անձնագիրը կուզես: Գարինը գրպանից հանեց հաստ թելերով կապկաված մի փաթեթ: Ֆոնտենեբլոյում Շելզայից հափշտակված փաստաթղթերն էին: Զբաղվածության պատճառով մինչ այժմ չէր բացել նայել:

— Այստեղ, ըստ երևութին, ինձ համար պատրաստված անձնագրերն են: Հեռատես քայլ է... Ահա, ստացեք, ձերդ գերագանցություն...

Գարինը սեղանին գցեց անձնագրերից մեկն ու, շարունակելով պրպտել թղթապանակը,— ինչ-որ բան հետաքրքրեց նրան,— մոտեցավ լամպին: Խոժոռվեց:

— Տես, սատանա... — Եվ նետվեց դեպի կողքի դուռը, որտեղից քարշ տվին տարան Շելզային:

Շելզան պառկած էր քարե հատակին, ներքնակի վրա: Նավթի ճրագը լուսավորում էր կամարակապ մառանը, դատարկ տակառները, սարդոստայնի թավուտները: Գարինը որոշ ժամանակ հայացքով փնտրում էր Շելզային: Հետո, նրա առջև կանգնած, շրթունքներն էր կծոտում:

— Տաքացա, էլի, մի նեղացեք, Շելզա: Կարծում եմ, այնուամենայնիվ, իրար հետ լեզու կգտնենք: Համաձայնության կգանք: Ուզո՞ւմ եք:

— Փորձեք:

Գարինը խոսում էր շողոմաձայն, բոլորովին այլ կերպ, քան մի տասը թույլ առաջ: Շելզան լարվեց: Բայց այդ գիշերվա ընթացքում ապրած հուզումը, դեռ ամբողջ մարմնում դժժացող գազի մնացորդներն ու ձեռքի ցավը թուլացրել էին նրա ուշադրությունը: Գարինը նստեց ներքնակին: Ծխախոտ վառեց: Նրա հայացքը մտախոհ էր թվում, և ինքն ամբողջովին՝ բարյացակամ, վայելույշ...

«Ո՞ր կողմն է ծռում սրիկան: Մտքինն ի՞նչ է», — մտածում էր Շելզան՝ դեմքը կնճռոտելով գլխացավից:

Գարինը գրկեց ծունկը, սկսեց ծխել, աչքերը բարձրացրեց կամարակապ առաստաղին:

— Գիտեք ինչ, Շելզա, ամենից առաջ դուք պիտի մեկընդմիջտ իմանաք, որ ես երբեք չեմ ստում... Գուցե մեկ-մեկ՝ մարդկանց հանդեպ արհամարհանքից, բայց դա կարևոր չէ: Այսպես ուրեմն, Ռոլինգն իր միլիարդներով պետք է ինձ միառժամանակ, այդքան բան... Այնպես, ինչպես ես՝ Ռոլինգին... Դա կարծես հասկացել է նա արդեն, չնայած իր բթությանը. . . Ռոլինգն այստեղ է եկել Եվրոպան գաղութացնելու:

Եթե դա չանի՝ կպայթի հայրենի Ամերիկայում իր միլիարդների հետ: Ռոլինգն անասուն է, նրա ամբողջ խնդիրն է առաջ քշել, պոզահարել, տրորել: Նա մի քոռ գրոշի էլ երևակայություն չունի... Միակ պատը, որին զարկելով կարող է ճակատը փշրել, Սովետական Ռուսաստանն է: Նա հասկանում է դա, և նրա ամբողջ ցատումն ուղղված է ձեր թանկագին հայրենիքի դեմ... Ես ինձ ռուս չեմ համարում (ավելացրեց նա շտապով), ես ինտերնացիոնալիստ եմ...

— Հասկանալի է, — քամահրական քմծիծաղով ասաց Շելզան:

— Մեր փոխհարաբերությունները կլինեն այսպես՝ որոշ ժամանակ կաշխատենք միասին...

— Մինչև քսանութը...

Գարինն արագ, փայլկտուն աչքերով, հումորով նայեց Շելզային:

— Հաշվել գտե՞լ եք: Ըստ թերթերի՞:

— Միգուցե...

— Լավ... Թող ձեր ասածը լինի՝ մինչև քսանութը: Հետո անխուսափելիորեն իրար կոկորդ պիտի կրծենք... Եթե հաղթի Ռոլինգը՝ դա կրկնակի սարսափելի կլինի Սովետական Ռուսաստանի համար. իմ սարքը կընկնի նրա ձեռքը, և այն ժամ չափազանց կդժվարանա ձեր պայքարը նրա դեմ... Այնպես որ, ընկեր Շելգա, մի շաբաթ սարդերի հարևանությամբ այստեղ մնալով, դուք անասելի, անչափ կմեծացնեք իմ հաղթանակի հնարավորությունը:

Շելգան փակեց աչքերը: Գարինը, նրա ոտքերի մոտ նստած, ծխում էր կարճ ներքաշումներով: Շելգան ասաց.

— Ինչներիդ է պետք իմ համաձայնությունը, դուք առանց համաձայնության էլ ինձ կարող եք այստեղ պահել այնքան, ինչքան ուզեք: Ուրեմն ասեք ուղղակի, թե ինչ է ձեզ պետք:

— Վաղուց էր հարկավոր այսպես... Թե չէ՝ կոմունիստի խոսք... Աստված վկա, քիչ առաջ դուք այնպիսի ցավ պատճառեցիք ինձ, այնպես նեղացրիք... Հիմա կարծես թե սկսում եք արդեն հասկանալ: Մենք թշնամիներ ենք, ճիշտ է... Բայց մենք միասին պիտի գործենք... Ձեր տեսակետից ես այլասերված անձնավորություն եմ, մեծագույն անհատապաշտ. . . Ես՝ Պյոտր Պետրովիչ Գարինս, ինձ արարող գործությունների բարեհաճությամբ, իմ հանճարեղ,— մի ծիծաղեք, Շելգա,— այո՛, այո՛, հանճարեղ ուղեղով, անսպառ կրքերով, որոնցից ինքս էլ եմ նեղվում ու սարսափում, իմ անհագությամբ ու անսկզբունքայնությամբ ես ինձ հակադրում եմ, տառացիորեն հակադրում եմ ինձ ողջ մարդկությանը:

— Պա-հո՛ւ,— ասաց Շելգան,— ա՛յ քեզ սրիկա...

— Հենց այդպես՝ «այ քեզ սրիկա», դուք հասկացաք ինձ: Ես ցանկասեր եմ, իմ կյանքի բոլոր վայրկյանները ձգտում եմ նվիրել հաճույքին: Ես կատաղորեն շտապում եմ Ռոլինգի հաշիվը փակել, որովհետև կորցնում եմ այդ թանկ վայրկյանները: Դուք այնտեղ՝ Ռուսաստանում, մարտնչող, նյութականացված գաղափար եք: Իսկ ես ոչ մի գաղափար չունեմ, գիտակցորեն, դավանաբանորեն ատում եմ ամենայն գաղափար: Ես իմ առջև նպատակ եմ դրել՝ ստեղծել այնպիսի պայմաններ (մանրամասն չեմ պատմի, կհոգնեք), ինձ շրջապատել այնպիսի ճոխությամբ, որ Շամիրամի այգիներն ու արևելյան մյուս հիմարությունները խղճուկ ֆանտազիա թվան իմ դրախտի առաջ: Ես ամբողջ գիտությունը, ամբողջ արդյունաբերությունը, ամբողջ արվեստը կգորակոչեմ ծառայելու ինձ: Դուք հասկանո՞ւմ եք, Շելգա, թե ես ինչ եմ ձեզ համար՝ հեռավոր և միանգամայն ֆանտաստիկ վտանգ: Ռոլինգը կոնկրետ, մոտակա, ահավոր վտանգ է: Դրա համար էլ մի որոշ տեղ ես ու դուք պիտի գնանք միասին, այնքան ժամանակ, մինչև Ռոլինգը ոտնատակ արվի: Ավելին չեմ խնդրում ձեզնից:

— Ինչո՞ւմ եք ուզում, որ արտահայտվի իմ օգնությունը,— ասաց Շելգան ատամների արանքից:

— Հարկավոր է, որ դուք մի փոքրիկ զբոսանք կատարեք ծովով:

— Այլ կերպ ասած, ուզում եք շարունակե՞լ իմ գերությունը:

— Այո:

— Ի՞նչ կտաք, որ ես օգնության չկանչեմ առաջին պատահած ոստիկանին, երբ ինձ ծով տանեք:

— Ձեր ուզած գումարը:

— Ես ոչ մի գումար չեմ ուզում:

— Լա՛վ է,— ասաց Գարինն ու կողքից կողք շարժվեց:

և ներքնակի վրա:— Իսկ եթե իմ սարքի մոդելը տամ՝ կհամաձայնվե՞ք: (Շելզան ֆաֆսացրեց): Չե՞ք հավատում: Կարծում եք կխաբե՞մ, չե՞մ տա: Հապա մտածեք՝ կխաբե՞մ, թե չե, (Շելզան թոթվեց ուսը): Տեսեք, թե ինչու... Սարքի հղացումը պարզ է հիմարության աստիճան... Ոչ մի ուժով չեմ կարող դա գաղտնի պահել: Այդպես է հանճարեղ գյուտերի ճակատագիրը: Քսանութից հետո բոլոր թերթերում կնկարագրվի ինֆրակարմիր ճառագայթների գործողությունը, գերմանացիները, հենց հատկապես՝ զերմանացիները, ուղիղ կես տարի անց կպատրաստեն ճիշտ այդպիսի սարք: Ես ոչինչ չեմ վտանգում: Վերցրեք մոդելը, տարեք Ռուսաստան: Հա, ի միջի այլոց, ինձ մոտ են ձեր անձնագրերն ու թղթերը... Խնդրեմ, այլևս պետք չեն... Ներեցեք, որ հանել եմ, նայել: Ես սարսափելի հետաքրքրասեր եմ... Դաջված տղայի ի՞նչ լուսանկար է սա, որ պահում եք ձեզ մոտ:

— Հենց այնպես, անապաստան մի տղա է,— իսկույն պատասխանեց Շելզան՝ գլխացավի միջից հասկանալով, որ Գարինը մոտ-մոտ է անում ամենագլխավորին, ինչի համար էլ եկել է նկուղ:

— Լուսանկարի հակառակ կողմում նշված է անցած ամսվա քսանը, ուրեմն դուք տղային այստեղ գալու նախօրյակի՞ն եք լուսանկարել... Եվ վերցրել եք ձեզ հետ, որ ցույց տաք ինձ: Լենինգրադում այդ լուսանկարը ոչ ոքի ցույց չե՞ք տվել:

— Չե, — ատամների արանքից պատասխանեց Շելզան:

— Իսկ տղային ի՞նչ եք արել: Ահա՛, ահա՛, չէի էլ նկատել, այստեղ նույնիսկ անունը կա՝ Իվան Գուսև: Թիավարության ակումբո՞ւմ եք երևի լուսանկարել, պատշգամբո՞ւմ: Գիտեմ, ծանոթ տեղեր են... Իսկ տղան ձեզ ի՞նչ պատմեց: Մանցնը ո՞ղջ է:

— Ողջ է:

— Գտե՞լ է այն, ինչ որոնում էին այնտեղ:

— Կարծես թե գտել է:

— Այ, տեսնում եք, ես միշտ հավատացել եմ Մանցնին:

Գարինը ճիշտ էր իր հաշիվներն արել: Շելզայի ուղեղը կառուցված էր այնպես, որ ամեննին չէր կարողանում ստել՝ թե կեղծիքի հանդեպ ունեցած զգվանքից և թե այն

պատճառով, որ ստելն էժան բան էր համարում խաղի մեջ ու պայքարում: Մի բոպե անց Գարինն իմացավ թիավարության ակումբում Իվանի հայտնվելու ամբողջ պատմությունը և այն ամենը, ինչ տղան պատմել էր Մանցնի աշխատանքների մասին:

— Ուրեմն այսպես,— Գարինը ելավ տեղից, ուրախ շփեց ձեռքերը,— քսանիննի գիշերը երբ գնանք ավտոմոբիլով, սարքի մոդելը հետներս կլինի, դուք ցույց կտաք ձեր ուզած տեղը, ուր սարքը կպահենք միառժամանակ... Հը, բավականա՞ն է ձեզ նման երաշխիքը: Համաձա՞յն եք:

— Համաձայն եմ:

— Չե՞ք սպանի ինձ:

— Մոտ ժամանակներս՝ ոչ:

— Կկարգադրեմ ձեզ վերև տեղափոխեն, այստեղ խոնավ է. լավացեք, կերեք-խմեք ձեր քեֆին:

Գարինն աչքով արեց ու դուրս գնաց:

63

— Ձեր անո՞ւնը, ազգանո՞ւնը:

— Կուլնեսկյան գնդի ռոտմիստր Ալեքսանդր Իվանովիչ Վոլշին,— պատասխանեց լայն այտոսկրավոր սպան՝ ձգվելով Գարինի առաջ:

— Ապրուստի ի՞նչ միջոցներ ունեք:

— Օրավարձու աշխատանք գեներալ Սուբբոտինի մոտ՝ ճագարաբուծության գծով, օրական քսան սու, ուտեստը՝ իրենից: Վարորդ եմ եղել, վատ չէի վաստակում, մեր նախկին գնդի տղերքը համոզեցին, որ միապետականների համագումարի պատգամավոր գնամ: Հենց առաջին նիստին տաքացած տեղս հասցրի կիրիլովական գնդապետ Շերստոբիտովի քիթումռութին: Զրկվեցի լիազորությունից, կորցրի գործս:

— Առաջարկում եմ վտանգավոր աշխատանք: Խոշոր հոնորար: Համաձա՞յն եք:

— Ճիշտ այդպես:

— Կգնաք Փարիզ: Հանձնարարություն կստանաք: Կգրանցվեք ծառայության: Փաստաթղթերով ու մանդատով կմեկնեք Լենինգրադ... Այնտեղ, ահա այս լուսանկարով, կգտնեք մի տղայի...

.

Անցավ հինգ օր: Ոչ մի բան չէր խախտում Ռայնին մերձակա Ք. քաղաքի անդորրը, փոքրիկ մի քաղաք, որ փոված էր Անիլինային ընկերության հոշակավոր գործարաններին հարող կանաչ ու խոնավ հովտում:

Նեղլիկ մայթերով ոլոր-մոլոր փողոցներում առավոտից զվարթ կտկտում էին դպրոցականների կոշիկների փայտե ներբանները, թնդում էր բանվորների ծանր ոտնաձայնը, կանայք մանկասայլակները քշում տանում էին գետակի կողմը, ստվերոտ լորենիների տակ. . . Վարսավիրանոցից դուրս եկավ պարուսինե ժիլետով վարսավիրն ու մայթին ձեռնասանդուղք դրեց: Աշակերտը ելավ սանդուղքի վրա՝ մաքրելու երկաթաձողից կախված առանց այն էլ փայլփլուն ցուցանակը, որ պատկերում էր պղնձե փոքրիկ կոնք և ձիու սպիտակ պոչ: Սրճարանում սրբում էին հայելապակիները: Դորդալով անցավ վիթխարի անիվներով մի սայլ՝ վրան գարեջրի դատարկ տակաոներ:

Հին, մաքրեմաքուր, կոկ ու հարդարուն փոքրիկ քաղաք էր դա, որ խաղաղ էր ցերեկվա ժամերին, երբ արևը տաքացնում էր սալարկված սապատավոր կամուրջը, և անշտապ ձայներով աշխուժանում էր մայրամուտին, երբ գործարաններից տուն էին դառնում բանվորներն ու բանվորուհիները, վառվում էին լույսերը սրճարաններում, և աստված գիտի՝ քանի-քանի տարվա հնություն ունեցող կարճ թիկնոցով ծեր լապտերավառը, փայտաներբան կոշիկները քստքստացնելով, գնում էր լապտերները վառելու:

Շուկայի դարպասից ելնում էին գործավորների ու բյուրգերների¹⁹ կանայք՝ զամբյուղներով: Մի ժամանակ այդ զամբյուղներում հավուճիվ էր լինում, բանջարեղեն ու մրգեր՝ արժանի Սնայգերսի նատյուրմորտներին: Հիմա՝ մի քանի կարտոֆիլ, սոխի մի կապուկ, շաղգամ ու մի քիչ հաց:

Տարօրինակ է: Չորս հարյուրամյակի ընթացքում սատանան գիտի, թե ինչպես հարստացավ Գերմանիան: Թե ինչ փառքի հասան նրա որդիները: Ինչ հույսերով շողշողացին գերմանական երկնագույն աչքերը: Որքան գարեջուր հոսեց ետ գցված խարտյաշ մորուքների վրայով: Քանի բիլիոն կիլովատ մարդկային էներգիա պարպվեց...

Եվ ահա այդ բոլորն՝ ապարդյուն: Խոհանոցներում՝ հախճաղյուսե տախտակի վրա սոխի բարալիկ կապուկ, և կանանց սովահար աչքերում՝ վաղեմի թախիծ: Վոլֆն ու Իսլինովը, փոշեթաթախ ոտնամաններով, պիջակները թեներին գցած, ճակատները քրտինքից թրջված, անցան սապատավոր փոքրիկ կամուրջն ու խճուղով, լորենիների տակով սկսեցին բարձրանալ դեպի Ք. քաղաքը:

Արևն անցել էր ցածրիկ լեռների ետևը: Իրիկնային ոսկեհուռ լույսի մեջ դեռ ծխում էին Անիլինային ընկերության գործարանների ծխնելույզները: Մասնաշենքերը, խողովակները, երկաթուղային ճանապարհները, կղմինդրածածկ ամբարները բլուրների լանջերով ընդհուպ մոտենում էին քաղաքին:

¹⁹ Քաղաքի բնակիչներ, քաղաքացիներ՝ Գերմանիայում և մի քանի այլ երկրներում (ծ. թ.):

— Այնտեղ է, հավատացած եմ,— ասաց Վոլֆն ու ձեռքով ցույց տվեց արևմուտքում վերջալույսից շառագունած ժայռերը,— եթե գործարանները հրակոծելու համար լավագույն կետն ընտրելու խնդիր լիներ, ես կընտրեի միայն այդ տեղը:

— Լավ, լավ, բայց ընդամենը երեք օր է մնացել, Վոլֆ...

— Էհ, ոչինչ: Հարավից ոչ մի վտանգ չի կարող լինել, շատ հեռու է: Հյուսիսային և արևելյան հատվածները տնտղել ենք մինչև վերջին քարը: Երեք օրը բավական է մեզ:

Խլինովը դարձավ հյուսիսում կապտին տվող անտառածածկ բլուրների կողմը. խոր ստվերներ էին ընկած դրանց միջև: Այդ կողմում Վոլֆն ու Խլինովը հինգ օր ու գիշեր պրպտել էին ամեն խորշ ու խոռոչ, ուր կարող էր աչքից պահված որևէ շինություն՝ ամառանոց կամ բարաք լինել գործարաններին նայող պատուհաններով: Հինգ օր ու գիշեր նրանք չէին հանվել, քնում էին գիշերվա խուլ ժամերին, որտեղ պատահեր: Ոտքերը նույնիսկ դադարել էին ցավելուց: Նրանք լեռնային քարքարոտ ճանապարհներով, արահետներով, ուղղակի ձորակների միջով ու ցանկապատերի վրայով համարյա հարյուր կիլոմետր էին արել քաղաքի շուրջը: Բայց ոչ մի տեղ Գարինի ներկայությունը մատնող հետք անգամ չկար: Պատահած գյուղացիները, ֆերմերները, ամառանոցների սպասավորները, անտառապահները, պահակները միայն ձեռքներն էին տարածում.

— Ամբողջ շրջակայքում ոչ մի եկվոր չկա, բոլոր տեղացիներին գիտենք:

65

Մնացել էր արևմտյան հատվածը՝ ամենադժվարինը: Ըստ քարտեզի, այնտեղ արահետ կար, որ տանում էր դեպի ժայռոտ սարահարթը, ուր «Շղթայակապ կմախքի» նշանավոր ամրոցն էր, կողքին, ինչպես պատշաճ է նման դեպքերում, «Առ կմախքն շղթայակապ» գարեջրատուն-ռեստորանը:

Ավերակներում իսկապես ցույց էին տալիս ստորերկրյա ներքնատան մնացորդները և երկաթե վանդակի ետևում՝ ժանգոտ շղթաներով կապկպված-նստած վիթխարի մի կմախք: Սրա նկարները վաճառվում էին ամենուր՝ բացիկների, թղթահատ դանակների ու գարեջրի գավաթների վրա: Քսան պֆենինգով կարող էիր նույնիսկ լուսանկարվել կմախքի կողքին և լուսանկարն ուղարկել ծանոթիդ կամ սիրածդ աղջկան: Կիրակի օրերին ավերակները լցվում էին հանգստացող տեղաբնակներով, ռեստորանը լավ առևտուր էր անում: Լինում էին նաև օտարերկրացիներ:

Սակայն պատերազմից հետո հոչակավոր կմախքի հանդեպ հետաքրքրությունը նվազեց: Տեղաբնակները հալից ընկել էին և ծուլանում էին տոն օրերին մագլցել լեռը, գերադասում էին բուտերբրոդներով ու գարեջրի կիսաշշերով տեղ զբաղեցնել պատմական հիշողություններից դուրս՝ գետակի ափին, լորենիների տակ: «Առ կմախքն շղթայակապ» ռեստորանի տերը, իր ողջ ջանքերով հանդերձ, այլևս չէր կարողանում հին կարգը պահպանել ավերակներում: Եվ պատահում էր որ շաբաթներով, չանհանգստանալով որևէ

մեկի ներկայությունից, միջնադարյան կմախքը գանգի պարապ խոռոչներով նայում էր կանաչ հովտին, ուր ժամանակով, ճակատագրական մի օր, ամրոցի տերը թամբից ցած գլորեց իրեն, — նայում էր աքաղաղներով ու աշտարակների սրածողերով կիրկաներին²⁰, գործարանների ծխնելույզներին, գործարաններ, ուր համաշխարհային մասշտաբով պատրաստում էին թարախապալարային գազ, տետրիլ և դժոխային ուրիշ արտադրանքներ, որ բնակչության մեջ սպանում էին հետաքրքրությունը պատմական հիշողությունների, կմախքի պատկերով բացիկների ու, թերևս, հենց կյանքի հանդեպ:

Ահա այդ կողմերն էլ ուղղվեցին հիմա Վոլֆն ու Խլինովը: Նրանք մտան քաղաքային հրապարակի սրճարանը՝ ուժերը մի քիչ տեղը բերելու, և երկար ուսումնասիրեցին տեղանքի քարտեզը, հարցուփորձ արին մատուցողին: Պարզվեց, որ հովտի արևմտյան մասում, բացի ավերակներից ու ռեստորանից, տեսարժան շինություն է նաև վերջին տարիներս սնանկացած՝ գրամեքենաների գործարանատիրոջ վիլլան: Վերջինս արևմտյան լանջերին էր և քաղաքի կողմից չէր երևում: Գործարանատերը վիլլայում ապրում էր միայնակ, առանց ուտքը դուրս դնելու այնտեղից:

66

Լիալուսինը դուրս եկավ լուսաբացից առաջ: Այն, ինչ քարերի ու ապառաժների անձև կուտակ էր թվում, պարզորոշ դարձավ լուսնի լույսի տակ, փռվեցին կանգուն մնացած կամարների թավշե ստվերները, դեպի ցած՝ ձորակը ձգվեցին ծուռումուռ կարճիկ ծառերով ու մոշի թնջուկով պատված բերդապարիսպների մնացորդները, վերակենդանացավ քառանկյուն աշտարակը՝ ամրոցի հնագույն մասը, որ նորմաններն էին կառուցել, կամ, ինչպես գրում էին բացիկների վրա՝ «Չարչարանաց աշտարակը»:

Արևելյան կողմից աշտարակին էին հարում աղյուսե կամարներ, այստեղ, հավանաբար, մի ժամանակ հինավուրց աշտարակը բնակելի ամրոցին միացնող սյունասրահ էր եղել: Այդ ամենից մնացել էին հիմքը, մանրախիճ և դետուդեն ընկած ավազաքարե խոյակներ: Աշտարակի հենամասի մոտ, խոռոչ կազմող խաչկամարի տակ էլ հենց նստած էր «Շղթայակապ կմախքը»:

Վոլֆը, արմունկներով ցանկապատի վրա ընկած, երկար նայում էր կմախքին, հետո դարձավ Խլինովի կողմն ու ասաց.

— Հիմա այս կողմը նայեք:

Խոր ցածում, լուսնի լույսի ներքո փռված էր թեթև մշուշով շղարշված հովիտը: Գետի վրա արծաթավուն թեփուկներ էին խաղում այն տեղերում, ուր ջուրը թափանց երևում էր թփուտների միջից: Փոքրիկ քաղաքն ասես խաղալիք-տնակներից կազմված լիներ: Ոչ մի պատուհանում լույս չկար: Քաղաքից այն կողմ, ձախում վառվում էին Անիլիսային ընկերության գործարանների հարյուրավոր լույսերը: Ծխի ճերմակ քուլաներ էին

²⁰ Կիրկա — լյութերական եկեղեցի (ծ. թ.):

բարձրանում, վարդագույն հուր էր ժայթքում ծխնելույզներից: Լսվում էին շոգեքարշերի սուլոցներ, ինչ-որ դղրոյուն:

— Ես իրավացի եմ,— ասաց Վոլֆը,— այս սարահարթից միայն կարելի է հարվածել ճառագայթով: Նայեք, ահա սրանք հումքի պահեստներն են, հողապատնեշից այն կողմ՝ կիսաֆաբրիկատների պահեստները, այն երկար շինությունները ռուսական եղանակով՝ ծծմբաքարից ծծմբաթթվի արտադրության մասնաշենքերն են: Իսկ ահա այնտեղ, քիչ հեռու, կլոր տանիքներովը անիլինի և բոլոր մյուս դժոխային նյութերի գործարաններն են. այդ նյութերը երբեմն պայթում են սեփական քմահաճությամբ:

— Այո, Վոլֆ, բայց եթե նույնիսկ ենթադրենք, որ Գարինն իր սարքը կտեղադրի միայն քսանութի գիշերը, այնուամենայնիվ, նախնական տեղակայման ինչ-որ նշաններ պիտի լինեն:

— Հարկավոր է նայել ավերակները: Ես կբարձրանամ, կգննեմ աշտարակը, դուք՝ պատերն ու կամարները... Ըստ էության, այս կմախքի նստած տեղից լավ տեղ չես գտնի:

— Ժամը յոթին կհանդիպենք ռեստորանում:

— Բարի՛:

67

Առավոտյան ութին Վոլֆն ու Խլինովը կաթ էին խմում «Առ կմախքն շղթայակապ» ռեստորանի փայտաշեն վերանդայում: Գիշերվա որոնումներն ապարդյուն էին անցել: Նստել էին լուռ, ձեռքերն այտերին հենած: Այդ օրերին այնպես էին ուսումնասիրել իրար, որ կարդում էին միմյանց մտքերը: Խլինովը, լինելով ավելի տպավորվող և պակաս ինքնավստահ, նորից ու նորից սկսում էր վերանայել այն դատողությունների ամբողջ ընթացքը, որ իրեն ու Վոլֆին Փարիզից բերել էին միանգամայն անվտանգ ու ապահով թվացող այս տեղերը: Ինչի՞ վրա էր հիմնված այդ համոզումը: Լրագրային երկու-երեք տողի վրա:

— Հիմար վիճակի մեջ չե՞նք ընկնի, Վոլֆ:

Այս հարցին Վոլֆը պատասխանեց.

— Մարդկային միտքը սահմանափակ է: Բայց գործի համար միշտ ավելի բնական է ապավինել նրան, քան կասկածել: Բացի այդ, եթե մենք ոչինչ չգտնենք, և պարզվի, որ Գարինի դիվային ձեռնարկն ընդամենը մեր երևակայության արդյունքն է՝ էլի փառք ասածո: Մենք կատարած կլինենք մեր պարտքը:

Մատուցողը ձվածեղ ու երկու գավաթ գարեջուր բերեց: Հայտնվեց ռեստորանի տերը՝ կաս-կարմիր երեսով հաստիկ մի մարդ.

— Բարի լույս, պարոնայք:— Եվ, շնչարգելությունից սվսվացնելով, մտահոգ արտահայտությամբ սկսեց սպասել, մինչև հյուրերն իրենց քաղցը կհագեցնեին: Հետո

ձեռքը մեկնեց հովտի կողմը, որ դեռ բաց երկնագույն էր և փայլվում էր շաղից.— Քսան տարի է նայում եմ... Վերջը մոտենում է՝ ահա թե ինչ կասեմ, թանկագին իմ պարոնայք... Ես տեսել եմ գորահավաքը: Ա՛յ, այն ճանապարհով գորքեր էին գնում: Դրանք գերմանական ընտիր գորասյուներն էին: (Ռեստորանի տերը, զսպանակի նման, գլխից վեր նետեց չաղիկ ցուցամատը): Դրանք զիգֆրիդներն էին՝ հենց նրանք, որոնց մասին Տակիտոսը գրել է՝ հզոր են, սարսափազդու, թևավոր սաղավարտներով: Ավագ մատուցող, էլի երկու գավաթ զարեջուր պարոններին... Տասնչորս թվին զիգֆրիդները գնացին աշխարհը նվաճելու: Նրանք վահաններ չունեին միայն. հիշո՞ւմ եք գերմանական հին սովորույթը — ռազմաշունչ ճիչեր էին արձակում՝ վահանը բերանի կողքին պահած, որ ձայնն ավելի սարսափազդու հնչեր: Այո, ես տեսել եմ հեծելակների քամակներ՝ ամուր նստած ձիերի վրա... Ի՞նչ պատահեց՝ կուզեի հարցնել: Թե՞ մենք մոռացել ենք արյունահեղ մարտում մեռնելը: Ես տեսել եմ, թե ինչպես էին գորքերը ետ դառնում: Հեծելակներն ամենքը, սատանան տանի, դեռ ամուր նստած էին թամբերին... Գերմանացիները ջախջախվեցին ռազմադաշտում: Նրանց սրերով խողխողեցին անկողիններում, իրենց օջախների մոտ...

Ռեստորանի տերը չոված աչքերով նայեց հյուրերին, շուտ եկավ ավերակների կողմը, և նրա դեմքն աղյուսագույն դարձավ: Գրպանից անշտապ բացիկների մի կապուկ հանեց ու շրմփացրեց ավին.

— Դուք եղել եք քաղաքում: Հարցնում եմ՝ տեսա՞ք գոնե մի գերմանացու, որ հինգը ու կես ֆուտից ավելի հասակ ունենար: Իսկ երբ այդ պրոլետարները վերադառնում են գործարաններից, լսեցի՞ք, որ նրանցից գոնե մեկնումեկը համարձակվեր բարձրաձայն ասել՝ «Դոյչլանդ»²¹: Բայց, այ, նույն պրոլետարները, զարեջրի գավաթները դեմները դրած, մի գլուխ բոբռում են սոցիալիզմի մասին:

Նա ճարպկորեն սեղանին նետեց բացիկների կապուկը, որ ցրիվ եկավ հովհարաձև... Դրանք կմախքի պատկերներն էին՝ ուղղակի կմախքն ու թևիկներով գերմանացի, կմախքն ու տասնչորս թվականի ռազմիկ զինվորական լրիվ հանդերձանքով:

— Հատը քսանհինգ պֆենինգ, դյուժինը՝ երկու մարկ հիսուն պֆենինգ, — ասաց ռեստորանի տերն արհամարհական հպարտությամբ, — ավելի էժան ոչ ոք չի վաճառի, սա նախապատերազմյան բարձրորակ աշխատանք է՝ գունավոր լուսանկար, աչքերի տեղ փայլաթիթեղ է դրված, որ անջնջելի տպավորություն է թողնում... Եվ դուք կարծում եք, թե այդ երկչոտ բուրժուաները, հինգ ու կես ֆուտ հասակ ունեցող այդ պրոլետարները կգնե՞ն իմ բացիկները:

Փու-ո՛ւհ...

Հարցը դրված է այնպես, որ ես լուսանկարեմ Կարլ Լիբկնեխտին կմախքի հետ...

Նա նորից կարմրատակեց ու հանկարծ քրքջաց.

²¹ Գերմանիա (ձ. թ.):

— Դեռ շա՛տ կսպասեն... Ավագ մատուցող, մեր հատուկ ծրարների մեջ մի-մի դյուժին բացիկ դրեք պարոնների համար... Այո՛, այո՛, ստիպված ենք ելք գտնել դժվար կացությունից... Ես ձեզ ցույց կտամ իմ արտոնագիրը... «Առ կմախքն շղթայակապ» ռեստորանը դրանցից կվաճառի հարյուրներով... Այստեղ ես քայլում եմ մեր ժամանակի հետ ու չեմ շեղվում սկզբունքներից:

Նա գնաց և իսկույն էլ վերադարձավ՝ ձեռքին սիգարի տուփի չափ փայտե արկղիկ:
Կափարիչի վրա խաբանումով դրվագված էր նույն կմախքի պատկերը:

— Ուզում եք փորձե՞լ: Կատողային լամպերով աշխատողներից վատ չի աշխատում:— Նա արագ կարգի բերեց հաղորդալարն ու լսափողակները, ռադիոընդունիչը միացրեց սեղանի տակ հարմարեցրած խրոցին:— Արժե երեք մարկ յոթանասունհինգ պֆենինգ, առանց լսափողակների, իհարկե:— Նա ականջոնոցները մեկնեց Խլինովին,— կարելի է լսել Բեռլինը, Համբուրգը, Փարիզը, եթե դա ձեզ հաճույք կպատճառի: Ես ձեզ կմիացնեմ Քյոլնի տաճարին, հիմա այնտեղ պատարագ է, երգեհոն կլսեք՝ հրա՛շք... Լծակը ձախ դարձրեք... Ի՞նչ պատահեց: Երևի նորից անիծյալ Շտուֆե՞րն է խանգարում: Ո՛չ:

— Ով է խանգարո՞ւմ,— հարցրեց Վոլֆը՝ ռադիոընդունիչի վրա թեքվելով:

— Գրամֆենանների սնանկացած գործարանատեր Շտուֆերը, հարբեցողի ու ցնդածի մեկը... Երկու տարի առաջ իր վիլլայում ռադիոկայան սարքեց: Հետո սնանկացավ: Եվ ահա վերջերս կայանը նորից սկսեց աշխատել...

Խլինովը, աչքերի տարօրինակ փայլով, իջեցրեց լսափողակները:

— Վճարեք ու գնանք, Վոլֆ:

Մի քանի բուպեից, ռեստորանի շաղակրատ տիրոջից գլուխներն ազատելուց հետո, երբ նրանք դուրս եկան, Խլինովն ամբողջ ուժով սեղմեց Վոլֆի ձեռքը.

— Ես լսեցի, ես ճանաչեցի Գարինի ձայնը. . .

68

Նույն առավոտյան, մեկ ժամ առաջ Շտուֆերի վիլլայում, որ նույն բլուրների արևմտյան լանջին էր, կիսամութ ճաշասենյակում նստել էր Շտուֆերը և խոսում էր անտեսանելի զրուցակցի հետ: Ավելի ճիշտ, դրանք ինչ-ինչ արտահայտությունների և հայհոյանքների պատառիկներ էին: Մոխրաշաղ սեղանի վրա թափված էին դատարկ շշեր, սիգարի ծխուկներ, Շտուֆերի օձիքն ու փողկապը: Նա մեն-միայն ներքնաշորով էր, քորում էր լիսկած կուրծքը, աչքերը պլշում երկաթյա վիթխարի ջահի մեջ վառվող միակ լամպի վրա և, զկոտոցը պահելով, վերջին խոսքերով կիսաձայն հայհոյում էր հարբած ուղեղում հայտնվող մարդկային կերպարանքներին:

Սեղանի ժամացույցն աշտարակային հանդիսավոր զարկերով խփեց յոթը: Գրեթե նույն պահին մոտեցող ավտոմոբիլի ձայն լսվեց: Ճաշասենյակ մտավ Գարինը՝ ամբողջովին ներթափանցված վաղորդյան քամով, հեգնոտ, սեպերը բաց, կաշվե կարտուզը՝ ծոծրակին:

— Էլի՞ ամբողջ գիշերը հարբեցողությամբ եք զբաղվել:

Շտուֆերը խեթ նայեց նրան արյունակալած աչքերով: Գարինը նրան դուր էր գալիս: Նա շոայլորեն վճարել էր ամեն ինչի համար: Առանց առևտուր անելու, ամառվա ամիսներին վարձել էր վիլլան գինու մառանի հետ՝ թույլ տալով, որ Շտուֆերն ինքը Ռայնի հին գինիների, ֆրանսիական շամպայնի և լիկյորների հաշիվը տեսնի: Ինչով էր զբաղվում՝ սատանան գիտի, ըստ երևույթին՝ սպեկուլյացիայով, բայց նա ուզածիդ պես հայեցում էր ամերիկացիներին, որ երկու տարի առաջ սնանկացրել էին Շտուֆերին, արհամարհում էր կառավարությանը և ընդհանրապես մարդկանց տականք համարում: դա նույնպես լավ էր: Նա ավտոմոբիլով այնպիսի ուտեստեղեն էր բերում, որ նույնիսկ իր լավ ժամանակներում Շտուֆերն իրեն թույլ չէր տա մտածել անգամ, թե կարող է ճաշի գդալով հացին քսել ստրասբուրգյան թանկարժեք պաշտետ, ռուսական խավիար, սիրողական կամամբերներ, որոնց երեսին սպիտակ որդեր էին վիստում: Կարող էր

նույնիսկ թվալ, թե նրա հաշիվների մեջ էր մտնում Շտուֆերին անընդհատ մահու չափ հարբած վիճակում պահելը:

— Այնպես եք խոսում, կարծես դուք գիշերը մինչև լույս աստծուն եք աղոթել,— խոխոաց Շտուֆերը:

— Քյոլնում շատ անուշիկ ժամանակ եմ անցկացրել աղջիկների հետ և, տեսնում եք, թարմ եմ ու նստած չեմ ոտաշոթով: Դուք անկում եք ապրում, Շտուֆեր: Ի միջի այլոց, ինձ նախազգուշացրին մի ոչ այնքան հաճելի բանի մասին... Պարզվում է, որ ձեր վիլլան չափից դուրս մոտ է քիմիական գործարանին... Մի տեսակ կարծես վառողի նկուղի վրա լինի...

— Վայրահաչությո՜ւն է,— բղավեց Շտուֆերը,— այդ սրիկաներից մեկնումեկը էլի փորում է տակս... Իմ վիլլայում դուք կատարյալ ապահովության մեջ եք...

— Ավելի լավ: Հապա տվեք սարայի բանալին:

Շղթայիկով բանալին մատի վրա պտտեցնելով, Գարինը դուրս եկավ այգի, ուր ապակեշեն սարայն էր, վրան՝ անտենայի կայմաձողեր: Անխնամ մնացած ծաղկաթմբերում, այստեղ-այնտեղ գաճաճների խեցե արձանիկներ կային՝ ծածկված թռչնածերտով: Գարինը բացեց ապակեպատ դուռը, ներս մտավ, լայն բաց արեց պատուհանը: Արմունկներով կոթնեց լուսամուտագոգին և այդպես մնաց որոշ ժամանակ՝ շնչելով վաղորդյան թարմ օդը: Համարյա տասներկու ժամ նա անց էր կացրել ավտոմոբիլում՝ ավարտելով գործերը բանկերի ու գործարանների հետ: Հիմա ամեն ինչ կարգին էր ամսի քսանութից առաջ:

Ինքն էլ չիմացավ, թե ինչքան այդպես կանգնած մնաց պատուհանի մոտ: Հետո ճմլկոտաց, սիգար վառեց, միացրեց դինամոն, զննեց ու կարգավորեց ռադիոսարքերը: Ապա կանգնեց միկրոֆոնի առաջ և ասաց բարձր, հատ-հատ.

— Ձոյա, Ձոյա, Ձոյա... Լսեք, լսեք, լսեք... Ամեն ինչ կլինի այնպես, ինչպես դու ես ցանկանում: Միայն ցանկալ կարողացիր: Դու պետք ես ինձ: Առանց քեզ իմ գործը մեռած է: Մոտ օրերս կլինեն Նեապոլում: Ստույգ օրը կհայտնեմ վաղը: Ոչ մի բանի համար մի անհանգստանա: Ամեն ինչ բարենպաստ է...

Լռեց, խոր ներս քաշեց սիգարի ծուխն ու սկսեց նորից.

«Ձոյա, Ձոյա, Ձոյա»... Փակեց աչքերը: Մեղմ գվվում էր դինամոն, և անտեսանելի շանթերն անտենայից պոկվում-թռչում էին անընդմեջ:

Հիմա եթե նույնիսկ հրետանային գումակ անցնեի կողքով, Գարինը հավանաբար չէր լսի աղմուկը: Եվ նա չլսեց, թե ինչպես բացատի ծայրին քարեր գլորվեցին դարնիվայր: Հետո տաղավարից հինգ քայլ այն կողմ իրարից հեռացան թփերը, և արանքում, մարդու աչքի մակարդակի վրա, բարձրացավ ատրճանակի սև փայլուն փողը:

69

Ռոլինգը վերցրեց հեռախոսի ընկալուչը.

— Այո:

— Մեմյոնովն է խոսում: Հենց նոր որսացի Գարինի ռադիոգիրը: Թույլ կտա՞ք կարդալ...

— Այո:

— «Ամեն ինչ կլինի այնպես, ինչպես դու ես ցանկանում, միայն ցանկալ կարողացիր»,— սկսեց կարդալ Մեմյոնովը՝ մի կերպ ռուսերենից ֆրանսերեն թարգմանելով: Ռոլինգը լսում էր անծպտուն:

— Վե՞րջ:

— Ճիշտ այդպես, վերջ:

— Գրեք,— Ռոլինգն սկսեց թելադրել.— Հաղորդակայանն անհապաղ սարել չորս հարյուր քսանմեկ երկարության ալիքի վրա: Վաղը տասը ռոպե ավելի շուտ այն պահից, երբ որսացիք այսօրվա հեռագիրը, սկսեք հաղորդել ռադիոյով. «Ձոյա, Ձոյա, Ձոյա... Անսպասելի դժբախտություն է պատահել: Անհրաժեշտ է գործել: Եթե ձեզ համար թանկ է ձեր բարեկամի կյանքը, ուրբաթ օրը իջեք Նեապոլ, մնացեք «Մալենդիդ» հյուրանոցում, սպասեք տեղեկությունների մինչև շաբաթ կեսօր»: Սա կրկնեք անընդհատ, լսո՞ւմ եք, անընդհատ՝ բարձր ու համոզիչ ձայնով: Այսքանը:

Ռոլինգը զանգ տվեց:

— Անհապաղ գտնել և ինձ մոտ բերել Տիկլինսկուն,— ասաց առանձնասենյակ թոռած քարտուղարուհուն։— Անհապաղ գնացեք օդանավակայան։ Վարձակալեք կամ գնեք, միննույն է, մարդատար փակ անբոլակ։ Վարձեք օդաչու և բորտմեխանիկ։ Քսանութին ամեն ինչ պատրաստ լինի թռիչքի համար։

70

Մնացած ամբողջ օրը Վոլֆն ու Խլինովն անցկացրին Ք.-ում։ Շրջեցին փողոցներում, տեղացիների հետ շաղակրատեցին դեսից-դենից՝ ցույց տալով, թե տուրիստներ են։ Երբ քաղաքը հանդարտվեց, Վոլֆն ու Խլինովը գնացին լեռները։ Կեսգիշերվա մոտ նրանք արդեն դարիվերով բարձրանում էին Շտուֆերի այգին։ Որոշել էին՝ եթե ուստիկանությունն ու շաղկապություն դարձնի իրենց վրա, ասեն, թե մոլորված տուրիստներ են։ Եթե բռնեն էլ՝ չեն կալանավորի իրենց ալիքին կարող է հաստատել ամբողջ քաղաքը։ Թփերի միջից կրակելուց հետո, երբ պարզ տեսան, թե ինչպես ցրիվ եկան Գարինի գանգի բեկորները, Վոլֆն ու Խլինովը մի քառասուն ընկալեց արդեն քաղաքում էին։

Նրանք անցան ցածրիկ ցանկապատի վրայով, թփերի ետևից զգույշ շրջանցեցին բացատը և դուրս եկան Շտուֆերի տան առաջ։ Կանգ առան, իրար նայեցին՝ ոչինչ չհասկանալով։ Այգին և տունը խաղաղ էին ու լուռ։ Պատուհաններից մի քանիսը լուսավորված էին։ Ուղիղ այգի դուրս բերող մեծ դուռը բաց էր։ Հանդարտիկ լույս էր ընկնում քարե աստիճաններին և խիտ խոտերի միջից դուրս պրծած գաճաճների գլխներին։ Սանդղամուտքում, վերևի աստիճանի վրա նստած էր հաստիկ մի մարդ և մեղմորեն ֆլեյտա էր նվագում։ Կողքին հյուսվածապատ շիշ կար։ Հենց այն մարդն էր դա, որ առավոտն անսպասելիորեն հայտնվեց ռադիոտաղավարի մոտի շավղում և, կրակոց լսելով, շուտ եկավ ու երերուն վարձով վազ տվեց դեպի տուն։ Հիմա նա իր համար լավ ժամանակ էր անցկացնում, կարծես ոչինչ չէր եղել։

— Մոտենանք,— շնչաց Խլինովը,— հարկավոր է պարզել։

Վոլֆը փնթփնթաց.

— Անկարելի էր, որ վրիպելի։

Նրանք գնացին դեպի սանդղամուտքը։ Ճանապարհի կեսին Խլինովն ասաց ցածրաձայն.

— Ներեցեք անհանգստացնելու համար... Այստեղ հո շուն չկա՞ :

Շտուֆերն իջեցրեց ֆլեյտան, շուտ եկավ աստիճանի վրա, երկարացրեց վիզը՝ երկու աղոտ կերպարանքները լավ տեսնելու համար։

— Չէ՛ է՛,— ձգեց նա,— այստեղի շները կատաղած են։

Խլինովը բացատրեց.

— Մենք ճամփան կորցրել ենք, ուզում էինք «Շղթայակապ կմախքի» ավերակները տեսնել... Թույլ տվեք մի քիչ հանգստանալ:

Շտուֆերը պատասխանեց անորոշ մոռոցով: Վոլֆն ու Խլինովը գլուխ տվին, նստեցին վարի աստիճանների վրա, երկուսն էլ՝ լարված, հուզված: Շտուֆերը զննեց նրանց վերնից:

— Ի միջի այլոց,— ասաց նա,— երբ ես հարուստ էի, այգում կապովի շներ էի պահում: Ես չէի սիրում աներես մարդկանց ու գիշերային այցելուներին: (Խլինովն արագ սեղմեց Վոլֆի ձեռքը, իբր՝ չպատասխանեք, լռեք): Ամերիկացիներն ինձ սնանկացրին, իմ այգին ոտքի ճամփա դարձավ ավարաների համար, թեև ամեն տեղ տախտակներ են փակցված, որ զգուշացնում են, թե կարգ խախտողները հազար մարկ տուգանք կվճարեն: Բայց Գերմանիան դադարել է այնպիսի երկիր լինելուց, ուր հարգում են օրենքն ու սեփականությունը: Ես ասացի իմ վիլլան վարձակալած մարդուն՝ այգին շրջափակեք փշալարով ու պահակ դրեք: Նա չսեց ինձ ու ինքն է մեղավոր...

Մի փոքր քար վերցնելով ու նետելով մթության մեջ, Վոլֆը հարցրեց.

— Որևէ անախորժ բան է պատահել այստեղ այդ այցելուների պատճառով:

— «Անախորժ» ասելը շատ խիստ կլինի, բայց ծիծաղելի՝ պատահել է: Հեռու չգնանք, հենց այսօր առավոտը: Համենայն դեպս, իմ տնտեսական շահերին չեն դիպել, ու ես կարող եմ տրվել իմ հաճույքներին:

Նա ֆլեյտան դրեց շրթունքներին ու մի քանի սուր հնչյուն արձակեց:

— Վերջին հաշվով ինձ ինչ՝ այստեղ է նա մնում թե,

Քյոլնում քեֆ է քաշում աղջիկների հետ: Նա վճարել է մինչև վերջին պֆենինգը... Ոչ ոք նրան չի կարող բան ասել: Բայց, գիտեք ինչ, նյարդերից թույլ պարոն դուրս եկավ: Պատերազմի ընթացքում կարող էր, չէ՞, վարժվել ատրճանակի կրակոցներին, գրողը տանի: Հավաքեց ինչ ուներ-չուներ՝ ցտեսությո՜ւն, ցտեսությո՜ւն... Է՛հ, բարի ճամփա...

— Ընդմիջ՝ շտ գնաց,— հանկարծ բարձրաձայն հարցրեց Խլինովը:

Շտուֆերը մի քիչ բարձրացավ տեղից, բայց նորից նստեց: Նկատվեց, թե ինչպես նրա ճարպակալած այտը, որի վրա լույս էր ընկնում սենյակից, հալվեց-լայնացավ քմծիծաղի մեջ: Լիլիսկաց հաստ փորը:

— Այդպես է որ կա, նա ինձ նախազգուշացրեց՝ իր գնալ-մնալու մասին ինձնից կհետաքրքրվեն երկու ջենտլմեն: Գնացել է, գնացել է, թանկագին ջենտլմեններ: Թե չեք հավատում՝ եկեք ցույց տամ նրա սենյակները: Եթե դուք նրա բարեկամներն եք՝ խնդրեմ, համոզվեք... Ձեր իրավունքն է դա՝ վճարված է սենյակների համար...

Շտուֆերը նորից ուզում էր ելնել, բայց ոտքերը ոչ մի կերպ չէին պահում նրան: Այլևս խելքը գլխին որևէ բան հնարավոր չեղավ դուրս քաշել նրանից: Վոլֆն ու Խլինովը վերադարձան քաղաք: Ամբողջ ճանապարհին մի բառ անգամ չասացին իրար: Միայն

կամուրջի վրա, մութ ջրերից վեր, որոնց մեջ անդրադառնում էր լապտերի լույսը, Վոլֆը հանկարծ կանգ առավ, սեղմեց բռունցքները.

— Սա ի՛նչ սատանայական բան է, մարդ չի հասկանում. . . Ախր ես տեսա, թե ինչպես ցրիվ եկավ նրա գանգը...

71

Փոքրամարմին ու ամրակազմ մի մարդ՝ կիսով չափ ճերմակած, կողաբաժան սղալած հարթ մազերով, ցավոտ աչքերը պաշտպանող երկնագույն ակնոցով, կանգնել էր հախճաղուսե վառարանի մոտ և, գլուխը կախ, լսում էր Խլինովին:

Սկզբում Խլինովը բազմոցին էր նստած, հետո ելավ ու նստեց պատուհանի գոգին, ապա սկսեց փութկոտ ետուառաջ անել սովետական դեսպանության փոքրիկ ընդունարանում:

Պատմում էր Գարինի և Ռոլինգի մասին: Պատմությունն ստույգ ու հետևողական էր, բայց Խլինովն ինքն էլ էր զգում իրար վրա կուտակված այդ բոլոր դեպքերի անհավանականությունը:

— Ենթադրենք, թե ես ու Վոլֆը սխալվում ենք... Շատ լավ, մենք մեզ երջանիկ կզգանք, որ ճիշտ լինեն մեր եզրակացությունները: Բայց, այնուամենայնիվ, հիսուն տոկոսը խոսում է այն մասին, որ աղետ կլինի: Մեզ պետք է հետաքրքրի այդ հիսուն տոկոսը: Դուք, որպես դեսպան, կարող եք համոզել, ներգործել, բացել մարդկանց աչքերը... Այս ամենը սարսափելի լուրջ է: Սարքը գոյություն ունի: Շելզան տեսել է, ձեռք տվել: Հարկավոր է գործել անմիջապես, հենց այս րոպեին: Մեր տրամադրության տակ ընդամենը մեկ օր կա: Վաղը գիշերը կպայթի այդ ամենը: Վոլֆը մնացել է Ք.-ում: Նա ձեռքից եկածը կանի բանվորներին, արհմիություններին, քաղաքի բնակչությանը, գործարանների վարչությանը նախազգուշացնելու համար: Ինչ խոսք, հասկանալի է, ոչ ոք չի հավատում... Այ, նույնիսկ դուք...

Դեսպանը, առանց աչքերը բարձրացնելու, լսում էր:

— Տեղական թերթի խմբագրատանը փորները բռնած ծիծաղեցին վրաներս... Մեզ առնվազն ցնդածի տեղ են դնում:

Խլինովը սեղմեց գլուխը. չսանրվելուց թաղկած մազերի ծվիկները դուրս ցցվեցին կեղտոտ մատների արանքից: Դեմքը սմբած էր, փռոտ: Դժգունած աչքերը կարկամել էին, ինչպես սահմոկեցուցիչ տեսիլքի առաջ: Դեսպանը զգույշ, ակնոցի եզրից նայեց նրան.

— Ինչո՞ւ ավելի շուտ չդիմեցիք ինձ:

— Փաստեր չունեինք... Ենթադրություններ, եզրահանգումներ՝ այդ ամենը ֆանտաստիկայի, ցնորքի սահմանագծում էին... Ինձ հիմա էլ երբեմն թվում է, թե

կարթնանամ մղձավանջային քնից ու թեթևացած շունչ կքաշեմ... Բայց, հավատացեք, խելքս տեղն է: Ուրօ օր ու գիշեր ես ու Վոլֆը շոր չենք հանել, չենք պառկել քնելու:

Որոշ լռությունից հետո դեսպանն ասաց լրջորեն.

— Ես համոզված եմ, որ դուք միստիֆիկատոր չեք, ընկեր Խլինով: Ավելի շուտ դուք անձնատուր եք եղել սևեռուն գաղափարի,— նա արագ ձեռքը բարձրացրեց՝ կասեցնելով Խլինովի հուսահատ շարժումը,— բայց ինձ համար համոզիչ հնչեց ձեր խոսքը հիսուն տոկոսի մասին: Ես կգնամ ու կանեմ այն ամենը, ինչ կարող եմ...

72

Քսանութին, առավոտից Ք. քաղաքի հրապարակում բնակիչները հավաքվել էին խումբ-խումբ, և ոմանք՝ տարակուսանքով, ոմանք էլ՝ որոշ երկյուղով քննարկում էին խաչմերուկներում, տների պատերին ծամած հացով փակցված տարօրինակ թռուցիկները:

«Ոչ իշխանությունը, ոչ գործարանային վարչությունը, ոչ բանվորական միությունները՝ ոչ ոք չցանկացավ անսալ մեր հուսահատ կոչին: Այսօր,— մենք համոզված ենք,— գործարաններին, քաղաքին, ամբողջ բնակչությանը կործանում է սպասում: Մենք աշխատեցինք կանխել աղետը, սակայն ամերիկյան բանկիրներից կաշառված սրիկաներին անհնար եղավ որսալ: Փրկվեք, փախեք քաղաքից դաշտերը: Հավատացեք մեզ ի սեր ձեր կյանքի, ի սեր ձեր երեխաների, ի սեր աստծո»:

Ոստիկանությունը գլխի ընկավ, թե ով է գրել թռուցիկը, և սկսեց որոնել Վոլֆին: Բայց նա անհետացել էր: Կեսօրին քաղաքային իշխանությունները ազդ-նախազգուշացում հրապարակեցին՝ ոչ մի դեպքում չհեռանալ քաղաքից և խուճապ չստեղծել, քանի որ, ըստ երևույթին, խաբեբա գող-ավազակների խումբը միտք ունի այս գիշեր տեր ու տնօրինություն անել լքված տներում:

«Քաղաքացիներ, ձեզ հիմարի տեղ են դնում: Դիմեք առողջ դատողությանը: Խաբեբա սրիկաներն այսօր նեթ կհայտնաբերվեն, կձերբակալվեն, և նրանց հետ կվարվենք ըստ օրենքի»:

Իշխանությունները ճիշտ նշանակետին էին խփել. ահագորու գաղտնիքը լույս օրվա պես պարզ ու հասկանալի դարձավ: Բնակիչներն անմիջապես հանգստացան և արդեն սկսեցին ծիծաղել. «Ա՛յ թե լավ էին մտածել, հա՛, ճարպիկ սրիկաները՝ հանգիստ տեր ու տնօրինություն կանեին մեր խանութներում, բնակարաններում, հա-հա՛, իսկ մենք՝ հիմարներս, ամբողջ գիշերը դաշտում պիտի դողդողայինք վախից»:

Իջավ երեկոն հազար-հազարավոր երեկոների նման՝ քաղաքի պատուհանները հրդեհելով վերջալույսի հրով: Հանդարտվեցին թռչունները ծառերի վրա: Գետի խոնավ ափերին կոկոռացին գորտերը: Աղյուսաշեն կիրկայի ժամացույցը «Վախտ ամ Ռայն» նվագեց՝ ի սարսափ քնձոռտ ֆրանսիացիների, և զարկեց ութը: Փոքրիկ գինետների պատուհաններից խաղաղ ծորում էր լույսը, մշտական հաճախորդներն անշտապ բեղերն էին թրջում փրփուրով: Հանդարտվեց նաև քաղաքից դուրս գտնվող «Առ կմախքն շղթայակապ»

ռեստորանի տերը. գնաց-եկավ թափուր սանդղավանդում, հայիոյեց կառավարությանը, սոցիալիստներին ու հրեաներին, կարգադրեց փակել ծածկոցափեղկերն ու հեծանիվով գնաց քաղաք՝ սիրուհու մոտ:

Այդ ժամին բլուրների արևմտյան լանջով, սակավաբանուկ ճանապարհով, համարյա անաղմուկ ու առանց լույսերը վառելու, սլանում էր մի ավտոմոբիլ: Վերջալույսն արդեն մարել էր, աստղերը դեռ վառ չէին, լեռների թիկունքից սառնավուն շառայլ էր ծավալվում. ելնում էր լուսինը: Հարթավայրում այստեղ-այնտեղ ճրագներ էին դեղնին տալիս: Եվ միայն գործարանների կողմում էր, որ չէր հանդարտվում կյանքը:

Զառիթափի վրա, այնտեղ, ուր ավարտվում էին ամրոցի ավերակները, նստած էին Վոլֆն ու Խլինովը: Նրանք մի անգամ էլ էին տնտղել բոլոր ծակոծուկները, բարձրացել քառակուսի աշտարակը և ոչ մի տեղ Գարինի նախապատրաստության նշույլն անգամ չէին նկատել: Մի պահ նրանց թվաց, թե հեռվում ավտոմոբիլ է սլանում: Ականջ դրեցին, լարեցին աչքերը: Երեկոն խաղաղ էր ու լուռ, հողի դարավոր անդորրության բույր կար տղում: Երբեմն օդաշիթերի հոսքն իր հետ ներքևից ծաղիկների տամկահոտ էր բերում:

— Նայեցի քարտեզով,— ասաց Խլինովը,— եթե իջնենք արևմտյան ուղղությամբ, կկտրենք երկաթուղին կիսակայարանում, ուր կանգնում է փոստատար գնացքը հինգն անց կեսին: Չեմ կարծում, թե այնտեղ էլ հերթապահ ոստիկաններ դրած լինեն:

Վոլֆը պատասխանեց.

— Ծիծաղելի ու տխմար վերջ ունեցավ այս ամենը: Մարդը դեռ նոր-նոր է դադարել չորեքթաթ անելուց ու բարձրացել ետևի վերջավորությունների վրա, դեռ նրան չափից դուրս ճնշում են բիրտ վայրագության միլիոնավոր դարերը: Ահավոր բան է մեծ գաղափարով ղեկավարվող մարդկային զանգվածը: Մարդկանց չի կարելի թողնել առանց առաջնորդների: Նրանք հակված են նորից չորեքթաթ անելու:

— Լավ, ինչո՞ւ եք այդպիսի բաներ ասում, Վոլֆ...

— Հոգնել եմ:— Վոլֆը նստած էր քառակույտի վրա՝ բռնոցները դիմհար տված ամուր կզակին:— Մի վայրկյան նույնիսկ ձեր մտքով կանցնե՞ր, որ քսանութին մեզ կաշխատեն որսալ որպես խաբեբաների ու թալանչիների: Թե տեսնեիք՝ ինչպես էին իշխանության այդ ներկայացուցիչներն իրար նայում, երբ ինձ կոտորում էի նրանց առաջ... Ախ, ի՞նչ հիմարն եմ ես: Ու նրանք իրավացի են՝ ահա թե բանն ինչ է: Նրանք երբեք չեն իմանա, թե ինչ էր իրենց սպառնում...

— Եթե ձեր կրակոցը չլիներ, Վոլֆ...

— Էհ... Եթե չվրիպեի... Ես պատրաստ եմ տասը տարի նստել տաժանքային բանտում, միայն թե ապացուցեմ այդ ապուշներին...

Վոլֆի ձայնը հիմա խուլ արձագանքում էր ավերակներում: Զրուցողներից երեսուն քայլ այն կողմում, իսկ և իսկ խլահավի կտկտոցի վրա գաղտագողի գնացող որսորդի նման, Գարինը սպրդեց կիսավեր պատի ստվերի մեջ: Նա պարզ տեսնում էր զառիթափի

վերևում նստած մարդկանց ուրվապատկերը, լսում էր յուրաքանչյուր բառը: Պատի ծայրի և աշտարակի միջև ընկած բաց տարածությունը նա անցավ սողալով: Այնտեղ, ուր աշտարակի ստորոտին էր հարում «Շղթայակապ կմախքի» կամարակապ անձավը, ավազաքարե սյան մի բեկոր էր ընկած: Գարինը պահվեց դրա ետևը: Քարի կճրտոց և ժանգոտած երկաթի ճռոց լսվեց: Վռլֆը վեր թռավ:

— Լսեցի՞ր:

Խլինովը նայեց քարակույտի կողմը, ուր գետնի տակ չքացավ Գարինը: Նրանք վազեցին այնտեղ: Պտույտ արեցին աշտարակի շուրջը:

— Այստեղ աղվես է լինում,— ասաց Վռլֆը:

— Չէ, ավելի շուտ՝ գիշերահավը կանչեց:

— Հարկավոր է գնալ: Երկուսս էլ սկսում ենք հալյուցինացիայի մեջ ընկնել...

Երբ նրանք հասան զառիվայր արահետին, որ ավերակներից դեպի լեռնային ճանապարհն էր տանում, նորից աղմուկ լսվեց. կարծես ինչ-որ բան ընկավ ու գլորվեց: Վռլֆը ցնցվեց ամբողջ մարմնով: Նրանք ահագին ժամանակ ականջ էին դնում շունչները պահած: Լռությունն իսկ ասես զրնգում էր նրանց ականջներում: «Պլյու-պլյու, պլյու-պլյու»,— կարճ ու քնքուշ, մերթ հեռվից և մերթ բոլորովին մոտիկ, թռչելով կանչում էր անտեսանելի այծկիթը:

— Գնանք:

— Այո, հիմարություն է:

Այս անգամ նրանք վճռականորեն ու առանց ետ նայելու քայլեցին ցած: Դա փրկեց նրանցից մեկի կյանքը:

73

Վռլֆն այնքան էլ չէր սխալվում, երբ հավատացնում էր, թե ցրիվ եկան Գարինի գանգի բեկորները: Երբ Գարինը, միկրոֆոնի առաջ մի վայրկյան լռելով, ձեռքը մեկնեց սեղանի ծայրին ծխացող սիգարը վերցնելու, էրոնիտե թասանման ընկալուչը, որ նա սեղմել էր ականջին՝ իր ձայնը հաղորդման ժամանակ կարգավորելու համար, հանկարծ փշուր-փշուր ցրիվ եկավ: Միաժամանակ նա սուր կրակոց լսեց և հարվածի կարճատև ցավ զգաց գանգի ձախ կողմում: Իսկույն ընկավ կողքի, շուտ եկավ, փովեց բերանքսիվայր ու անշարժացավ: Նա լսեց, թե ինչպես ոռնաց Շտուֆերը, ինչպես խշրտացին փախչող մարդկանց ոտնաձայները:

«Ո՞վ էր, Ռոլի՞նգը, թե Շելգան»,— նա աշխատում էր այս հանելուկի լուծումը գտնել, երբ մի երկու ժամ հետո ավտոմոբիլով Քյոլն էր գնում: Բայց հիմա միայն, զառիթափի եզրին

նստած մարդկանց խոսակցությունը լսելուց հետո, գլխի ընկավ: Կեցցե՛ս, Շելզա... Բայց, այնուամենայնիվ, ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ, դիմում ես անթույլատրելի հնարանքների...

Նա մի կողմ քաշեց գետնանցքի ժանգոտ կափարիչը ծածկող պան բեկորը, սողոսկեց գետնի տակ և, էլեկտրական լապտերով խարխլված աստիճանները լուսավորելով, բարձրացավ ու մտավ «քարե պարկը» — նորմանդական աշտարակի հաստաբեւստ պարսպի մեջ արված մենախուցը: Երկուսուկես քայլ երկարությամբ ու լայնությամբ խուլ գնդան էր դա: Մի պատից դեռ կախված բրոնզե օղեր ու շղթաներ էին մնում: Հանդիպակաց պատի մոտ կոպիտ կցմցված իշոտնուկի վրա սարքն էր: Տակը՝ դինամիտով չորս թիթեղատուփ: Սարքի փողաբերանի դիմաց պատը ծակված էր. դրսի կողմից անցքը ծածկում էր շղթայակապ կմախքը:

Գարինը մարեց լապտերը, մի կողմ տարավ սարքի փողաբերանն ու, ձեռքը խոթելով անցքի մեջ, ետ հրեց կմախքը: Գանգը պոկվեց ու գլորվեց ցած: Անցքից երևում էին գործարանների լույսերը: Գարինը սուր աչք ուներ: Նա նշմարում էր նույնիսկ շինությունների միջև դեռուդեն շարժվող մարդկանց մանրիկ կերպարանքները: Դողում էր ամբողջ մարմնով: Ատամները սեղմված էին: Չէր կարծում, թե այդքան դժվար կլինի այդ պահին պատրաստվելը: Նա սարքի փողաբերանը նորից ուղղեց անցքի մեջ, սարեց: Ետ գցեց ետևի կափարիչը, ստուգեց բրգիկները: Այդ ամենը նախապատրաստված էր դեռ մեկ շաբաթ առաջ: Նրա երկրորդ սարքն ու հին մոդելը ներքևում էին, անտառակում, ավտոմոբիլի մեջ:

Նա փակեց կափարիչն ու ձեռքը դրեց մագնետոյի լծակին, որով ավտոմատորեն վառվում էին բրգիկները: Դողում էր ոտքից գլուխ: Խիղճը չէր (համաշխարհային պատերազմից հետո էլ ի՛նչ խիղճ...), վախը չէր (նա թեթևամիտ էր չափից դուրս), դատապարտվածների հանդեպ կարեկցանքը չէր (նրանք շատ հեռու էին), որ նրան գցում էր դողի ու տենդի մեջ: Նա սահմոկեցուցիչ պարզությամբ հասկանում էր, որ այս բռնակի մի պտույտով ինքը դառնալու է մարդկության թշնամի: Պահի կարևորությունից ծնված զուտ էսթետիկական ապրում էր դա:

Նա նույնիսկ ձեռքը հեռացրեց լծակից և տարավ գրպանը զլանակ հանելու: Բայց նրա խռովված ուղեղն իսկույններթ արձագանքեց ձեռքի շարժմանը. «Դու դանդաղում ես, դու վայելք ես ապրում, դա խելագարություն է»...

Գարինը պտտեց մագնետոն: Սարքի մեջ բռնկվեց ու ֆշշաց բոցը: Նա սկսեց դանդաղ դարձնել մանրաչափական պտուտակը:

Խլինովն առաջինը ուշադրություն դարձրեց բարձր երկնքում բռնկված լույսի կծիկի վրա:

— Ահա մեկն էլ,— ասաց նա կամացուկ: Նրանք կանգ առան ճամփի կեսին, զառիթափի վրա և, գլուխները բարձրացնելով, սկսեցին նայել: Առաջինից ցած, ծառերի

ուրվապատկերի վերևում, բռնկվեց երկրորդ հրե կծիկը, կայծեր շաղ տալով, հետզհետե մարմրող հրթիռի նման սկսեց ընկնել...

— Թռչուննե՞րն են այրվում,— շնչաց Վոլֆը,— նայե՛ք: Անտառի վերևում, լուսավոր շերտի մեջ շտապկոտ, անհավասար ճախրանքով թռչում էր թերևս այն այծկիթը, որ քիչ առաջ կանչում էր «պլյու-պլյու»: Թռչունը բոցավառվեց ու ընկավ գլուխկոնծի տալով:

— Դիպչում են հաղորդալարին:

— Ի՞նչ հաղորդալար:

— Ահա, չե՞ք տեսնում, Վոլֆ:

Խլինովը ցույց տվեց փայլուն, ասեղի պես ուղիղ թելը, որ վերևում ավերակներից ձգվում էր Անիլինային ընկերության գործարանների կողմը: Թելի ուղղությունը նկատելի էր բռնկվող տերևների, վառվող թռչունների միջոցով: Հետո թելն սկսեց փայլել ավելի վառ, նրա մեծ մասը հատեց սոճիների սև պատը:

— Իջնո՞ւմ է,— ճչաց Վոլֆը: Եվ ճիշդ բերանում մնաց: Երկուսն էլ հասկացան, թե դա ինչ թել էր: Նրանք, քար կտրած, կարող էին հետևել միայն դրա ուղղությանը: Ճառագայթի առաջին հարվածը հասավ գործարանի ծխնելույզին. ծխնելույզն օրորվեց, կոտրվեց կեսից ու ընկավ: Բայց շատ հեռու էր, և անկման ձայնը չլսվեց:

Համարյա նույն պահին էլ ծխնելույզից ձախ գոլորշու սյուն բարձրացավ երկար շինության տանիքի վրա, վարդագունեց ու խառնվեց սև ծխին: Ավելի ձախ հինգ հարկանի մասնաշենք էր: Հանկարծ այդ շենքի բոլոր պատուհանների լույսերը մարեցին: Վերից վար, ճակատով մեկ, հրե զիզգագներ անցան, որ կրկնվեցին էլի ու էլի...

Խլինովը ծղրտաց նապաստակի պես... Շենքը նստեց, փուլ եկավ, և նրա հիմնակմախքը պարուրվեց ծխի ամպերով:

Այդ ժամանակ միայն Վոլֆն ու Խլինովը ետ սլացան դեպի լեռը, դեպի ամրոցի ավերակները: Ուղիղ կտրելով ոլորուն ճանապարհը, նրանք թփակաղնուտով ու մանրանտառով մազլցեցին գառիթափն ի վեր: Ընկնում էին, սահում ցած: Փնչփնչում էին, հայհոյում՝ մեկը ռուսերեն, մյուսը՝ գերմաներեն: Եվ ահա նրանց ականջին հասավ խուլ մի ձայն, ասես հողն էր տնքում: Նրանք շուտ եկան: Հիմա երևում էր ամբողջ գործարանը՝ ձգված կիլոմետրերով: Գործարանի շենքերի կեսը բոցավառվում էր ստվարաթղթե տնակների պես: Ներքևում, ուղիղ քաղաքի մոտ, գորշ-դեղնավուն ծուխ էր բարձրանում սնկաձև: Հիպերբոլիդի ճառագայթը խելահեղ պարում էր այդ ավերմունքի մեջ, որոնելով ամենագլխավորը՝ պայթուցիկ կիսաֆաբրիկատների պահեստները: Հրացուլքը բռնել էր երկնքի կեսը: Ծխի ամպերը, դեղին, թխաթույր, արծաթավուն-ճերմակ կայծախրձերը վեր էին խոյանում լեռներից բարձր:

— Ախ, ո՛ւշ է արդեն,— աղաղակեց Վոլֆը:

Երևում էր, թե ինչպես ճանապարհների կավճագույն ժապավեններով քաղաքից ինչ-որ կենդանի շիլաշփոթ է դուրս հոսում: Ողջ վիթխարի հրդեհն արտացոլող գետի շերտը պուտպուտիկ էր թվում սև կետերից: Քաղաքի բնակչությունն էր փորձում ազատվել՝ մարդիկ փախչում էին դաշտերը:

— Ու՛շ է, ու՛շ է,— գոռում էր Վոլֆը: Փրփուր ու արյուն էին ծորում նրա կզակով:

Ուշ էր արդեն փրկվելու համար: Քաղաքի և գործարանի միջև ընկած խոտառատ դաշտը, որ ծածկված էր կղմինդրե տանիքների երկար շարքերով, հանկարծ վեր բարձրացավ: Գետինն ուռեց: Վոլֆն ու Խլինովը նախ այդ բանը տեսան: Հետո անմիջապես գետնի տակից, ճեղքվածքների միջից բոցի կատաղի լեզուներ ժայթքեցին: Եվ իսկույն էլ բոցի միջից վեր խոյացավ կրակի ու շիկացած գազի կուրացուցիչ, մինչ այդ չտեսնված պայծառության մի այրուն: Երկինքն ասես վեր թռավ ամբողջ հովտի վրայից: Տարածքները ողողվեցին կանաչավարդագույն լույսով: Այդ լույսի մեջ, ինչպես արևի խավարման ժամանակ, ցայտուն ուրվագծվեցին ծառի յուրաքանչյուր ոստը, խոտի յուրաքանչյուր փունջը, յուրաքանչյուր քարն ու երկու քարացած ճերմակ մարդկային դեմքեր:

Օդի ալիք զարկեց: Որոտ թնդաց: Պատառոտված հողի ոռնոցը բարձրացավ: Ցնցվեցին լեռները: Սրբիկը տարուբերեց ու ճկեց ծառերը: Քարեր, խանձողներ թռան դեսուդեն: Ծխի ամպերը պատեցին նաև հովիտը:

Խավար տիրեց, և խավարում թնդաց երկրորդ, ավելի ահավոր պայթյունը: Ծխամշուշ օդն ամբողջովին հազեցավ մռայլ-ժանգագույն շարավային լույսով:

Հողմը, քարերի ու ճյուղերի կտորները ցած գլորեցին Խլինովին ու Վոլֆին և քշեցին, տարան գառիթափն ի վար:

75

— Նավապետ Յանսեն, ես ուզում եմ ափ դուրս գալ:

— Լսո՛ւմ եմ:

— Ես ուզում եմ, որ դուք էլ գաք ինձ հետ:

Յանսենը շիկնեց բավականությունից: Մի բուպեից վեց թի լայն, կոկ փայլուն նավակը «Արիզոնայի» կողից թեթև իջավ վճիտ ջրերին: Երեք թուխ-կարմրերես նավաստիներ ճոպանով սահեցին նստարանների վրա, բարձրացրին թիերը, քարացան:

Յանսենն սպասում էր նավասանդուղքի մոտ: Զոյան դանդաղում էր. դեռ ցրված հայացքով նայում էր սանդղափուլերով վեր ելնող Նեապոլի՝ տապից աղոտ ու երերուն ուրավապատկերին, քաղաքի վրա բարձրացող հինավուրց ամրոցի թրձակավե պարիսպներին ու աշտարակներին, Վեգուվի հուվորեն ծխացող կատարին: Քամի չկար, և ծովը հարթ էր հայելու նման:

Բազմաթիվ նավակներ էին ծույլ-ծույլ շարժվում ծովածոցում: Դրանցից մեկի մեջ կանգնած, նավախելի թիով թիավարում էր բարձրահասակ մի ծերունի, որ ասես Միքելանջելոյի գծանկարներից էր դուրս եկել: Ալեգարո մորուքը փովել էր մուգ գույնի ծվատված, կարկատանածածկ թիկնոցի վրա, գլխի շուրջը լուսապսակի պես գգուզվել էին ճերմակ մազերը: Ուսն ի վար՝ քաթանե մախաղ:

Ամենքին հայտնի մուրացկան Պեպպոն էր:

Նա սեփական նավակով դուրս էր եկել ողորմություն խնդրելու: Նախորդ օրը Ջոյան նավակողից նրան հարյուր դոլլարանոց թղթադրամ էր նետել: Այսօր Պեպպոն նորից նավակն ուղղեց դեպի «Արիզոնան»: Նա աստվածներից ու մուսաններից սիրված հին Իտալիայի վերջին ռոմանտիկն էր: Այդ ամենն անցել էր անդարձ: Ոչ ոք այլևս չէր արտասվում՝ երջանկալի աչքերով նայելով հազարամյա քարերին: Պատերազմի դաշտերում փտել էին այն նկարիչները, ովքեր, պատահում էր, գնգուն ոսկի էին վճարում Պոմպեյում, Ցեցիլիա Յուկունդուսի տան փլատակների մեջ Պեպպոյին նկարելու համար: Աշխարհը տխուր ու տաղտկալի էր դարձել:

Դանդաղ շարժելով թին, Պեպպոն նավակը քշեց «Արիզոնայի» երկայնությամբ, որի կողերը ջրացույթներից կանաչավուն երանգ էին առել, բարձրացրեց խորշոմապատ, գգուզ հոնքերով, մեղալի նման հոյակապ դեմքն ու ձեռքը վեր պարզեց: Նա գոհաբերություն էր պահանջում: Ջոյան, կռանալով, հարցրեց իտալերեն.

— Պեպպո, գուշակիր, զո՞ւյգ է, թե կենտ:

— Զույգ է, սինյորա:

Ջոյան նրա նավակի մեջ գցեց նոփ-նոր թղթադրամների մի կապուկ:

— Շնորհակալությո՜ւն, գեղանի սինյորա,— ասաց Պեպպոն վեհորեն:

Այլևս դանդաղելու հարկ չկար: Ջոյան արդեն գուշակություն էր արել Պեպպոյի վրա. նավակով մոտեցող մուրացկանը եթե իր հարցին պատասխաներ՝ «զույգ», ամեն ինչ լավ կլիներ:

Բայց և այնպես, նրան վատ նախագագումներ էին տանջում. իսկ եթե հանկարծ «Սպլենդիդ» հյուրանոցում ոստիկանական ծուղակ սարքված լինի՞: Սակայն ականջին հնչում էր տիրական ձայնը. «... Եթե ձեզ համար թանկ է ձեր բարեկամի կյանքը»... Ընտրություն չկար:

Ջոյան իջավ վեցթի նավակի մեջ: Յանսենը նստեց դեկի մոտ, թիերը շարժվեցին թափով, և ընդառաջ սուրաց Սանտա Լյուչիա առափը՝ արտաքին սանդուղքներով, պարաններին փոված սպիտակեղենով ու լաթեղենով տները, զառիթափն ի վեր աստիճաններով նեղլիկ փողոցները, կիսամերկ երեխաները, դռների մոտ կանգնած կանայք, շեկլիկ այծերը, ոստրեի կրպակները հենց ջրի կողքին և գրանիտի վրա փոված ուռկանները:

Նավակը հագիվ էր դիպել առափնյա կանաչ կառանացցերին, երբ աստիճաններով ցած խուժեց գջլոտ ավարաների, մարջան ու ոսկրագարդեր վաճառողների, հյուրանոցային գործակալների մի ամբողջ խառնամբոյ։ Մտրակները թափահարելով գոռում-կանչում էին կառապանները, կիսամերկ փոքրիկ տղաները վնգստալով թավալվում էին ոտքերի տակ՝ մի սուղի խնդրելով օտարերկրացի գեղեցկուհուց։

— «Սպլենդիդ»,— ասաց Ջոյան՝ Յանսենի հետ կառք նստելով։

76

Հյուրանոցի բարապանին Ջոյան հարցրեց՝ գրություն չկա՞րդյոք մադամ Լամոլի անունով։ Նրան ռադիոհեռախոսագիր տվեցին, որի տակ ստորագրություն չկար. «Սպասեք մինչև շաբաթ երեկո»։ Ջոյան թոթվեց ուսերը, սենյակներ պատվիրեց և Յանսենի հետ գնաց քաղաքը դիտելու։ Յանսենն առաջարկեց՝ թանգարան։

Ջոյան ձանձրացող հայացքով արագ անցավ Վերածնության հավերժ քարացած գեղեցկուհիների առջևով. նրանք իրենց ծանրաբեռնում էին չծալվող դիպակով, մազերը չէին կտրում, ըստ երևոյթին ամեն օր չէր, որ վաննա էին ընդունում, և հպարտանում էին այնպիսի գորեղ ուսերով ու ազդերով, որոնցից կամաչեր Փարիզի շուկայի ամենատին առևտրական կինն անգամ։ Ավելի տաղտկալի էր կայսրերի մարմարե գլուխներին, կանաչած բրոնզե դեմքերին նայելը՝ պիտի մնային հողի տակ ու մնային. . . Ծիծաղելի էր Պոմպեյի որմնանկարների մանկամիտ պոռնոգրաֆիան։ Չէ, հին Հռոմն ու Վերածնությունը հոռի ճաշակ են ունեցել։ Նրանց հասու չի եղել ցինիզմի սրությունը։ Բավարարվել են ջուր խառնած գինիով, անշտապ համբուրվել են փաթթած ու առաքինի կանանց հետ, հպարտացել են մկաններով ու քաջությամբ։ Նրանք հարգանքով իրենց ետևից քարշ են տվել ապրած դարերը։ Նրանք չեն իմացել, թե ինչ ասել է ժամում երկու հարյուր կիլոմետր կտրել մրցարշավի մեքենայով։ Կամ ավտոմոբիլների, աերոպլանների, էլեկտրականության, հեռախոսի, ռադիոյի, վերելակների, մոդայական դերձակների և չեկի գրքույկի միջոցով (տասնհինգ թափում չեկով դուք կստանաք այնքան ոսկի, որքան չի արժեցել ամբողջ հին Հռոմը) կյանքի յուրաքանչյուր թափից բոլոր հաճույքները քամել մինչև վերջին կաթիլը։

— Յանսեն,— ասաց Ջոյան (նավապետը գալիս էր կես քայլ ետ մնալով՝ շիփ-շիտակ, պղնձակարմիր, ոտքից գլուխ սպիտակ զգեստի մեջ, կոկիկ ու պատրաստ ամեն հիմարության)։— Յանսեն, մենք իզուր ժամանակ ենք կորցնում, ես ձանձրանում եմ։

Նրանք գնացին ռեստորան։ Մինչ կրեթեին հաջորդ կերակրատեսակը, Ջոյան վեր կացավ, Յանսենի ուսին դրեց հոլանի սիրունիկ ձեռքն ու սկսեց պարել ոչինչ չարտահայտող դեմքով, կոպերը կիսափակ։ Նրա վրա «կատաղի» ուշադրություն էին դարձնում։ Պարը գրգռեց ախորժակն ու ծարավը։ Նավապետի ռունգերը դողում էին, նա ափսեին էր նայում՝ վախենալով մատնել աչքերի փայլը։ Հիմա նա գիտեր, թե ինչպիսիք են լինում միլիարդատերերի սիրուհիները։ Մինչ այդ, պարելիս նրա ձեռքը երբեք չէր զգացել այդքան

քնքուշ, ձիգ, նյարդային մեջք, նրա ռունգերը երբեք չէին ներշնչել մաշկի ու օժանդակի ալյուրիսի բուրմունք:

Հապա ձայնը՝ երգեցիկ ու հեգնուտ. . . Եվ ի՛նչ խելացի է. . . ի՛նչ փառահեղ է. . .

Երբ դուրս եկան ռեստորանից, Յանսենը հարցրեց.

— Ինձ որտե՞ղ կհրամայեիք լինել այս գիշեր, նավի վրա՞, թե հյուրանոցում:

Ջոյան նրան նայեց արագ ու տարօրինակ և իսկույն էլ շուտ տվեց գլուխը, չպատասխանեց:

77

Ջոյան արբել էր գինուց ու պարերից: «Օ-լա-լա, կարծես թե պիտի հաշիվ տամ»: Հյուրանոցի շքամուտքով մտնելիս նա հենվեց Յանսենի քարե թևին: Բարապանը, բանալին հանձնելով, գեշ քմծիծաղեց նեապոլցու թուխ մոուրով: Ջոյան մեկեն լարվեց.

— Որևէ նորություն՞ ւն կա:

— Օ՛, ոչ մի նորություն, սինյորա:

Ջոյան ասաց Յանսենին.

— Գնացեք ծխարան, մի գլանակ ծխեք, եթե չեք ձանձրացել ինձ հետ խոսելուց՝ կզանգեմ. . .

Նա թեթևաքայլ բարձրացավ աստիճանների կարմիր գորգի վրայով: Յանսենը կանգնած մնաց ներքևում: Սանդուղքով թեքվելիս Ջոյան ետ նայեց, քմծիծաղեց: Յանսենը հարբածի նման գնաց ծխարան և նստեց հեռախոսի մոտ: Սկսեց ծխել՝ այդպես էր կարգադրել Ջոյան: Ետ ընկնելով բազկաթոռի մեջ՝ պատկերացրեց.

. . . Ջոյան մտավ իր համարը. . . Հանեց գլխարկը, մահուդե սպիտակ թիկնոցը. . .

Անշտապ, ծուլորեն, դեռահաս աղջկա անվարժ շարժումներով սկսեց հանվել. . .

Շրջագգեստն ընկավ հատակին, նա անցավ վրայով: Կանգնեց հայելու առաջ. . . Խոշոր բիբերով սկսեց դիտել իր արտացոլումը՝ այնքա՛ն գայթակղիչ. . . Այո, այո, նա չի շտապում, կանայք այդպես են. . . Օ՛, նավապետ Յանսենը գիտե սպասել. . . Ջոյայի հեռախոսը գիշերասեղանի վրա է. . . Ուրեմն ինքը նրան կտեսնի անկողնում. . . Ահա Ջոյան կոթնեց արմունկին, ձեռքը մեկնեց դեպի հեռախոսը. . .

Բայց հեռախոսը չզանգեց: Յանսենը փակեց աչքերը, որ անիծյալ ապարատը չտեսնի. . .

Թո՛ւհ, իսկապես, սիրահարված լակոտի պես է պահում իրեն. . . Իսկ եթե հանկարծ Ջոյան միտքը փոխա՞ծ լինի: Յանսենը վեր թռավ տեղից: Նրա առջև կանգնած էր Ռոլինգը: Նավապետի արյունն ուժգին գլուխը խփեց:

— Նավապետ Յանսեն,— ասաց Ռոլինգը ճոճոռն ձայնով,— շնորհակալ եմ ձեզնից մաղամ Լամոլի հանդեպ ցուցաբերած ձեր հոգատարության համար, բայց այդքանը

բավական է այսօր, նա այլևս դրա կարիքը չունի: Առաջարկում եմ ձեզ՝ վերադառնալ ձեր պարտականություններին. . .

— Լսում եմ,— արտասանեց Յանսենը միայն շրթունքներով:

Ռոլինգը խիստ փոխվել էր այդ մեկ ամսվա մեջ՝ դեմքը մթնդել էր, աչքերը փոս էին ընկել, մորուքը սև-շիկակարմրավուն ստևով տարածվել էր այտերի վրա: Նա տաք պիջակով էր, որի գրպանները կրծքի վրա տոգել էին՝ փողով ու չեկի գրքույկներով ճխտված. . . «Ձախով՝ քունքին, աջով՝ շեղակի այտոսկրին, և շունչը կփչի այս դողոշը». . . Նավապետ Յանսենի երկաթե բռնցքները լցվեցին չարությամբ: Զոյան հիմա այստեղ լինեք, նշանացի նայեք նավապետին՝ Ռոլինգից մի տուպրակ ոսկոր կմնար:

— Ես մի ժամից «Արիզոնայի» վրա կլինեմ,— խոժոռվելով, հրամայաբար ասաց Ռոլինգը:

Յանսենը սեղանի վրայից վերցրեց գլխարկը, խոր քաշեց գլխին, դուրս եկավ: Թռավ կառքը: «Ծովա՛փ»: Նրան թվում էր՝ բոլոր անցորդները քմծիծաղում էին՝ նայելով իրեն. «Հը, կերա՛ր». . . Յանսենը կառապանի ձեռքը մի բուռ մանր դրամ խոթեց ու նետվեց նավակի մեջ. «Քշե՛ք, շան զավակներ»: Նավասանդուղքով վեր վազելով, գոռաց օգնականի վրա. «Տախտակամածն ախո՛ռ եք սարքել». . . Բանալիով կողպեց իր խցիկի դուռը և, առանց գլխարկը հանելու, ընկավ մահճակալին: Կամացուկ մոնչում էր միայն:

Ուղիղ մեկ ժամից լսվեց հերթապահի կանչը, և թույլ մի ձայն պատասխանեց նրան ջրերի վրայից: Ճոճոաց նավասանդուղքը: Նավապետի օգնականը գոչեց գվարթ, զրնգուն.

— Բոլորին վե՛ր կանչել:

Եկել էր նավի տերը: Ինքնասիրության մնացորդները կարելի էր փրկել միայն Ռոլինգին հանդիպելով այնպես, իբր ոչ մի բան չէր պատահել ափին: Յանսենը կամրջակի վրա ելավ արժանապատվորեն ու հանգիստ: Ռոլինգը բարձրացավ նրա մոտ, գեկույց ընդունեց նավի հիանալի վիճակի մասին և սեղմեց նրա ձեռքը: Պաշտոնական մասն ավարտված էր: Ռոլինգը սիգար վառեց ու սկսեց ծխել՝ փոքրամարմին, ցամաքաբնակ, մուգ գույնի տաք պիջակով, որ ստվեր էր գցում «Արիզոնայի» նրբագեղության և նեապոլյան երկնքի վրա:

Արդեն կեսգիշեր էր: Կայմերի և առագաստափայտերի միջև առկայծում էին համաստեղությունները: Քաղաքի ու նավերի լույսերն անդրադառնում էին ծովածոցի բազալտի պես սև ջրերում: Ոռնաց ու մարեց բութսիրային փոքրիկ շոգենավի շշակը: Հեռվում յուրափայլ-հրագույն սյուներ օրորվեցին:

Ռոլինգն ասես ամբողջովին տարված էր սիգարով՝ հոտոտում էր, ծխի քուլաներ բաց թողնում նավապետի կողմը: Յանսենը, ձեռքերը կախ գցած, պաշտոնական կեցվածքով կանգնած էր նրա դեմ:

— Մադամ Լամուլը ցանկություն հայտնեց մնալ ափին,— ասաց Ռոլինգը,— քմահաճույք է, բայց մենք՝ ամերիկացիներս, միշտ հարգում ենք կնոջ կամքը, եթե դա նույնիսկ բացահայտ խենթություն է:

Նավապետն ստիպված էր խոնարհել գլուխը , համաձայնել նավի տիրոջ հետ: Ռոլինգը շրթունքներին տարավ ձախ ձեռքը, ծծեց ափի վերին կողմի մաշկը:

— Ես նավի վրա կմնամ մինչև առավոտ, գուցե և վաղն ամբողջ օրը. . . Իմ այստեղ մնալը թող հանկարծ այնպես՝ ձախ ու ծուռ չմեկնաբանվի. . . (Ափի մաշկը ծծելուց հետո նա ձեռքը մոտեցրեց խցիկի բաց դռնից ներս ընկնող լույսին): Է՛ , այդպես ուրեմն. . . ձախ ու ծուռ. . . (Յանսենը հիմա նրա ձեռքին էր նայում. վրան եղունգների հետքեր կային): Բավարարում եմ ձեր հետաքրքրասիրությունը. ես նավի վրա սպասում եմ մեկին: Բայց նա չի սպասում, թե ինձ կտեսնի այստեղ: Նա ամեն բոլոր կարող է հայտնվել: Կարգադրեք անմիջապես տեղեկացնել ինձ, երբ նավ կբարձրանա: Բարի գիշեր:

Յանսենի գլխում ամեն ինչ խառնվել էր իրար: Նա աշխատում էր որևէ բան հասկանալ. . . Մադամ Լամուլը մնաց ափին: Ինչո՞ւ: Քմահաճույք. . . Թե՞ սպասում է իրեն՝ Յանսենին: Չէ, հապա Ռոլինգի ձեռքի ճանկովածքնե՞րը. . . Մի բան պատահել է. . . Գուցե հիմա նա ընկած է մահճակալին՝ կտրած կոկորդով. . . Կամ ջրի տակ է՝ պարկի մեջ. . . Միլիարդատերերը չեն քաշվում նման բաներից:

Ընդհանուր նավասենյակում ընթրիքի ժամանակ Յանսենը պահանջեց մի բաժակ վիսկի՝ առաց սողայաջրի, մի կերպ ուղեղը թարմացնելու համար: Նավապետի օգնականը պատմեց լրագրային սենսացիայի՝ Անիլինային ընկերության գերմանական գործարաններում տեղի ունեցած ահավոր պայթյունի, մոտակա քաղաքի կործանման և ավելի քան երկու հազար մարդու բնաջնջման մասին:

Նավապետի օգնականն ասաց. . .

— Մեր նավատիրոջ բախտը շան պես բերում է: Անիլինի գործարանների ոչնչացումից նա կշահի այնքան, որ Գերմանիան կառնի ոտով գլխով, Հոհենցոլերնբերգը ու սոցիալ-դեմոկրատներով: Խմում եմ մեր նավատիրոջ կենացը:

Յանսենը լրագրերն իր խցիկը տարավ: Ուշադիր կարդաց պայթյունի նկարագրությունը և տարբեր, մեկը մյուսից անհեթեթ ենթադրությունները պատճառների մասին: Ամեն տեղ աչքի էր զարնում Ռոլինգի անունը: Նորաձևությունների բաժնում ասվում էր, որ գալիք սեզոնում մոդայում կլինեն այտերը ծածկող մորուքն ու բարձր չոր կոտեղովը՝ լայնեզր փափուկ գլխարկի փոխարեն: «Էկզելսիորում», առաջին էջում «Արիզոնայի» լուսանկարն էր և ձվածիր շրջանակի մեջ՝ մադամ Լամուլի հմայիչ գլուխը: Նայելով նրան՝ Յանսենը կորցրեց հոգու արիությունը: Ներքին տագնապն աճում էր ու աճում:

Գիշերվա ժամը երկուսին նա ելավ խցիկից և վերին տախտակամածում, թիկնաթոռի մեջ տեսավ Ռոլինգին: Յանսենը ետ եկավ խցիկ: Արագ հանեց համազգեստը,

մերկ մարմնի վրա հագավ նրբագույն բրդե կտորից կարված թեթև կոստյումը, կոշիկները, դրեց գլխարկն ու դրամապանակը խոթեց ռետինե քսակի մեջ, կապեց: Ժամացույցը զարկեց երեքը: Ռոլինգը դեռ նստած էր թիկնաթոռում: Չորսին էլ դեռ նստած էր նույն տեղը, բայց նրա ուրվապատկերը, ուսերի մեջ քաշված գլխով, թվում էր անկենդան քնել էր: Մի բոլորից Յանսենը խարսխաշղթայով անաղմուկ իջավ ջուրն ու լողաց դեպի ափ:

— Մաղամ Ձոյա, զուր նեղություն մի տվեք ձեզ, հեռախոսն ու զանգը կտրված անջատված են:

Ձոյան նորից նստեց անկողնու եզրին: Նրա շուրթերը ցնցվում էին չար քմծիծաղից: Ստաս Տիկլինսկին փովել էր սենյակի մեջտեղում դրված թիկնաթոռում, ոլորում էր բեղերը՝ աչքն իր լաքած կիսակոշիկներին: Ծիսել, այնուամենայնիվ, չէր համարձակվում. Ձոյան կտրականապես արգելել էր, իսկ Ռոլինգը խստորեն կարգադրել էր քաղաքավարի լինել դամայի հետ:

Տիկլինսկին փորձեց պատմել Վարշավայում ու Փարիզում ունեցած իր սիրային արկածներից, բայց Ձոյան այնպիսի արհամարհանքով նայեց նրա աչքերի մեջ, որ լեզուն չորացավ: Ստիպված էր լռել: Առավոտյան հինգի մոտ էր արդեն: Ազատվելու, խաբելու, գայթակղելու կանացի բոլոր փորձերն ի դերն անցան:

— Միևնույն է,— ասաց Ձոյան,— ինչ կերպ էլ լինի՝ ես ոստիկանությանն իմաց կտամ:

— Հյուրանոցի սպասավորուհին կաշառված է խիստ մեծ գումարով:

— Կջարդեմ պատուհանի ապակին ու կգոռամ, հենց որ փողոցում շատ մարդ լինի:

— Դա նույնպես նախատեսված է: Եվ նույնիսկ բժիշկ է վարձված, որ հաստատի ձեր նյարդային նոպաները: Դուք, մաղամ, այսպես ասած, արտաքին աշխարհի աչքում այնպիսի կին եք, որ փորձել է խաբել ամուսնուն: Դուք

օրենքից դուրս եք: Ոչ ոք չի օգնի և չի հավատա: Այնպես որ, նստեք հանգիստ:

Ձոյան ճթճթացրեց մատներն ու ասաց ռուսերեն:

— Սրիկա՛: Քնձո՛տ լեհուկ: Սոդո՛ւն: Վայրենի՛:

Տիկլինսկու այտերը փքվեցին, բեղերը կանգնեցին բիզ-բիզ: Բայց չէր կարող հայիոյանքին պատասխանել հայիոյանքով, հրամայված չէր: Մոթմոթաց.

— Է՛, գիտենք, գիտենք, կանայք սկսում են հայիոյել, հենց որ տեսնում են՝ իրենց գովաբանված գեղեցկությունը չի ազդում դիմացինի վրա: Ես խղճում եմ ձեզ, մաղամ: Բայց մի ամբողջ օր, գուցեն՝ երկու, ստիպված ենք այստեղ նստել տետ-ա-տետ²²: Ավելի լավ է պառկեք, հանգստացնեք ձեր նյարդերը. . . Բայ-բայ, մաղամ:

Ի զարմանս նրա, Ձոյան այս անգամ ենթարկվեց: Ոտքերից գցեց կոշիկները, պառկեց, գլուխը դրեց բարձին, փակեց աչքերը:

²² Դեմ առ դեմ — ֆրանսերեն (ծ. թ.):

Արտևանունքների արանքով նա տեսնում էր Տիկլինսկու պարարտ, գայրալի, ուշադիր իրեն հետևող դեմքը: Ձոյան հորանջեց մեկ-երկու անգամ, ձեռքը դրեց այտի տակ:

— Հոգնել եմ, ինչ լինելու է՝ լինի,— ասաց կամացուկ ու նորից հորանջեց:

Տիկլինսկին ավելի հարմար տեղավորվեց թիկնաթոռի մեջ: Ձոյան շնչում էր համաչափ: Որոշ ժամանակից Տիկլինսկին սկսեց տրորել աչքերը: Ելավ տեղից, ետուառաջ արեց, հենվեց դռան կողափայտին: Երևում է՝ որոշել էր արթուն մնալ կանգնած:

Տիկլինսկին անխելք մարդ էր: Ձոյան նրա բերանից դուրս էր քաշել այն ամենը, ինչ պետք էր իրեն, և հիմա սպասում էր, թե երբ կքնի նա: Տիկլինսկին մի անգամ էլ զննեց դռան փակն ու ետ եկավ, փլվեց թիկնաթոռի մեջ:

Մի բռնից կախ ընկավ նրա մսեղ կզակը: Այնժամ Ձոյան ցած սահեց անկողնուց: Արագ շարժումով նրա ժիլետի գրպանից դուրս քաշեց բանալին: Վերցրեց կոշիկները: Բանալին մտցրեց անցքը. պիրկ փականքը ճոնչաց մեկեն:

Տիկլինսկին, ասես մղձավանջի մեջ, ճչաց՝ «Ո՞վ է, ի՞նչ է»... Պոկվեց թիկնաթոռից: Ձոյան քաշեց, լայն բացեց դուռը: Բայց Տիկլինսկին ճանկեց ուսերից: Ձոյան իսկույն ատամները խրեց նրա ձեռքի մեջ՝ բավականությամբ կծոտելով մաշկը:

— Շա՛ն քած, պոռնի՛կ,— ոռնաց Տիկլինսկին լեհերեն: Ծնկով զարկեց Ձոյայի մեջքին: Ցած տապալեց: Ոտքով հրելով նրան սենյակ, ջանում էր դուռը փակել: Բայց խանգարում էր ինչ-որ բան: Ձոյան տեսավ, թե ինչպես կարմրատակեց նրա վիզը:

— Ո՞վ է, ո՞վ է այդտեղ,— հարցրեց նա խռպոտ՝ ուսով ընկնելով դռան վրա:

Բայց նրա ոտնաթաթերը շարունակում էին սահել պարկետի վրայով. դուռը դանդաղ բացվում էր: Տիկլինսկին շտապ ետևի գրպանից դուրս քաշեց ատրճանակը, բայց հանկարծ ինքը սենյակի մեջտեղը թռավ:

Դռան մեջ կանգնած էր նավապետ Յանսենը: Թաց հագուստը կիպ կպել էր մկանուտ մարմնին: Մի վայրկյան նայեց Տիկլինսկու աչքերի մեջ: Սրընթաց, ասես ընկնելով, նետվեց առաջ: Ռոլինգի համար նախատեսված հարվածները բաժին հասան լեհին, կրկնակի հարված— մարմնի ծանրությունն իր վրա առած ձգված ձախով՝ գոտկատեղին, և, ուսի ողջ թափառքով, աջով ներքևից՝ ծնոտին: Տիկլինսկին անծպտուն ետ փռվեց գորգի վրա: Դեմքը ջախջախված էր ու արնաշաղախ:

Երրորդ շարժումով Յանսենը դարձավ մադամ Լամոլի կողմը: Նրա բոլոր մկանները պարում էին:

— Վերջ, մադամ Լամոլ:

— Յանսեն, հնարավորին չափ շուտ նավ հասնենք:

— Լսում եմ, նավ հասնել:

Զոյան, ինչպես մի քանի ժամ առաջ ռեստորանում, ձեռքը գցեց նրա վզովը: Բերանը համարյա կիպ մոտեցրեց նրա շրթունքներին՝ առանց համբուրելու.

— Պայքարն սկսվել է միայն, Յանսեն: Ամենավտանգավորն առջևում է:

— Լսում եմ, ամենավտանգավորն առջևում է:

79

— Քշի՛ր, կառապան, քշիր՝ ինչքան ուժ ու տեղ կա. . . Ես լսում եմ ձեզ, մաղամ Լամոլ. . . Ուրեմն. . . Մինչ ես սպասում էի ծխարանում. . .

— Բարձրացա համարս: Հանեցի գլխարկս ու թիկնոցս. . .

— Գիտեմ:

— Որտեղի՞ց:

Յանսենի ձեռքը դողում էր նրա մեջքին: Զոյան պատասխանեց փաղաքուշ շարժումով:

— Ես չնկատեցի, որ հարևան համարի դուռը ծածկող պահարանը մի կողմ է քաշված: Չէի հասցրել մոտենալ հայելուն, երբ բացվեց այդ դուռը, և իմ առջև հայտնվեց Ռոլինգը. . . Բայց ես գիտեի, չէ՞ որ դեռ երեկ նա Փարիզում էր: Գիտեի, որ նա սարսափելի վախենում է օդով ճանապարհ գնալուց. . . Բայց եթե նա այստեղ է, ուրեմն դա իսկապես կյանքի ու մահու հարց է նրա համար. . . Հիմա եմ ես հասկանում նրա մտադրությունը. . . Բայց այն ժամանակ ուղղակի կատաղեցի: Ի՛նչ բան է դա՝ խաբում է, ծուղակ սարքում ինձ համար. . . Ես նրան սատանան գիտի թե ինչեր ասի. . . Նա փակեց ականջներն ու դուրս գնաց. . .

— Իջավ ծխարան ու ինձ ուղարկեց նավ. . .

— Բանն էլ հենց դա է. . . Ի՛նչ ապուշն եմ ես. . . Հապա բոլոր այդ պարերը, գինին, հիմարությունները. . . Այո՛, այո՛, սիրելի բարեկամս, եթե ուզում ես պայքարել՝ պիտի վերջ տաս հիմարություններին. . . Երկու-երեք բռնակցից նա վերադարձավ: Ասում եմ՝ արի բացատրվենք. . . Բայց նա այնպիսի լկտի տոնով, որով երբեք չէր խոսել ինձ հետ, թե՛ «Ես բացատրելու ոչինչ չունեմ, դուք կնստեք այս սենյակում մինչև կազատեմ»... Էլ չհամբերեցի, սկսեցի ապտակել նրան. . .

— Դուք իսկական կին եք,— ասաց Յանսենը հիացմունքով:

— Է, բարեկամս, դա իմ երկրորդ հիմարությունն էր: Բայց ի՛նչ վախկոտն է. . . Չորս ապտակ կերավ. . . Կանգնել ու շրթունքներն էր դողդողացնում. . . Միայն փորձում էր բռնել ձեռքս, բայց դա թանկ նստեց նրա վրա: Եվ, վերջապես, երրորդ հիմարությունը՝ գոռոցս դրի. . .

— Օ՛, սրիկա, սրիկա. . .

— Սպասեք, Յանսեն. . . Ռոլինգն իդիոսինկրազիա²³ ունի արցունքների նկատմամբ, նրան խեղդում են արցունքները՝ ջղաձգության հասցնելու աստիճան. . . Նա կգերադասեր էլի մի քառասուն ապտակ ստանալ. . . Այդ ժամանակ կանչեց լեհին, որ դռան ետևում էր։ Պայմանավորված էին ամեն ինչում։ Լեհը նստեց թիկնաթոռին։ Ռոլինգն ինձ ասաց. «Որպես ծայրահեղ միջոցառում՝ սրան հրամայված է կրակել»։ Ու գնաց։ Ես անցա լեհին։ Մի ժամից արդեն ինձ համար ամենայն մանրամասնությամբ պարզ էր Ռոլինգի դավաճանական պլանը։ Յանսեն, սիրելիս, հարցն իմ երջանկությանն է վերաբերում. . . Եթե դուք ինձ չօգնեք՝ ամեն ինչ կորած է. . . Քշե՛ք, քշեք արագ. . .

Կառքը սլացավ առափնյա փողոցով, որ թափուր էր այդ ժամին՝ լուսաբացից առաջ, և կանգ առավ գրանիտե սանդուղքի մոտ, որի ներքևը, սև-յուղափայլ ջրում մեղմ ճոնչում էին մի քանի նավակներ։

Քիչ անց Յանսենը, ձեռքերի վրա առած թանկագին մադամ Լամոլին, նավախելից զգված պարանասանդուղքով անլսելի բարձրանում էր «Արիզոնայի» տախտակամածը։

80

Ռոլինգն արթնացավ վաղորդյան պառից։ Տախտակամածը թաց էր։ Դժգունել էին կայմերի լույսերը։ Ծովածոցն ու քաղաքը դեռ ստվերի մեջ էին, սակայն ծուխը Վեգովի կատարին վարդագունել էր արդեն։

Ռոլինգն ուշադիր դիտեց ազդանշանային լույսերը, նավերի ուրվապատկերները։ Մոտեցավ հերթապահին, կանգնեց նրա մոտ։ Փնչացրեց քթով։ Բարձրացավ նավապետի կամրջակի վրա։ Նույն պահին իր խցիկից ելավ Յանսենը՝ թարմ, լվացված-մաքրված, կոկիկ հագնված։ Բարի լույս մաղթեց։ Ռոլինգը փնչացրեց քթով՝ փոքր-ինչ ավելի քաղաքավարի, քան հերթապահին պատասխանելիս։ Հետո նա երկար լռում էր՝ ոլորելով պիջակի կոճակը։ Վատ սովորույթ էր դա, որից ժամանակին նրան ետ էր կանգնեցրել Ջոյան։ Բայց հիմա նրա համար միևնույն էր ամեն ինչ։ Բացի այդ, հավանաբար, եկող սեզոնում Փարիզում մոդա կլինի կոճակ ոլորելը։ Դերձակները նույնիսկ հատուկ կոճակներ կհնարեն ոլորելու համար։

Նա հարցրեց ընդհատուն ձայնով.

— Ջրահեղձները դուրս գալի՞ս են ջրի երես։

— Որ վրաները ծանրություն կապված չլինի՝ դուրս կգան,— պատասխանեց Յանսենը հանգիստ։

— Իմ հարցն այն է, որ եթե ծովում մարդը խեղդվեց, ուրեմն խեղդվեց ու վե՞րջ։

²³ Հիվանդագին գերզգայնություն, հակում (ծ. թ.):

— Պատահում է, ասենք, խեղդվում են մի անգգույշ շարժումից, կամ ալիքն է քշում տանում, կամ ուրիշ որևէ պատահականությունից՝ այս ամենը վերաբերում է խեղդվողների տարակարգին: Իշխանությունները սովորաբար չեն խառնվում դրան: Ռոլինգը ցնցեց ուսը:

— Այդքանը կուզեի իմանալ ջրահեղձների մասին: Ես գնում եմ իմ սենյակը: Եթե նավակ մոտենա, կրկնում եմ, հայտնեք, որ ես նավի վրա եմ: Ընդունեք՝ եկողին ու գեկուցեք ինձ:

Գնաց: Յանսենը վերադարձավ իր խցիկը, ուր փոքրիկ, կապույտ վարագույրների ետևում, նավապետի մահճակալին քնած էր Զոյան:

81

Ժամը իննին «Արիզոնային» մոտեցավ մի նավակ: Մեջն աշխույժ-ծիծաղկոտ գջլոտի մեկն էր, որ թիերը բարձրացնելով, կանչեց.

— Ալլո... «Արիզոնա» զբոսանա՞վն է:

— Ասենք թե հա,— պատասխանեց դանիացի նավաստին՝ կռանալով նավակողի ելուստի վրայով:

— Ձեր նավում Ռոլինգ անունով մարդ կա՞ :

— Ասենք թե:

Գջլոտը ժպտաց՝ երևան հանելով հոյակապ ատամները.

— Բռնի՛ր:

Նա ճարպկորեն նամակ նետեց տախտակամած, նավաստին որսաց օդում, գջլոտը չպպացրեց լեզվով.

— Նավագ, նավագ, աչքերիդ՝ ավագ, մի հատ սիգար տա՛ն:

Եվ մինչ դանիացին մտածում էր, թե վերնից ինչ տա նրա գլխին, գջլոտն արդեն հեռանում էր և, պար գալով նավակի մեջ ու ծամածովելով նման՝ տաք առավոտին ներսը խլրտող կյանքի անգուսպ բերկրանքից, սկսեց երգել կոկորդով մեկ:

Նավաստին նամակը տարավ նավապետին: (Այդպես էր հրամայված): Յանսենը մի կողմ քաշեց վարագույրը, թեքվեց քնած Զոյայի վրա: Սա բացեց աչքերը, որ դեռ լի էին քնով:

— Նա այստե՞ղ է:

Յանսենը նրան տվեց նամակը: Զոյան կարդաց.

«Ես չարաչար վիրավոր եմ: Եղեք գրասիրտ: Ես առյուծի պես մաքառեցի հանուն ձեր շահերի, բայց կատարվեց անհնարինը՝ մաղամ Ձոյան ազատության մեջ է: Ընկնում եմ ձեր»... .

Առանց մինչև վերջ կարդալու, Ձոյան պատառոտեց նամակը:

— Հիմա հանգիստ կարող ենք նրան սպասել: (Ձոյան նայեց Յանսենին, ձեռքը մեկնեց նրան): Յանսեն, սիրելիս, հարկավոր է, որ մենք պայմանավորվենք իրար հետ: Դուք ինձ դուր եք գալիս: Դուք պետք եք ինձ: Ուրեմն պիտի կատարվի անխուսափելին... .

Նա կարճ հառաչեց.

— Ես զգում եմ, որ շատ դժվար կլինի ձեզ հետ: Սիրելի բարեկամս, այդ բոլորը՝ սեր, խանդ, հավատարմություն, ավելորդ են կյանքում... . Ես ընդունում եմ տենչանքը: Դա տարերք է: Ես նույնքան ազատ կարող եմ տրվել, որքան դուք՝ վերցնել, հիշեք սա, Յանսեն: Պայման դնենք՝ կամ ես կկործանվեմ, կամ կիշխեմ աշխարհի վրա: (Յանսենի շրթունքները սեղմվեցին. Ձոյային դուր էր գալիս այդ շարժումը): Դուք իմ կամքի գործիքը կլինեք: Մոռացեք հիմա, որ կին եմ ես: Ես ֆանտաստ եմ: Ես ավանտյուրիստ եմ, հասկանո՞ւմ եք դա: Ես ուզում եմ, որ իմը լինի ամեն ինչ: (Նա ձեռքերով շրջան գծեց շուրջը): Եվ այն մարդը, միա՛կը, որ կարող է այդ ամենն ինձ տալ, հիմա ուր որ է պետք է հայտնվի «Արիզոնայի» վրա: Ես սպասում եմ նրան, Ռոլինգն էլ է սպասում... .

Յանսենը բարձրացրեց մատը, ետ նայեց: Ձոյան քաշեց ծածկեց վարագույրները: Յանսենը ելավ կամրջակի վրա: Այնտեղ, բազրիքից կառչած, կանգնել էր Ռոլինգը: Նրա դեմքը՝ պինդ հույս տված ծուռ բերանով, աղավաղվել էր չարությունից: Անքթիթ հայացքը ծովածոցի դեռևս մշուշապատ հեռուներին էր:

— Ահա նա,— դժվարությամբ արտասանեց Ռոլինգը՝ ձեռքը պարզելով, և նրա մատը կեռի պես կախվեց լազուր ծովի վրա,— ահա այն նավակում է:

Եվ նա արագորեն, ահ գցելով նավաստիների մեջ, ծովախեցգետնի պես ծուռոտն, սանդուղքով ցած վազեց նավապետի կամրջակից և թաքնվեց ներքևի իր սենյակում: Այնտեղից հեռախոսով Յանսենին հիշեցրեց քիչ առաջվա իր հրամանը՝ նավ առնել վեցրթի նավակով մոտեցող մարդուն:

Երբեք չէր պատահել, որ Ռոլինգը կտրեր պիջակի կոճակը: Բայց հիմա երեք կոճակն էլ պոկեց ոլորելով: Նա կանգնած էր պերճաշուք, հատակին Շիրազի գորգեր փռած, թանկարժեք փայտով հարդարված նավասենյակում և նայում էր պատի ժամացույցին:

Կոճակները պոկելուց հետո սկսեց եղունգները կրծոտել: Սարսափելի արագությամբ նա վերադարձավ նախնական վայրի վիճակին: Նրա ականջին հասան հերթապահի կանչն ու Գարինի պատասխանը՝ նավակից: Այդ ձայնից քրտնեցին նրա ձեռքերը:

Ծանր նավակը զարկվեց նավակողին: Հնչեց նավագների միահամուռ հայհոյանքը: Ճոճոաց նավասանդուղքը, ոտքերի թփթփոց լսվեց: «Առ, բարձրացրու. . . Կամաց. . .

Եղավ... Ո՞ւր տանենք»,— հիպերբոլիդների արկղերն էին բառնում: Հետո լռություն տիրեց:

Գարինը ծուղակն էր ընկել: Վերջապե՛ս: Ռոլինգը սառը խոնավ մատներով բռնեց քիթն ու ֆշշոցի, հազի պես հնչյուններ արձակեց: Նրան ճանաչող մարդիկ պնդում էին, թե նա կյանքում երբեք չի ծիծաղել: Ճիշտ չէ: Ռոլինգը սիրում էր ծիծաղել, բայց առանց վկաների, մենակ՝ հաջողությունից հետո, և հենց այսպես՝ անձայն:

Հետո հեռախոսով կանչեց Յանսենին.

— Ընդունեցի՞ր:

— Այո:

— Տարեք նրան ներքևի խցիկն ու դուռը փակեք բանալիով: Աշխատեք այդ բոլորն անել մաքուր, անաղմուկ:

— Լսում եմ,— պատասխանեց Յանսենը կայտառ: Մի տեսակ չափից դուրս կայտառ, որ դուր չեկավ Ռոլինգին:

— Հելլո՞, Յանսեն:

— Այո:

— Մի ժամից նավը բաց ծովում պիտի լինի:

— Լսում եմ:

Նավի վրա վազվզուք սկսվեց: Դորդաց խարսխի շղթան: Գործի ընկան շարժիչները: Լուսանցույցների ետևում հոսեցին կանաչավուն ջրի շիթերը: Սկսեց պտտվել ափը: Թաց քամի ներխուժեց նավասենյակ: Եվ արագության բերկրալի զգացումով համակվեց «Արիզոնայի» ամբողջ բարեկազմ մարմինը:

— Ինչ խոսք,— Ռոլինգը հասկանում էր, որ մեծ հիմարություն է անում: Բայց էլ չկար նախկին Ռոլինգը՝ սառնարյուն խաղացողը, աննկուն գոմշացույլը, կիրակնօրյա քարոզների մշտական հաճախորդը: Նա հիմա այսպես կամ այնպես էր շարժվում ոչ այն պատճառով, որ շահեկան էր դա, այլ որովհետև անքուն գիշերների տառապանքը, ատելությունը Գարինի հանդեպ, խանդը ելք էին փնտրում՝ ոտնատակ տալ Գարինին ու վերադարձնել Ջոյային:

Նույնիսկ անհավատալի հաջողությունը՝ Անիլինային ընկերության գործարանների կործանումը, անցավ հանց երազում: Ռոլինգը չհետաքրքրվեց անգամ, թե ողջ աշխարհի բորսաները քսանիննին քանի հարյուր միլիոն դոլլար ավելացրին իր հաշվի մեջ:

Այդ օրը նա Գարինին սպասում էր Փարիզում, ինչպես պայմանավորվել էին: Գարինը չէկավ: Ռոլինգը կանխատեսել էր այդ բանը և երեսունին անբավականով իրեն գցեց Նեապոլ:

Հիմա Ջոյան հանված էր խաղից: Իր և Գարինի միջև ոչ ոք չկար: Դատաստանի ծրագիրը մշակված էր ամենայն մանրամասնությամբ: Ռոլինգը սիգար վառեց, սկսեց ծխել: Նա դիտմամբ փոքր-ինչ դանդաղում էր: Նավասենյակից դուրս եկավ միջանցք: Բացեց վարի տախտակամած տանող դուռը: Այնտեղ էին սարքերի արկղերը: Դրանց վրա նստած երկու նավաստիները ոտքի թռան: Ռոլինգը նրանց ուղարկեց նավակազմի ընդհանուր սենյակը:

Վարի տախտակամածի դուռը փակելով, նա անշտապ գնաց դեպի հանդիպակաց դուռը՝ նավապետի խցիկը: Ձեռքը բռնակին տանելիս նկատեց, որ սիգարի մոխիրը պոկվեց ընկավ: Ռոլինգը ժպտաց ինքնագոհ, մտքերը պարզ էին, վաղուց նա այդպիսի բավականություն չէր զգացել:

Լայն բացեց դուռը: Խցիկում, վերևի լույսի կափույրի տակ նստած էին Ջոյան, Գարինն ու Շելզան և նայում էին ներս մտնողին: Ռոլինգը ետ-ետ գնաց միջանցք: Զգաց, որ շունչը կտրվում է, ուղեղն ասես սկսեցին խառնել գդալով: Քիթը քրտնեց: Եվ, որ արդեն ամենասարսափելին էր, ժպտում էր խղճալիորեն ու հիմարավարի, ճիշտ և ճիշտ հաշվապահական մատյանում թվեր ջնջելիս բռնված ծառայողի պես (քսանհինգ տարի առաջ նրան պատահել էր մի այդպիսի բան):

— Բարի օր, Ռոլինգ,— ասաց Գարինը ոտքի ելնելով,— ահա և ես, բարեկամս:

83

Կատարվեց ամենաահավորը՝ Ռոլինգն ընկավ ծիծաղելի դրության մեջ:

Ի՞նչ կարելի է անել: Կրճտացնե՞լ ատամները, գազազե՞լ, կրակե՞լ: Ավելի վատ կլիներ, ավելի հիմար. . . Պարզ

է, նավապետ Յանսենը դավաճանել է նրան: Անձնակազմը վստահելի չէ. . . Նավը բաց ծովում է: Կամքի ուժով (նրա ներսում նույնիսկ ինչ-որ բան ճոթճոթաց) Ռոլինգը երեսից վանեց անիծյալ ժպիտը:

— Ա-ա՛,— նա բարձրացրեց ձեռքն ու թափահարեց ի նշան ողջույնի:— Ա՛, Գարին. . . Ուզեցիք մի քիչ օղափոխվել, հա՞: Խնդրե՛մ, ուրախ եմ. . . Կզվարճանանք. . .

Ջոյան ասաց կտրուկ.

— Դուք վատ դերասան եք, Ռոլինգ: Վե՛րջ տվեք խեղկատակություններին: Ներս եկեք ու նստեք: Այստեղ բոլորը մերոնք են՝ մահացու թշնամիներ: Ինքներդ եք մեղավոր, որ ձեզ

համար այսպիսի ուրախ շրջապատ ստեղծեցիք Միջերկրական ծովում զբոսնելու համար:

Ռոլինգը նրան նայեց սառած աչքերով.

— Մեծ գործերում, մադամ Լամոլ, չկա անձնական թշնամություն կամ բարեկամություն:

Եվ նա նստեց սեղանի մոտ այնպես, ինչպես արքայական գահին կբազմեր՝ Ջոյայի ու Գարինի միջև: Ձեռքը դրեց սեղանին: Մի բույե լռություն տիրեց: Հետո ասաց .

— Լավ, ես տանուլ եմ տվել խաղը: Ինչքա՞ն պիտի վճարեմ:

Գարինը պատասխանեց աչքերը շողշողացնելով, ժպիտով, որ ասես պատրաստ էր ամենաբարեսիրտ ծիծաղի փոխվել.

— Ուղիղ կեսը, իմ հին բարեկամ, կե՛սք, ինչպես պայմանավորվել ենք Ֆոնտեներլոյում: Ահա և վկան,— նա մռայլադեմ, մորուքը թափ տվեց Շելզայի կողմը, որը եղունգներով թմբկահարում էր սեղանին:— Ձեր հաշվապահական մատյանների մեջ քիթս չեմ խոթի: Բայց աչքաչափով՝ մոտ մեկ միլիարդ դոլլար, իհարկե, վերջնահաշվով: Ձեզ համար այդ վիրահատությունն առանց ցավի կանցնի: Ախր դուք սարի չափ փող դիզեցիք Եվրոպայում:

— Դժվար կլինի միանգամից մեկ միլիարդ վճարել,— այսօր պատասխանեց Ռոլինգը:— Կմտածեմ: Լավ: Հենց այսօր կմեկնեմ Փարիզ: Հուսով եմ, որ ուրբաթ օրը, ասենք, Մարսելում, կկարողանամ վճարել այդ գումարի մեծ մասը. . .

— Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ,— ասաց Գարինը,— բայց բանն այն է, բարեկամս, որ դուք ազատություն կստանաք միայն վճարելուց հետո:

Շելզան արագ նայեց նրան, լուռ մնաց: Ռոլինգը դեմքը կնճռոտեց, ինչպես հիմար անտակտությունից.

— Ես այնպե՞ս պետք է հասկանամ, որ դուք մտադիր եք ինձ պահել այս նավում:

— Այո:

— Հիշեցնեմ, որ ես, իբրև Միացյալ Նահանգների քաղաքացի, անձեռնմխելի եմ: Իմ ազատությունն ու իմ շահերը կպաշտպանի Ամերիկայի ռազմական ամբողջ նավատորմիդը:

— Ավելի՛ լավ,— ճչաց Ջոյան ցասկոտ ու կոքոտ:— Ինչքան շուտ՝ այնքան լավ. . .

Նա ելավ տեղից, պարզեց ձեռքերը, սեղմեց բռունցքներն այնպես, որ հողերը սպիտակեցին:

— Թող ձեր ամբողջ նավատորմիդը գա մեր դեմ, թող ամբողջ աշխա՛րհը ելնի մեր դեմ: Ավելի՛ լավ:

Նրա շրջագգեստի կարճ փեշը վեր թռավ, բացվեց պոռթկուն շարժումից: Զոյայի ծովային սպիտակ ոսկեկոճակ կուրտկան, տղայավարի կտրած մազերով փոքրիկ գլուխն ու փոքրիկ բռունցքները, որոնց մեջ նա պատրաստվում էր ճգմել աշխարհի բախտը, հուզումից մթազնած մողոշիկ աչքերը, խռովված դեմքը,— այս ամենը թե զվարճալի էր և թե ահավոր:

— Երևի ձեզ վատ լսեցի, տիկին,— Ռոլինգն ամբողջ մարմնով շուռ եկավ նրա կողմը,— դուք պատրաստվում եք կռիվ մղել Միացյալ Նահանգների ռազմական նավատորմիդի դեմ: Այդպե՞ս բարեհաճեցիք արտահայտվել:

Շելգան դադարեց եղունգներով թմբկահարելուց: Այդ վերջին ամսվա ընթացքում առաջին անգամ տրամադրությունը բացվեց: Նա նույնիսկ մեկնեց ոտքերն ու ետ փլվեց, ինչպես թատրոնում:

Զոյան նայեց Գարինին. նրա հայացքը մթազնում էր ավելի ու ավելի:

— Ես ասացի, Պյոտր Պետրովիչ. . . հիմա խոսքը ձերն է. . . Գարինը ձեռքերը դրեց գրպաները, ձգվեց, բարձրացավ կրունկների վրա, ճոճվեց ու ժպտաց կարմիր, ասես ներկված շրթունքներով: Իր ամբողջ կերպարանքով սեթևեթ, անլուրջ էր թվում: Միայն Զոյան էր զգում նրա պողպատե, գերառատությունից խայտացող, հանցալից կամքը:

— Նախ,— ասաց Գարինն ու բարձրացավ ոտնաթաթերի վրա,— մենք առանձին թշնամանք չենք տաժում հատկապես Ամերիկայի նկատմամբ: Մենք կաշխատենք մի թեթև ջարդ տալ ցանկացած նավատորմիդին, որ կփորձի ագրեսիվ գործողություններով ելնել իմ դեմ: Եվ ապա, Գարինը ոտնաթաթերից փոխադրվեց կրունկների վրա,— մենք ամենևին էլ չենք պնդում, որ կռիվ լինի: Եթե Ամերիկայի ու Եվրոպայի ռազմական ուժերն ընդունեն հրաժեշտ այս կամ այն տերիտորիան գավթելու մեր սուրբ իրավունքը, սուվերենության մեր իրավունքը և այլն, և այլն, ապա մենք նրանց հանգիստ կթողնենք, համենայն դեպս ռազմական տեսակետից: Հակառակ դեպքում վերաբերմունքն Ամերիկայի ու Եվրոպայի ծովային ու ցամաքային ուժերի, ամրոցների, բազաների, զինապահեստների, գլխավոր շտաբների և այլնի, և այլնի հանդեպ կլինի անողոք: Անիլինի գործարանների ճակատագիրը, հուսով եմ, համոզում է ձեզ, որ ես խոսքերս քամուն չեմ տալիս:

Նա թփթփացրեց Ռոլինգի ուսին:

— Ալլո, ծերուկ, բայց ախր կար ժամանակ, որ ձեզ խնդրում էի ընկերակից դառնաք իմ ձեռնարկի մեջ. . . Ձեր երևակայությունը չբավականացրեց, և ամբողջ պատճառն այն է, որ դուք բարձր կուլտուրա չունեք: Ձեր արածն ի՛նչ է՝ բորսային գործարարներին շորահան անեք ու մեկ էլ գործարաններ գնեք: Տե՛ր աստված. . . Այնինչ իսկական մարդուն ձեռքից բաց թողիք: Ձեր տիմար միլիարդների իսկական կազմակերպչին:

Ռոլինգն սկսեց նմանվել նեխող ննջեցյալի: Բառերը դժվարությամբ արտաբերելով՝
ֆշշացրեց.

— Դուք անարխիստ եք. . .

Այստեղ Շելգան, առողջ ձեռքով մազերը բռնած, սկսեց քրքջալ այնպես, որ ապակյա առաստաղի վերևում հայտնվեց նավապետ Յանսենի վախեցած դեմքը: Գարինը պտտվեց կրունկների վրա ու նորից՝ Ռոլինգին:

— Չէ, ծերուկ, ձեր գլուխն սկսել է վատ աշխատել: Ես անարխիստ չեմ. . . Ես հենց այն մեծ կազմակերպիչն եմ, որին դուք ամենամոտ ժամանակներս կսկսեք լույս օրին ճրագով ման գալ. . . Այդ մասին կխոսենք ազատ ժամանակ: Չեկ գրեք. . . Ու լրիվ ընթացքով՝ Մարսել:

84

Մոտակա օրերին տեղի ունեցավ հետևյալը. «Արիզոնան» խարիսխ նետեց Մարսելի արտաքին նավակայանում: Գարինը Լիոնի վարկային բանկ ներկայացրեց Ռոլինգի չեկը՝ քսան միլիոն ֆունտ ստեռլինգ գումարով: Բանկի տնօրենը խուճապահար մեկնեց Փարիզ:

«Արիզոնայի» վրա հայտարարվեց, թե Ռոլինգը հիվանդ է: Նա փակի տակ մնում էր իր խցիկում, և Ջոյան անխոնջ հսկում էր նրա մեկուսացմանը: Երեք օրում «Արիզոնան» բեռնվեց հեղուկ վառելանյութով, ջրով, պահածոներով, գինիով և ուրիշ բաներով: Նավաստիներն ու ավարաները շատ զարմացան, երբ «պերճաշուք կոկոտկային» մոտեցավ ավազով լի պարկերով բեռնված շալանդան²⁴: Ասում էին՝ իբր «Արիզոնան» գնում է Մոլոմոնյան կղզիներ, ուր մարդակերներ են վիստում: Նավապետ Յանսենը զենք գնեց՝ քսան կարաբին, ատրճանակներ, հակազագեր:

Նշանակված օրը Գարինն ու Յանսենը նորից գնացին բանկ: Նրանց դիմավորեց ֆինանսների մինիստրի ընկերը, որ ձեպով եկել էր Փարիզից: Սիրալիր խոսքեր շոայլելով և չկասկածելով չեկի իսկությանը, նա, այնուհանդերձ, ցանկացավ տեսնել իրեն՝ Ռոլինգին: Նրան տարան նավ:

Ռոլինգը նրան դիմավորեց միանգամայն հիվանդ վիճակում, փոս ընկած աչքերով: Հազիվ կարողացավ ելնել թիկնաթոռից: Նա հաստատեց, որ չեկն ինքն է տվել, որ զբոսանավով մեկնում է հեռավոր ճանապարհորդության և խնդրում է շուտ վերջացնել բոլոր ձևականությունները:

Ֆինանսների մինիստրի ընկերը, աթոռի թիկնակը բռնած և ձեռքը շարժելով իսկ և իսկ Կամիլ Դեմուլենի պես, ճառ արտասանեց ժողովուրդների մեծ եղբայրության, Ֆրանսիայի մշակութային գանձարանի մասին և խնդրեց հետաձգել վճարումը:

Ռոլինգը, աչքերը հոգնած փակելով, տարուբերեց գլուխը: Վերջը համաձայնության եկան, որ Լիոնի վարկային բանկը գումարի մի երրորդը կվճարի ֆունտ ստեռլինգով, մնացածը՝ ֆրանկով, ըստ կուրսի:

²⁴ Բեռնելու՝ սպասարկու նավ (ծ. թ.):

Փողը բերեցին իրիկնադեմին, ռազմական կատերով: Հետո, երբ կողմնակի մարդիկ հեռացան, նավապետի կամրջակի վրա հայտնվեցին Գարինն ու Յանսենը:

— Բոլորին վե՛ր կանչել:

Անձնակազմը շարվեց շքատախտակամածում, և Յանսենն ասաց հաստատուն ու խստահունչ ձայնով.

— Նավաստիներ, «Արիզոնա» կոչվող զբոսանավը դուրս է գալիս չափազանց դժվարին ու վտանգավոր նավարկության: Նզովյա՛լ լինեմ ես, եթե երաշխավորեմ ձեզնից որևէ մեկի կյանքի, նավատերերի կյանքի և հենց իր՝ նավի ապահովության համար: Դուք ինձ գիտեք, շնաձկա՛ն զավակներ. . . Ռոճիկն ավելացնում եմ կրկնակի, ինչպես կրկնապատկվում են սովորական պարզևատրումները: Բոլոր նրանց, ովքեր հայրենիք կվերադառնան, ցմահ կենսաթոշակ կտրվի: Մտածելու համար ժամանակ եմ տալիս մինչև մայրամուտ: Իրենց կյանքը վտանգել չցանկացողները կարող են պոչները քաշել:

Երեկոյան անձնակազմից ութ մարդ ափ իջան, գլուխներն առան գնացին: Եվ նույն գիշերն անձնակազմը համալրվեց գլխներից ձեռք քաշած ութ ստահակներով, որոնց նավապետ Յանսենն ինքը գտավ բերեց նավահանգստի զինետներից:

Հինգ օր հետո զբոսանավը խարիսխ նետեց Սոուտհեմպտոնի նավակայանում, և Գարինն ու Յանսենը անգլիական թագավորական բանկ ներկայացրին Ռոլինգի չեկը՝ քսան միլիոն ֆունտ գումարով: (Պալատում այդ կապակցությամբ բանվորական կուսակցության լիդերը մի թեթև հարցապնդում արեց): Փողը տվեցին: Թերթերը ոռնոց բարձրացրին: Շատ քաղաքներում բանվորական ցույցեր եղան: Ժուռնալիստները խուժեցին Սոուտհեմպտոն: Ռոլինգը չէր

ընդունում ոչ ոքի: «Արիզոնան» հեղուկ վառելանյութ վերցրեց և դուրս եկավ օվկիանոս:

Տասներկու օրից զբոսանավը կանգ առավ Պանամայի ջրանցքում և ռադիոգիր հղեց՝ ապարատի մոտ կանչելով «Անիլին Ռոլինգ» ընկերության գլխավոր տնօրեն Մակ Լիննեյին: Նշանակված ժամին Ռոլինգը, ռադիոխցիկում նստած, ատրճանակի փողի տակ, Մակ Լիննեյին կարգադրեց չեկը ներկայացնող միստր Գարինին վճարել հարյուր միլիոն դոլլար: Գարինը գնաց Նյու Յորք և վերադարձավ բերելով փողն ու իրեն՝ Մակ Լիննեյին: Մխալմունք էր դա: Ռոլինգը Ջոյայի, Գարինի ու Յանսենի ներկայությամբ տնօրենի հետ խոսեց ուղիղ հինգ րոպե, և Մակ Լիննեյը հեռացավ խորապես համոզված, որ այդտեղ ինչ-որ անմաքուր բան կա:

Հետո «Արիզոնան» սկսեց լողալ ամայի Կարիբյան ծովում: Գարինը շրջեց Ամերիկայով մեկ՝ անցնելով գործարանից գործարան, շոգենավեր վարձեց, գնեց մեծաքանակ մեքենաներ, սարքեր, գործիքներ, պողպատ, ցեմենտ, ապակի: Բեռնեցին Սան Ֆրանցիսկոյում: Գարինի հավատարմատարը պայմանագրեր կնքեց ինժեներների, տեխնիկների, բանվորների հետ: Մյուս հավատարմատարը գնաց Եվրոպա և ռուսական սպիտակ բանակի մնացորդների միջից հավաքագրեց հինգ հարյուր մարդ՝ ոստիկանական ծառայություն կատարելու համար:

Այդպես անցավ մոտ երկու ամիս: Ռոլինգն ամեն օր ռադիոյով խոսում էր Նյու Յորքի, Փարիզի, Բեռլինի հետ: Նրա հրամանները խիստ էին և անողոք: Անիլինի գործարանների ռչնչացումից հետո եվրոպական քիմիական արդյունաբերությունը դադարել էր դիմադրություն ցույց տալուց: «Անիլին Ռոլինգ» — գրվում էր բոլոր ֆաբրիկատների վրա: Խարան-դրոշմ էր դա՝ երեք սև շերտով դեղին շրջան և երկու մակագիր, վերը՝ «Աշխարհ», վարը՝ «Անիլին Ռոլինգ Կոմպանի»: Արդեն կարելի էր մտածել, թե ամեն մի եվրոպացի պիտի դրոշմվեր-խարանվեր այդ դեղին շրջանով: Այդպես «Անիլին Ռոլինգը» գրոհի էր գնում Անիլինային ընկերության գործարանների ծխացող փլատակների միջով:

Գաղութային սահմնվումն հոտ էր փչում ամբողջ Եվրոպայից: Մարել էին հույսերը: Ետ չէին գալիս խինդն ու

բերկրանքը: Հոգևոր անհամար գանձեր էին փտում փոշեթաթավ գրադարաններում: Երեք սև շերտով դեղին արևն իր անկենդան լույսն էր սփռել քաղաքների հսկա զանգվածների վրա, ծխնելույզների, ու տանիքների վրա, մարդկանց արյունը ծծող ռեկլամների, ռեկլամների, ռեկլամների վրա և, աղյուսաշեն պատերով եզերված թքոտ փողոցներում ու նրբանցքներում, ցուցափեղկերի, ռեկլամների, դեղին շրջանների ու շրջանակների միջև՝ մարդկանց դեմքերի վրա, որ աղավաղված էին քաղցի, տաղտուկի և հուսահատության ծամածռանքով:

Արժույթներն ընկնում էին: Հարկերը բարձրանում էին: Պարտքերն աճում էին: Եվ պարտքն ու իրավունքը հարգել պարտադրող սրբազան օրինականությամբ մարդկանց ճակատներին էր զարկվում-դրոշմվում դեղին խարանը: Վճարի՛ր:

Փողը վտակներ, առուններ, գետեր դարձած հոսում էր «Անիլին Ռոլինգ»-ի դրամարկդները: «Անիլին Ռոլինգ»-ի տնօրենները խառնվում էին պետությունների ներքին գործերին, միջազգային քաղաքականությանը: Նրանք ասես գաղտնի կառավարիչների միաբանություն էին:

Գարինը երկու քարտուղարի, ինժեներների, մեքենագրող օրիորդների և թղթատարների մի ամբողջ ռիմակի հետ սուրում էր Միացյալ Նահանգների մի ծայրից մյուսը: Աշխատում էր օրը քսանչորս ժամ: Երբեք չէր հարցնում գներն ու չէր սակարկում:

Մակ Լիննեյը նրան հետևում էր տագնապով ու զարմանքով: Նա չէր հասկանում, թե ինչի համար է այդ ամենը գնվում ու բեռնվում, և թե ինչու են այդպես անմտորեն քամուն տրվում Ռոլինգի միլիոնները: Գարինի քարտուղարը, մեքենագրող օրիորդներից մեկն ու երկու թղթատար Մակ Լիննեյի գործակալներն էին: Նրանք ամեն օր Լիննեյին մանրամասն հաշվետվություն էին ուղարկում Նյու Յորք: Բայց և այնպես դժվար էր որևէ բան հասկանալ գնումների, պատվերների ու պայմանագրերի այդ հողմապտույտում:

Սեպտեմբերի սկզբին «Արիզոնան» նորից հայտնվեց Պանամայի ջրանցքում, վերցրեց Գարինին և, դուրս գալով

Խաղաղ օվկիանոս, անհետացավ հարավ-արևմտյան ուղղությամբ:

Նույն ուղղությամբ, երկու շաբաթ անց, շարժվեցին տասը բեռնված նավեր՝ ծրարված-կնքված հրամաններով:

85

Օվկիանոսն անհանգիստ էր. «Արիզոնան» լողում էր առագաստներով: Դրել էին գրոտներն²⁵ ու կլիվերները²⁶, բոլոր առագաստները, բացի կայմահարթակի առագաստից: Զբոսանավի նեղլիկ կորպուսը, որ ասես նրբապատիճ էր՝ քամով լցված առագաստներով, դողանջող-երգող կայմապարաններով, մերթ մինչև կայմերի ծայրը կորում էր ալիքների մեջ, մերթ հայտնվում ալիքի կատարին՝ փրփուր թոթափելով կողերից:

Տախտակամածի ծածկոցը հանված էր: Լուսանցույցները՝ ամուր փակված: Զույգ նավակողերի երկայնքով շարված ավազով լի պարկերը մետաղալարով կապկապված էին իրար: Նավաքթի և նավախելի տախտակամածներում տեղադրված էին երկու վանդակավոր աշտարակներ՝ վերևի հարթակներում կաթսայի նման բոլորակ խցիկներով: Բրեզենտածածկ այդ աշտարակները «Արիզոնային» կիսառագմական նավի տարօրինակ կերպարանք էին տալիս:

Նավապետի կամրջակի վրա, ուր ալիքների ցայտերն էին միայն հասնում, կանգնել էին Գարինն ու Շելգան: Երկուսն էլ կաշվե թիկնոցներով էին ու լայնեզր գլխարկներով: Շելգայի ձեռքն արդեն ազատ էր գիպսից, բայց առայժմ պիտանի էր միայն լուցկու տուփ վերցնելու կամ սեղանի մոտ պատառաքաղ բռնելու:

— Ահա օվկիանոսը, — ասաց Գարինը, — և նավ կոչվող չնչին ու խղճուկ մի բան՝ մարդկային հանճարի ու կամքի փոքրիկ մի բյուրեղ. . . Թոչո՛ւմ ենք, ընկեր Շելգա, ինչ էլ ասես-չասես. . . Պայքարո՛ւմ ենք. . . Իսկ ի՛նչ ալիքներ են. . . Նայեք հապա, լեռներ են, լեռներ:

Մի վիթխարի ալիք էր անցնում աջ նավակողից: Եռեփող կատարը բարձրացավ ու փրփրեց: Նրա տակ ավելի կորացավ փրփուրե ժանյակներով ապակեփայլ-կանաչ գոգավոր մակերևույթը: Կատարը ոլորվեց: «Արիզոնան» թեքվեց ձախ կողի վրա: Առագաստների միջև երգում-ողնում էր վայրենի քամին՝ նավը հանելով խորիտրատից: Եվ «Արիզոնան», բոլորովին կողքի պառկած, մինչև ողնափայտը ցուցահանելով կարմիր հատակը, շեղակի, գոգավոր մակերևույթի վրայով թռավ ալիքի կատարն ու կորավ թշաշաղկ փրփուրի մեջ: Անհետացան տախտակամածը, նավակները, նավաքիթը և նավաքթի տախտակամածի վանդակավոր կայմասյունը՝ մինչև գմբեթը: Զուրը եռում էր նավապետի կամրջակի շուրջը:

— Հիանալի՛ է, — կանչեց Գարինը:

²⁵ Գրոտ — միջնակայմի մեծ առագաստ (ծ. թ.):

²⁶ Կլիվեր — եռանկյունի թեք առագաստ (ծ. թ.):

«Արիզոնան» ուղղվեց, ջուրը ետ հորդեց տախտակամածից, առագաստները ծփացին, և նավն ալիքի թեքությամբ ցած սահեց:

— Ճիշտ այսպես էլ մարդն է, ընկեր Շելգա, այսպես էլ մարդն է մարդկային օվկիանոսում... Այ, ես չտեսնված սիրեցի այս նավը... Մի՞թե մենք նման չենք իրար... Երկուսիս կուրծքն էլ լեցուն է հողմով... Հը՞...:

Շելգան թոթվեց ուսերը, չպատասխանեց: Հո չէ՞ր վիճելու սքանչացման աստիճան ինքն իրեն սիրահարված այդ արարածի հետ... Թող հրճվի՝ գերմարդ է, ոչ ավել-ոչ պակաս: Պատահական չէ, որ երկրիս երեսին նա ու Ռոլինգը գտել են իրար. կատաղի թշնամիներ են, բայց մեկը կյանք չունի առանց մյուսի: Քիմիայի արքան իր էությունից ծնունդ է տվել հանցավոր գաղափարներով բռնված այս մարդուն, և սա էլ, իր հերթին, հրեշավոր երևակայությամբ արգասավորում է ռոլինգյան անապատը: Երկուսի հերն էլ անհիժած:

Իսկապես, դժվար է հասկանալ, թե ինչու մինչև այժմ շնաձկները չէին խժոեղ Ռոլինգին: Նա իր գործն արել էր՝ եթե ոչ մեկ միլիարդ, ապա երեք հարյուր միլիոն դոլլար Գարինն ստացել էր արդեն: Հիմա հարկավոր էր հետքերը կորցնել: Բայց չէ, ինչ-որ ավելի ամուր մի բան էր այդ մարդկանց կապում իրար հետ:

Շելգան չէր հասկանում նաև, թե ինչու իրեն ևս նավակողից ցած չնետեցին Խաղաղ օվկիանոսում: Մինչ այդ Նեապոլում ինքը պետք էր Գարինին որպես երրորդ դեմք ու վկա: Եթե Գարինը Նեապոլում մենակ հայտնվեր «Արիզոնայի» վրա, անսպասելի անախորժություններ կարող էին պատահել: Այնինչ, միաժամանակ երկուսին մեջտեղից վերացնելը շատ ավելի դժվար կլիներ Ռոլինգի համար: Այս ամենը պարզ է: Գարինը շահեց պարտիան:

Իսկ հիմա՞ նրա ինչին է պետք Շելգան: Կարիքյան ծովում նավելու ժամանակ դեռ, ասենք, խստություններ կային: Իսկ այստեղ՝ օվկիանոսում, Շելգային ոչ ոք չէր հետևում, և նա անում էր ուզածը: Նայում էր շուրջը: Ականջ դնում: Եվ նրան սկսում էր թվալ, թե կարող է ինչ-որ ելք գտնել այդ գարշելի վիճակից:

Երթն օվկիանոսով նման էր խրախճալից զբոսանքի: Նախաճաշերը, ճաշերն ու ընթրիքները ճոխ էին ու շոայլ: Միասին սեղան էին նստում Գարինը, մադամ Լամուլը, Ռոլինգը, նավապետ Յանսենը, նավապետի օգնականը, Շելգան, ինժեներ Չերմակը (Գարինի օգնականը), որ չէիս էր, վոիտ, հիվանդոտ, գզուզ մազերով, դժգույն, անքթիթ աչքերով ու ցանցառ մորուքով մի մարդ, և երկրորդ օգնականը՝ գերմանացի քիմիկոս Շեֆերը՝ ոսկրոտ, ամաչկոտ մի երիտասարդ, որ դեռ վերջերս քաղցից մեռնում էր Սան Ֆրանցիսկոյում:

Ֆրակավոր, լամբակներին ծաղկեփնջիկներ ամրացրած այդ մարդկանց՝ մահացու թշնամիների, մարդասպանների, կողոպտիչների, արկածախնդիրների և քաղցած գիտնականների տարօրինակ ընկերակցության մեջ Շելգան, ինքն էլ բոլորի նման ֆրակով, ծաղկեփնջիկով, հանգիստ լուռ էր մնում և ուտում-խմում ախորժակով:

Աջ կողքին նստածը ժամանակին չորս գնդակ էր արձակել նրա վրա, ձախ կողքինը՝ երեք հազար մարդ էր սպանել, դիմացինը գեղեցկուհի էր, մի այնպիսի դև, որի նմանը չէր տեսել աշխարհը:

Ընթրիքից հետո Շեֆերը նստում էր դաշնամուրի առաջ, մադամ Լամոլը պարում էր Յանսենի հետ: Ռոլինգը սովորաբար մնում էր սեղանի մոտ և նայում էր պարողներին: Մյուսները բարձրանում էին ծխասրահ: Շելզան գնում էր

ծխամորճ ծխելու տախտակամածին: Նրան ոչ ոք չէր պահում, ոչ ոք չէր նկատում: Օրերն անցնում էին միօրինակ: Դաժան օվկիանոսը տուտ ու տակ չունէր: Ալիքները թավալվում էին այնպես, ինչպես միլիոնավոր տարիներ առաջ:

Այսօր Գարինը, սովորականին հակառակ, Շելզայի ետևից կամրջակ ելավ և սկսեց նրա հետ խոսել բարեկամաբար, կարծես ոչինչ էլ չէր պատահել այն ժամանակվանից, ինչ իրենք նստել էին Լենինգրադի Պրոֆմիությունների զբոսարանում: Շելզան զգուշացավ, լարվեց: Գարինը հիանում էր զբոսանավով, ինքն իրենով, օվկիանոսով, բայց, երևում էր, մտքում ուրիշ բան կա:

Մորուքից թափ տվեց ցայտերը, ասաց ծիծաղով.

— Ես ձեզ առաջարկ ունեմ, Շելզա:

— Հապա՞:

— Հիշո՞ւմ եք, մենք պայմանավորվեցինք ազնվորեն խաղալ մեր պարտիան:

— Այո:

— Ի միջի այլոց. . . Ա՛յ-ա՛յա՛յ. . . Ձեր մա՞րդն էր դա, որ ինձ ատրճանակի գնդակով հյուրասիրեց թփերի ետևից: Մի մազ վերև լինե՛ր՝ ու կփշրվեր գանգս:

— Ոչինչ չգիտեմ. . .

Գարինը պատմեց Շտուֆերի ամառանոցում իր վրա կրակելու մասին: Շելզան տարուբերեց զլուխը:

— Ես կապ չունեմ: Բայց ափսոս որ վրիպել է...

— Ուրեմն բախտի բերմո՞ւնք է:

— Այո, բախտի բերմունք:

— Շելզա, ես ձեզ առաջարկում եմ ընտրություն կատարել,— Գարինի աչքերը՝ անողորմ ու ծակող, մոտեցան, դեմքը մեկեն չար արտահայտություն ստացավ,— կամ թողեք սկզբունքային մարդ ձևանալը. . . Կամ ես ձեզ նավից ցած կշարտեմ: Հասկացա՞ք:

— Հասկացա:

— Դուք ինձ պետք էք: Դուք պետք էք ինձ մեծ գործերի համար. . . Մենք կարող ենք լեզու գտնել իրար հետ: Միակ մարդը, որին հավատում եմ, դուք եք:

Նա խոսքը չավարտեց, հսկա ալիքի կատարը՝ նախորդներից էլ բարձր, փուլ եկավ նավի վրա: Եռուն փրփուրով ծածկվեց նավապետի կամրջակը: Ալիքը Շելզային շարտեց բազրիքի վրա, նրա դուրս պրծած աչքերը, լայն բացված բերանը, չոված մատներով ձեռքը երևացին մի ակնթարթ ու չքացան ջրի տակ: Գարինը նետվեց ջրապտույտի մեջ:

86

Շելզան հետո շատ անգամներ մտաբերեց այդ պատահարը:

Կյանքը վտանգելով, Գարինը ճանկեց նրա թիկնոցի ծայրից ու մաքառեց ալիքների դեմ, մինչև որ դրանք անցան նավի վրայով: Շելզան կախված էր կամրջակի բազրիքի մյուս կողմից: Թոքերը լցվել էին ջրով: Նա ծանր ընկավ տախտակամածին: Նավաստիները դժվարությամբ թոքերից ջուրը հանեցին, ուշքի բերին ու տարան խցիկ:

Շուտով այնտեղ եկավ նաև Գարինը՝ շորերը փոխած ու զվարթ: Կարգադրեց երկու բաժակ փունջ բերել և, ծխամորճը վառելով, շարունակեց ընդհատված խոսակցությունը:

Շելզան ուշադիր նայում էր նրա հեզնալի-ծիծաղկոտ դեմքին, կաշեպատ թիկնաթոռում փոված նրա ճապուկ մարմնին: Տարօրինակ, հակասական անձնավորություն: Բանդիտ, սրիկա, մութ ավանտյուրիստ. . . Սակայն խմած փունջի՞ց էր արդյոք, թե ապրած ցնցումից՝ Շելզայի համար հաճելի էր, որ Գարինն ահա այդպես նստած է իր դեմ՝ ոտքը ոտքին զցած, և ծխում ու խորհում-խոսում է տարբեր բաների մասին, կարծես այդ պահին ալիքների հարվածներից չեն ճռնչում «Արիզոնայի» կողերը, փրփրուն ջրաշիթերը չեն թռչում լուսանցույցի ապակու ետևում, իրենք չեն օրորվում ասես ճոճագերանի վրա՝ վեր-վար, վեր-վար, մերթ Շելզան՝ մահճակալին, մերթ Գարինը՝ թիկնաթոռի մեջ. . .

Գարինը խիստ փոխվել էր Լենինգրադից հետո՝ դարձել էր կատարելապես ինքնավստահ, ծիծաղկոտ, ամբողջապես բարեհաճ ու բարեհոգի, ինչպիսին լինում են չափից դուրս խելացի, սկզբունքային եսամոլները միայն:

— Ինչո՞ւ բաց թողիք հարմար առիթը, — հարցրեց նրան Շելզան: — Թե՞ ձեզ օդ ու ջրի պես պետք է իմ կյանքը: Բան չեմ հասկանում:

Գարինը ետ զցեց գլուխն ու ծիծաղեց ուրախ.

— Տարօրինակ մարդ եք դուք, Շելզա. . . Ախր ինչո՞ւ ես պիտի տրամաբանորեն անեմ այս կամ այն բանը. . . Ես մաթեմատիկայի ուսուցիչ չեմ. . . Տես թե ո՞ւր ենք հասել. . .

Մարդկայնության պարզ ու հասարակ մի դրսևորում՝ և հասկանալի չէ: Ի՞նչ մի շահ կարող էի ունենալ խեղդվողի մազերից բռնած ջրից դուրս քաշելով: Բացարձակապես ոչ մի... Ձեր հանդեպ ունեցած համակրանքից էր. . . Մարդկայնությունից. . .

— Երբ պայթեցնում էիք անիլինի գործարանները, կարծեմ չէիք մտածում մարդկայնության մասին:

— Ո՛չ,— ճշաց Գարինը:— Ո՛չ, չէի մտածում: Դուք դեռ ոչ մի կերպ չեք կարողանում դուրս պրծնել բարոյականության փլատակների տակից. . . Է՛, Շելգա, Շելգա. . . Ի՛նչ դարակներ են դրանք — այս դարակի վրա՝ լավը, մյուսի վրա՝ վատը. . . Ես հասկանում եմ, ասենք, դեգուստատորին՝ համտես է անում, թքում, հացի չորուկ ծամում ու՝ այս գինին, ասում է, լավն է, այն գինին՝ վատը: Բայց չէ՞ որ նա ղեկավարվում է ճաշակելիքով, լեզվի բշտիկներով: Դա ռեալություն է: Իսկ ո՞ւր է բարոյական որակավորման ձեռք դեգուստատորը: Ի՞նչ բշտիկներով կարող է փորձել ու որոշել:

— Այն ամենը, ինչ տանում է երկրագնդի վրա սովետական իշխանության հաստատմանը՝ լավ է,— ասաց Շելգան,— իսկ ինչ խանգարում է դրան՝ վատ է:

— Հրաշալի՛ է, աննման, գիտեմ. . . Լավ, բայց դո՞ւք ինչ գործ ունեք դրա հետ: Ինչո՞վ եք կապված Սովետական հանրապետությանը: Տնտեսապե՞ս: Դատարկ բան է... Ես ձեզ հիստուն հազար դոլլարի ռոճիկ եմ առաջարկում. . . Միանգամայն լուրջ: Ձեռք տալի՞ս է:

— Չէ,— ասաց Շելգան հանգիստ:

— Բանն էլ այդ է, որ չէ. . . Ուրեմն դուք կապված եք ոչ թե տնտեսապես, այլ գաղափարով, ազնվությամբ, մի խոսքով՝ բարձրագույն կարգի նյութով: Եվ դուք անուղղելի բարոյախոս եք, որն էլ ուզում՝ էի ապացուցել ձեզ. . . Ուզում եք շուտ տալ աշխարհը. . . Հազարամյա աղբ ու կեղտից մաքրում եք տնտեսական օրենքները, պայթեցնում եք իմպերիալիստական ամբոցները: Լավ: Ես էլ եմ ուզում աշխարհը շուտ տալ, սակայն ի՛մ ձևով: Եվ շուտ կտամ հենց մեն-միայն իմ հանճարի գործությամբ:

— Օհո՛:

— Հակառակ ամեն ինչի և ամենքի, նկատի առեք, Շելգա: Լսեք, ախր մարդն ի՞նչ է վերջիվերջո: Ամենաչնչին մի միկրոօրգանի՞զմ, որ մահվան անասելի սարսափից կպել է երկրի կավե գնդիկին ու սլանում է նրա հետ ցուրտ խավարում: Թե՞ դա ուղեղ է՝ աստվածային սարք, առանձնահատուկ, գաղտնախորհուրդ նյութի՝ մտքի մշակման համար, մի նյութ, որի մեկ միկրոնն իր մեջ ամփոփում է ամբողջ տիեզերքը. . . Հը՞: Այ թե բանն ինչ է. . .

Գարինն ավելի խոր նստեց, տակը քաշեց ոտքերը: Նրա այտերը, որ դժգույն էին միշտ, շառագունել էին:

— Ես առաջարկում եմ մի ուրիշ բան: Լսեք, իմ թշնամի. . . Ես կգրավեմ իշխանությունը երկրի վրա՝ լրիվ ու ամբողջովին: Ոչ մի ծխնելույզ ծուխ չի արձակի, ոչ մի նավ դուրս չի գա նավահանգստի, ոչ մի մուրճ չի թխկա առանց իմ հրամանի: Ամեն բան, ընդհուպ մինչև շնչելու իրավունքը, կենթարկվի կենտրոնին: Իսկ կենտրոնում ես եմ: Ինձ է պատկանում ամեն ինչ: Ես ոսկեդրամների վրա դրոշմ կտամ իմ կիսադեմը՝ մորուքով, դափնեպսակով, իսկ հակառակ կողմում՝ մադամ Լամոլի պատկերը: Հետո կընտրեմ «առաջնագունդը»—

ասենք, մոտ երկու-երեք միլիոն զույգ: Դրանք կլինեն պատրիկները: Կտրվեն նրանք բարձրագույն հաճույքներին և կստեղծագործեն: Մենք նրանց համար, հին Սպարտայի օրինակով, հատուկ ռեժիմ կսահմանենք, որ չայլասերվեն ու չվերածվեն հարբեցողների և իմպոտենտների: Հետո մենք հարկ եղած քանակով բանող ձեռքեր կկարգենք մշակույթին կատարելապես սպասարկելու համար: Այստեղ նույնպես ընտրություն կկատարվի: Սրանց, քաղաքավարության համար, գործավոր կանվանենք:

— Հա, իհարկե. . .

— Կքմծիծաղեք, բարեկամս, խոսակցությունն ավարտվելուց հետո. . . Նրանք խռովություն չեն բարձրացնի, չէ՛, սիրելի ընկեր: Հեղափոխությունների հնարավորությունը կվերացվի, կոչնչացվի հենց արմատից: Յուրաքանչյուր գործավոր, որակավորումից հետո և աշխատանքային գրքույկ ստանալուց առաջ, մի թեթև վիրահատման կենթարկվի: Բոլորովին աննկատ, հանկարծահաս նարկոզի տակ. . . Մի փոքրիկ ներարկում գանգոսկրի միջով: Էհ, պարզապես գլխապտույտ կզգա, կսթափվի՝ արդեն ստրուկ է: Եվ, վերջապես, առանձին մի խումբ կմեկուսացնենք գեղեցիկ կղզիներից մեկում՝ բացառապես բազմացման համար: Մնացած ամեն ինչ հարկ կլինի վերացնել անպետք ու ավելորդ լինելու պատճառով: Ահա ձեզ ապագա մարդկության կառուցվածքն ըստ Պյոտր Գարինի: Այդ գործավորներն անտրտուն կաշխատեն ու կծառայեն իրենց կերի համար, ձիերի նման: Նրանք այլևս մարդ չեն, ուրիշ հոգս ու ձգտում չունեն քաղցր հագեցնելուց բացի: Նրանք իրենց երջանիկ կզգան սնունդը մարսելով: Իսկ ընտրյալ պատրիկներն արդեն կիսաստվածներ են: Թեև ես, ընդհանուր առմամբ, արհամարհում եմ մարդկանց, բայց հաճելի է լինել լավ հասարակության մեջ: Հավատացնում եմ ձեզ, բարեկամս, դա էլ կլինի հենց այն ամենախիսկական ոսկեդարը, որ բանաստեղծներն են երագել: Երկիրն ավելորդ բնակչությունից մաքրելու սարսափների տպավորությունը շատ շուտ կանցնի, իսկ փոխարենը ի՛նչ հեռանկարներ կբացվեն հանճարի համար: Երկիրը կվերածվի դրախտային այգու: Ծնունդը կկարգավորվի: Լավագույնների ընտրություն կկատարվի: Գոյության կոնիվ չկա՝ մնացել է բարբարոս անցյալի մշուշներում: Մշակվում է գեղեցիկ նրբին ռասա՝ մտածողության և զգացմունքների նոր օրգաններ: Մինչ կոմունիզմն ամբողջ մարդկությանն իր շալակն առած քարշ կտա կուլտուրայի գագաթները, ես այդ բանը կանեմ տասը տարում. . . Ի՛նչ եմ ասում, տասը տարուց էլ շուտ. . . Քչերի համար. . . Բայց հարցը քանակը չի. . .

— Ֆաշիստական ուտոպիզմ, բավական հետաքրքիր է,— ասաց Շելզան:— Ռոլինգին պատմե՛լ եք այդ մասին:

— Ուտոպիա չէ՝ ահա թե որն է ամբողջ կուրյոզը: Ես վստահում եմ միայն տրամաբանությանը. . . Ռոլինգին, իհարկե, ոչինչ չեմ ասել, որովհետև նա պարզապես անասուն է...

Թեև Ռոլինգն ու բոլոր Ռոլինգներն աշխարհում կուրորեն անում են այն, ինչ ես մշակում, դարձնում եմ ավարտուն և հստակ ծրագիր: Բայց նրանք այդ բանն անում են բարբարոսաբար, ծանրաշարժ ու դանդաղ: Վաղը, հուսով եմ, մենք արդեն կղզում կլինենք. . . Կտեսնեք, որ ես կատակ չեմ անում. . .

— Ինչի՞ց եք սկսելու: Մորուքով ոսկեդրամներ կտրելո՞ւց:

— Տես, է՛, ինչպես է այդ մորուքն ազդել ձեզ վրա: Ոչ: Ես կսկսեմ պաշտպանությունից: Կղզում ամբողջություններ ստեղծելուց: Եվ միաժամանակ կատաղի տեմպով կսկսեմ ճեղքել թափանցել Օլիվիյան գոտու մեջ: Առաջին սպառնալիքն աշխարհին կլինի այն, որ ես կզցեմ ոսկու պարիտետը²⁷: Ես կարող եմ ցանկացած քանակությամբ ոսկի արդյունահանել: Հետո կանցնեմ հարձակման: Պատերազմ կլինի՝ ավելի ահավոր, քան տասնչորս թվինը: Իմ հաղթանակն ապահովված է: Ապա՝ պատերազմից ու իմ հաղթությունից հետո մնացած բնակչության տեսակավորում, ոչ պիտանի տարրերի ոչնչացում, և իմ ընտրած ռասան կսկսի ապրել աստվածների նման, իսկ «գործավորները» կսկսեն աշխատել խելոք-խելոք, այնպես գոհ, ինչպես առաջին մարդիկ՝ դրախտում: Հիանալի է, չէ՞: Հը՞: Չե՞ք հավանում:

Գարինը նորից քահ-քահ ծիծաղեց: Շելզան փակեց աչքերը, որ չնայի նրան: Պրոֆսիորությունների զբոսարանում սկսված խաղը ծավալվել ու դարձել էր լուրջ պարտիա: Մտածում էր պտռված: Մնացել էր վտանգավոր, բայց միակ մի քայլ, որ կարող էր հասցնել հաղթանակի: Համենայն դեպս, ամենասխալ բանն այն կլիներ, որ հիմա Գարինին մերժողական պատասխան տար: Շելզան ձեռքը մեկնեց գլանակ վերցնելու, Գարինը հեզնական ժպիտով հետևում էր նրան:

— Հը, որոշեցի՞ք:

— Այո, որոշեցի:

— Հիանալի է: Ես բացում եմ խաղաթղթերս՝ դուք ինձ պետք էք այնպես, ինչպես կայծքարը հրահանին: Ես բթամիտ գազաններով եմ շրջապատված, Շելզա: Մենք կվիճենք իրար հետ, բայց ես կհասնեմ այն բանին, որ դուք կաշխատեք ինձ հետ: Գոնե առաջին կեսում, երբ մենք կխփենք Ռոլինգների. . . Ի միջի այլոց, նախագգուշացնում եմ, վախեցեք Ռոլինգից, նա համատ է, և եթե որոշել է ձեզ սպանել՝ կսպանի:

— Ինձ վաղուց զարմացնում է, թե ինչու դուք նրանով չեք կերակրել շնաձկներին:

— Ինձ պատանդ է պետք. . . Բայց բոլոր դեպքերում նա չի մտնի «առաջնագնդի» ցուցակը. . .

Շելզան լուռ մնաց մի պահ: Հետո հարցրեց հանգիստ.

— Դուք սիֆիլիսով չե՞ք հիվանդացել, Գարին:

— Պատկերացրեք՝ չեմ հիվանդացել: Ես էլ եմ մեկ-մեկ մտածում՝ ամեն ինչ կարգի՞ն է վերնատանս. . . Նույնիսկ բժշկի եմ գնացել: Միայն ռեֆլեքսներս են սրված: Լավ, հազնվեք, գնանք ընթրելու:

²⁷ Ոսկու կայուն արժեքն ամբողջ աշխարհում: Գարինի խնդիրն է արժեզրկել ոսկին, որպեսզի քառս մտցնի բուրժուական աշխարհի դրամական մագնատների շրջանում և գրավի իշխանությունը (ծանոթ. հեղինակի):

Ամպրոպաբեր ամպերը քաշվեցին կորան հյուսիս-արևելքում: Կապուտակ օվկիանոսն անսահման քնքուշ էր ու փայտո: Ալիքների նուրբ կատարները շողշողում էին ապակու բեկորների պես: Դելֆիններ էին սլանում զբոսանավի ջրահետքերով, առաջ ընկնում, գլուխկոնծի տալիս՝ յուղափայլ ու բերկրալի: Կոկորդային ձայնով ճչում էին խոշոր ճայերը՝ սավառնելով առագաստների վերևում: Հեռվում օվկիանոսից բարձրանում էր ժայռոտ մի կղզու մի րաժի նման երկնագույն-երթերային ուրվապատկերը:

Վերևից՝ դիտանոցից, նավաստին գոռաց՝ «Ցամա՛ք»: Եվ տախտակամածում կանգնածները ցնցվեցին: Անհայտ ապագայի եզերքն էր դա: Կղզին նման էր հորիզոնում փոված երկարավուն ամպի: Եվ «Արիզոնային» նրա կողմն էին տանում քամուց փքված առագաստները:

Նավաստիները, բոքիկ ոտքները չլմփչլմփացնելով, լվանում էին տախտակամածը: Խավարծի արևը հուրհրում էր երկնքի և օվկիանոսի անհուն տարածքներում: Գարինը, մորուքը քաշքշելով, ջանում էր թափանցել կղզին պարուրած ապագայի քողից ներս: Ա՛խ, եթե մարդ կարողանար իմանալ ինչ է լինելու... .

Վասիլյան կղզու հեռապատկերի վրա վառվում էր աշնանային վերջալույսը: Բոսոր ու մոսայլ լույսով էին ողողված փայտով լի բեռնանավերը, բուքսիրային շոգենավերը, ձկնորսական նավակները, հանգարների վանդակավոր ամբարձիչների միջև խճճված ծխաբուլաները: Հրդեհվել էին թափուր ապարանքների ապակիները:

Արևմուտքից, ծխաշղարշի ետևից, մանուշակագույն-սև Նևայով մոտենում էր մի շոգենավ: Շչում էր՝ ողջունելով Լենինգրադին և ազդարարելով ուղերթի ավարտը: Շոգենավի լուսանցույցներից ցայտող լույսերն անցան Հանքագիտական ինստիտուտի, Ծովագնացության ուսումնարանի սյուների վրայով, զբոսնողների դեմքերի վրայով, և նավը կառանեց փոքրիկ սպիտակ սյուներով, կարմիր, ջրանիստ մաքսատան մոտ: Սկսվեց մաքսային զննության սովորական եռուկեռը:

Նավակողի մոտ կանգնած էր առաջին կարգի ուղևորներից մեկը՝ թխադեմ, լայն այտոսկրերով մի մարդ, ըստ անձնագրի՝ Ֆրանսիական աշխարհագրական ընկերության գիտական աշխատակից: Կանգնել նայում էր իրիկնային աղջամուղջով պարուրված քաղաքին: Դեռ լույս էր մնացել Իսակևյան տաճարի գմբեթին, Ծովակալության շենքի Պետրոպավլովյան տաճարի ոսկեհուռ սուրսայր ձողերի վրա: Թվում էր՝ երկինք մխրճված այդ սայրաձողը Պետրոս Առաջինը հղացել էր իբրև Ռուսաստանի ծովային սահմանը պաշտպանող ահեղ մի սուր:

Լայն այտոսկրերով մարդը, վիզը ձգելով, սկսեց դիտել տաճարի սայրաձողը: Ասես հուզված էր ու ցնցված՝ երկարամյա բաժանումից հետո հայրենի հարկը տեսնող

պանդուխտի նման: Եվ ահա Նևայի մութ ջրերի վրայով ամրոցից հանդիսավոր դողանջ թռավ հասավ. Պետրոպավլովյան տաճարի վրա, ուր վերջալույսն էր մարմրում սուր ձողի սայրին, կայսրերի շիրիմների վրա կուրսանտներն «Ինտերնացիոնալ» էին նվագում:

Անձանոթը մատներով պինդ սեղմեց բազրիքը, կոկորդից մոնչոցի պես ձայն դուրս պրծավ, և նա թիկունքը դարձրեց ամրոցի կողմը:

Մաքսատանը նա անձնագիր ներկայացրեց Արթուր Լևի անունով և զննության ողջ ընթացքում խոժոռ հայացքով կանգնեց մնաց գլուխը կախ՝ աչքերի չար փայլը թաքցնելու համար:

Հետո, վանդակավոր պլեդն ուսին գցելով, փոքրիկ ճամպուռկը ձեռքին, դուրս եկավ Վասիլևյան կղզու առափը: Շողում էին աշնանային աստղերը: Նա շտկվեց երկար ժամանակ զսպված հառաչանքով: Նայեց քնած տներին, շոգենավին, որի կայմի վրա երկու լույս էր վառվում ու կամացուկ տկտկում էր դինամոյի շարժիչը, և քայլեց դեպի կամուրջը:

Դիմացից գալիս էր պարուսինե բլուզով բարձրահասակ մի մարդ: Կողքից անցնելիս սա նայեց եկվորի երեսին, մրմնջաց՝ «Տե՛ր աստված», և հանկարծ ետևից հարցրեց.

— Վոլշի՞ն, Ալեքսանդր Իվանո՞վիչ:

Մաքսատանն Արթուր Լևի անունով ներկայացած մարդը գայթեց, բայց առանց ետ նայելու, ավելի արագ քայլեց կամուրջով:

89

Իվան Գուսնն ապրում էր Տարաշկինի մոտ, ոչ այն է՝ որդի, ոչ այն է՝ կրտսեր եղբայր էր նրա համար: Տարաշկինը նրան գրաճանաչություն ու խելք էր սովորեցնում:

Իվանն այնքան շուտ հասկացող, հաստատակամ տղա դուրս եկավ, որ մարդու սիրտ էր խնդում: Իրիկունները թեյ կլիմեն գերմակահացով ու երշիկով, Տարաշկինը ձեռքը գրպանը կտաներ գլանակ հանելու, կհիշեր, որ ակումբի կոլեկտիվին խոսք է տվել չծխել, կկոնչար, կխառներ մազերն ու կսկսեր զրույցը.

— Գիտե՞ս, թե ինչ ասել է կապիտալիզմ:

— Չէ, Վասիլի Իվանովիչ, չեմ իմանում:

— Հիմի բացատրեմ քեզ ամենահասարակ ձևով: Ինը մարդ աշխատում են, տասներորդն ամեն ինչ խլում է նրանցից, սոված են մնում, տասներորդը տրաքվում է ճարպից: Դա էլ հենց կապիտալիզմն է: Հասկացա՞ր:

— Չէ, Վասիլի Իվանովիչ, չհասկացա:

— Ի՞նչը չհասկացար:

— Ինչի՞ են ինը մեկին տալիս իրենց աշխատածը:

— Էդ մեկն ստիպում է, նա շահագործող է...

— Ո՞նց է ստիպում: Իրենք ինն են, նա՝ մեկը...

— Նա զինված է, նրանք՝ անզեն...

— Զենքը միշտ էլ կարելի է խլել, Վասիլի Իվանովիչ: Ուրեմն, կնշանակի՝ նրանք ճարպիկ չեն...

Տարաշկինը հիացմունքով, բերանբաց նայում էր Իվանին:

— Ճիշտ է, ախպերս... Բոլշևիկավարի ես դատում... Մենք Սովետական Ռուսաստանում Էդպես էլ արինք՝ զենքը խլեցինք, շահագործողներին քշեցինք, ու հիմի մեզ մոտ բոլոր տասը մարդն էլ աշխատում են ու բոլորն էլ կուշտ են... Բոլորս էլ տրաքվում ենք ճարպից...

— Չէ, ախպերս, ճարպից տրաքվել պետք չի, մենք խոզ չենք, մարդ ենք: Մենք պիտի ճարպից մտավոր էներգիա քամենք:

— Դա՞ ինչ բան է:

— Էն է, որ մենք կարճ ժամանակամիջոցում պիտի դառնանք ամենախելոք, ամենակրթված ժողովուրդն աշխարհիս երեսին... Հասկանալի՞ է: Հիմի արի անցնենք թվաբանության...

— Լսում եմ, անցնել թվաբանության,— ասաց Իվանը՝ հանելով տետրն ու մատիտը:

— Թանաքի մատիտը չի կարելի թքոտել, դա անկուլտուրականություն է... Հասկացա՞ր:

Այդպես նրանք պարապում էին ամեն երեկո, մինչև կեսգիշեր ու դրանից էլ ուշ, մինչև որ երկուսի աչքերն էլ սկսում էին խփվել:

90

Թիավարության ակումբի դռնակի մոտ կանգնած էր լայն այտոսկրերով, լավ հագնված մի մարդ և ձեռնափայտով քչփորում էր հողը: Նա գլուխը բարձրացրեց և այնպես տարօրինակ նայեց մոտեցող Տարաշկինին ու Իվանին, որ Տարաշկինը լարվեց: Իվանը սեղմվեց նրան: Անձանոթն ասաց.

— Ես այստեղ սպասում եմ առավոտից: Այս տղան էլ հենց Իվան Գուսն՞ն է:

— Իսկ ձե՞զ ինչ, — հարցրեց Տարաշկինը ֆսֆսացնելով:

— Կներեք, ամենից առաջ քաղաքավարություն է հարկավոր, ընկեր: Իմ անունն Արթուր Լևի է:

Նա հանեց վկայականը, բացեց Տարաշկինի քրի դեմ:

— Ես Փարիզի սովետական լիազոր ներկայացուցչության աշխատակից եմ: Այսքանը քեզ բավարարո՞ւմ է, ընկեր:

Տարաշկինն անորոշ քրթմնջաց: Արթուր Լևին գրպանի թղթապանակից հանեց այն լուսանկարը, որ Գարինն էր վերցրել Շելգայից:

— Դուք կարո՞ղ եք հաստատել, որ լուսանկարում հենց այս տղան է:

Տարաշկինն ստիպված էր հանձն առնել: Իվանն ուզում էր ծլկել, բայց Արթուր Լևին կոպտորեն ճանկեց նրա ուսը:

— Այս լուսանկարն ինձ տվել է Շելգան: Ինձ գաղտնի հանձնարարություն է տրված տղային տանել նշված հասցեով: Դիմադրության դեպքում կարող եմ նրան ձերբակալել: Դուք մտադի՞ր եք ենթարկվել:

— Իսկ մանդատ կա՞, — հարցրեց Տարաշկինը:

Արթուր Լևին ցույց տվեց մանդատը՝ Փարիզում սովետական դեսպանության բլանկով, անհրաժեշտ բոլոր ստորագրություններով ու կնիքներով: Տարաշկինը կարդում էր երկար: Հետո, հոգոց հանելով, թուղթը ծալեց չորս տակ:

— Սատանան էլ գլուխ չի հանի, կարծես թե ամեն ինչ

ճիշտ է: Բայց գուցե մի ուրի՞շը նրա տեղը գա: Երեխան պիտի սովորի...

Արթուր Լևին թունոտ քմծիծաղեց.

— Մի վախեցեք: Տղան ինձ հետ իրեն վատ չի զգա. . .

91

Տարաշկինն Իվանին պատվիրեց իր մասին լուր տալ ճանապարհից: Նրա տագնապը փոքր-ինչ մեղմվեց, երբ Չելյաբինսկից բացիկ ստացավ.

«Թանկագին ընկեր Տարաշկին, փառք աշխատանքին, ոչինչ, գնում ենք կամաց-կամաց, առաջին կարգի վագոնով: Ուտելիքը լավն է, վերաբերմունքը՝ նմանապես: Մոսկվայում Արթուր Արթուրովիչն ինձ համար գդակ, բամբակե աստառով նոր պիջակ ու սապոգներ առավ: Մենակ թե ձանձրության քիչ է մնում մեռնեմ. Արթուր Արթուրովիչն ամբողջ օրը լուռ է մնում: Հա, չմոռանամ ասեմ՝ Սամարայի կայարանում հանդիպեցի մի անապաստան տղայի, իմ նախկին ընկերոջը: Նրան, շատ կներեք, տվի ձեր հասցեն, հավանաբար կգա, սպասեք»:

92

Ալեքսանդր Իվանովիչ Վոլշինը ՍՍՀՄ էր եկել Արթուր Լևի անուն-ազգանուն կրող անձնագրով ու Ֆրանսիական աշխարհագրական ընկերության տված վկայագրերով։ Բոլոր փաստաթղթերն օրինավոր էին (Ժամանակին Գարինը բավականին չարչարվել էր դրա համար), կեղծված-սարքված էին միայն մանդատն ու լիազոր ներկայացուցչության վկայականը։ Բայց այդ թղթերը Վոլշինը ցույց տվեց միայն Տարաշկինին։ Իսկ պաշտոնապես Արթուր Լևին եկել էր հետազոտելու Կամչատկայի հուր ժայթքող հսկա լեռների,— որոնց տեղացիները սոպկա են ասում,— հրաբխային գործունեությունը։

Սեպտեմբերի կեսերին նա Իվանի հետ ճանապարհվեց Վլադիվոստոկ։ Գիտարշավի համար անհրաժեշտ գործիքների ու իրերի արկղերն այնտեղ էին հասել մինչ այդ՝ ծովով, Սան Ֆրանցիսկոյից։ Արթուր Լևին շտապում էր։ Մի քանի օրում արշավախումբ կազմեց, և սեպտեմբերի քսանութին նրանք Վլադիվոստոկից սովետական շոգենավով ճանապարհ ընկան դեպի Պետրոպավլովսկ։ Նավարկությունը դժվարին էր։ Հյուսիսային քամին ամպեր էր քշում բերում, որ ձյունահատիկ էին շաղ տալիս Օխոտի ծովի կապարագույն ալիքների մեջ։ Շոգենավը ծանր ճոնչում-տնքում էր՝ վերուվարելով ահավոր ջրանապատում։ Պետրոպավլովսկ հասան միայն տասնմեկերորդ օրը։ Բեռնաթափեցին արկղերը, ձիերը և հաջորդ օրերին արդեն գնում էին անտառներով ու բլուրներով, արահետներով, գետակների հուններով, ճահիճների միջով ու անտառաթավուտներով։

Արշավախմբին առաջնորդում էր Իվանը. տղան լավ հիշողություն ուներ և շան հոտառություն։ Արթուր Լևին շտապում էր՝ ճամփա էին ընկնում լուսածեզին և քայլում էին մինչև մութն ընկնելը, առանց դադարների։ Ձիերը հալից ընկնում էին, տրտնջում էին մարդիկ։ Արթուր Լևին անողոք էր, չէր խնայում ոչ մեկին, բայց լավ էր վճարում։

Եղանակը փչացավ։ Մռայլ խշշում էին մայրիների կատարները, երբեմն տապավոտ դարավոր ծառի ծանր ճարճատյուն կամ ցած գլորվող քարակույտերի դղիրը էր լսվում։ Ձիերից երկուսը քարջարդ եղան, երկուսն էլ բեռներով թաղվեցին կորան ճահճում։

Իվանը սովորաբար գնում էր առջևից՝ մագլցելով բլուրները, ելնելով ծառերի կատարները՝ միայն իրեն ծանոթ բաներով ճանապարհը գտնելու համար։ Մի անգամ, մայրու ճյուղին ճոճվելով, նա կանչեց.

— Ահա՛, Արթուր Արթուրովիչ, ահա՛...

Լեռնային գետակի վրա կախված ուղղաբերձ ժայռի ճակատին նշմարվում էր քարի մեջ փորաքանդակված կոնաձև գլխարկով, նետ ու աղեղով զորականի մի պատկեր, որ կիսով չափ մաշվել-ջնջվել էր ժամանակի ձեռքի տակ. . .

— Էստեղից հիմի պիտի արևելք թեքվենք, նետի ցույց տված կողմով ուղիղ պիտի գնանք մինչև Շայթան-քարը, իսկ այնտեղից ճամբարն արդեն հեռու չի,— բղավում էր Իվանը։

Հենց տեղնուտեղը դադարք արին։ Իջեցրին հակերը։ Մեծ խարույկ վառեցին։ Քուն մտան հոգնատանջ մարդիկ։ Խավարում, մայրիների խշշոցի միջից, հասնում էին հեռավոր խուլ պայթյունների ձայներ, ցնցվում էր գետինը։ Եվ երբ խարույկի կրակն սկսեց մարմրել, արևելքում, ամպերի տակ սկսեց արծարծվել հրացուլը, ասես հեքիաթային հսկան լեռների

միջև խանձողներ էր փչում-բորբոքում, և շիկացող ածուխների աղոտ ցուքն առկայծում էր ամպերի փեշերին...

Հագիվ լույսը բացված՝ Արթուր Լևին, ձեռքը չկտրելով մատուցների պատյանից, արդեն աքացիով վեր էր կացնում մարդկանց: Թույլ չտվեց խարույկ անել, թեյ դնել: «Առա՛ջ, առա՛ջ»... Տանջահար մարդիկ շարունակեցին քարշ գալ անանցանելի անտառով, քարաբեկորների կույտերի միջով: Ծառերն այստեղ արտակարգ բարձր էին: Ձարխոտների մեջ ձիերը կորչում էին գլուխնիհետ: Բոլորի ոտքերն արյունաթաթավ էին: Ստիպված էին երկու ձիուց էլ ձեռք քաշել: Արթուր Լևին գալիս էր ետևից, ձեռքը մատուցների վրա: Թվում էր՝ էլի մի քանի քայլ, և ոչ ոք, թեկուզ սպանեին էլ, այլևս չէր կարող շարժվել տեղից...

Քամին բերեց Իվանի զրնգուն ձայնը.

— Էստե՛ղ եկեք, Էստե՛ղ, ընկերներ, ահա Շայթան քարը. . .

Վիթխարի քարագանգված էր դա մարդու գլխի ձևով, շոգու քուլաներով պարուրված: Տակից, գետնի ճեղքից, բաբախելով, տաք ջրի շիթ էր ցայտում: Անհիշելի ժամանակներից այն մարդիկ, որ ճանապարհանշաններ էին թողել ժայռերի վրա, լողացել էին ուժերը վերականգնող այդ ջերմուկում: Դա հենց այն «անմահական ջուրն» էր, որ հեքիաթներում բերում է ագռավը,— ռադիոակտիվ աղերով հարուստ ջուրը:

93

Այդ ամբողջ օրը հյուսիսային քամի էր փչում, ամպերը ցածրացել ու սահում էին անտառի վրայով: Թախծոտ խշշում էին բարձր սոճիները, ճկվում էին մայրիների սևաթույր կատարները, վերուվարում էին փիճիները: Ամպերը ձյունահատիկ էին թափում, պաղ անձրև շաղ տալիս: Տայգան ամայի էր: Հազար վերստ տարածքով խշշում էին փշատերև անտառները ճահիճների վրա, քարքարոտ բլուրների վրա: Օր-օրի ավելի պաղ, ավելի ահավոր էր դառնում միգապատ երկնքից հասնող հյուսիսի շունչը:

Թվում էր՝ ծառերի կատարների ծանր խշշոցից և քամու սուլոցից բացի անկարելի էր ուրիշ ձայն լսել այս անապատում: Թռչունները չվել էին, կենդանի ու գազան՝ հեռացել, պահվել: Մարդը մեռնելու համար միայն կգար կհասներ այս տեղերը:

Բայց մարդը հայտնվեց: Նա պարանով գոտեկապված, մորթեպատ կարմրագորշ պատառոտուն քուրքով էր, անձրևից ուռած մորթե ճտքավոր կոշիկներով: Երեսը բռնել էր արդեն մի քանի տարի չհարդարված փոշոտ մորուքը, մազերը թափվում էին ուսերին: Քայլում էր դժվարությամբ՝ հրացանին հենվելով, շրջանցեց բլրալանջը՝ տեղ-տեղ պահվելով կոճղարմատների ետևում: Կանգ առավ կռացած և սկսեց շվացնել-կանչել.

— Ֆըշտ, Մաշկա, Մաշկա. . . Ֆըշտ. . .

Հաստացողուն մուլախոտերի միջից բարձրացավ անտառային այծի գլուխը՝ մազաթափ վզին թոկի կտոր: Մարդը բարձրացրեց հրացանը, բայց այծը նորից թաքնվեց խոտերում:

Մարդը մոլտաց, նստեց քարին: Հրացանը դողդողում էր ծնկների արանքում: Գլուխը գցեց կրծքին: Այդպես երկար մնալուց հետո նորից սկսեց կանչել.

— Մաշկա, Մաշկա. . .

Նրա պղտոր աչքերը խոտի մեջ որոնում էին այդ միակ հույսը՝ ձեռնասուն այծին. կխփի մնացած միակ փամփուշտով, կչորացնի միսն ու գոյությունը քարշ կտա ևս մի քանի ամիս, գուցե նույնիսկ մինչև գարուն:

Յոթ տարի առաջ նա իր հանճարեղ հղացումներն իրագործելու միջոց էր որոնում: Երիտասարդ էր, ուժեղ ու աղքատ: Ճակատագրական մի օր հանդիպեց Գարինին, և սա այնպիսի վիթխարի ծրագրեր բացեց նրա առջև, որ նա, թողնելով ամեն ինչ, հայտնվեց այստեղ՝ հրաբխի ստորոտում: Յոթ տարի առաջ այստեղ հատեցին անտառը, ձմեռոց, լաբարատորիաներ սարքեցին, ռադիոսարքավորում տեղադրեցին, որ սնվում էր փոքրիկ հիդրոկայանից: Ավանի հողե կտուրները, որ արդեն նստել ու փուլ էին եկել, սևին էին տալիս ինչ-որ ժամանակ հրաբխի նետած հսկա քարերի մեջ, դժժացող կատարներով ռադիոկայաների անտառի կողքին:

Ում հետ եկել էր այստեղ՝ ումանք մեռան, մյուսները փախան: Շինությունները դուրս եկան շարքից, փոքրիկ հիդրոկայանի ամբարտակը գարնան հեղեղները քշեցին տարան: Եվ հիմա յոթ տարվա ամբողջ աշխատանքը, երկրի խորունկ շերտերի՝ Օլիվիայան գոտու հետազոտության բոլոր ապշեցուցիչ եզրահանգումները պիտի ոչնչանային նրա հետ այնպիսի հիմարության պատճառով, ինչպիսին Մաշկա այծն էր, որ չի ուզում մոտենալ մի հրացանազարկի տարածության վրա՝ ինչքան էլ այդ նգովյալին կանչես-չկանչես:

Առաջ հանաք բան էր տայգայով մի երեք հարյուր կիլոմետր կտրելն ու մարդաբնակ տեղ հասնելը: Հիմա ոտքերն ու ձեռքերը փայտացել էին հողացավից, ատամները թափվել էին լնդախտից: Վերջին հույսը ձեռնասուն այծն էր, որ ծերունին պահել էր ձմեռվա համար: Անիծյալ կենդանին հարել, կտրել էր թոկն ու ծլկել վանդակից:

Ծերունին վերցրեց վերջին փամփուշտով հրացանն ու քայլեց՝ կանչելով Մաշկային: Մոտենում էր երեկոն, մթագնում էին ամպերի շղթաները, ավելի չար էր ոռնում քամին՝ ճոճելով հսկա սոճիները: Մոտենում էր ձմեռը՝ մահը: Ծերունու սիրտը սեղմվեց. . . Մի՞թե էլ երբեք ինքը մարդու երես չի տեսնելու, չի նստելու վառարանի կրակի դեմ՝ շնչելով հացի բույրը, կյանքի բույրը: Ծերունին լաց եղավ անձայն:

Երկար ժամանակ անց կանչեց նորից.

— Մաշկա, Մաշկա. . .

Չէ, այսօր չի հաջողվի խփել. . . Ծերունին տնքտնքալով ելավ ու ոտքերը քարշ տվեց գնաց դեպի ձմեռոց: Կանգ առավ: Բարձրացրեց գլուխը. ձյունահատիկները զարկեցին դեմքին, քամին զզզեց մորուքը. . . Նրան թվաց. . . Ոչ, ոչ, քամին էր

երևի, որ սոճու ծառերը քսեց իրար և ճոինչ հանեց. . . Ծերունին, այնուհանդերձ, կանգնեց մնաց երկար, ճիգ գործադրելով, որ սիրտը չբաբախի այդքան ուժգին. . .

— Հե-ե-ե-ե՛յ,— մարդու թույլ ձայն հասավ Շեյթան-քարի կողմից:

Ծերունին ախ արեց: Աչքերը մշուշվեցին արցունքով: Լայն բացված բերանի մեջ ձյունահաստիկներ էին կտկտում: Թանձրացած մթնշաղում այլևս անկարելի էր որևէ բան նշմարել բացատի վրա. . .

— Հե-ե-ե-ե՛յ, Մանցն,— նորից նրա ականջին հասավ քամուց բեկբեկվող տղայական զրնգուն մի ձայն: Հաստացողուն մոլախոտերի միջից բարձրացավ այծի գլուխը, Մաշկան մոտեցավ ծերունուն և, ականջները սրելով, նույնպես սկսեց ունկնդրել այս անապատի միօրինակությունը խախտող անսովոր ձայներին. . . Աջից, ձախից մոտենում էին, կանչում.

— Հե-ե՛յ. . . Որտե՞ղ եք, Մանցն: Ո՞ղջ եք. . .

Ցնցվում էր ծերունու մորուքը, ցնցվում էին շրթունքները, նա ձեռքերը տարածեց ու կրկնեց անձայն.

— Այո, այո, ողջ եմ. . . Ես եմ, ես, Մանցնր. . .

.

Զմեռանոցի ծխահարված գերանները դեռ երբեք չէին տեսել նման ճոխություն: Հրաբխաքարերից սարքված վառարանում բոցկլտում էր կրակը, փոքրիկ կաթսաներում եռում էր ջուրը: Մանցնն ազահորեն ներշնչում էր թեյի, հացի, ճարպի վաղուց մոռացված բույրերը:

Մտնում-ելնում էին բարձրաբարբառ մարդիկ՝ ներս բերելով ու քանդել-բացելով հակերը: Լայն այտոսկրերով մեկը նրան գոլորշի արձակող թեյով լի գավաթ ու մի կտոր հաց տվեց. . . Հաց: Մանցնր, դողալով, սկսեց լնդերով ծամծամել արագ-արագ: Ինչ-որ փոքրիկ տղա, նրա առաջ պყգած, կարեկցանքով նայում էր, թե ինչպես է Մանցնր մեկ կծում հացը, մեկ հացի կտորը սեղմում փոշոտ մորուքին՝ ասես վախենալով, որ իր կիսավեր ձմեռանոցը ներխուժած այդ ամբողջ կյանքը երազ կարող է լինել:

— Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ, դուք ինձ չե՞ք ճանաչում, հը՞:

— Ոչ, ոչ, ես մոռացել եմ մարդկանց,— մոթմոթում էր Մանցնր,— ես վաղուց, շատ վաղուց հաց չեմ կերել:

— Ախր ես Իվան Գուսնն եմ... Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ, ախր ես ամեն ինչ արեցի էնպես, ոնց որ դուք պատվիրել էիք: Հիշո՞ւմ եք, հլա դեռ պահ էլ տվիք, որ գլուխս կպոկեք:

Մանցնր ոչինչ չէր հիշում, միայն աչքերը չռած նայում էր բոցով լուսավորված անձանոթ դեմքերին: Իվանն սկսեց պատմել նրան, թե ինչպես այն ժամանակ տայգայով գնաց Պետրոպավլովսկ, թե ինչպես էր ճամփին խուսափում արջերից, ինչպես հորթի չափ մի շիկակարմիր կատու տեսավ, շատ վախեցավ, բայց այդ կատուն ու նրանից հետո էլի երեք կատուներ մոտով անցան գնացին: Պատմեց, որ սկյուռների բներից մայրի ծառի

ընկույզներ էր գտնում ուտում: Պետրոպավլովսկում վարձվեց շոգենավի վրա կարտոֆիլ կճպելու: Նավով հասավ Վլադիվոստոկ ու դեռ էլի յոթ հազար կիլոմետր ճամփա կտրեց՝ կողերը ջարդելով վագոնների տակ, ածխի արկղերի մեջ:

— Ես իմ խոսքը կատարեցի, Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ, մարդիկ բերի ձեր ետևից: Մենակ թե էն ժամանակ դուք իզուր տեղը մեջքիս թանաքի մատիտով բան գրեցիք: Հարկավոր էր ուղղակի ասել՝ «Խոսք տալի՞ս ես, Իվան»: Ես էլ կասեի՝ «Տալիս եմ», ու վերջ: Թե չէ մեջքիս գրածը սովետական իշխանության դեմ էր երևի: Բա դա սիրո՞ւն բան է: Հիմի էլ ինձ վրա հույս չդնեք, ես պիտո՞ւն եմ:

Թեքվելով նրա կողմը, շրթունքները ծոմելով, խոպոտ շշուկով Մանցը հարցրեց.

— Ովքե՞ր են այս մարդիկ:

— Ֆրանսիական գիտական էքսպեդիցիա է, ասի, չե՞: Հատուկ եկան գտնալ ինձ Լենինգրադում, որ իրենց բերեմ էստեղ, ձեր ետևից...

Մանցը, ցավեցնելով, ճանկեց նրա ուսը.

— Դու տեսա՞ր Գարինին:

— Ահ տալը թողեք, Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ, հիմի իմ թիկունքում սովետական իշխանություն կա... Կուզիս վրա ձեր գրածը հուսալի ձեռք ընկավ... Գարինը հեչ պետքս էլ չի:

— Ինչո՞ւ են սրանք եկել այստեղ: Ի՞նչ են ուզում ինձնից... Ես սրանց ոչ մի բան չեմ ասի: Ես սրանց ոչ մի բան ցույց չեմ տա:

Մանցի դեմքը կարմրատակել էր. շուրջը նայեց գրգռված: Նրա կողքին, տախտակամածի վրա, նստեց Արթուր Լևին:

— Հարկավոր է հանգստանալ, Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ: Կերեք, քնեք... Մենք դեռ շատ ժամանակ կունենանք, նոյեմբերից շուտ ձեզ չենք տանի այստեղից...

Մանցն իջավ տախտակամածից, նրա ձեռքերը դողում էին...

— Ես ուզում եմ ձեզ հետ խոսել երես առ երես:

Նա կադին տալով գնաց դեպի դուռը, որ կցմցված էր չտաշված, կիսով չափ փտած փուշտաներից: Հրեց դուռը: Գիշերվա քամին խառնշտորեց նրա ալեգարդ մազերը: Արթուր Լևին նրա ետևից դուրս եկավ մթան մեջ, ուր գալարվում էր թաց ձյունը:

— Իմ հրացանում վերջին փամփուշտն է... Ես ձեզ կսպանե՛մ: Դուք եկել եք ինձ կողոպտելու,— աղաղակեց Մանցը՝ դողալով զայրույթից:

— Գնանք, կանգնենք քամուց պաշտպանված մի տեղ:— Արթուր Լևին քարշ տվեց նրան, հենեց գերանակապ պատին:— Հերիք է փրփրեք: Ինձ ձեր հետևից է ուղարկել Պյոտր Պետրովիչ Գարինը:

Մանցը շղաձգորեն բռնեց Լևիի ձեռքը: Շրջված կոպերով նրա ուռած դեմքը դողում-ցնցվում էր, անատամ բերանը հեծեծաց:

— Գարինը ո՞ղջ է... Նա չի՞ մոռացել ինձ: Միասին ենք սով տարել, միասին ենք մեծ պլաններ կազմել... Բայց այդ բոլորը դատարկ բաներ են, զառանցանքներ... Ես ի՞նչ հայտնագործեցի այստեղ... Պրպտեցի երկրի կեղևը... Հաստատեցի իմ բոլոր տեսական ենթադրությունները... Ես չեի սպասում այդպիսի փայլուն եզրահանգումների... Օլիվինն այստեղ է,— Մանցը դոփեց տեղում թաց ոտնամաններով,— սնդիկն ու ոսկին կարելի է հանել անսահմանափակ քանակությամբ... Լսեք, կարճ ալիքներով ես տնտղեցի երկրագնդի միջուկը... Այնտեղ սատանան գիտի թե ինչ է կատարվում...

Ես հիմնիվեր շրջեցի համաշխարհային գիտությունը... Եթե Գարինը կարողանար հարյուր հազար դոլար ձեռք գցել՝ ինչե՛ր կանեինք...

— Գարինի տրամադրության տակ հիմա միլիարդներ կան, Գարինի մասին աղաղակում են ամբողջ աշխարհի թերթերը,— ասաց Լևին,— նրան հաջողվեց հիպերբոլիդ պատրաստել, նա կղզի է ձեռք բերել Խաղաղ օվկիանոսում և պատրաստվում է մեծ գործերի: Նա սպասում է միայն երկրագնդի կեղևի ձեր հետազոտություններին: Ձեր ետևից դիրիժաբլ կուղարկեն: Եթե եղանակը չխանգարի՝ մի ամսից մենք կարող ենք կառանակայմ կանգնեցնել:

Մանցը դեմ ընկավ պատին և, գլուխը կրծքին գցած, լուռ մնաց երկար:

— Գարին, Գարին,— կրկնում էր նա աղեկտուր կշտամբանքով:— Ե՛ս տվի նրան հիպերբոլիդի գաղափարը: Ե՛ս հանգեցրի նրան Օլիվինյան գոտու վերաբերյալ մտքին: Խաղաղ օվկիանոսում կղզի ձեռք բերելու ծրագիրը ե՛ս հուշեցի նրան: Նա կողոպտեց իմ ուղեղը, փտեցրեց ինձ այս անիծյալ տալգայում... Ի՞նչ կարող եմ հիմա ստանալ կյանքից՝ անկողին, բժիշկ, ձավարի շիլա... Գարին, Գարին... Ուրիշների գաղափարները խժոող գիշատիչ...

Մանցը դեմքը բարձրացրեց՝ տալով մոլեգնած տարերքին.

— Լնդախտը կերավ ատամներս, թրմաքոսը քրքրեց մաշկս, ես համարյա կույր եմ, ուղեղս բթացել է... Ուշ, շա՛տ ուշ հիշեց ինձ Գարինը...

Գարինը Հին և Նոր Աշխարհի լրագրերին ռադիոհաղորդագիր ուղարկեց, որ ինքը՝ Պիեռ Հարրին, Խաղաղ օվկիանոսում, արևմտյան երկայնության հարյուր երեսուն և հարավային լայնության քսանչորս աստիճանների տակ զբաղեցրել է հիսունհինգ քառակուսի կիլոմետր տարածությամբ կղզի՝ նրան հարող կղզյակներով ու ծանծաղուտներով, որ այդ կղզին ինքը համարում է իր տիրապետությունը և պատրաստ է իր սուվերեն իրավունքները պաշտպանել մինչև արյան վերջին կաթիլը:

Ծիծաղելի տպավորություն ստացվեց: Խաղաղ օվկիանոսի հարավային լայնություններում գտնվող փոքրիկ կղզին անմարդաբնակ էր և, բացի գեղատեսիլ համայնապատկերից, ուրիշ ոչ մի բանով աչքի չէր ընկնում: Նույնիսկ խառնաշփոթություն ստեղծվեց այն հարցում, թե ում է պատկանում կղզին՝ Ամերիկայի՞ն, Հոլանդիայի՞ն, թե Բսպանիային: Բայց ամերիկացիների հետ երկար վիճելու հարկ չէր, փնթփնթացին ու ետ քաշվեցին:

Կղզին չարժեր նույնիսկ այն ածուխը, որ պիտի ծախսեին՝ նավով այնտեղ հասնելու համար, բայց սկզբունքը՝ ամենից առաջ, և Սան Ֆրանցիսկոյից մի թեթև հաճանավ դուրս եկավ այսպիսի հանձնարարությամբ — ձերբակալել այդ Պիեռ Հարրիին և կղզում մշտնջենապես երկաթակուռ կայմ կանգնեցնել՝ Միացյալ Նահանգների կոփածո աստղագարդ դրոշով:

Հաճանավը ճանապարհ ընկավ: Գարինի ծիծաղելի պատմության կապակցությամբ հորինվեց «Թշվառ Հարրի» ֆոքստրոտը, ուր ասվում էր, թե ինչպես փոքրիկ, խեղճ ու աղքատ Պիեռ Հարրին սիրահարվում է մի կրեոլուհու²⁸ և այնպես է սիրում, որ ուզում է նրան թագուհի դարձնել: Կրեոլուհուն տանում է մի փոքրիկ կղզի, և այնտեղ նրանք՝ թագավորն ու թագուհին, ֆոքստրոտ են պարում: Եվ թագուհին խնդրում է. «Թշվառ Հարրի, ես ուզում եմ նախաճաշել, ես քաղցած եմ»: Ի պատասխան Հարրին հառաչում է միայն և շարունակում պարել. ավադ, խեցիներից ծաղիկներից բացի ոչինչ չունեմ նա: Բայց ահա նավ է կանգնում կղզու մոտ: Գեղեցկատես նավապետը թնն առաջարկում է թագուհուն և տանում նախաճաշի ճոխ սեղանի մոտ: Թագուհին խնդրում է և ուտում: Իսկ թշվառ Հարրին ոչինչ չի մնում, քան պարել մենակ. . . Եվ այլն, և այլն. . . Մի խոսքով, կատակ էր, ուրիշ ոչինչ: Մի տասն օր հետո հաճանավից ռադիոգիր եկավ:

«Կանգնած եմ կղզու դիմաց: Ափ իջնել չհաջողվեց, քանի որ նախագգուշացում ստացա, թե կղզին պաշտպանված է ամրություններով: Ուլտիմատում ուղարկեցի Պիեռ Հարրիին, որն իրեն կղզու տերն է համարում: Պատասխանի ժամկետը՝ մինչև վաղն առավոտյան յոթը: Այնուհետև դեսանտ կիջեցնեմ»:

Դա արդեն զվարճալի էր՝ թշվառ Հարրին իր պատիկ բռունցքով սպառնում է վեցդյույմանոց թնդանոթներին. . . Բայց ոչ առավոտյան և ոչ էլ հաջորդ օրերին հաճանավից այլևս ոչ մի լուր չստացվեց:

Վերջին հարցումին Հարրին չպատասխանեց: Օհո՛: Ռազմական մինիստրությունում ոմանք հոնքերը կիտեցին:

Հետո լրագրերում հայտնվեց սենսացիոն մի հարցազրույց Մակ Լիննեյի հետ: Նա պնդում էր, որ Պիեռ Հարրին ոչ այլ ոք է, քան ռուս հայտնի ավանտյուրիստ ինժեներ Գարինը, որի հետ լուրեր են կապված մի ամբողջ շարք հանցագործությունների, այդ թվում՝ Փարիզի մոտ, Վիլլ Դավրեում կատարված առեղծվածային սպանության վերաբերյալ: Կղզին զավթելու պատմությունը Մակ Լիննեյին զարմացնում է մանավանդ այն պատճառով, որ

²⁸ Կրեոլներ — առաջին գաղութարար իսպանացիների և պորտուգալացիների սերունդներ, հետնորդներ Հարավային Ամերիկայում (ծ. թ.)

Գարինին կղզի հասցրած զբոսանավում եղել է ոչ այլ ոք, քան հենց ինքը՝ Ռոլինգը, «Անելին Ռոլինգ» տրեստի ղեկավարն ու կարգադրիչը։ Նրա միջոցներով էին հսկայական գնումներ կատարվել Ամերիկայում և Եվրոպայում, նավեր վարձվել բեռները կղզի տեղափոխելու համար։ Քանի դեռ ամեն ինչ կատարվում էր օրինական կարգով, Մակ Լիննեյը լռում էր, բայց այժմ հիշեցնում է նա, որ քիմիայի արքա Ռոլինգի բնորոշ հատկանիշը բացառիկ հարգանքն է օրենքի հանդեպ։ Ուստի կասկած չկա, որ կղզու լկտի բռնագրավումը կատարվել է Ռոլինգի կամքից անկախ և ապացուցում է միայն, որ Ռոլինգը կղզում գերության մեջ է, և որ միլիարդատիրոջից օգտվում են չտեսնված-չլսված շանտաժի նպատակներով։

Այստեղ արդեն կատակները վերջացան։ Ունահարված էր սուրբ սրբոցը։ Ուստիկանության գործակալները տեղեկություններ հավաքեցին օգոստոսի ընթացքում Գարինի կատարած գնումների մասին։ Շշմեցուցիչ թվեր ստացվեցին։

Նույն ժամանակամիջոցում ռազմական մինիստրությունը փնտրում էր հաճանավը, բայց ապարդյուն՝ նավը չքվել էր։ Եվ, այս ամենի հետ մեկտեղ, լրագրերում հրապարակվեց անիլինի գործարանների կործանման նկարագրությունը, որ արել էր աղետի վկա, ռուս գիտնական Խլինովը։

Սկանդալ ծայր առավ։ Իսկապես, կառավարության քթի տակ ինչ-որ ավանտյուրիստ ռազմական վիթխարի գնումներ էր կատարել, կղզի զավթել, ազատությունից զրկել Ամերիկայի մեծագույն քաղաքացուն և, հետո էլ, անբարոյական սրիկա էր, մասսայական մարդասպան, զագրելի ճիվաղ։

Հեռագիրը մի շշմեցուցիչ լուր էլ բերեց. նորագույն տիպի անհայտ մի դիրիժաբլ թռիչք է կատարել Հավայան կղզիների վրա, իջել Գիլոյի նավահանգստում, բենզին ու ջուր վերցրել, թռել անցել Կուրիլյան կղզիների վրայով, վայրէջք կատարել Սախալինում, Ալեքսանդրովսկի նավահանգստում բենզին ու ջուր վերցրել, որից հետո անհետացել է հյուսիսարևմտյան ուղղությամբ։ Դիրիժաբլի մետաղե կողին նկատելի են եղել Պ և Գ տառերը։

Այնժամ ամենքի համար պարզ դարձավ՝ Գարինը մոսկովյան գործակալ է։ Ահա և քեզ «թշվառ Հարրի»... Պալատը քվեարկեց հօգուտ ամենավճռական միջոցառումների։ Ութ գծային հաճանավերից կազմված տորմիդ ուղղություն վերցրեց դեպի «Սրիկաների կղզին», ինչպես այդ կղզին անվանում էին հիմա ամերիկյան լրագրերում։

Նույն օրն ամբողջ աշխարհի ռադիոկայաններն ընդունեցին կարճալիք մի ռադիոգիր, որ հրեշավոր էր իր լկտի բովանդակությամբ ու հոռի ոճով.

«Ալլո՛։ Ալլո՛։ Խոսում է Ոսկե կղզու ռադիոկայանը, Ոսկե կղզու, որ անիրազեկության պատճառով Սրիկաների կղզի է հորջորջվում։ Ալլո՛։ Պիեռ Հարրին բոլոր երկրների կառավարություններին անկեղծորեն խորհուրդ է տալիս քթները չխոթել իր ներքին գործերի մեջ։ Պիեռ Հարրին կապշտպանվի, և Ոսկե կղզու ջրերը մտած ռազմական ամեն մի նավ կամ նավատորմիդ կարժանանա ամերիկյան թեթև հաճանավի բախտին, որ

ջրասույզ արվեց տասնհինգ վայրկյանից պակաս ժամանակում: Պիեռ Հարրին երկրագնդի ողջ բնակչությանն անկեղծորեն խորհուրդ է տալիս ձեռք քաշել քաղաքականությունից և անհոգ պարել իր անվամբ կոչվող ֆոքստրոտը»:

95

Ձմեռոցին մերձ ձորակի ամբարտակը վերակառուցվեց: Էլեկտրակայանն սկսեց աշխատել: Արթուր Լևին ամեն օր անհամբեր հարցումներ էր ընդունում Ոսկե կղզուց՝ պատրա՞ստ է արդյոք կառանակայմը:

Էլեկտրամագնիսական ալիքները, անտարբեր այն բանին, թե ինչն է իրենց դուրս բերել տիեզերական անդորրից, սլանում էին եթեր, որ նետվեն ռադիոընդունիչների մեջ և այնտեղ, միկրոֆոններում Գարինի մոլեգին ձայնով խոխոացնեն՝ «Եթե մի շաբաթից կառանակայմը պատրաստ չլինի, ես դիրիժարլ կուղարկեմ ու կհրամայեմ գնդակահարել ձեզ, լսո՞ւմ եք, Վոլշին»,— խոխոացնեն այս բառերն ու հողանցման լարերով վերադառնան իրենց նախասկզբնական հանգիստ վիճակին:

Ձմեռոցում, հրաբխի ստորոտում հապճեպ աշխատանք էր գնում՝ մաքրում էին մացառուտները լայն հրապարակի համար, կայմացու սոճիներ էին կտրում, վերնի մասում նեղացող, երեք ոտքերը գետնի մեջ խոր թաղված քսանհինգ մետրանոց աշտարակ էին կանգնեցնում:

Աշխատում էին բոլորը՝ ինչքան ուժ ունեին, բայց ամենից ավելի ձեռ ու ոտ էր ընկնում և հուզվում էր Մանցեր: Նա այդ ընթացքում կուշտ ուտելուց բավական լցվել էր, բավական կազդուրվել, բայց նրա բանականությունը, ըստ երևույթին, վնասվել էր, և խելացնորության նշանները դեռ մնում էին: Լինում էին օրեր, երբ նա ասես մոռանում էր ամեն ինչ, անտարբեր նստում էր տախտամածին՝ փոշոտ գլուխը ձեռքերի մեջ առած: Կամ, այծի կապն արձակելով, ասում էր Իվանին.

— Ուզո՞ւմ ես՝ քեզ այնպիսի բան ցույց տամ, որ դեռ աշխարհում ոչ մի մարդ չի տեսել:

Մաշկա այծի թուրք բռնած (այծն այդպես օգնում էր նրան քարափներ բարձրանալիս), Մանցեր և նրան հետևող Իվանն սկսեցին վերելքը դեպի հրաբխի խառնարանը:

Վերջացավ կայմերի անտառը, դրանից հետո, խոշոր քարաբեկորների միջև, խառնիխուռն թփուտ էր, իսկ ավելի վերը միայն սև քարեր էին՝ քարաքոսով ինչ-որ տեղ ձյունով ծածկված:

Խառնարանի եզրերն ուղղաբերձ էին և ատամնավոր, ասես հսկայական կրկեսի կիսաքանդ պատեր լինեին: Մակայն Մանցեին այստեղ ծանոթ էր յուրաքանչյուր ծերպը, և նա, տնքտնքալով, հաճախակի նստելով ու կարճ դադար առնելով, ոլոր-մոլոր բարձրանում էր սանդղավանդից սանդղավանդ: Բայց և այնպես մի անգամ միայն, մի արևոտ խաղաղ օր, նրանց հաջողվեց հասնել խառնարանի բուն եզրին: Ներքևում՝ արտառոց ատամնասայրերի բոլորակի մեջ, սառած լավայի շիկակարմիր-պղնձագույն լիճն էր: Ցածիկ արևն ատամնասայրերից ցայտուն ստվերներ էր գցում լավայի մետաղե

բլիթների վրա: Արևմտյան եզրին մոտ, լավայի մակերեսին կոն էր բարձրանում, որի գագաթը ծխում էր ճերմակավուն ծխով:

— Այնտեղ,— ասաց Մանցը՝ կեռումեռ մատներով ցույց տալով ծուխ արձակող կոնը,— այնտեղ խորշ է կամ, թե կուգես, խորխորատ՝ երկրի ընդերքը տանող, որ մարդու աչք չի տեսել... Ես պիրոքսիլինե գլանիկ գցեցի մեջը, և երբ պայթեց հատակին՝ վայրկենաչափով հաշվեցի խորությունն ըստ ձայնի արագության: Ես հետազոտեցի դուրս ժայթքող գազերը, հավաքեցի դրանք ապակյա թորանոթում, միջով էլեկտրալամպի լույս բաց թողի և գազի միջով անցած ճառագայթները տարրալուծեցի սպեկտրոսկոպի պրիզմայով... Հրաբխային գազի սպեկտրում հայտնաբերեցի ծարիրի, սնդիկի, ոսկու և էլի շատ ուրիշ ծանր մետաղների գծեր...

Այս բաները քեզ հասկանալի՞ են, Իվան:

— Հասկանալի են, շարունակե՛ք, շարունակե՛ք...

— Կարծում եմ, որ դու, այնուամենայնիվ, ավելի ես հասկանում, քան Մաշկա այծը... Մի անգամ, երբ առանձնապես բուռն էր գործում հրաբուխը՝ սարսափելի խոր ընդերքից թքում էր ու խորխում, ինձ հաջողվեց, կյանքս վտանգելով, մի քիչ գազ հավաքել թորանոթի մեջ... Երբ ցած՝ ձմեռոց էի իջնում, հրաբուխն սկսեց մինչև ամպերը մոխիր ու տակառաչափ քարեր շարժել: Գետինը դողում-ցնցվում էր արթնացող հրեշի մեջքի պես: Ուշք չդարձնելով այդ մանրությունների վրա, ինձ լաբորատորիա գցեցի ու գազը դրեցի սպեկտրոսկոպի տակ... Իվան, ու դու էլ, Մաշկա, լա՛վ լսեք...

Մանցի աչքերը փայլում էին, անատամ բերանը՝ ծոմառատվում.

— Ես հայտնաբերեցի ծանր մի մետաղի հետքեր, որ Մենդելևևի աղյուսակում չկա: Մի քանի բուլեթից փորձանոթում սկսվեց նրա տրոհումը՝ փորձանոթն սկսեց դեղին լույս արձակել, հետո՝ երկնագույն և, վերջապես, շլացուցիչ կարմիր... Զգուշության համար ետ քաշվեցի. պայթյուն լսվեց, փորձանոթն ու իմ լաբորատորիայի կեսը ցրիվ եկան-թռան գրողի ծոցը... Ես այդ խորհրդավոր մետաղը նշանակեցի M տառով, որովհետև իմ ազգանունն սկսվում է M-ով և այս այծի անունն էլ է սկսվում M-ով: Հայտնագործության պատիվը պատկանում է երկուսիս՝ Մաշկա այծին և ինձ... Դու որևէ բան հասկանո՞ւմ ես, թե...

— Շարունակե՛ք, շարունակե՛ք, Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ. . .

— M մետաղը գտնվում է Օլիվինյան գոտու ամենախոր շերտերում: Այդ մետաղը տրոհվում է ու ջերմության ահռելի պաշարներ արտազատում... Ես պնդում եմ այնուհետև՝ երկրագնդի միջուկը կազմված է M մետաղից: Բայց քանի որ երկրագնդի միջուկի միջին խտությունն ընդամենը ութ միավոր է, այսինքն՝ մոտավորապես երկաթի խտությամբ, իսկ M մետաղը երկու անգամ ծանր է նրանից, ապա, հետևաբար, երկրագնդի բուն կենտրոնում դատարկություն է:

Մանցը բարձրացրեց մատը և նայելով Իվանին ու այծին՝ ծիծաղեց ապուշավարի:

— Գնանք նայենք... Նրանք երեքով ժայռոտ կատարից իջան մետաղափայլ լիճը և, մետաղե բլիթների վրայով սահելով, գնացին դեպի ծխացող կոնը: Ճեղքերից տաք օդ էր դուրս ժայթքում: Ոտքերի տակ, այստեղ-այնտեղ, անհատակ խոռոչներ էին սևին տալիս:

— Մաշկային հարկավոր է թողնել ներքևում,— ասաց Մանցը՝ կտտացնելով այծի քթին, և Իվանի հետ մագլցեց, բարձրացավ կոնի վրա՝ կառչելով պոկ եկող տաք խճաքարերից:

— Պառկիր փորի վրա ու նայիր:

Նրանք պառկեցին կոնի եզրին, այն կողմից, որտեղից քշվում-տարվում էին ծխի քուլաները, և գլուխներն իջեցրին: Կոնի ներսում փոսորակ էր և կենտրոնում մոտ յոթ մետր տրամագծով ձվածիր անցք կար: Այնտեղից ծանր հառաչ էր լսվում, խուլ դղիրդ, ասես սատանան գիտի թե ինչ խորության վրա քարեր էին գլորվում:

Երբ աչքերը վարժվեցին, Իվանը կարմրավուն լույս նշամարեց, որ բխում էր անհաս խորքերից: Լույսը, մեկ աղոտանալով, մեկ նորից բռնկվելով, հուրհրում էր ավելի ու ավելի վառ՝ դառնալով մորեգույն, կուրացուցիչ... Ծանր հառաչում-տնքում էր գետինը, առավել ասհագրու էին դղրդում քարերը:

— Մակընթացություն է սկսվում, հարկավոր է հեռանալ,— ասաց Մանցը:— Այդ լույսը գալիս է յոթ հազար մետր խորությունից: Այնտեղ տրոհվում է մետաղը, այնտեղ եռում և գոլորշանում են ոսկին ու սնդիկը:

Բռնեց Իվանի գոտուց, ցած քաշեց նրան: Կոնը դողդողում էր, կողերից ստրում էր խիճը, թանձր ծխաքուլաները հիմա ժայթքում էին այնպես, ինչպես գոլորշին՝ պայթած շոգեկաթսայից, կուրացուցիչ ալ կարմիր լույսը դուրս էր ցայտում խորխորատներից՝ ցածրասահ ամպերն արնաներկելով...

Մանցը ճանկեց Մաշկայի վզի թոկը:

— Վազքով, արա՛գ, երեխաներ... Հիմա քարեր կթռչեն...

Ծանր դղիրդ թնդաց, որ արձագանքեց ժայռապատ ամֆիթատրոնով մեկ. հրաբուխը քարագնդակներ արձակեց... Մանցն ու Իվանը վազում էին՝ ձեռքերով գլուխները պահած, առջևից ցատկոտում էր այծը՝ թոկը քարշ տալով...

Կառանակայմը պատրաստ էր: Ոսկե կղզուց հաղորդեցին, որ դիրիժաբլը ճամփա է ընկել՝ չնայած ծանրաչափի սպառնալի ցուցումներին:

Բոլոր այդ վերջին օրերին Արթուրը Մանցին անկեղծ խոսակցության էր դրդում նրա զարմանահրաշ հայտնագործությունների շուրջ: Տեղավորվելով տախտամածի վրա, բանվորներից հեռու, նա հանում էր տափաշիշն ու սպիրտ լցնում Մանցի թեյի մեջ:

Բանվորները պառկում էին հատակին, փշատերև փռոցի վրա: Երբեմն նրանցից մեկնումեկը ելնում էր ու մայրի ծառի կռճղարմատ գցում կրակարանը: Բոցերից լուսավորվում էին մրոտ պատերը, հոգնատանջ, մազակալած դեմքերը: Քամին մոլեգնում էր տանիքի վրա:

Արթուր Լևին աշխատում էր խոսել կամացուկ, փաղաքուշ, հանգստացնող տոնով: Բայց Մանցնն ասես խելքը գցել էր բոլորովին:

— Լսեք, Արթուր Արթուրովիչ, կամ ձեզ ինչպես էին ասում... Վե՛րջ տվեք խորամանկություն բանեցնելուն: Իմ թղթերը, իմ բանաձևերը, խոր հորատման իմ նախագծերը, իմ օրագրերը ամուր փակված են թիթեղյա տուփում ու պահված ապահով... Ես կթոչեմ, դրանք կմնան այստեղ՝ ոչ ոք չի ստանա, նույնիսկ Գարինը: Սպանեն էլ՝ չեմ տա...

— Հանգստացեք, Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ, ախր դուք կարգին մարդկանց հետ գործ ունեք:

— Ես այդքան էլ հիմար չեմ: Գարինին պետք են իմ բանաձևերը... Իսկ ինձ պետք է իմ կյանքը... Ես ուզում եմ ամեն օր լողանալ անուշահոտ վաննայում, թանկարժեք ծխախոտ ծխել, լավ գինի խմել... Ես ատամներ կոնեմ ու գետնասունկ կծամեմ... Ես էլ եմ փառք ուզում... Ես արժանի՛ եմ դրան... Գրողի ծոցը բոլորդ՝ Գարին-մարինով...

— Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ, Ոսկե կղզում դուք կապրեք թագավորի պես...

— Լա՛վ, վերջ տվեք: Ես գիտեմ Գարինին... Նա ասում է ինձ, որովհետև Գարինին ոտքից գլուխ ես եմ հորինել... Առանց ինձ նրանից պարզապես մանր ժուլիկ կստացվեր... Դուք դիրիժաբլով կտանեք իմ կենդանի ուղեղը և ոչ թե տետրերը՝ իմ բանաձևերով:

Իվան Գուսևը, ականջը սրած, բեկորներ էր որսում այդ խոսակցությունից: Այն գիշերը, երբ կառանակայմը պատրաստ էր, նա տախտամածի վրայով սողաց բաց աչքերով պառկած Մանցնի մոտ ու շնչաց ուղիղ նրա ականջի մեջ.

— Թքի՛ր դրանց վրա, Նիկոլայ Խրիստոֆորովիչ: Ավելի լավ է՝ գնանք Լենինգրադ... Ես ու Տարաշկինը ձեզ կխնամենք պստիկ երեխու պես... Ատամներ կոնենք... Լավ բնակտարածություն կճարենք, ի՛նչ կարիք ունեք կապվելու բուրժույների հետ. . .

— Ոչ, Վանկա, ես կորած մարդ եմ, ես չափից դուրս անսանձ ցանկություններ ունեմ,— պատասխանեց Մանցը՝ նայելով առաստաղին, որի գերանների արանքից մրոտ մամուռի ծվեններ էին կախված:— Յոթ տարի այս անիծյալ տանիքի տակ փոթորկվել է իմ երևակայությունը... Ես այլևս չեմ ուզում սպասել և ոչ մի օր...

Իվան Գուսևը վաղուց էր գլխի ընկել, թե իրենից ինչ է ներկայացնում այդ «ֆրանսիական էքսպեդիցիան». նա ուշադիր լսում էր, նայում ու իր եզրահանգումներն անում:

Նա հիմա Մանցնի էտնից գնում էր թոկով կապվածի պես, և այդ վերջին գիշերը չէր քնել. երբ սկսում էին խփվել աչքերը, քիթը թռչունի փետուր էր խոթում կամ կսմթում էր մարմնի ցավոտ տեղերը:

Լույսը բացվելուն պես Արթուր Լևին, արագ-արագ կիսամուշտակը հագնելով վիզը շարժով փաթաթելով, գնաց ռադիոկայան, որ կողքի գետնահյուղում էր: Իվանն աչքը չէր կտրում Մանցնից: Արթուր Լևին հագիվ էր դուրս եկել՝ Մանցը շուրջը նայեց ստուգելու համար, թե քնա՞ծ են բոլորը, հետո զգույշ իջավ տախտամածից, անաղմուկ հասավ ձմեռոցի մութ անկյունը, բարձրացրեց գլուխը: Բայց, ըստ երևույթին, աչքերը վատ էին տեսնում, ետ եկավ, կրակարանը խեժախոիվ գցեց: Երբ բռնկվեց կրակը, նորից անկյունը գնաց:

Իվանը գլխի ընկավ, թե նա ինչի է նայում. անկյունում, այնտեղ, ուր խաչվում էին փայտե շինության հեծանները, առաստաղում ծերպ էր սևին տալիս մարդակաժածկի գերանների միջև. մամուռը մաքրված էր այդտեղ: Դա էլ հենց անհանգստացնում էր Մանցին... Բարձրանալով ռոնամատների վրա, ցածիկ առաստաղից սև մամուռի ծվեններ պոկոտեց և, տնքտնքալով, փակեց ծերպը:

Իվանը դեն նետեց փետուրը, որով քիթն էր խուտուտ տալիս, շուտ եկավ կողքի, ծածկոցը քաշեց գլխին ու իսկույն քնեց:

Ձյունամրրիկը չէր դադարում: Երկրորդ օրն էր, ինչ վիթխարի դիրիժաբլը կախված էր բացատի վրա՝ քթով կապված կառանակայմին: Կայմը ճկվում էր: Օրորվում էր դիրիժաբլի սիգարաձև մարմինը, և ներքևից թվում էր, թե օդում երկաթե բեռնանավի հատակ է կախված: Անձնակազմը հագիվ էր հասցնում ձյունից մաքրել դիրիժաբլի կողերը:

Կապիտանը, ցած թեքված գոնդոլից, ձայնում էր ներքևում կանգնած Արթուր Լևինին.

— Ալլո, Արթուր Արթուրովիչ, սա ի՞նչ բան է... Հարկավոր է թռչել... Մարդկանց վրա էլ հալ չմնաց:

Լևին պատասխանում էր ատամների արանքից.

— Ես մի անգամ էլ խոսեցի կղզու հետ: Հրամայված է տղային տանել՝ ինչ էլ որ լինի:

— Կայմը չի պահի...

Լևին միայն վեր քաշեց ուսերը: Բանը, իհարկե, տղան չէր: Իվանը կորել էր այդ գիշեր: Ու ոչ ոք էլ գլխի չընկավ՝ նրան հիշելու ժամանակ չկար: Կառանում էին դիրիժաբլը, որ հայտնվել էր լուսաբացին և երկար պտտվում էր բացատի վրա, ձյունաբեր ամպերի մեջ: Պարենամթերք էին բեռնաթափում: (Արթուր Լևինի արշավախմբի բանվորները հայտարարեցին, որ եթե լիովի պարեն ու պարզևաղբամ չստանան, պիրոքսիլինե պայթազլանիկով կթափեն դիրիժաբլի փորը): Իմանալով, որ տղան կորել է, Արթուր Լևին թափ տվեց ձեռքը.

— Կարևոր չի:

Բայց պարզվեց, որ բանը շատ ավելի լուրջ է:

Մանցն առաջինը բարձրացավ գոնդով: Մակայն մի րոպե անց, անհանգստացած ինչ-որ բանից, այլումինե սանդուղքով իջավ գետին ու կաղին տալով գնաց ձմեռոց: Եվ անմիջապես լսվեց նրա հուսակտուր աղաղակը: Մանցնը դիվահարի պես դուրս թռավ ձյան քուլաների ետևից՝ ձեռքերը թափահարելով:

— Ո՞ւր է իմ թիթեղյա տուփը... Ո՞վ է վերցրել իմ թղթերը... Դո՛ւ, դո՛ւ ես գողացել, սրիկա՛:

Ճանկեց Լևիի օձիքը, թափ տվեց նրան այնպես ուժգին, որ գլխարկը թռավ նրա գլխից...

Պարզ էր՝ անգնահատելի բանաձևերը, որոնց համար էլ հենց դիրիժաբլը եկել հասել էր այստեղ, տարել էր այն անիծյալ տղան: Մանցնը խենթացել էր կատարելապես:

— Իմ թղթե՛րը... Իմ բանաձևե՛րը... Մարդկային ուղեղն ի վիճակի չէ նորից ստեղծելու այդ ամենը... Ես ի՞նչ պիտի տամ Գարինին: Ես մոռացե՛լ եմ ամեն ինչ...

Լևին սկսեց անհապաղ հետապնդողների խումբ կազմել՝ տղայի ետևից ուղարկելու համար: Մարդիկ փնթփնթացին դժկամ: Բայց և այնպես մի քանիսը համաձայնեցին: Մանցնը նրանց տարավ Շայթան-քարի կողմը: Լևին մնաց գոնդովի մոտ՝ եղունգները կրծոտելով: Ահագին ժամանակ անցավ: Հետապնդման գնացածներից երկուսը վերադարձան:

— Էնտեղ էնպիսի բքախեղդոց է, որ ոտ ոտի առաջ դնել չի լինում...

— Որտե՞ղ թողեցիք Մանցնին, — բղավեց Լևին:

— Ինչ իմանաս... Կորավ աչքներիցս...

— Գտե՛ք Մանցնին: Գտե՛ք տղային... Մեկի և մյուսի համար տասը-տասը հազար՝ ոսկո՛վ:

Ամպերը մթագնեցին: Մոտենում էր գիշերը: Քամին սաստկացավ: Կապիտանը նորից սկսեց սպառնալ, որ կկտրի ճոպաններն ու կթռչի գրողի ծոցը:

Վերջապես, Շայթան-քարի կողմից երևաց ձյունածեփ քուրքով բարձրահասակ մի մարդ: Նա գրկած բերում էր Իվան Գուսնին: Լևին նետվեց նրա կողմը, պոկեց ձեռնոցն ու ձեռքը տարավ տղայի մուշտակի տակ: Իվանն ասես քնած էր, նրա սառած ձեռքերն ամուր կրծքին էին սեղմել մի փոքրիկ թիթեղյա տուփ, որի մեջ Մանցնի թանկարժեք բանաձևերն էին:

— Ողջ է, ողջ է, մենակ ցրտահարվել է մի քիչ, — ասաց բարձրահասակ մարդը՝ լայն ժպիտով երկճեղքելով ձյունախոփվ մորուքը: — Տաքանա՛ ետ կգա: Վերև տանեմ, չէ՞: — Եվ, պատասխանի չսպասելով, Իվանին բարձրացրեց գոնդով:

— Հը՛, — վերևից գոռաց կապիտանը, — թռա՞նք:

Արթուր Լևին անվճռական նայեց նրան:

— Դուք պատրաստ եք թոյլի:

— Ճիշտ այդպես,— պատասխանեց կապիտանը:

Լևին մի անգամ էլ շուտ եկավ Շայթան-քարի կողմը, ուր մոայլ ամպերից հոծ վարագույրի նման պտույտ-պտույտ իջնում էր ձյունը: Վերջիվերջո գլխավորն այն էր, որ բանաձևերը դիրիժաբլի գոնդոլում էին:

— Թո՛ւնք,— ասաց նա՝ ցատկելով ալյումինե սանդուղքի աստիճանին:— Տղերք, արձակե՛ք ճոպանները...

Նա բացեց սապատավոր դուռն ու մտավ գոնդոլ: Կառանակայմի վերնից սկսեցին կտրել դիրիժաբլը պահող կանեփաճոպանը: Ճայթյուններով բաբախեցին շարժիչները: Պտտվեցին պտուտակները:

Այդ պահին ձյունամրրիկի միջից հայտնվեց հողմահալած Մանցը: Քամին ցից-ցից բարձրացրել-դեզ էր արել նրա մազերը: Առաջ պարզված նրա ձեռքերը փորձում էին բռնել դիրիժաբլի թռչող ուրվապատկերը...

— Կանգնե՛ք... Կանգնե՛ք...— աղաղակում էր խապոտ: Երբ գոնդոլի ալյումինե սանդուղքը գետնից արդեն մոտ մեկ մետրի վրա էր, նա կառչեց ներքևի աստիճանից: Մի քանի մարդ քուրքից բռնեցին, որ պոկեն նրան, բայց Մանցն աքացելով հեռու քշեց բոլորին: Ճոճվում էր դիրիժաբլի մետաղե հատակը: Ճարձատում էին շարժիչները: Զայրացկոտ ոռնում էին պտուտակները: Դիրիժաբլը բարձրանում էր վեր, դեպի գալարվող ձյունաշաղ ամպերը:

Մանցը վարի աստիճանից կառչել էր աքցանի նման: Նա արագ վեր էր սլանում... Ներքևից երևում էր, թե ինչպես էին նրա չոված ոտքերը, քուրքի ծածանվող փեշերը համբառնում երկինք:

Թե ինչքան թռավ, ինչ բարձրությունից պոկվեց ու ընկավ՝ դա արդեն չտեսան ներքևում կանգնած մարդիկ:

Ալյումինե գոնդոլի պատուհանից դուրս թեքված, մադամ Լամոլը ցած էր նայում հեռադիտակով: Դիրիժաբլը հագիվ էր շարժվում՝ շրջան գծելով լուսաշող երկնքում: Ներքևը, մոտ հազար մետր խորության վրա, անընդգրկելի լայնքով փռված էր կապտականաչ ջինջ օվկիանոսը: Այդ տարածքի կենտրոնում անկանոն ձևի կղզի կար: Վերնից կղզին հիշեցնում էր Աֆրիկայի ուրվապատկերը՝ պստիկ չափերով: Հարավից, արևելքից և հյուսիսից, նրա շուրջը սփռված ցայտերի նման, սևին էին տալիս փրփուրով եզրապատված քարքարոտ կղզյակներ ու ծանծաղուտներ: Արևմուտքից օվկիանոսը մաքուր էր:

Այստեղ, խոր ծովածոցում, առափնյա ավազաշերտից ոչ հեռու, բեռնանավեր էին կանգնած: Ձոյան հաշվեց՝ քսանչորսն էին, նման ջրի վրա քնած բզեզների:

Կղզին ծածկված էր ճանապարհների թելիկներով, որոնք միանում էին հյուսիսարևելյան ժայռոտ մասում, ուր ապակեպատ տանիքներ էին փայլկտում: Կառուցման ավարտին հասած պալատն էր դա, որ երեք սանդղափուլով իջնում էր դեպի փոքրիկ ավազածածկ ծովախորշի ալիքները:

Կղզու հարավային կողմում երևում էր վերնից մանկական խառնակախաղ հիշեցնող շինությունների համալիր՝ ֆերմաներ, ռազմական ամրություններ, վանդակավոր ամբարձիչներ, երկաթգծեր, շարժվող վագոնիկներ: Տասնյակ հողմաշարժիչներ էին պտտվում: Փայլփլում էին էլեկտրակայանների ու ջրհան կայանների խողովակները:

Այդ շինությունների կենտրոնում սևին էր տալիս հանքահորի կլոր երախը: Այնտեղից դեպի ափ էին շարժվում երկաթե լայն փոխակրիչներ՝ տանելով հանված ապարը, այնուհետև թրթուրների նման ծովն էին մտնում հողահան մեքենաների կարմիր պոնտոնները: Անընդհատ գոլորշու ամպ էր կանգնած հանքահորի վրա:

Օր ու գիշեր, — վեց հերթափոխով, — աշխատանքներ էին գնում հանքահորում. Գարինը ծակում էր երկրագնդի կեղևի գրանիտե զրահը: Այդ մարդու հանդգնությունը մոտենում էր խելագարության: Մադամ Լամոլը նայում էր հանքահորի վրա կանգնած ամպին, հեռադիտակը դողդողում էր արևայրուքից ոսկեգունած նրա ձեռքում:

Ծովածոցի ցածրադիր ափին ուղիղ շարքերով ձգվում էին պահեստների և բնակելի շինությունների տանիքները: Մրջյունների նման մարդիկ էին շարժվում ճանապարհներով: Սլանում էին ավտոմեքենաներ ու մոտոցիկլետներ: Կղզու կենտրոնում լիճ էր կապտին տալիս, որից ելնում էր գալարուն մի գետակ ու հոսում հարավ: Գետակի ափերին դաշտերի ու բանջարանոցների շերտեր էին տարածվում: Արևելյան լանջն ամբողջ պատված էր զմրուխտ կանաչով. այստեղ, ցանկապատերից դուրս, անասունների հոտեր ու նախիրներ էին արածում: Հյուսիս-արևելքում, պալատի առջև, ժայռերի մեջ երփներանգում էին արտասովոր ձևի ծաղկանոցներ ու ծառապուրակներ:

Դեռ կես տարի առաջ այստեղ անապատ էր՝ տատասկ ու ծովի աղից գորշագունած քարեր, և մեկ էլ՝ նվազ մի թփուտ: Նավերը կղզի թափեցին հազարավոր տոննաներով քիմիական պարարտանյութեր, արտեզյան ջրհորներ փորվեցին, բույսեր ու ամբողջ ծառեր բերվեցին:

Գոնդոլի բարձունքից Ձոյան նայում էր օվկիանոսում լքված այդ հողակտորին, որ հիմա պերճ էր ու փայլուն՝ ալեբախության ձյունաճերմակ փրփուրով պարուրված, և զմայլվում էր նրանով, ինչպես կինը կզմայլվի ափի մեջ պահած թանկագին զարդով:

Աշխարհում յոթ հրաշալիք է եղել: Ժողովրդի հիշողությունը պահպանել ու մեզ է հասցրել միայն երեքը՝ Դիանայի տաճարը Եփեսոսում²⁹, Շամիրամի այգիները³⁰ և Հռոդոսի պղնձաձույլ հսկայական արձանը³¹: Հիշողությունը մնացած հրաշալիքների մասին թաղվել կորել է Ատլանտյան օվկիանոսի խորքերում:

Ութերորդ հրաշալիքը, ինչպես կրկնում էր մադամ Լամոլն ամեն օր, Ոսկե կղզու հանքահորը պիտի համարվեր: Պալատի նոր-նոր հարդարված դահլիճում, որի վիթխարի պատուհանները լայն բացվում էին օվկիանոսի շնչի դեմ, ընթրիքի սեղանի առաջ մադամ Լամոլը բաժակ բարձրացրեց.

— Հրաշքի՛ կենացը, հանճարի՛ կենացը, հանդգնությա՛ն կենացը:

Կղզու ողջ ընտիր հասարակությունը ոտքի ելավ և ողջունեց մադամ Լամոլին ու Գարինին: Ամենքը համակված էին աշխատանքի տենդով և ֆանտաստիկ ծրագրերով: Ի՛նչ փույթ, թե այնտեղ՝ մայր ցամաքներում, աղաղակում են իրավունքների ոտնահարման մասին: Թքա՛ծ: Այստեղ օր ու գիշեր ստորերկրյա դղիրդով գվվում է հանքահորը, զրնգում են էլեատորների շերեփները՝ մտնելով ավելի ու ավելի խոր, դեպի ոսկու անսպառ պաշարները: Սիբիրի ոսկեբեր հանքաշերտերը, Կալիֆորնիայի հեղեղատները, Քլոնդայկի ձյունածածկ անապատները դատարկ բան են սրա դեմ, տնայնագործություն: Ոսկին այստեղ ոտքերի տակ է, ուզածդ տեղում, հարկավոր է միայն թափանցել գրանիտի և եռացող օլիվինի միջով:

Տարաբախտ Մանցևի օրագրում Գարինն այսպիսի գրառում գտավ.

«Ներկայումս, այսինքն՝ այն ժամանակ, երբ ավարտվել է չորրորդ սառցային շրջանը և չափազանց մեծ արագությամբ սկսել է զարգանալ կենդանիների մի ցեղատեսակ, որ զուրկ է մագնածակությից, ունակ է քայլելու ետևի վերջավորությունների վրա և օժտված է բերանի խոռոչի հարմար կառուցվածքով՝ զանազան հնչյուններ արտաբերելու համար,— երկրագունդը ներկայացնում է հետևյալ պատկերը:

Նրա վերին ծածկույթը կազմված է սառած գրանիտներից և դիորիտներից՝ հինգից քսանհինգ կիլոմետր հաստությամբ: Այդ կեղևն արտաքին կողմից ծածկված է ծովային նստվածքներով և ոչնչացած բույսերի (քարածուխ) ու ոչնչացած կենդանիների (նավթ) շերտերով: Կեղևն ընկած է երկրագնդի երկրորդ թաղանթի վրա, որ կազմված է հալված մետաղներից, այսինքն՝ Օլիվինյան գոտու վրա:

Հալած Օլիվինյան գոտին տեղ-տեղ, ինչպես, օրինակ, Խաղաղ օվկիանոսի որոշ շրջաններում, մոտենում է երկրի մակերևույթին, մինչև հինգ կիլոմետր խորությամբ:

²⁹ Որսորդության և լուսնի հին հունական աստվածուհի Դիանայի (Արտեմիսի) հռչակավոր տաճարը Եփեսոսում, որ հրդեհվել ու ոչնչացվել է մ. թ. ա. 356 թվականին (ծանոթ. հեղինակի):

³⁰ Շամիրամ — առասպելական թագուհի, որ իբր Բաբելոնի հիմնադիրն է (ծանոթ. հեղինակի):

³¹ Արևի հին հունական աստված Հելիոսի հսկա արձանը Հռոդոս կղզու նավահանգստի մուտքի մոտ (ծանոթ. հեղինակի):

Այդ երկրորդ հալած թաղանթի հաստությունը ներկայումս հարյուր կիլոմետրից ավելի է և յուրաքանչյուր հարյուր հազար տարում մեծանում է մեկ կիլոմետրով:

Հալած Օլիվինյան գոտում պետք է տարբերել երեք շերտ. երկրի կեղևին ամենամոտ շերտը կազմված է խարամներից, լավայից, որ դուրս են ժայթքում հրաբուխները. միջին շերտը օլիվին է, երկաթը, նիկելը, այսինքն այն մետաղները, որոնցից բաղկացած են աշնան երեկոներին աստղի ձևով երկրի վրա ընկնող երկնաքարերը և, վերջապես, երրորդ՝ վարի շերտը, ոսկի է, պլատին, ցիրկոնիում, կապար, սնդիկ: Օլիվինյան գոտու այս երեք շերտերը հանգչում են, ինչպես բարձի վրա կհանգչեին, մինչև հեղուկ վիճակը թանձրացած հեղիում գազի վրա, որ ստացվում է իբրև ատոմային տրոհման արգասիք:

Եվ, վերջապես, հեղուկ գազի թաղանթի տակ գտնվում է երկրագնդի միջուկը: Սա կարծր է, մետաղյա, նրա ջերմաստիճանը մոտ երկու հարյուր յոթանասուններեք է՝ զրոյից ցածր, այսինքն՝ տիեզերական տարածության ջերմաստիճանին հավասար:

Երկրագնդի միջուկը կազմված է ռադիոակտիվ ծանր մետաղներից: Մեզ հայտնի են դրանցից երկուսը, որ տեղ են գրավում Մենդելևեի աղյուսակի վերջում՝ ուրանն ու թորիումը: Բայց դրանք իրենք ևս հիմնական, մինչև օրս բնության մեջ անհայտ գերծանր մետաղների տրոհման արգասիք են:

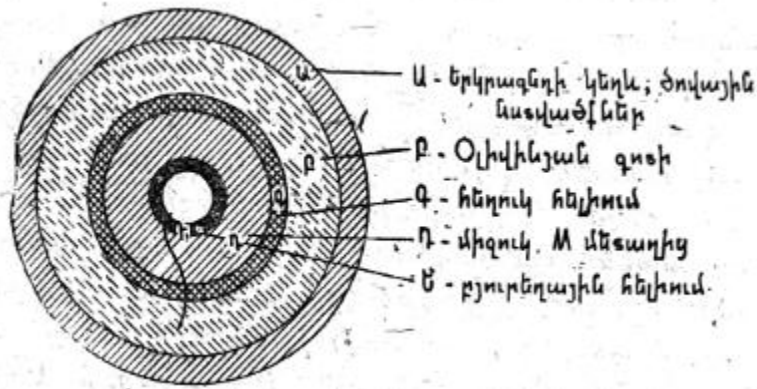
Ես հայտնաբերեցի դրա հետքերը հրաբխային գազերում: Դա M մետաղն է: Այն տասնմեկ անգամ ծանր է պլատինից: Օժտված է ահավոր ուժի ռադիոակտիվությամբ: Եթե մեկ կիլոգրամ այդ մետաղից հանվի երկրի երես, շրջակայքում մի քանի կիլոմետր շառավղի վրա ամենայն կենդանի էակ կոչնչանա, նրա էմանացիայով³² պատված բոլոր առարկաները լույս կարձակեն:

Քանի որ երկրագնդի միջուկի տեսակարար կշիռը կազմում է ընդամենն ութ միավոր (երկաթի տեսակարար կշիռը), որ միշտ հանգեցրել է այն սխալ մտքին, թե իբրև միջուկը երկաթից է, և քանի որ չի կարելի ենթադրել, թե M մետաղը երկրագնդի միջուկում գտնվում է մեկ միլիոն մթնոլորտ ճնշման տակ, ծակոտկեն վիճակում, ապա պետք է անել միակ եզրահանգումը.

Երկրագնդի միջուկն իրենից ներկայացնում է M մետաղից մի սնամեջ գունդ կամ ռումբ՝ լցված հեղիումով, որ անասելի ճնշման հետևանքով գտնվում է բյուրեղային վիճակում:

Տրամատով երկրագունդն այսպիսին է.

³² Ճառագայթում (ծանոթ. հեղինակի):

Երկրագնդի միջուկը կազմող M մետաղը, անընդմեջ տրոհվելով ու փոխարկվելով ուրիշ թեթև մետաղների, ահավոր քանակությամբ ջերմություն է արտազատում: Երկրագնդի միջուկը լավ տաքանում է: Մի քանի միլիարդ տարի հետո երկրագունդը կտաքանա ամբողջովին, կպայթի ռումբի նման, կբոցավառվի, կվերածվի գազի գնդի՝ երկրի շուրջը լուսնի գծած ուղեծրին հավասար տրամագծով, կշողա փոքրիկ աստղի նման, իսկ հետո կսկսի սառչել և նորից սեղմվել՝ հասնելով երկրագնդի չափերին: Այնժամ նորից կյանք կառաջանա երկրի վրա, միլիարդավոր տարիներ անց կհայտնվի մարդը, կսկսվի մարդկության բուռն զարգացումը, պայքարը՝ հանուն աշխարհի սոցիալական բարձր կառուցվածքի:

Երկրագունդը կրկին անընդմեջ կսկսի տաքանալ ատոմային տրոհման հետևանքով, որպեսզի նորից բռնկվի փոքրիկ աստղի նման:

Սա երկրային կյանքի շրջապտույտն է: Այդ շրջապտույտները եղել են անթիվ-անհամար անգամներ և անթիվ-անհամար անգամներ կլինեն: Մահ չկա: Կա մշտնջենական նորացում»...

Ահա թե ինչ կարդաց Գարինը Մանցկի օրագրում:

Հանքահորի վերին եզրերին պողպատե զրահապահպանակ էր հագցված: Դժվարահալ պողպատից զանգվածեղ գլաններ էին իջնում հանքահոր՝ խորությամբ համապատասխան: Գլանները հասել էին արդեն մի տեղ, ուր ջերմությունը հանքահորում բարձրացավ մինչև երեք հարյուր աստիճան: Դա կատարվեց անսպասելի, թռիչքով, մակերևույթից հինգ կիլոմետր խորության վրա: Այդ հերթափոխի բանվորներն ու երկու հիպերբոլիդ ոչնչացան հանքահորի հատակին:

Գարինը դժգոհ էր: Նոր գլաններ իջեցնելու և դուրգամելու պատճառով դանդաղում էր աշխատանքը: Հիմա, երբ հանքահորի պատերը շիկացած էին, սառեցնում էին խտացված օդով, և պատերը, սառելով, իրենք էին հենց ամուր զրահ գոյացնում: Դրանց շեղակի վանդակավոր ձողակառույցներ էին դիմհարում:

Հանքահորի տրամագիծը մեծ չէր՝ քսան մետր: Ներսը մի ամբողջ բարդ համակարգ էր՝ օդամուղ և բացատար խողովակներ, ամրակապեր, հաղորդալարերի ցանցեր, դյուրալյումինե հորաններ, որոնց մեջ աշխատում էին էլևատոր-հոլովակների շերեփները, հարթակներ էլևատորների հաղորդակի համար և հարթակներ, որոնց վրա հեղուկ օդի մեքենաներն էին ու հիպերբոլիդները:

Ամեն ինչ՝ վերելակներ, փոխադրիչներ, մեքենաներ, շարժման մեջ էր դրվում էլեկտրականությամբ: Հանքահորի կողերին անձավներ էին փորվում մեքենաների պահեստների և բանվորների հանգստյան համար: Գլխավոր հանքահորի բեռնվածքը թեթևացնելու նպատակով Գարինը դրան զուգահեռ անցկացրել էր երկրորդ հորան՝ վեց մետր տրամագծով, որ անձավները միացնում էր օդաձնշական գնդակի արագությամբ շարժվող էլեկտրական վերելակներով:

Աշխատանքների կարևորագույն մասը՝ հորատումը, կատարվում էր հիպերբոլիդների ճառագայթների, հեղուկ օդով սառեցնելու և ապարը էլևատորներով դուրս հանելու համաձայնեցված գործողությամբ: Հատուկ կառուցվածքի տասներկու հիպերբոլիդ, որ էներգիա էին ստանում շամոտինե ածուխների վոլտյան աղեղից, ճառագայթներով թափանց ծակում ու հալում էին ապարը, հեղուկ օդի շիթը սառեցնում էր վայրկենապես, և ապարը, քայքայվելով-տրոհվելով մանրագույն մասերի, ընկնում էր էլևատորների շերեփների մեջ: Այրման արգասիքներն ու գազերը հեռացվում էին օդափոխիչներով:

100

Ոսկե կղզու հյուսիս-արևելյան մասում պալատը կառուցվեց մադամ Լամոլի ֆանտաստիկ նախագծերով:

Վիթխարի կառույց էր դա ապակույց, պողպատից, մուգ կարմիր քարից ու մարմարից: Հինգ հարյուր սրահ ու սենյակ ուներ: Գլխավոր ճակատը ծովահայաց էր, և այնտեղից մարմարե երկու լայն աստիճաններ իջնում հասնում էին ջրին: Ալիքները ողողում էին աստիճանները, փշրվում՝ զարկվելով սանդուղքների երկու կողմերում բարձրացող պատվանդաններին, որոնց վրա, սովորական արձանների կամ թաղարների փոխարեն, հառնում էին բրոնզաձույլ վանդակավոր չորս փոքրիկ աշտարակներ, ծայրերին՝ ոսկեզօծ գնդեր, որոնց մեջ լիցքավորված հիպերբոլիդներ էին — օվկիանոսի կողմից կղզու մատույցները պաշտպանելու համար:

Սանդուղքները բարձրանում էին մինչև բաց պատշգամբը, որտեղից քառակուսի սյուներով ամրապնդված երկու խոր մուտք տանում էին ներս: Պալատի քարե ողջ ճակատը, որ փոքր-ինչ թեք էր՝ եգիպտական կառույցների նման, զուսպ զարդարանքով, բարձր ու նեղ պատուհաններով և հարթ տանիքով, խստաշունչ ու մռայլ երևույթ ուներ: Բայց, փոխարենը, ներքին բակ՝ գետնատարած վարդամարգերին, աղավնիճներին, խոլորձների թփերին, ծաղկուն եղրևանիներին, նշենիներին նայող ճակատները պերճաշուք էին, նույնիսկ՝ պչրուն:

Բրոնզե երկու դարպաս տանում էին կղզու խորքը: Այդտեղ տուն-ամրոցն էր: Կողքից, ժայռի վրա վեր էր խոյանում հարյուր հիսուն մետր բարձրությամբ վանդակավոր աշտարակը, որ ստորգետնյա անցքով միանում էր Գարինի ննջարանին: Աշտարակի վերին հարթակում տեղադրված էին հզոր հիպերբոլիդներ: Զրահապատ վերելակը գետնից այստեղ էր հասնում ընդամենը մի քանի վայրկյանում: Բոլոր-բոլորին, նույնիսկ մադամ Լամոլին, մահվան սպառնալիքով արգելված էր մոտենալ աշտարակի ստորոտին անգամ: Դա Ոսկե կղզու առաջին օրենքն էր:

Տան ձախ թևում մադամ Լամոլի, աջ թևում՝ Գարինի ու Ռոլինգի սենյակներն էին: Այստեղ այլևս ուրիշ ոչ ոք չէր ապրում: Տունը նախասահմանված էր այն ժամանակների համար, երբ երկրավորը, իբրև մահկանացուն շնորհված մեծագույն երջանկություն, հրավեր կատանար Ոսկե կղզի գալու և աշխարհի տիրուհու երկնային դեմքը տեսնելու:

Մադամ Լամոլը պատրաստվում էր այդ դերին: Մինչև կոկորդը թաղված էր գործի մեջ: Ստեղծվել էր առավոտյան ոտքի ելնելու, զրոսանքի դուրս գալու, մեծ ու փոքր ընդունելությունների, ճաշելու, ընթրելու, դիմակահանդեսների և զվարճալիքների մի ամբողջ վարվելակարգ: Մադամ Լամոլի դերասանական տեմպերամենտը լայնորեն ծավալվելու ասպարեզ էր գտել: Նա սիրում էր կրկնել, որ ինքը ծնված է համաշխարհային բեմի համար: Վարվելակարգի պահապան էր նշանակված հոչակավոր մի բալետմեյստր՝ ռուս վտարանդի: Նրա հետ պայմանագիր կնքեցին Եվրոպայում, շնորհեցին «Աստվածային Ձոյայի» ոսկե շքանշան՝ ադամանդաշար ճերմակ ժապավենով, և արժանացրին անկողնապետի (Chevalier de lit) հին ռուսական բարձր տիտղոսի:

Բացի այդ ներքին՝ պալատական օրենքներից, մադամ Լամոլը, Գարինի հետ մեկտեղ, ստեղծեց «Ոսկեդարի պատվիրաններ»՝ ապագա մարդկության օրենքները: Բայց դրանք ավելի շուտ ընդհանուր նախագծերն էին և հիմնական գաղափարները, որ հետագայում պետք է մշակման ենթարկվեին իրավաբանների ձեռքով: Գարինն անասելի զբաղված էր. մադամ Լամոլն ստիպված էր խնայել ժամանակը: Օր ու գիշեր նրա առանձնասենյակում հերթապահում էին երկու սղագրուհիներ:

Գարինը եկավ ուղիղ հանքահորից՝ տանջահար, կեղտոտ, հողի ու մեքենայի յուղի հոտով տոգորված: Կերավ շտապով, վեր ընկավ, ոտքերը մեկնեց կերպասե բազմոցին ու պարուրվեց ծխամորճի ծխով (նա վարվելակարգից վեր էր հայտարարված, նրա սովորույթները սրբազան էին և ընդօրինակման ոչ ենթակա): Ձոյան գնում-գալիս է գորգի վրա՝ նիհարիկ մատներով քաշքշելով մանյակի խոշոր ադամանդները, և ուզում էր Գարինի հետ խոսակցություն բացել: Սակայն Գարինին մի քանի բռնի մեղալ հանգիստ էր պետք, որ ուղեղը կարողանար նորից սկսել տենդագին աշխատանքը: Իր ծրագրերում նա ոչ չար էր, ոչ բարի, ոչ դաժան, ոչ գթառատ: Նրան զբաղեցնում ու գրավում էր միայն հնարամտությունը հարցի լուծման մեջ: Այդ «պաղությունը» վրդովում էր Ձոյային: Հիմա էլ դրանից նրա մեծ-մեծ աչքերը մթագնեցին, դյուրագրգիռ մեջքով սարսուռ անցավ, և ցածր, ատելությամբ լի ձայնով ասաց (ռուսերեն, որ սղագրուհիները չհասկանային).

— Դուք եսամոլ եք: Դուք ահավոր մարդ եք, Գարին: Ես զգում եմ, թե ինչպես կուզեի ողջ-ողջ քերթել ձեր կաշին ու նայել, թե ինչպես եք կյանքում առաջին անգամ տանջվում: Մի՞ թե դուք ոչ ոքի չեք ասում, ոչ ոքի չեք սիրում:

— Բացի ձեզնից,— պատասխանեց Գարինը՝ սեպերը բանալով,— բայց ձեր պստիկ գլուխը լցված է խենթ ցնդաբանություններով... Իսկ ես հաշված վայրկյաններ ունեմ: Ես կսպասեմ, մինչև ձեր փառասիրությունը հագենա կուշտ ու կուռ: Բայց, այնուամենայնիվ, մի բանում իրավացի եք դուք, սեր իմ. ես չափից դուրս ակադեմիական եմ: Կյանքի հյուրերով չհագեցած գաղափարները ցրիվ են գալիս տարածության մեջ: Կյանքի հյուրը կիրքն է: Դրանից դուք ունեք գերհավելում:

Գարինը շեղ նայեց Ջոյային. սա կանգնած էր նրա առաջ՝ գունատ, անշարժ:

— Կիրք և արյուն: Հին դեղատոմս է: Միայն թե ինչո՞ւ եք ուզում հատկապես ի՞մ կաշին քերթել: Կարելի է քերթել ուրիշ մեկին: Բացի այդ, ըստ երևույթին, առողջության համար ձեզ շատ է անհրաժեշտ, որ թաշկինակը թրջեք այդ հեղուկի մեջ:

— Ես շատ բան չեմ կարողանում ներել մարդկանց:

— Օրինակ, մազմզոտ մատներով, կարճիկ տղերքի՞ն:

— Այո: Ինչո՞ւ հիշեցիք:

— Չեք կարողանում ներել ինքներդ ձեզ... Մի հինգ հարյուր ֆրանկով երևի կանչում էին հեռախոսով: Հասկանալի է: Արագ-արագ լցնում էիք մետաքսե գուլպաների ծակերը, թելը կտրում ահա այս աստվածային ատամիկներով, երբ շտապում էիք ռեստորան: Հապա անքուն գիշերները, երբ պայուսակում ընդամենը երկու սու կար, և այն սարսափը, թե ինչ է լինելու վաղը, և այն սարսափը, որ հնարավոր է ավելի ցած ընկնել... Իսկ Ռոլինգի շնական մոռվոր որ ամեն ինչ արժի:

Երկարատև քմիծաղով նայելով նրա աչքերի մեջ, Ջոյան ասաց.

— Այս խոսակցությունը նույնպես չեմ մոռանա մինչև մահ. . .

— Աստվա՛ծ իմ, հենց նոր չե՞ր, որ ինձ մեղադրում էիք ակադեմիականության մեջ...

— Իմ իշխանությունը եղավ՝ կկախեմ ձեզ հիպերբոլիդի աշտարակից...

Գարինն արագ ելավ տեղից, բռնեց Ջոյայի արմունկներից, ուժով քաշեց նստեցրեց ծնկներին ու սկսեց համբուրել նրա ետ թեքված դեմքը, սեղմված շուրթերը: Երկու սղագրուհիներն էլ՝ բաց շիկահեր, սարքած խոպոպներով, տիկնիկների նման անտարբեր հայացքներով, շուռ եկան:

— Հասկացիր, հիմա՛ր, ծիծաղելի՛ կին, քեզ սիրում եմ այսպես, ինչպես կաս... Աշխարհում միակ էակին... Եթե դու հարյուր անգամ չմեռնեիր ոջլոտ վագոններում, եթե քեզ չգնեին փողոցային աղջկա պես, մի՞ թե դու կհասկանայիր մարդկային հանդգնության ողջ

սրությունը... Մի՞թե դու այսպես կճեմեիր գորգերի վրա թագուհու նման... Մի՞թե ես ինքս ինձ կդնեի քո ոտքերի տակ...

Ջոյան լուռ ազատվեց նրա գրկից, ուսերի շարժումով ուղղեց զգեստը, ետ քաշվեց սենյակի կենտրոնը և այնտեղից շարունակեց վայրի հայացքով նայել նրան: Գարինն ասաց.

— Այսպես ուրեմն, ինչի՞ վրա կանգ առանք:

Սղագրուհիներն սկսեցին գրառել նրա մտքերը: Գիշերվա ընթացքում մեքենագրեցին և առավոտյան մատուցեցին մադամ Լամոլին անկողնում:

Որոշ հարցերում փորձաքննության համար հրավիրում էին Ռոլինգին: Նա ապրում էր հոյակապ, դեռ ոչ լիովին ավարտված հարկաբաժնում: Դուրս էր գալիս միայն սեղան նստելու: Նրա կամքն ու հպարտությունը կոտրված էին: Շատ էր խեղճացել այդ կես տարվա ընթացքում: Վախենում էր Գարինից: Խուսափում էր Ջոյայի հետ երես առ երես մնալուց: Ոչ ոք չգիտեր (և չէր հետաքրքրվում), թե ինչ է անում նա ամբողջ օրերով: Ի ծնե չէր սիրում գիրք կարդալ: Օրագիր կարծես թե չէր պահում: Ասում էին, թե իբր տարվել է ծխամորճերի հավաքածու կազմելով: Մի անգամ երեկոյան Ջոյան պատուհանից տեսավ, թե ինչպես Ռոլինգը ջրի մոտ, մարմարե սանդուղքի նախավերջին աստիճանին նստած, տխուր-տրտում նայում էր օվկիանոսին, որտեղից հարյուր միլիոն տարի առաջ դուրս էր եկել իր նախահայրը մարդանման մոդեսի կերպարանքով: Դա էր այն ամենը, ինչ մնացել էր քիմիայի մեծ արքայից:

Նրան չէին կոտրի ոչ երեք հարյուր միլիոն դոլարի կորուստը, ոչ գերությունը Ռսկե կղզում, ոչ էլ նույնիսկ Ջոյայի դավաճանությունը: Քսանհինգ տարի առաջ նա վաքս էր ծախել փողոցում: Նա գիտեր, նա սիրում էր պայքարել: Ինչքա՛ն ջանք, տաղանդ ու կամք էր գործադրել՝ մարդկանց ստիպելու համար, որ դեղին կլորակներ վճարեն իրեն՝ Ռոլինգին: Եվրոպական պատերազմը, Եվրոպայի քայքայումն ու սնանկացումը,— ահա ինչպիսի ուժեր հրահրվեցին այն բանի համար, որ ոսկին հոսի «Անիլին Ռոլինգ»-ի գանձարկղերը:

Եվ հանկարծ այդ ոսկին՝ ուժի և երջանկության այդ համարժեքը, էլևատորների շերեփներով պիտի դուրս քաշեն կավի նման, ցեխի նման՝ **ուզած քանակությամբ**:

Ահա այստեղ էր, որ գետինը փախչում էր Ռոլինգի ոտքերի տակից,

և նա դադարում էր իրեն բնության արքա՝ «հոմո սապիենս» զգալ: Մնում էր միայն ծխամորճեր հավաքել:

Բայց նա դեռ, Գարինի խստագույն պահանջով, շարունակում էր ամեն օր ռադիոյով իր կամքը թելադրել «Անիլին Ռոլինգ»-ի տնօրեններին: Անորոշ էին նրանց պատասխանները: Պարզ էր, որ տնօրենները չէին հավատում Ռոլինգի ինքնակամ մենակեցությանը Ռսկե կղզում: Նրան հարցնում էին.

«Ի՞նչ ձեռնարկենք, որ դուք վերադառնաք մայր ցամաք»:

Ռոլինգը պատասխանում էր.

«Նյարդերիս բուժման կուրսն անցնում է բարեհաջող»: Նրա կարգադրությամբ ստացան ևս հինգ միլիոն ֆունտ ստեռլինգ: Իսկ երկու շաբաթ անց, երբ նա նորից կարգադրեց նույնքան գումար տալ, Ռոլինգի չեկը ներկայացնող Գարինի գործակալները ձերբակալվեցին: Դա Ոսկե կղզու վրա մայր ցամաքի հարձակման առաջին ազդանշանն էր: Ութ գծանավերից կազմված տորմիդը, որ հաճանավում էր Խաղաղ օվկիանոսում, հարավային լայնության քսաներկու աստիճանի և արևմտյան երկայնության հարյուր երեսուն աստիճանի մոտերքում, սպասում էր միայն մարտական հրամանի, որ գրոհի Սրիլանդի կղզու վրա:

101

Ոսկե կղզու վեց հազար բանվորներն ու ծառայողները հավաքված էին աշխարհի բոլոր կողմերից: Գարինի առաջին օգնականը՝ ինժեներ Չերմակը, որ նահանգապետի պաշտոն էր վարում, բանվորական ուժն ըստ ազգությունների բաշխել էր իրարից փշալարերով բաժանված տասնհինգ տեղամասերի վրա:

Յուրաքանչյուր տեղամասում կառուցված էին ըստ հնարավորության ազգային ճաշակի բարաքներ ու աղոթատներ: Պահածոները, բիսկվիտը, մարմելադը, տակառներով կաղամբը, բրինձը, աղ դրած մեղուգաները, ծովատառեխը, նրբերշիկը և մնացած ուտեստեղենն էլ պատվիրվում էին (ամերիկյան գործարաններին) ազգային պիտակներով:

-

Ամիսը երկու անգամ տրվում էր ազգային ոգով կարված արտահագուստ և կես տարին մեկ՝ ազգային տոնական զգեստներ. սլավոններին՝ անթև բաճկոն ու սվիտա, չինացիներին՝ խամաթե կոֆտա, գերմանացիներին՝ սերթուկներ ու ցիլինդրներ, իտալացիներին՝ մետաքսե սպիտակեղեն և լաքած կոշիկներ, նեգրերին՝ կոկորդիլոսի ատամներով, ուլունքներով զարդարված ազդրաշոր և այլն:

Բնակչության աչքում այդ փշե սահմաններն արդարացնելու համար ինժեներ Չերմակը կազմակերպեց պրովոկատորների հաստիքային խումբ՝ տասնհինգ մարդուց: Նրանք ազգամիջյան թշնամանք էին բորբոքում. աշխատանքային օրերին՝ չափավոր, տոն օրերին՝ ընդհուպ մինչև տուրուղմբոցը:

Կղզու ոստիկանությունը, որ կազմված էր նախկին վրանգեյան սպաներից և հազնում էր Զոյայի ուխտի համազգեստ՝ ոսկերեկ բանվածքով սպիտակ մահուղե կարճ կուրտկա և վառ դեղին պրկաձիգ տաբատ, կարգ էր պահպանում, թույլ չտալով, որ ազգությունները հասներին փոխադարձ բնաջնջման:

Բանվորները, մայր ցամաքի բանվորների համեմատ շատ մեծ ռճիկ էին ստանում: Ոմանք փողը պատահած շոգենավով ուղարկում էին տուն, ոմանք էլ տալիս էին ի պահ: Ծախսելու տեղ չկար, քանի որ տոն օրերին էին միայն կղզու հարավ-արևելյան ափի խուլ

կիրճում բացվում զինետներն ու զվարճապարտեզը: Այդտեղ էլ գործում էին տասնհինգ հասարակաց տներ՝ կարգավորված դարձյալ ազգային ճաշակով:

Բանվորները գիտեին, թե ինչ նպատակով էր փորվում վիթխարի հանքահորը: Գարինը հայտարարել էր բոլորին, որ վերջնահաշվի ժամանակ յուրաքանչյուրին թույլ կտա հետը վերցնել այնքան ոսկի, որքան կարող է շալակել: Եվ կղզում չկար մի մարդ, որ առանց հուզումի նայեր հողի ընդերքից ապարը օվկիանոս տանող պողպատե ժապավեններին, չկար մի մարդ, որին չարբեցներ հանքահորի երախից ելնող դեղնավուն ծուխը:

102

— Պարոնայք, հասել է ամենատագնապալի պահը մեր աշխատանքում: Ես սպասում էի դրան ու նախապատրաստվում, բայց դա, իհարկե, չի փոքրացնում վտանգը: Մենք պաշարված ենք: Հենց նոր ռադիոյով լուր ստացանք՝ ամերիկյան հաժանավը բռնագրավել է հանքային ամրակման երկաթկապերով, պահածոյով ու սառեցրած ոչխարի մսով բեռնված մեր երկու նավերը և հայտարարել, որ դրանք յուրացնում է որպես ռազմավար: Իսկ դա նշանակում է, որ սկսվել է պատերազմը: Ամեն բոպե կարող է պատերազմ հայտարարվել պաշտոնապես: Իմ առաջնահերթ նպատակներից մեկը պատերազմն է: Բայց այն սկսվում է ավելի շուտ, քան պետք է ինձ: Մայր ցամաքում նյարդայնանում են չափից ավելի: Ես կռահում եմ նրանց պլանը՝ վախենում են մեզնից և կաշխատեն սովամահ անել մեզ: Տեղեկացնեմ՝ կղզում եղած պարենամթերքը կբավականացնի երկու շաբաթ, չհաշված կենդանի անասունը: Այդ տասնչորս օրվա մեջ մենք պիտի ձեռքենք պաշարումը և պահածո բերենք: Դժվար խնդիր է, բայց՝ իրագործելի: Ասեմ նաև, որ Ռոլինգի չեկը ներկայացրած իմ գործակալները ձերբակալված են: Մեր գանձարկղում փող չկա: Երեք հարյուր հիսուն միլիոն դոլարը ծախսված է մինչև վերջին ցենտը: Մի շաբաթից պիտի ռոճիկ տանք և եթե վճարենք չեկերով՝ բանվորները խռովություն կբարձրացնեն ու կդադարեցնեն հիպերբոլիդների աշխատանքը: Ուրեմն յոթ օրվա մեջ մենք պարտավոր ենք փող ձարել:

Նիստը տեղի էր ունենում մթնաշաղին, Գարինի՝ դեռ մինչև վերջ չհարդարված առանձնասենյակում: Ներկա էին Չերմակը, ինժեներ Շեֆերը, Զոյան, Շելգան և Ռոլինգը: Գարինը խոսում էր թեթև քմիծաղով, ճոճվելով կրունկների վրա, ձեռքերը գրպանները խոթած, ինչպես սովորաբար անում էր վտանգավոր պահերին, լարված մտածելիս: Զոյան նախագահում էր՝ մուրճիկը ձեռքին: Չերմակը՝ փոքրիկ, նյարդային, բորբոքված աչքերով, հազաց, մաքրեց կոկորդն ու ասաց.

— Ոսկե կղզու երկրորդ օրենքն ասում է՝ ոչ ոք չպետք է փորձի թափանցել հիպերբոլիդի կառուցվածքի գաղտնիքի մեջ: Ամեն ոք, ով մատ կդիպցնի թեկուզ հիպերբոլիդի պատյանին, մահապատժի կենթարկվի:

— Այո,— հաստատեց Գարինը,— օրենքն այդ է:

— Ձեր հիշատակած ձեռնարկումները հաջողությամբ ի կատար ածելու համար կպահանջվի առնվազն երեք հիպերբոլիդի համաժամանակյա աշխատանք. մեկը՝ փող ձեռք բերելու, մյուսը՝ պաշարումը ճեղքելու, երրորդը՝ կղզու պաշտպանության համար: Հարկ կլինի, որ դուք, օրենքից շեղվելով, բացառություն անեք ձեր երկու օգնականների համար:

Լռություն տիրեց: Տղամարդիկ հետևում էին իրենց սիգարների ծխին: Ռոլինզը կենտրոնացած հոտոտում էր ծխամորճը: Զոյան դեմքը դարձրեց Գարինի կողմը: Գարինն ասաց.

— Լավ: (Թեթևալիկ շարժում): Հրապարակեք: Կղզում երկրորդ օրենքից բացառություն է արվում երկու մարդու համար՝ մադամ Լամոլի և . . .

Նա զվարթ թեքվեց սեղանի վրայով Շելզայի ուսին.

— Ահա, Շելզան երկրորդ մարդն է, որին վստահում եմ սարքի գաղտնիքը. . .

— Մխավեցիք, ընկեր,— պատասխանեց Շելզան՝ նրա ձեռքը հեռացնելով ուսից,— հրաժարվում եմ:

— Պատճա՞ռը:

— Պարտավոր չեմ բացատրել: Որ լավ մտածեք՝ ինքներդ գլխի կընկնեք:

— Ես ձեզ հանձնարարում եմ ոչնչացնել ամերիկյան նավատորմիդը:

— Լա՛վ գործ է, բան չունեմ ասելու: Չե՛մ կարող:

— Ինչո՞ւ, գրողը տանի:

— Ոնց թե ինչու. . . Որովհետև սայթաքուն ճանապարհ է. . .

— Տեսեք, Շելզա. . .

— Տեսնում եմ. . .

Գարինի մորուքը վեր ցցվեց, ատամները փայլեցին: Բայց նա զսպեց իրեն: Հարցրեց ցածրաձայն.

— Հո մտքներումդ ուրիշ բան չկա՞:

— Իմ գիծը պարզ ու շիտակ է, Պյոտր Պետրովիչ: Ես թաքցնելու բան չունեմ:

Այս կարճ խոսակցությունն ընթացավ ռուսերեն: Ոչ ոք, բացի Զոյայից, ոչինչ չհասկացավ: Շելզան նորից անցավ թուղթը խազմելուն: Գարինն ասաց.

— Ուրեմն այսպես, հիպերբոլիդների գծով օգնական եմ նշանակում մի մարդու՝ մադամ Լամոլին: Եթե համաձայն եք, տիկին, «Արիզոնան» պատրաստ է նավարկելու, առավոտյան դուրս կգաք օվկիանոս...

— Ես ի՞նչ պիտի անեմ օվկիանոսում,— հարցրեց Զոյան:

— Պիտի կողոպտեք Տրանսպասիֆիկ ջրուղիների վրա հանդիպող բոլոր նավերը: Մի շաբաթից մենք պետք է ռոճիկ տանք Բանվորներին:

103

Հյուսիսամերիկյան տորմիդի Էսկադրայի հրամանատարական գծանավից ժամը քսաներեքին մի օտար մարմին նկատվեց Հարավային Խաչի համաստեղության վերնում:

Լուսարձակների՝ գիսաստղի պոչի պես երկնագույն ճառագայթախրձերը, աստղագարդ երկինքը խառնելով, նետվեցին դեպի օտար մարմինն ու կառչեցին նրանից: Մարմինը լուսավորվեց: Հարյուրավոր հեռադիտակներ պարզ տեսան դիրիժաբլի մետաղե գոնդոլը, պտուտակների թափանցիկ շրջաններն ու կողին՝ Պ և Գ տառերը:

Վառվեցին լուսագդանշանները նավերի վրա: Հրամանատարական նավից պոկվեցին չորս հիդրոպլան և, մոնչալով, սկսեցին շեշտակի Բարձրանալ դեպի աստղերը: Էսկադրան, արագությունը մեծացնելով, ընթացավ շարասյուն կազմած:

Ինքնաթիռների ադմուլը դարձավ ավելի ու ավելի հստակ, ավելի ու ավելի թույլ: Եվ հանկարծ դիրիժաբլը, որի կողմն էին գալարապտույտ վեր խոյանում դրանք, չքացավ տեսադաշտից: Շատերն իրենց հեռադիտակները մաքրեցին թաշկինակով: Դիրիժաբլը կորավ գիշերային երկնքում, որքան էլ լուսարձակները շոշափում-փնտրում էին:

Բայց ահա լսվեց գնդացրի թույլ տկտկոց. գտան: Տկտկոցն ընդհատվեց: Երկնքում, գլխիվայր պտույտ-պտույտ գալով, ուղղափերձ ցած էր սլանում փայլփլուն մի «ճանճ»: Հեռադիտակով նայողներն ախ քաշեցին. ընկնողը հիդրոպլան էր, որ ինչ-որ տեղ շրմփաց սև ալիքների մեջ: Ի՞նչ էր պատահել:

Եվ նորից՝ տրկ-տրկ-տրկ-տրկ, երկնքում կրակեցին գնդացիրները, հետո դրանց ձայնն էլ ընդհատվեց նույն ձևով, և մեկը մյուսի ետևից երեք ինքնաթիռն էլ գլուխկոնձի տալով անցան լուսարձակների շողերի միջով ու շրմփացին օվկիանոսը: Սկսեցին պարել հրամանատարական նավի լուսագդանշանները: Մինչև հորիզոն լույսեր թարթեցին՝ ի՞նչ պատահեց:

Հետո բոլորը շատ մոտիկ տեսան քամուն հակառակ, շարասյան դեմ եկող ծվեն-ծվեն մի սև ամպ. դիրիժաբլն էր ցածրանում՝ պարուրված ծխաքողով: Հրամանատարական նավի վրայից ագդանշան տվին՝ «Զգուշացիր, գազ է: Զգուշացիր, գազ է»: Որոտացին զենիթային հրանոթները: Եվ իսկույն էլ տախտակամածի, կամրջակների, զրահապատ աշտարակների վրա գազառումբեր ընկան ու պայթեցին:

Առաջինը զոհվեց ադմիրալը՝ քսանութամյա գեղեցիկ մի տղամարդ, որ հպարտությունից հակազգազ չէր հագել. ձեռքը տարավ կոկորդին և մեջքի վրա փռվեց ուռած, կապտած դեմքով: Մի քանի վայրկյանում թունավորվեցին տախտակամածի վրա եղած բոլոր

մարդիկ. հակագագները սակավագոր դուրս եկան: Հրամանատարական նավի վրա գրոհել էին անծանոթ գազով:

Հրամանատարությունն անցավ վիցե-ադմիրալին: Հաճանավերը բռնեցին աջ հալսը³³ և զենիթային կրակ բացեցին: Գիշերը սասանվեց երեք համագարկից: Հրանոթներից դուրս ժայթքած երեք փայլակ արյունեցին օվկիանոսը: Պողպատե դների երեք պարս, բզզալով կույր գլխիկներով, թռան սատանան գիտե թե ուր և, պայթելով, հրավառեցին աստղագարդ երկինքը:

Համագարկերից հետո հաճանավերից պոկվեցին վեց հիդրոպլան, բոլորի անձնակազմերն էլ՝ հակագագերով: Ակներն էր, որ առաջին չորս հիդրոպլանները կործանվել էին դիլիժավրի թունավոր ծխածածկույթի միջով անցնելիս: Հիմա հարցը վերաբերում էր ամերիկյան նավատորմի պատվին: Նավերի վրա մարեցին լույսերը: Մնացին միայն աստղերը: Խավարում լսվում էր, թե ինչպես էին ալիքները բախվում պողպատե նավակողերին և բարձր երկնքում երգում ինքնաթիռները:

Վերջապե՛ս. . . Տըկ-տըկ-տըկ,— Ծիր Կաթնի արծաթավուն մշուշից հասավ գնդացիների տկտկոցը. . . Հետո այնտեղ կարծես շեր խցանահանեցին: Սկսվել էր հարձակումը նոնակներով: Զենիթում գորշ սևաթույր լույսով բռնվեց քուլա-քուլա բարձրացող ծխի մի ամպ, որի միջից, բութ քիթը ներքև թեքած, դուրս սահեց մետաղե սիգարը: Կատարին հրե լեզվակներ էին պարում: Դիրիժավրը շեղակի ցած սլացավ՝ ետևից լուսավոր պոչ թողնելով և, ամբողջովին բոցով պարուրված, ընկավ ու կորավ հորիզոնից այն կողմ: Կես ժամ հետո հիդրոպլաններից մեկը հաղորդեց, որ իջել է վառվող դիրիժավրի մոտ և գնդացրով ոչնչացրել այն ամենը, ինչ կենդանի է մնացած եղել նրա մեջ ու շուրջը:

Հաղթանակը թանկ նստեց ամերիկյան էսկադրային՝ կործանվել էին չորս ինքնաթիռներ իրենց ողջ անձնակազմով: Գազից թունավորվելով մեռել էին ութ սպաներ, այդ թվում՝ էսկադրայի ադմիրալը, և հարյուր երեսուներկու նավաստի: Նման կորուստներով հանդերձ, ամենավիրավորականն այն էր, որ հզոր հրետանի ունեցող հոյակապ գծային հաճանավերն ընկել էին անթև պինգվինների վիճակի մեջ. հակառակորդը վերևից ինչ-որ անհայտ գազով խփել էր նրանց իր ուզածի պես: Անհրաժեշտ էր ռևանշ վերցնել, ցույց տալ ծովային հրետանու իսկական ուժը:

Այդ ոգով կոնտր-ադմիրալը հենց նույն գիշերը զեկույց ուղարկեց Վաշինգտոն ծովային ճակատամարտի բոլոր իրադարձությունների մասին: Առաջարկեց ռմբակոծել Սրիկաների կղզին:

Մեկ օրից եկավ ծովային մինիստրի պատասխանը՝ շարժվել դեպի նշված կղզին և այն օվկիանոսի ալիքներին հավասարեցնել:

³³ Նավընթաց՝ քամու համեմատ, (ծ. թ.):

— Հը, ի՞նչ կասեք,— մարտականորեն հարցրեց Գարինը՝ գրասեղանին դնելով ռադիոընդունիչի ականջոցները: (Նիստը տեղի էր ունենում նույն կազմով, չկար միայն մադամ Լամոլը):— Հը, ի՞նչ կասեք, ողորմած պարոններ... Կարող եմ շնորհավորել... Պաշարում այլևս գոյություն չունի... Ամերիկյան նավատորմիդին հրաման է տրված ռմբակոծել կղզին:

Ռոլինգը, ցնցվելով, ելավ թիկնաթոռից, ծխամորձն ընկավ բերանից, բաց մանուշակագույն շրթունքները ծոմովեցին, կարծես ինչ-որ բան էր ուզում ասել, բայց ոչ մի կերպ չէր կարողանում:

— Ի՞նչ պատահեց, ծերուկ,— հարցրեց Գարինը:— Ձեզ այդքան հուզո՞ւմ է հարազատ նավատորմիդի մոտենալը: Էլ չե՞ք համբերում, ուզում եք վայրկյան առաջ կախե՞լ ինձ կայմից: Թե՞ ռմբակոծությունից վախեցաք... Հիմար բան կլինի, իհարկե, ձեզ համար, որ կտոր-կտոր ցաքուցրիվ գաք ամերիկյան արկից: Թե՞ ձեր խիղճը տանջեց, գրողը տանի... Չե՞ որ, ինչքան չլինի, կովում ենք ձեր փողով:

Գարինը ծիծաղեց, շուտ եկավ ծերունուց: Ռոլինգը, այդպես էլ ոչինչ չասելով, նստեց տեղը, հողագույն դեմքը ծածկեց դողացող ձեռքերով:

— Ոչ, պարոնայք... Առանց ռիսկի կարելի է ընդամենը դուլարից երեք ցենտ շահույթ ստանալ: Մենք հիմա անասելի մեծ ռիսկի ենք գնում: Մեր հետախուզական դիրիժաբլը հիանալի կատարեց իր խնդիրը: Խնդրում եմ հոտնկայս հարգել տասներկու զոհվածների, այդ թվում՝ դիրիժաբլի հրամանատար Ալեքսանդր Իվանովիչ Վոլշինի հիշատակը: Դիրիժաբլը կարողացավ մանրամասն հաղորդել էսկադրայի կազմի մասին: Նորագույն տիպի ութ գծային հաճանավ՝ զինված չորսական զրահապատ աշտարակներով, յուրաքանչյուրում՝ երեքական հրանոթ: Մարտից հետո նրանց պիտի որ մնացած լինի առնվազն տասներկու հիդրոպլան: Դրանից բացի՝ թեթև հաճանավեր, էսկադրոնային ականակիրներ և սուզանավեր: Եթե ընդունենք, որ ամեն մի արկի հարվածը հավասար է յոթանասունհինգ միլիոն կիլոգրամ կենդանի ուժի, ապա ամբողջ էսկադրայի համագարկը կղզուն հավասար կլինի մոտավորապես մեկ միլիարդ կենդանի ուժի:

— Ավելի՛ լավ, ավելի՛ լավ,— մրմնջաց Ռոլինգը վերջապես:

— Հերիք է նվնվաք, պապիկ, ամոթ է... Հա, քիչ էր մնում մոռանայի, պարոնայք, մենք պետք է շնորհակալություն հայտենք միստր Ռոլինգին այն բանի համար, որ նա սիրով մեզ տրամադրեց նորագույն և դեռ գաղտնի մի հայտնագործություն՝ «Սև խաչ» կոչվող գազը: Դրա շնորհիվ մեր օդանավորդները ջուրը գցեցին չորս հիդրոպլան և շարքից դուրս բերին հրամանատարական նավը...

— Ոչ, ես սիրով չտրամադրեցի ձեզ «Սև խաչը», միստր Գարին, ճղավեց Ռոլինգը խոպաձայն:— Ատրճանակը վրաս պահած ինձ ստիպեցիք կարգադրել, որ «Սև խաչի» բալոններ ուղարկեն կղզի:

Նա զգաց, որ շնչահեղձ է լինում և, օրորվելով, դուրս գնաց: Գարինն սկսեց մանրամասն շարադրել կղզու պաշտպանության պլանը: Էսկադրայի հարձակումը հնարավոր էր երեք օրից:

105

«Արիզոնան» ծովահենային դրոշ Բարձրացրեց:

Սա ամենևին չի նշանակում, թե նավի կայմին ծածանվում էր ծովային ավազակների սև, վրան գանգ ու ոսկորներ նկարված ռոմանտիկական դրոշը: Այժմ թերևս սուլեմայի շշերի վրա են միայն պատկերվում նման սաքսափելի Բաներ:

Ըստ էության, ոչ մի դրոշ էլ Բարձրացված չէր «Արիզոնայի» վրա: Հիպերբոլիդներ կրող երկու վանդակավոր աշտարակների շնորհիվ այդ նավն իր տեսքով առանց այն

էլ խիստ տարբերվում էր աշխարհի մյուս բոլոր նավերից: Հրամանատարը Յանսենն էր՝ մադամ Լամոլին ենթակա:

Զոյայի հոյակապ առանձնաբաժինը՝ ննջարանը, լոգարանը, հարդարասենյակը, ընդունարանը, կողաված-փակված էր: Զոյան մնում էր վերևում, նավապետի խցիկում, Յանսենի հետ: Նախկին պերճանքը՝ մետաքսե կապույտ ծածկերը, գորգերը, բարձերը, թիկնաթոռները — ամեն ինչ հավաքված էր: Դեռ Մարսելից բերված անձնակազմը զինված էր կոլտերով ու կարճափող հրացաններով: Անձնակազմին հայտնված էր նավարկության նպատակը և սահմանված էր ավարապարզև յուրաքանչյուր բռնագրավված նավի համար:

Զբոսանավի բոլոր ազատ տեղերը զբաղեցված էին բենզինի և խմելու ջրի բիդոններով: Կողքից փչող քամու տակ, բոլոր առագաստները պարզած, ռուս-ռոյսի զարմանահրաշ շարժիչների լրիվ ծանրաբեռնվածությամբ «Արիզոնան» թռչում էր ալբատրոսի նման՝ մրրկածուփ օվկիանոսի մի ալիքի կատարից մյուսը:

106

— Քամին հասնում է յոթ Բալլի, նավապետ:

— Իջեցնել մարսելները:

— Լսում եմ, նավապետ:

— Ժամը մեկ փոխել հերթապահությունը: Դիտապահակ՝ գրոտի վրա:

— Լսում եմ, նավապետ:

— Լույսեր նկատելուն պես արթնացնել ինձ:

Յանսենն աչքերը կկոցած նայեց օվկիանոսի մութ անապատին: Լուսինը դեռ դուրս չէր եկել: Աստղերը շղարշված էին մշուշով: Հյուսիս-արևմուտք նավարկելու այդ հինգ օրվա ընթացքում Յանսենը շարունակ խանդավառության թեթև դող էր զգում ամբողջ մարմնում: Ինչ կա որ, ծովահենությամբ են ապրել իր նախնիները: Նա գլխի շարժումով հրաժեշտ տվեց օգնականին և մտավ խցիկ:

Երբ մտավ՝ նրա մկանները ծանոթ ցնցումն զգացին. ասես ուժասպառող թույն հոսեց մեջները: Նա անշարժ կանգնեց առաստաղի լամպի կաթնավուն կիսագնդի տակ: Նավապետի ցածրիկ, հարմարավետ, կաշվով ու ողորկ փայտով հարդարված խցիկը՝ միայնակ ծովայինի այդ խստապարզ կացարանը, հագեցած էր երիտասարդ կնոջ ներկայությամբ:

Ամենից առաջ՝ այստեղ օժանելիքի բույր կար: Անե՛ծք քեզ, չար սատանա. . . Ծովահենների պարագլուխն այնպես էր օծվում անուշահոտություններով, որ մեռած մարդու գլուխն էլ կպտտվեր: Աթոռի թիկնակին անփութորեն զգված էին ֆլանել շրջագգեստն ու ոսկեթույր սվիտերը: Հատակին, ուղղակի գորգի վրա, գուլպաներն էին՝ կապիչներով. մի գուլպան ասես դեռ պահպանում էր ոտքի ձևը:

Մադամ Լամոլը քնած էր նավապետի մահճակալին: (Յանսենը բոլոր այդ հինգ օրերին պառկում էր կաշեպատ փոքրիկ բազմոցի վրա): Զոյան քնած էր կողքի դարձած: Շուրթերը կիսաբաց էին: Ծովահողմից թխացած դեմքը թվում էր խաղաղ, անմեղ: Հոլանդի ձեռքը գցել էր գլխի ետևը: Զքնա՛ղ ավազակ. . .

Յանսենի համար ծանր փորձություն էր մադամ Լամոլի այդ ռազմաշունչ որոշումը՝ մնալ նրա հետ նավապետի խցիկում: Մարտական տեսանկյունից ճիշտ վճիռ էր դա. գնում էին ելուզակության, գուցե և մեռնելու: Համենայն դեպս, եթե նրանց բռնեին, երկուսին էլ կկախեին կողք կողքի, նույն կայմից: Դա չէր վախեցնում Յանսենին, նույնիսկ ոգևորում էր: Նա մադամ Լամոլի՝ Ոսկե կղզու թագուհու, հպատակն էր: Նա սիրում էր մադամ Լամոլին:

Ինչ էլ ասես-չասես՝ սերը մութ բան է: Յանսենը տեսել էր թե՛ նավահանգստային պանդոկներում քարշ եկող աղջիկների, թե՛ շոգենավերով ճանապարհորդող փառահեղ լեդիների, որոնք ձանձրությից ու հետաքրքրասիրությունից ընկնում էին նրա ծով գիրկը: Ոմանց մոռացել էր՝ դատարկ մի գրքի դատարկ էջի պես, ոմանց էլ հաճելի էր հիշել խաղաղ հերթապահությունների ժամանակ, հանգիստ ետուառաջ անելով կամրջակի վրա, տաք աստղերի ներքո:

Այդպես էլ Նեապոլում, երբ Յանսենը ծխաբանում նստած սպասում էր մադամ Լամոլի զանգին, դեռ ինչ-որ բան հիշեցնում էր նախկին արկածները: Բայց այն, ինչ պիտի

լիներ այդ ժամանակ՝ ընթրիքից ու պարերից հետո, չեղավ: Անցել էր կես տարի, և հիմա Յանսենը վայրենություն էր համարում նույնիսկ մտաբերելը. մի՞թե ահա այս ձեռքով ինքը երբևիցե, սթափ ուղեղով, բռնել է պարող մադամ Լամոլի մեջքը: Մի՞թե ընդամենը մի քանի րոպե, գլանակի կեսը ծխել-վերջացնելու չափ ժամանակ էր իրեն բաժանում անհավատալի երջանկությունից: Հիմա, նավի մյուս ծայրից լսելով նրա ձայնը, Յանսենը

դանդաղ ցնցվում էր, ասես ներսում հուշիկ ամպրոպ էր պայթում: Երբ տախտակամածին, հյուսածո թիկնաթոռի մեջ տեսնում էր Ոսկե կղզու թագուհուն՝ երկնքի ու ջրի եզրագծում ածող հայացքով, նրա ներսում ինչ-որ տեղ, բանականության սահմանից այն կողմ, ամեն ինչ երգում էր ու անձկում՝ նվիրվածությունից, սիրուց:

Թերևս այդ ամենի պատճառը վիկինգներն էին, ծովային ավազակները, Յանսենի նախնիները, որոնք հայրենի ափից լողում էին շատ ու շատ հեռու, ծովեր կտրում կարմիր նավերով, որ բարձր խել ունեին և աքաղաղի կատարի պես նավաքիթ, կողերից կախված վահաններ, հացենափայտ կայմին՝ ուղիղ առագաստ: Նման կայմի մոտ էլ Յանսեն-նախահայրը երգել էր կապույտ ալիքների, ամպրոպաբեր ամպերի, շիկահեր կույսի՝ այն հեռու-հեռավոր աղջկա մասին, որ սպասում է ծովափին՝ աչքը հեռուներին. կանցնեն տարիները, և հայացքը նրա, ինչպես ծովը կապույտ, ինչպես ամպերն ամպրոպաբեր: Ահա թե ինչ հին-հին ժամանակներից էր երազկոտությունը եկել հասել ու համակել խեղճ Յանսենին:

Կանգնած կաշվի և օծանելիքի բույրերով տոգորված խցիկում, նա հուսահատությամբ ու հիացմունքով նայում էր սիրելի դեմքին, իր սիրույն: Վախենում էր, որ հանկարծ կարթնանա: Կամացուկ մոտեցավ բազմոցին, պառկեց: Փակեց աչքերը: Ծփում էին ալիքները՝ զարկվելով նավակողին: Ծփում էր օվկիանոսը: Նախահայրը երգում էր իր հինավուրց երգը չքնաղ կույսի մասին: Յանսենը ձեռքերը դրեց գլխի տակ, և քունն ու երջանկությունը ծածկեցին նրան:

107

— Նավապե՛տ... (Դռան թակոց): Նավապե՛տ:

— Յանսեն,— մաղամ Լամոլի տազնապալի ձայնը ասեղի նման անցավ նրա ուղեղի միջով: Նավապետ Յանսենը վեր թռավ, ապշահար աչքերով դուրս լողաց երազներից: Մաղամ Լամոլն շտապով ոտքերին էր քաշում գուլպաները: Շապիկը ցած էր սահել՝ մերկացնելով ուսը:

— Տազնապ է,— ասաց մաղամ Լամոլը,— իսկ դուք քնած եք...

Նորից դուռը թակեցին, և՛ օգնականի ձայնը.

— Նավապե՛տ, լույսեր ձախ կողմից:

Յանսենը բացեց դուռը: Թաց քամին ներխուժեց նրա թոքերը: Նա հազաց, դուրս եկավ կամրջակի վրա: Ակնակիր գիշեր էր: Ձախ կողմում, հեռվում, ալիքների վրա օրորվում էին լույսի երկու բծեր:

Աչքը չկտրելով լույսերից, Յանսենը կրծքի վրա ափլփեց, գտավ սուլիչը: Սուլեց: Բոցմանները պատասխանեցին: Յանսենը հրամայեց պարզորոշ.

— Ավրա՛լ: Բոլորին վեր կանչել: Իջեցնե՛լ առագաստները:

Հնչեցին սուլոցներ, հրամանի կանչեր: Բաքից, յուտից դուրս թափվեցին նավաստիները: Նրանք կատվի նման մագլցեցին կայմերի վրա, ճռճվեցին առագաստափայտերից կախված: Ճլվստացին ճախարակները: Գլուխը վեր քաշած, բոցմանը նզովում էր ինչ սրբություն կար աշխարհիս երեսին: Առագաստներն ընկան: Յանսենը հրամայեց.

— Ղեկը դեպի ա՛ջ: Առա՛ջ լրիվ ընթացքով: Հանգցնե՛լ լույսերը:

Հիմա ընթանալով միայն շարժիչների օգնությամբ, «Արիզոնան» կտրուկ շրջադարձ կատարեց: Աջ նավակողից վեր խոյացավ ալիքի կատարն ու թավալվեց տախտակամածի վրայով: Լույսերը մարեցին: Լիակատար մթության մեջ դողաց նավի կորպուսը՝ առավելագույն արագություն զարգացնելով:

Նշմարված լուսաբծերն սկսեցին արագորեն մեծանալ ու բարձրանալ հորիզոնի ետևից: Շուտով մթին ուրվապատկերներով երևաց նաև ուժեղ ծուխ արձակող նավը, որ երկծխնելույզ մարդատար շոգենավ էր:

Մադամ Լամոլը դուրս եկավ նավապետի կամրջակի վրա: Գլխին գործած թասակ էր՝ փոքրիկ փուփուլով, վզին՝ խավոտ շարֆ, որ ծածանվում էր թիկունքին: Յանսենը հեռադիտակը տվեց նրան: Մադամ Լամոլը մոտեցրեց աչքերին, բայց քանի որ նավը սաստիկ ճռճվում էր, ստիպված ձեռքը հեռադիտակի հետ դրեց Յանսենի ուսին: Յանսենը լսում էր, թե ինչպես է բաբախում նրա սիրտը թավ սվիտերի տակ:

— Հարձակվե՛նք,— ասաց Զոյան և շատ մոտիկից, հաստատուն նայեց նրա աչքերի մեջ:

Մի հիսուն մետրի վրա շոգենավից նկատեցին «Արիզոնան»: Ղեկանիվի կամրջակի վրայից սկսեցին լապտեր թափահարել, հետո ցածր ոռնաց շչակը: «Արիզոնան» առանց լույսերի, չպատասխանելով ազդանշաններին, ուղիղ անկյունով սլանում էր դեպի լուսավորված շոգենավը: Հետո դանդաղեցրեց ընթացքը, սկսեց պտույտ տալ՝ աշխատելով խուսափել ընդհարումից. . .

.

Մեկ շաբաթ անց «Նյու Յորք-Հերալդի» թղթակիցն ահա թե ինչպես նկարագրեց այդ անօրինակ իրողությունը.

«... Հինգից քառորդ պակաս էր, երբ մեզ արթնացրեց շչակի տագնապալի ոռնոցը: Ուղևորները թափվեցին տախտակամած: Խցիկների լույսերից հետո գիշերն ասես սև թանաք լինեք: Մենք իրարանցում նկատեցինք նավապետի կամրջակի վրա և հեռադիտակներով սկսեցինք պրպտել խավարում: Ոչ ոք կարգին չգիտեր, թե ինչ է պատահել: Մեր նավը դանդաղեցրեց ընթացքը: Եվ հանկարծ տեսանք. . . մեզ վրա էր սլանում արտասովոր մի նավ՝ նեղ ու երկար, երեք բարձր կայմերով, ուրվապատկերով արագընթաց կլիպեր հիշեցնող, խելին և ցուրկին՝ վանդակավոր տարօրինակ աշտարականեր: Մեկ կատակով գոչեց, թե դա «Թոչող հոլանդացին» է... Մի րոպե բոլորը

խուճապի մեջ ընկան: Խորհրդավոր նավը կանգ առավ մեզնից մի հարյուր մետր հեռու, և այնտեղից մի զիլ ձայն մեզաֆոնով բղավեց անգլերեն.

«Կանգնեցնե՛լ մեքենաները: Հանգցնե՛լ հնոցները»:

Մեր նավապետը պատասխանեց.

«Հրամանը կատարելուց առաջ կուզեինք իմանալ, թե ով է հրամայողը»:

Նավից բղավեցին.

«Հրամայում է Ոսկե կղզու թագուհին»:

Շշմեցինք՝ ի՞նչ է դա, կատա՞կ: Պիեռ Հարրիի նոր լկտիությունը:

Նավապետը պատասխանեց.

«Թագուհուն առաջարկում եմ ազատ նավախցիկ և ճոխ մի ընթրիք՝ թե քաղցած է նա»:

Սրանք «Թշվառ Հարրի» ֆոքստրոտի տողերից էին: Տախտակամածի վրա միահամուռ քրքիջ բարձրացավ: Եվ հենց այդ պահին խորհրդավոր նավի առջևի աշտարակից ճառագայթ հայտնվեց: Գործելու ասեղի պես բարակ, կուրացուցիչ սպիտակ էր այդ ճառագայթը և աշտարակի գմբեթից ձգվում էր առանց հաստանալու: Այդ պահին ոչ մեկի մտքով չէր անցնում, թե մեր առջև ամենաահավոր զենքն էր, որ երբևէ ստեղծել է մարդկությունը: Մենք ուրախ տրամադրության մեջ էինք:

Ճառագայթը շրջան գծեց օդում և ընկավ մեր շոգենավի քթամասի վրա: Սոսկալի թշնոց լսվեց, և հատվող պողպատի կանաչավուն բոց բարձրացավ: Վայրի ճիչ արձակեց մի նավաստի, որ կանգնած էր նավախելի վերին տախտակամածին: Շոգենավի վերջրյա քթամասը պոկվեց ընկավ ծովը: Ճառագայթը բարձրացավ, դողաց վերևում և, նորից իջնելով, հորիզոնական գծով անցավ մեր գլխավերևով: Դրոյդունով տախտակամածի վրա տապալվեցին զույգ կայմերի կատարները: Ուղևորները խուճապահար նետվեցին դեպի սանդուղքները: Նավապետը վիրավորվեց փայտի բեկորից:

Մնացածը հայտնի է: Ծովահենները մոտեցան նավակով, կարճափող հրացաններով զինված, բարձրացան շոգենավ ու փող պահանջեցին: Նրանք տարան տասը միլիոն դոլլար՝ այն ամենը, ինչ կար փոստային առաքումներում և ուղևորների գրպաններում:

Երբ նավակն ավարով վերադարձավ ծովահենային նավի մոտ, վերջինիս տախտակամածը վառ լուսավորվեց: Մենք տեսանք, թե ինչպես վանդակավոր աշտարակից իջավ գործած թասակով բարձրահասակ, նիհարավուն մի կին, սրընթաց ելավ նավապետի կամրջակի վրա և բերանին դրեց մեզաֆոնը: Թափով ետ թեքվելով, նա ձայնեց մեզ.

«Կարող եք ազատ շարունակել ձեր ճանապարհը»:

Ծովահենների նավը պտույտ արեց և արտասովոր արագությամբ հեռացավ, կորավ հորիզոնի ետևը»:

108

Վերջին օրերի դեպքերը՝ «Պ. Գ.» դիրիժաբլի հարձակումն ամերիկյան էսկադրայի վրա և ռմբակոծելու հրամանը նավատորմիդին, խռովվել էին Ոսկե կղզու ողջ բնակչությանը:

Գրասենյակ անընդհատ դիմումներ էին ստացվում վերջնահաշվի պահանջով: Խնայողամարկդից վերցնում էին ավանդները: Բանվորները խորհրդակցում էին փշալարերի ետևում, ուշադրություն չդարձնելով դեղնա-սպիտակ գվարդիականների վրա, որ դեմքի մոայլ ու վճռական արտահայտությամբ գնում-գալիս էին ոստիկանական արահետներով: Ավանը նման էր հանգիստը վրդոված մեղվափեթակի: Ձուր էին ոռնում պղնձյա շեփորներն ու դմբդմբում թուրքական թմբուկները ձորակում, հասարակաց տների առաջ: Զվարճապարտեզն ու բարերը թափուր էին: Ձուր էին տասնհինգ պրովոկատորներն անմարդկային ջանքեր գործադրում վատ տրամադրությունը ազգամիջյան տուրուղմբոցի միջոցով լիցքաթափելու համար: Այդ օրերին ոչ ոք չէր ուզում ոչ մեկի քիթումուրթը ջարդել միայն այն պատճառով, որ այդ մյուսն ապրում էր մի ուրիշ լարափակոցի ետևում:

Ինժեներ Չերմակը կղզիով մեկ կառավարական հաղորդագրություն փակցրեց: Հայտարարվում էր պատերազմական դրություն, արգելվում էին հավաքությունն ու միտինգները, մինչև հատուկ կարգադրությունը ոչ ոք իրավունք չուներ վերջնահաշիվ պահանջել: Բնակչությունը նախազգուշացվում էր կառավարությանը քննադատելուց: Աշխատանքները հանքահորում պետք է շարունակվեին անընդհատ, օր ու գիշեր: «Ովքեր այս օրերին կրծքով կաշտպանեն Գարինին,— ասվում էր հաղորդագրության մեջ,— նրանց հեքիաթային հարստություն է սպասում: Փոքրոգիներին մենք ինքներս դուրս կշպրտենք կղզուց: Հիշեք, մենք պայքարում ենք նրանց դեմ, ովքեր մեզ խանգարում են աշխատել»:

Չնայած այս հաղորդագրության վճռական ոգուն, առավոտը, այն օրվա նախօրյակին, երբ սպասվում էր նավատորմիդի հարձակումը, հանքահորի բանվորները հայտարարեցին, թե իրենք կդադարեցնեն հիպերբոլիդների և հեղուկ օդի մեքենաների աշխատանքը, եթե մինչև կեսօր ռոճիկ չստանան (աշխատավարձի օրն էր դա), և եթե դարձյալ մինչև կեսօր ամերիկյան կառավարությանը հայտարարություն չուղարկվի խաղաղասիրության և ամեն տեսակ ռազմական գործողություն դադարեցնելու մասին:

Հեղուկ օդի մեքենաները կանգնեցնելը՝ կնշանակեր պայթեցնել հանքահորը, գուցե և հրահեղուկ մագմայի ժայթքում առաջ բերել: Սպառնալիքը շատ էր մեծ: Ինժեներ Չերմակը, տաքանալով, սպառնաց գնդակահարությամբ: Հանքահորի մոտ սպիտակ-դեղիններ կենտրոնացվեցին: Այնժամ հարյուր բանվոր իջան հանքահոր, կողմնային անձավները և հեռախոսով հաղորդեցին գրասենյակ.

«Մեզ ուրիշ էլք չեն թողնում, բացի մեռնելուց, ժամը 4-ին հողս կցնդենք կղզու հետ»:

Այնուամենայնիվ, ժամկետը երկարաձգվում էր չորս ժամով: Ինժեներ Չերմակը հանքահորի շրջանից հեռացրեց գվարդիան և մոտոցիկլետով սլացավ պալատ: Ներս մտավ այն պահին, երբ Գարինն ու Շելգան խոսում էին իրար հետ: Երկուսն էլ՝ կարմրատակած դեմքերով ու գգգված մազերով: Գարինը, տեսնելով Չերմակին, վեր թռավ տեղից դիվոտածի պես:

— Ումի՞ց եք սովորել վարչական այդ ապուշությունները:

— Բայց. . .

— Լռե՛լ. . . Դուք պաշտոնագրկված եք: Գնացեք լաբորատորիա, գրողի ծոցը կամ ուր կուզեք. . . Դուք է՛շ եք. . .

Գարինը թափով բացեց դուռն ու հրելով դուրս գցեց Չերմակին: Վերադարձավ սեղանի մոտ, որի անկյունին նստած էր Շելգան՝ սիգարն ատամների արանքում:

— Հասել է ժամը, Շելգա, ես դա կանխատեսել էի. միայն դո՛ւք կարող եք տիրապետել շարժմանը, փրկել գործը... Այն, ինչ սկսվել է կղզում, ավելի վտանգավոր է, քան ամերիկյան տասը նավատորմիդ:

— Այո՛ւ,— ասաց Շելգան,— վաղուց պիտի հասկացած լինեիք...

— Գրողի ծոցը ձեր քաղաքագիտությունը... Ես ձեզ նշանակում եմ կղզու նահանգապետ՝ արտակարգ լիազորություններով... Հապա փորձեք հրաժարվել,— շտապով, հասնելով ամենաբարձր նոտաներին, ճչաց Գարինը, նետվեց դեպի սեղանն ու դուրս քաշեց ատրճանակը:— Կա՛րձ, եթե ոչ՝ կրակում եմ... Այո՞, թե ոչ:

— Ոչ,— ասաց Շելգան՝ ծուռ-ծուռ նայելով ատրճանակին:

Գարինը կրակեց: Շելգան սիգար բռնած ձեռքը տարավ քունքին.

— Շան կեղտ, տակա՛նք...

— Ըհը՛, ուրեմն համաձայն եք:

— Ցած դրեք այդ բանը:

— Լավ: (Գարինն ատրճանակը նետեց արկղի մեջ):

— Ի՞նչ եք ուզում: Որ բանվորները չպայթեցնե՞ն հանքահորը: Լավ: Չեն պայթեցնի: Բայց մի պայման...

— Նախօրոք համաձայն եմ:

— Ես կողում ինչպես մասնավոր անձ եմ եղել, այնպես էլ կմնամ: Ես ձեր ծառան կամ վարձկանը չեմ: Մա՛ առաջին: Հենց այսօր վերացնել ազգային բոլոր սահմանները, այնպես, որ ոչ մի լարափակոց չմնա: Մա՛ երկրորդ. . .

— Համաձայն եմ:

— Ձեր պրովոկատորների շայկան...

— Ես պրովոկատոր չունեմ,— ասաց Գարինն արագ:

— Ստում եք...

— Լավ, ստում եմ: Ի՞նչ անեմ դրանց: Թափեմ ջուրը խեղդե՞մ:

— Հենց այս գիշեր:

— Կլինի: Հաշվեք, որ խեղդված են: (Գարինը մատիտով արագ նշում արեց ծոցատետրում):

— Վերջինը,— ասաց Շելզան,— բացարձակապես չմիջամտել բանվորների հետ իմ հարաբերություններին:

— Շատ չեղա՞վ... (Շելզան կնճռոտվեց, ուզում էր իջնել սեղանից, Գարինը բռնեց նրա ձեռքը): Համաձայն եմ: Ժամանակ կգա, մեկ է, ես ձեր կողերը կջարդեմ: Է՛լ ինչ:

Շելզան, աչքերը կկոցած, շարունակեց ծխել, այնպես որ ծխաքողի ետևից այդ պահին չէր երևում նրա հողմահար, կարճ շիկավուն բեղիկներով ու վեր ցցված քթով դեմքը՝ խորամանկ արտահայտությամբ: Ջնգաց հեռախոսը: Գարինը վերցրեց լսափողը:

— Ես եմ: Ի՞նչ: Ռադիո՞:

Գարինը նետեց լսափողն ու հագավ ականջնոցները: Սկսեց լսել՝ եղունգը կրծոտելով: Բերանը ծովեց քմծիծաղից:

— Կարող եք հանգստացնել բանվորներին: Վաղը ռոճիկ կտանք: Մադամ Լամոլը տասը միլիոն դոլլար է ձեռք գցել: Հենց հիմա զբոսանքի դիրիժաբլը կուղարկեմ փողը բերելու: «Արիզոնան» հյուսիս-արևմուտքում ընդամենը չորս հարյուր մղոնի վրա է:

— Էհ, որ այդպես է՝ հեշտանում է գործը,— ասաց Շելզան և, ձեռքերը գրպանները խոթելով, դուրս գնաց:

Առաստաղի փոկերից կախվելով այնպես, որ ոտքերը չդիպչեն հատակին, աչքերը կկոցելով և մի վայրկյան շունչը պահելով, Շելզան տապալվեց ցած՝ վերելակի պողպատե սուսփի մեջ:

Զուգահեռ հորան պաղեցումն անհամաչափ էր, և անձավից անձավ ստիպված էին անցնել տաք գոտիների միջով. փրկում էր անկման արագությունը միայն:

Ութ կիլոմետր խորության վրա, նայելով ցուցիչի կարմիր սլաքին, Շելգան միացրեց ռեոստատներն ու կանգնեցրեց վերելակը: Համար երեսունյոթ անձավն էր: Դրանից երեք հարյուր մետր խոր, հանքահորի հատակին գվկում էին հիպերբոլիդներն ու թնդում էին սեղմված օդով, սառեցվող շիկացած ապարի կարճ, անընդմեջ պայթյունները:

Զրնգում, խշրտում էին ապարը երկրի մակերես հանող էլևատորների շերտփները:

Համար երեսունյոթ անձավը, գլխավոր հանքահորի կողմնային բոլոր անձավների նման, երկաթե դուրգամած խորանարդի ընդերք էր ներկայացնում: Այդ խորանարդի պատերից այն կողմ գոլորշիանում էր հեղուկ օդը՝ պաղեցնելով գրանիտի զանգվածեղ շերտը: Եռացող մագմայի գոտին, ըստ երևույթին, խոր չէր, ավելի մոտ էր, քան ենթադրվում էր էլեկտրամագնիսական և սեյսմոգրաֆիկ հետախուզումների արդյունքներով: Գրանիտը շիկացած էր մինչև հինգ հարյուր աստիճան: Եթե հեղուկ օդի պաղեցնող սարքերը կանգ առնեին թեկուզ մի քանի րոպե, ամեն մի կենդանի բան անմիջապես մոխիր կդառնար:

Երկաթե խորանարդի ներսում մահճակալներ, նստարաններ, ջրով լի դույլեր կային: Չորսժամյա հերթափոխի ընթացքում բանվորները հասնում էին այնպիսի վիճակի, որ նրանց կիսակենդան պառկեցնում էին մահճակալներին՝ նախքան դուրս կրերեին երկրի երես: Դժժում էին հովհարիչներն ու օղամուղ խողովակները: Դուրգամած առաստաղի տակ կախված լամպը ցայտուն լուսավորում էր քսանհինգ մռայլ, հիվանդոտ, ուռուցվորած դեմքեր: Յոթանասունհինգ բանվորներ էլ վերին անձավներում էին, որոնք իրար հետ կապ էին պահպանում հեռախոսով:

Շելգան դուրս եկավ վերելակից: Բանվորներից մի քանիսը գլուխները դարձրին նրա կողմը, բայց չբարևեցին, մնացին լուռ: Ըստ երևույթին, հանքահորը պայթեցնելու նրանց վճիռը հաստատ էր:

— Թարգմանի՛չ: Ես ռուսերեն եմ խոսելու,— ասաց Շելգան՝ նստելով սեղանի մոտ և արմունկով ետ քշելով մարմելադի, անգլիական աղի բանկաները, կիսատ խմած գինու բաժակները: (Կղզու կառավարությունը հանքափորներին շռայլորեն ապահովում էր նման բաներով):

Սեղանին մոտեցավ մորուքի ստևի տակ կապտավուն-գունատ դեմքով, կորաքամակ, չորչորուկ մի հրեա:

— Ես կարող եմ թարգմանել:

Շելգան սկսեց խոսել. . .

— Գարինն ու նրա ձեռնարկը ոչ այլ ինչ են, քան կապիտալիստական գիտակցության ծայրակետը: Գարինից այն կողմ գնալու տեղ չկա. նրա նպատակն է ուղեղի վիրահատման միջոցով մարդկության աշխատավոր մասին բռնի կերպով անասուններ դարձնել, առանձնացնել ընտրյալներին՝ «կյանքի արքաներին», դադարեցնել քաղաքակրթության

ընթացքը: Բուրժուաները դեռ չեն հասկանում Գարինին, ասենք, ինքն էլ չի շտապում, որ հասկանան իրեն: Նրան համարում են բանդիտ ու զավթիչ: Բայց բուրժուաներն ի վերջո կհասկանան, որ իմպերիալիզմը հենվում է Գարինի սիստեմի վրա. . . Ընկերներ, մենք պետք է կանխենք ամենավտանգավոր բանը, այն, որ Գարինը լեզու չգտնի նրանց հետ: Այդ ժամանակ ձեր վիճակը շատ կծանրանա, ընկերներ: Իսկ դուք ահա այս տուփի մեջ որոշել եք մեռնել այն բանի համար, որ Գարինը չգժտվի ամերիկյան կառավարության հետ: Հիմա ի՞նչ կարելի է անել, մտածեք: Հաղթի Գարինը՝ վատ է, հաղթեն կապիտալիստները՝ էլի վատ է: Գարինը նրանց հետ համաձայնության գա՝ վատ է ու վատ: Դուք դեռ չգիտեք ձեր գինը, ընկերներ, ուժը ձեր կողմն է: Ու մի ամսից, երբ էլևս տորների շերեփները ոսկին դուրս կթափեն գետնի երես, այդ բանը ձեռնտու կլինի ոչ թե Գարինին, այլ ձեզ, այն գործին, որ մենք պիտի կատարենք աշխարհում: Եթե դուք հավատում եք ինձ,— բայց ինչպե՛ս՝ մինչև վե՛րջ, մոլեգի՛ն,— այդ ժամանակ՝ ես ձեզ առաջնորդ. . . Ընտրեք միաձայն. . . Իսկ եթե չեք հավատում. . .

Շելգան լռեց, հերթով նայեց անքթիթ իրեն ուղղված բանվորների մոայլ դեմքերին, ամուր քորեց ծոծրակը. . .

— Եթե չեք հավատում՝ էլի կխոսեմ:

Սեդանին մոտեցավ մինչև գոտկատեղը մերկ, մրի մեջ կորած, թիկնեղ մի պատանի: Կռանալով, նայեց Շելգային կապույտ աչքերով: Վեր քաշեց շալվարը, շուտ եկավ ընկերների կողմը.

— Ես հավատում եմ:

— Հավատում ենք,— ասացին մյուսները: Գրանիտի բազմավերստ զանգվածի միջով հեռախոսները սփռեցին. «Հավատո՛ւմ ենք, հավատո՛ւմ ենք»:

— Լավ, որ հավատում եք՝ ամեն ինչ կարգին է,— ասաց Շելգան:— Հիմա՝ ըստ կետերի, իրիկնադեմին կվերացնեն ազգային սահմանները: Վաղը ռոճիկ կստանաք: Գվարդիականները թող պալատը պաշտպանեն, մենք առանց նրանց յուրա կգնանք: Տասնհինգ պրովոկատորներին ջրախեղդ կանենք՝ սա ես դրեցի որպես առաջին պայման: Հիմա խնդիրը՝ հնարավորին չափ շուտ ձեռքել հասնել ոսկուն: Ճի՞շտ է, ընկերներ:

Գիշերը հյուսիս-արևմուտքում լուսարձակների հաճող լույս երևաց: Նավահանգստում տազնապով ոռնացին շչակները: Լուսադեմին, երբ ծովը դեռ ստվերում էր, հայտնվեցին մոտեցող էսկադրայի առաջին համբավաբերները. կղզու վրա, բարձրում ինքնաթիռներ էին պտտվում՝ փայլփլելով արշալույսի վարդագույն ցուլքերի մեջ:

Գվարդիականները կարաբիներով կրակ բացեցին ինքնաթիռների վրա, բայց շուտով ձեռք քաշեցին: Խումբ-խումբ հավաքվեցին կղզու բնակիչները: Հանքահորից առաջվա պես ծխաբուլաներ էին բարձրանում: Նավերի վրա զարկեցին ծովային ժամացույցները: Խոշոր

տրանսպորտը կանգնած էր բեռնաթափման. ցամաքային ամբարձիչն ափ էր նետում խաչաձև կապված հակեր:

Օվկիանոսը խաղաղ էր վաղորդյան մշուշի մեջ: Երկնքում երգում էին օդային պտուտակները:

Ծագեց արևը միգամած գնդով: Եվ այդ ժամանակ բոլորը հորիզոնում ծուխ տեսան, որ ձգվում էր հարավ-արևելք երկար ու հարթ ամպի նման: Մոտեցող մահն էր դա:

Կղզու վրա ամեն ինչ լռեց, կարծես մայր ցամաքից բերված թռչուններն անգամ դադարեցին երգել: Մի տեղից մի խումբ մարդիկ վազեցին դեպի նավահանգստում կանգնած նավակները, և սրանք, մարդկանցով լեփ-լեցուն, շտապով դուրս եկան բաց ծով: Սակայն նավակները քիչ էին, կղզին կարծես ափի մեջ լիներ, պահվելու տեղ չկար: Եվ բնակիչները կանգնել մնացել էին քար կտրած, անխուս: Ոմանք պառկել էին՝ երեսներն ավազի մեջ թաղած:

Պալատում շարժում չէր նկատվում: Բրոնզե դարպասները փակ էին: Կարմրավուն թեք պատերի երկայնքով գնում-գալիս էին գվարդիականները՝ կարաբիները թիկունքներին գցած, լաներից, բարձր գլխարկներով, ոսկեթել բանվածքով զարդարված սպիտակ կուրտկաներով: Մի կողմում վեր էր հառնում մեծ հիպերբոլոիդի աշտարակը՝ ժանյակի նման ցանցկեն-թափանցիկ: Բարձրացող մշուշաքողն աչքից ծածկում էր աշտարակի կատարը: Բայց քչերն էին հավատում պաշտպանության այդ միջոցին. հորիզոնի գորշ-սևաթույր ամպը չափից դուրս նյութեղեն էր և սպառնալի:

Շատերը վախով շուռ եկան հանքահորի կողմը: Այնտեղ ոռնում էր երրորդ հերթափոխի չչակը: Ժամանակ գտան աշխատելու. . . Անիծվի՛ այդ ոսկին. . . Հետո ապարանքի տանիքի ժամացույցը զարկեց ութը: Եվ այդ ժամանակ օվկիանոսի վրա թնդուն տարածվեց՝ ծանր, հետզհետե ուժգնացող ամպրոպային որոտի նման: Էսկադրայի առաջին համագարկն էր: Սպասումի վայրկյաններն ասես ձգվեցին-ծավալվեցին տարածության մեջ, թռչող եկող արկերի աղմուկի մեջ:

111

Երբ հնչեց էսկադրայի համագարկը, Ռոլինգը կանգնած էր սանդղավանդակում, դեպի ջուրն իջնող սանդուղքի վերևում: Նա բերանից հանեց ծխամորձն ու սկսեց ականջ դնել մոտեցող արկերի ոռնոցին. մելինիտով և թարախապալարային գագով լցված իննսունից ոչ պակաս պողպատե դներ սուրում էին դեպի կղզին, ուղիղ Ռոլինգի ուղեղի մեջ: Ոռնում էին հաղթական: Միրտն ասես էլ չէր կարող դիմանալ այդ ձայնին: Ռոլինգը ետ-ետ գնաց դեպի գրանիտե պատի մեջ արված դուռը: (Նա վաղուց իր համար ապաստարան էր սարքել ներքնահարկում, որ պատսպարվեր ռմբակոծության դեպքում): Արկերը պայթեցին ծովում՝ ջրի սյուներ վեր հանելով: Որոտացին ջրում: Տեղ չհասան:

Այնժամ Ռոլինգն սկսեց նայել վանդակավոր թափանցիկ աշտարակի կատարին: Այնտեղ նախորդ օրվանից նստած էր Գարինը: Աշտարակի կլոր գմբեթը պտտվում էր, այդ բանը նկատելի էր միջօրեական ճեղքերի շարժումից: Ռոլինգը դրեց պենսնեն և, գլուխը վեր տնկած, սկսեց դիտել ուշադիր: Գմբեթը պտտվում էր խիստ արագ՝ աջ ու ձախ: Աջ շարժվելիս երևում էր, թե միջօրեական ճեղքով ինչպես էր վեր ու վար անում հիպերբոլոիդի փայլուն փողաբերանը:

Ամենաահավորն այն աճապարանքն էր, որով Գարինը գործում էր սարքով: Եվ՝ լռություն: Ոչ մի ձայն կղզու վրա Բայց ահա օվկիանոսից լայնատարած ու խուլ ձայն հասավ, ասես երկնքում պղպջակ պայթեց: Ռոլինգն ուղղեց պենսնեն քրտինքից խոնավացած քթի վրա և հիմա էլ սկսեց նայել էսկադրայի կողմը: Այնտեղ սնկաձև ծավալվում էին սպիտակադեղնավուն ծխի երեք կուտակներ: Դրանցից ձախ փքվեցին գզուգ քուլաներ, վառ արնագունեցին, բարձրացան, և աճեց, ծավալվեց չորրորդ սունկը: Լսվեց չորրորդ ամպրոպագոռ որոտը:

Պենսնեն անընդհատ ցած էր ընկնում Ռոլինգի քթից: Բայց նա արիաբար կանգնել ու նայում էր, թե ինչպես էին հորիզոնից այն կողմ աճում-ավելանում ծխի սունկերը, թե ինչպես ամերիկյան էսկադրայի բոլոր ութ գծանավերը հօդս ցնդեցին:

Նորից լռություն տիրեց կղզու վրա, ծովում ու երկնքում: Թափանցիկ աշտարակում վերից վար առկայծեց վերելակը: Շրխկոցով բացվեց տան դուռը, և Գարինը, ֆոքստրոտի եղանակը ծուռ ու շիտակ շվշվացնելով, դուրս վազեց սանդղափուլ: Նրա դեմքը հոգնատանջ էր, գունատ, մազերը՝ ցից-ցից:

Չնկատելով Ռոլինգին, նա սկսեց հանվել: Սանդղափուլ իջավ մինչև ջուրը, վրայից գցեց սաղմոնի գույնի վարտիքը, մետաքսե շապիկը: Նայելով ծովին, ուր դեռ հալչում էր ծուխը խորտակված էսկադրայի տեղում, քորեց թևատակերը: Նրա մարմինը կնոջ մարմնի պես սպիտակ էր, գիրուկ, նրա մերկության մեջ ինչ-որ ամոթալի ու զզվելի բան կար:

Նա ոտքով փորձեց ջրի տաքությունը, կնկա պես պպգեց ալիքին ընդառաջ, լող տվեց, բայց իսկույն էլ դուրս եկավ ու այդ ժամանակ միայն տեսավ Ռոլինգին:

— Ա-ա՛,— ձգեց,— դուք է՞լ եք երևի պատրաստվում լողանալ, հը՞: Սառն է, գրողը տանի:

Նա հանկարծ ծիծաղեց կերկերահնչուն մանր ծիծաղով,

վերցրեց շորերը և, թափահարելով վարտիքն ու առանց ծածկվելու, իր ողջ ամոթանքով գնաց դեպի տուն: Ռոլինգն այդպիսի նվաստացում դեռ չէր ապրել: Ատելությունից, նողկանքից սիրտը սառույց կտրեց: Նա անգեն էր, անպաշտպան: Թուլության այդ պահին նա զգաց, թե ինչպես իր վրա ծանրացավ անցյալը՝ ծախսած ուժերի, կյանքում առաջին տեղի համար եզան համառությամբ մղած պայքարի ողջ բեռը. . . Եվ այդ բոլորը՝ այն բանի համար, որ իր կողքով հաղթականորեն քայլի անցնի այս մերկանդամ լիբրը՝ իրեն հաղթողը:

Բացելով բրոնզե վիթխարի դուռը, Գարինը ետ նայեց.

— Գնանք նախաճաշելու, քեռի: Մի շիշ շամպայն կոնծենք:

112

Ռոլինգի հետագա վարվելակերպի մեջ ամենատարօրինակն այն էր, որ նա հնազանդորեն գնաց նախաճաշելու: Մեղանի մոտ, նրանից և Գարինից բացի, նստած էր միայն մադամ Լամոլը՝ գունատ ու լուռ ապրած հուզումից: Երբ Զոյան բաժակը մոտեցրեց շուրթերին, ապակին զնգզնգաց՝ դիպչելով նրա հավասար, շլացուցիչ ճերմակ ատամներին:

Ռոլինգը, ասես վախենալով, որ կարող է հանկարծ կորցնել հավասարակշռությունը, լարված նայում էր մի կետի՝ շշի ոսկեգույն խցանին. սա արված էր հենց այն նզովյալ սարքի ձևով, որի միջոցով մի քանի բուպեում ոչնչացվեցին Ռոլինգի նախկին բոլոր պատկերացումներն ուժի և հզորության վերաբերյալ:

Գարինը, որ չսանրված թաց մազերով, առանց օձիքի, ճմրթված ու այրվելուց ծակված պիջակով, շաղակրատում էր ինչ-որ դատարկ բաների մասին՝ ուստի ծամելով, մի շնչով մի քանի բաժակ գինի խմեց.

— Այ հիմա եմ միայն հասկանում, թե ինչքան էի սովածացել:

— Դուք լավ աշխատեցիք, բարեկամս,— ասաց Զոյան կամացուկ:

— Այո: Ճիշտն ասած, մի պահ վախեցա, երբ հորիզոնը ծածկվեց թնդանոթների ծխով. . . Նրանք, այնուամենայնիվ, ինձ կանխեցին. . . Սատանի՞ ծնունդներ. . . Մի կաբելտով հեռու նշան բռնեին՝ այս տնից, ի՞նչ տուն, ամբողջ կղզուց հետք էլ չէր մնա. . .

Նա մի բաժակ էլ գինի խմեց ու թեև ասել էր, որ քաղցած է, արմունկով դեն հրեց ուտելիք բերող լիվրեով սպասավորին:

— Հը, քեռի,— նա անսպասելիորեն դարձավ Ռոլինգի կողմն ու, արդեն առանց ծիծաղի, սևեռուն նայեց նրան,— ժամանակն է, որ մենք լրջորեն խոսենք: Թե՞ սպասում եք ավելի ցնցող էֆեկտների:

Ռոլինգն առանց չիկոցի պատառաքաղն ու օմարի համար գործածվող արծաթե կեռիկը դրեց ափսեի վրա, աչքերը խոնարհեց.

— Խոսեք, ես լսում եմ ձեզ:

— Վաղուց պիտի այդպես անեիք. . . Ես ձեզ արդեն երկու անգամ համագործակցություն եմ առաջարկել: Հուսով եմ՝ հիշում եք: Ի միջի այլոց, ես ձեզ չեմ մեղադրում, դուք մտածող չեք, դուք գոմշացուլերի ցեղի ներկայացուցիչ եք: Հիմա մի անգամ էլ եմ առաջարկում: Զարմանո՞ւմ եք: Բացատրեմ: Ես կազմակերպիչ եմ: Ես վերակառուցում եմ ձեր ծանրաշարժ, հիմարագույն նախապաշարումներով լի կապիտալիստական ամբողջ հասարակարգը: Հասկանալի՞ է: Եթե ես չանեմ այդ բանը, կոմունիստները ձեզ կուտեն ոտով-գլխով ու դեռ կճեպ-մճեպն էլ դուրս կթքեն հաճույքով: Կոմունիզմը կյանքումս միակ

բանն է, որ ատում եմ. . . Ինչո՞ւ: Որովհետև նա ոչնչացնում է ինձ՝ Պյոտր Գարինիս, ոչնչացնում է իմ ուղեղում ծնվող հղացումների ամբողջ տիեզերքը. . . Դուք իրավունք ունեք հարցնելու, թե էլ իմ ինչի՞ն էք պետք դուք՝ Ռոլինգը, երբ իմ ոտքերի տակ անսպառ ոսկի կա:

— Այո, հարցնում եմ,— ասաց Ռոլինգը խոպածայն:

— Մի բաժակ կայենյան պղպեղով ջին խմեք, քեռի, դա կաշխուժացնի ձեր երևակայությունը: Մի՞թե գեթ մի վայրկյան ձեր մտքով կարող էր անցնել, թե ես մտադիր եմ ոսկին աղբ դարձնել: Այո, իրոք, ես մի քանի տաք օր կստեղծեմ մարդկության համար: Ես մարդկանց կհասցնեմ ահավոր անդունդի եզրին, այնպիսի վիճակի, երբ նրանք իրենց ձեռքում կունենան կիլոգրամը հինգ ցենտ արժեցող ոսկու հսկայական կտորներ:

Ռոլինգը հանկարծ բարձրացրեց գլուխը, խամրած աչքերը փայլեցին ջահելավարի, բերանը բացվեց ծուռ քմծիծաղով. . .

— Հա՛,— կռավեց:

— Ա՛յ՛՛ հա՛. . . Հասկացա՞ք վերջապես. . . Եվ այդ ժամանակ, մեծագույն խուճապի այդ օրերին մենք, այսինքն՝ ես, դուք և էլի մի երեք հարյուր նման գոմշացուլեր, կամ համաշխարհային սրիկաներ, կամ ֆինանսային արքաներ,— անունն ինքներդ ընտրեք ձեր ճաշակով,— կբռնենք աշխարհի կոկորդից. . . Մենք կգնենք բոլոր ձեռնարկությունները, բոլոր գործարանները, բոլոր երկաթուղիները, օդային ու ծովային ամբողջ նավատորմիդ. . . Այն ամենը, ինչ պետք է ու պետք կգա մեզ՝ մե՛րը կլինի: Այնժամ մենք կպայթեցնենք այս կղզին հանքահորի հետ ու կհայտարարենք, որ ոսկու համաշխարհային պաշարը սահմանափակ է, ոսկին մեր ձեռքին է և ոսկուն վերադարձված է իր նախկին նշանակությունը՝ արժեքի միասնական չափ լինելու պայմանը:

Ռոլինգը լսում էր՝ ետ ընկած աթոռի թիկնակին, ոսկետատմ նրա բերանը բացվել էր շնաձկան բերանի նման, երեսը կաս-կարմիր էր կտրել:

Այդպես նստել էր նա անշարժ՝ մանրիկ աչքերը պսպղացնելով, Մադամ Լամոլը նույնիսկ մի վայրկյան մտածեց՝ ծերուկը հանկարծ կաթված չստանա՞:

— Հա՛,— նորից կռավեց Ռոլինգը:— Համարձակ գաղափար է. . . Կարող եք հույս ունենալ, որ հաջողության կհասնեք. . . Բայց դուք հաշվի չեք առնում զանազան գործադուլների, խռովությունների վտանգը. . .

— Դա հաշվի եմ առնում ամենից առաջ,— ասաց Գարինը կտրուկ:— Որպես սկիզբ մենք կկառուցենք համակենտրոնացման հսկա ճամբարներ: Մեր վարչակարգից դժգոհ բոլոր մարդկանց կզցենք լարափակոցի ետևը: Հետո գործի կդնենք ուղեղի ամորձատման օրենքը: Այսպես ուրեմն, սիրելի բարեկամս, ինձ ընտրո՞ւմ եք առաջնորդ. . . Հա՛. . . (Գարինն անսպասելիորեն աչքով արեց, և դա համարյա սարսափելի էր): Ռոլինգն իջեցրեց ձակատը, խոժոռվոց: Իրեն հարց էին տալիս, և ինքը պարտավոր էր մտածել:

— Դուք ինձ ստիպո՞ւմ եք այդ բանն անել, միասոր Գարին:

— Հապա ի՞նչ էիք կարծում, քեռի: Ծնկաչոք խնդրո՞ւմ եմ, ինչ է: Ստիպո՞ւմ եմ, եթե ինքներդ դեռ չեք հասկացել, որ վաղուց արդեն սպասում եք ինձ՝ որպես փրկչի:

— Շատ լավ,— ասաց Ռոլինգն ատամների արանքից և սեղանի վրայով Գարինին մեկնեց մանուշակագույն, խորդուբորդ ձեռքը:

— Շատ լավ,— կրկնեց Գարինը:— Դեպքերը զարգանում են սրընթաց: Հարկավոր է, որ մայր ցամաքում նախապատրաստվի երեք հարյուր արքաների կարծիքը: Դուք նրանց նամակ կգրեք իմ կողմն գնդակոծելու համար նավատորմիդ ուղարկած կառավարության ողջ խելագրկության մասին: Դուք կաշխատեք նրանց նախապատրաստել «ոսկե խուճապին»: (Նա ճթթացրեց մատները, մոտ թռավ լիվրեով սպասավորը): Էլի շամպայն լցրու: Այսպես ուրեմն, Ռոլինգ, խմենք պատմական մեծ հեղաշրջման կենացը... Այո, եղբայրս, Մուսոլինին իմ դեմ եղած-չեղածը լակոտի մեկն է...

Պյոտր Գարինը համաձայնության եկավ Ռոլինգի հետ... Պատմությունը խթանվեց, պատմությունը սլացավ քառատրոփ՝ ոսկե պայտերը գնզգնզացնելով հիմարների գանգերին:

Խաղաղօվկիանոսյան էսկադրայի կործանման թողած տպավորությունն Ամերիկայում ու Եվրոպայում ցնցող էր, աննախադեպ: Հյուսիսամերիկյան Միացյալ Նահանգներն այնպիսի հարված ստացան, որ արձագանքեց աշխարհով մեկ: Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Իտալիայի կառավարություններն անսպասելիորեն անառողջ նյարդայնությամբ ոգեշնչվեցին, մտածեցին՝ իսկ գուցե այս տարի (իսկ գուցե և ընդհանրապես) հարկ չի լինի տոկոսներ վճարել ոսկուց ուռճացած Ամերիկային: «Պարզվեց, որ հսկայի ոտքերը կավից են,— գրեցին թերթերը,— այնքան էլ հեշտ չէ նվաճել աշխարհը»...

Բացի այդ, «Արիզոնայի» ավազակային արկածների վերաբերյալ լուրերն անկանոնություն մտցրին ծովային առևտրի մեջ: Շոգենավերի տերերը հրաժարվում էին բեռնելուց, նավապետները վախենում էին անցնել օվկիանոսով, ապահովագրական ընկերությունները բարձրացրին գները, բանկային փոխադրություններում իսկական քառս էր, մուրհակների բողոքարկումներ ծայր առան, սնանկացան մի քանի առևտրական տներ, ճապոնիան շտապեց ամերիկյան գաղութային շուկաները խցկել իր ցածրարժեք ու վատորակ ապրանքները:

Ողբալի ծովամարտը շատ թանկ նստեց Ամերիկայի վրա: Դրամական մեծ վնասից բացի, տուժեց նրա վարկը կամ, ինչպես ասում էին, «ազգային հպարտությունը»:

Արդյունաբերողները պահանջում էին մոբիլիզացնել ծովային և օդային բոլոր նավատորմիդները, պատերազմ սկսել ու ամեն գնով հասցնել հաղթական ավարտի:

Ամերիկյան լրագրերն սպառնում էին «չհանել սգո ժապավենները» (թերթերի անուններն առնված էին սև շրջանակի մեջ. դա շատերի վրա մեծ տպավորություն էր թողնում, թեև տպագրական տեսակետից թանկ չէր), մինչև Պիեռ Հարրին երկաթե վանդակի մեջ չբերվեր

Նյու Յորք և մահապատժի չենթարկվել էլեկտրական աթոռի վրա: Քաղաքներում, բնակչության լայն զանգվածներում սահմոկեցուցիչ լուրեր էին պտտվում Գարինի գործակալների մասին, որոնք իբր գինված էին գրպանի ինֆրակարմիր ճառագայթներով: Անհայտ անձնավորությունների գանակոծման և կարճատև խուճապի դեպքեր եղան փողոցներում, կինոթատրոններում, ռեստորաններում: Վաշինգտոնի կառավարությունը որոտալի խոսքեր էր ասում, բայց ըստ էության սարսափելի շվարած էր: Ամբողջ էսկադրայի նավերի մեջ Ոսկե կղզու մոտ կործանումից փրկված միակ նավը՝ մի ականակիր, ռազմական մինիստրին տեղեկություն բերեց ծովամարտի մասին՝ այնպիսի ահավոր մանրամասնություններ, որ վախեցան հրապարակել դրանք: Տասնյոթ դյույմանոց հրանոթներն անգոր էին Սրիկաների կղզու ճառագայթող աշտարակի դեմ:

Այս բոլոր անախորժությունները Միացյալ Նահանգների կառավարությանն ստիպեցին կոնֆերանս հրավիրել Վաշինգտոնում: Կոնֆերանսի նշանաբանն էր՝ «Բոլոր մարդիկ զավակներն են մեկ աստծո, մտածենք մարդկության խաղաղ բարգավաճման մասին»:

Երբ հայտարարվեց կոնֆերանսի օրը, թերթերի խմբագրությունները, ամբողջ աշխարհի ռադիոկայանները ծանուցում ստացան, որ բացմանն անձամբ ներկա է լինելու ինքը՝ ինժեներ Գարինը:

114

Գարինը, Չերմակն ու ինժեներ Շեֆերը վերելակով իջան գլխավոր հանքահորի խորքերը: Փայլարե պատուհանների ետևից անցնում էին խողովակների, հաղորդալարերի, ամրակապերի, էլևատորների, հարթակների, երկաթե դռների անվերջանալի շարքեր:

Ետևում մնացին երկրի կեղևի տասնութ գոտիներ՝ տասնութ շերտեր, որոնցով, ինչպես ծառաբնի օղակների միջոցով, կարելի էր որոշել մոլորակի կյանքի շրջանները: Օրգանական կյանքն սկսվում էր «կրակից» հաշված չորրորդ շերտից, որ պալեոգոյան օվկիանոսն էր: Նրա կուսական ջրերը հագեցած էին մեզ անհայտ կենսական ուժով: Այդ ջրերը պարունակում էին ռադիոակտիվ աղեր ու մեծ քանակությամբ ածխաթթու: «Անմահական ջուրն» էր դա:

Հաջորդ՝ մեզոգոյան դարաշրջանի արշալույսին նրա ջրերից դուրս էին եկել վիթխարի հրեշներ: Միլիոնավոր տարիներ դրանք ցնցել են երկիրը ագահության և տոփանքի մոնչուններով: Ավելի վեր հանքահորի շերտերում գտել էին թռչունների, իսկ դրանից էլ վեր՝ կաթնասունների մնացորդներ: Բսկ այդտեղից արդեն մոտենում էր սառցային շրջանը՝ մարդկության խստաշունչ ձյունալիր առավոտը:

Վերելակի խցիկն իջնում էր վերջին՝ տասներկուերորդ շերտի միջով, որ գոյացել էր ժայթքումների հրից ու քառսից: Դա երկրի հնագույն պատմական շրջանի շերտն էր՝ կազմված սևաթույր-բոսոր, մանրահատիկ հոծ գրանիտից:

Գարինն անհամբերությունից կծոտում էր եղունգը:

Երեքն էլ լուռ էին: Դժվար էր շնչելը: Բոլորի թիկունքին թթվածնի սարք կար: Լսվում էին հիպերբոլոիդների ոռնոցն ու պայթյուններ:

Վերելակի խցիկը մտավ էլեկտրական լամպերի վառ լույսի գոտու մեջ ու կանգ առավ գազեր հավաքող վիթխարի ձագարի վերևում: Գարինն ու Շեֆերը հագան ջրասուզակի սաղավարտի նման կլոր ռետինե սաղավարտներն ու ձագարի բացվածքներից մեկով մտան՝ հասնելով երկաթե նեղ աստիճանին, որ ուղղաձիգ ցած էր տանում հինգհարկանի շենքի բարձրությամբ: Սկսեցին իջնել: Սանդուղքն ավարտվում էր օղակաձև հարթակով: Հարթակի վրա մինչև գոտկատեղը մերկ, կլոր սաղավարտներով, թիկունքներին թթվածնի սարքերով մի քանի բանվոր ծնկաչոք խոնարհվել էին հիպերբոլոիդների վրա: Նայելով ցած, գվվացող խորխորատը, նրանք կարգավորում և ուղղություն էին տալիս ճառագայթներին:

Նման ուղղաբերձ, կլոր երկաթաձողիկ-աստիճաններով սանդուղքներն այդ հարթակը միացնում էին ներքևի օղակին: Այնտեղ հեղուկ օդով սառեցնող սարքերն էին: Ուռքից գլուխ ռետինով տոգորված թաղիքե զգեստ հագած, թթվածնի սաղավարտներով բանվորները վարի հարթակից դեկավարում էին սառուցիչների և էլևատորների շերեփների աշխատանքը: Սա հանքահորի ամենավտանգավոր տեղն էր: Մի փոքրիկ անզգույշ շարժում, և մարդ կարող էր ընկնել հիպերբոլոիդի հատող ճառագայթի տակ: Ներքևում շիկացած ապարը ճաքում ու տրաքտրաքվում էր հեղուկ օդի շիթերի մեջ: Վարից ապարի բեկորներ էին թռչում ու գազերի քուլաներ բարձրանում:

Էլևատորները հանում էին ժամում մոտ հիսուն տոննա ապար: Գործն արագ էր առաջ գնում: Շերեփների խորացման հետ իջնում էր նաև ամբողջ սիստեմը՝ Մանցևի գծագրերով պատրաստված «երկաթե խլուրդը», վերին օղակը՝ հիպերբոլոիդներով, և վերևից՝ գազի ձագարը: Հանքահորի ամրակումն սկսվում էր արդեն «խլուրդային» սիստեմից վեր:

Շեֆերը կողքից սլացող շերեփի միջից վերցրեց մի բուռ գորշավուն մոխիր: Գարինն այդ փոշուց մի պտղունց տրորեց մատների մեջ: Անհամբեր շարժումով մատիտ պահանջեց: Գրեց ծխախոտի տուփի վրա.

«Ծանր խաբամներ: Լավա»:

Շեֆերը տմբամբացրեց ակնոցավոր կլոր սաղավարտը: Զգույշ շարժվելով օղակաձև հարթակի եզրով, նրանք կանգ առան հանքահորի միակտուր պատից պողպատե ճոպաններով կախված և «երկաթե խլուրդի» ամբողջ սիստեմի հետ իջնող սարքերի առաջ: Դրանք ծանրաչափեր էին, սեյսմոգրաֆներ, կողմնացույցներ, տվյալ խորության վրա ծանրության ուժի արագացման մեծությունը գրառող ճոճանակներ, էլեկտրամագնիսական չափիչներ:

Շեֆերը ցույց տվեց ճոճանակը, Գարինի ձեռքից վերցրեց ծխախոտի տուփն ու անշտապ, գերմանական վայելչագեղ ձեռագրով գրեց.

«Ծանրության ուժի արագացումը երեկ առավոտից մեծացել է ինը հարյուրերորդականով: Այս խորության վրա արագացումը պետք է նվազեր մինչև 0,98, այնինչ մենք 1,07-ի ավելացում ենք ստանում»...

«Մագնիսաքարե՞ր»,— գրեց Գարինը:

Շեֆերը պատասխանեց.

«Այսօր առավոտից մագնիսային սարքերը կանգնած են գրոյի վրա: Մենք իջել ենք մագնիսական դաշտից ցած»:

Ձեռքերը ծնկներին հենելով, Գարինը երկար նայում էր ներքև, հազիվ նկատելի կետի չափ նեղացող մութ հորանի մեջ, ուր «երկաթե խլուրդն» էր մոլտում՝ ավելի ու ավելի մխրճվելով երկրի խորքերը: Այդ օրվա առավոտից հանքահորն սկսել էր անցնել Օլիվիայան գոտու միջով:

115

— Հը, քեֆդ ո՞նց է, Իվան:

Շելգան շոյեց տղայի գլուխը, Իվանը նստել էր նրա առափնյա փոքրիկ տնակում, պատուհանի մոտ ու նայում էր օվկիանոսին: Տնակը կառուցված էր ափի քարերից, սվաղված բաց դեղին կավով: Պատուհանից երևում էր, թե ինչպես էին կապույտ օվկիանոսի վրա գլորվում ձերմակափրփուր ալիքները, փշրվում խութերի, ծովախորշի ավազի վրա, խուլ մի ծովախորշ, ուր Շելգայի տնակն էր:

Իվանին դիրիժաբլով բերին կիսամեռ վիճակում: Շելգան մեծ դժվարությամբ ոտքի կանգնեցրեց նրան: Եթե հարազատ մարդ չլիներ կղզում, Իվանը հազիվ թե ողջ մնար: Լրիվ ցրտահարվել էր, սառել ու, դրանից բացի, ընկճված էր հոգեպես՝ հավատաց մարդկանց, արեց ինչ ուժը պատում էր, և ի՞նչ ստացվեց:

— Հիմի ես, ընկեր Շելգա, մուտք չունեմ Սովետական Ռուսաստան, ինձ կդատեն:

— Վերջ տուր, հիմար տղա: Դու ոչ մի մեղք չունես:

Ինչ էլ աներ Իվանը՝ ափի քարին նստած նայեր օվկիանոսին, խեցգետին բռներ թե թափառեր կղզում՝ նրա հրաշալիքների, եռուն բան ու գործի, օտար մարդկանց իրարանցման մեջ, աչքերն ականա թախիծով դառնում էին դեպի արևմուտք, ուր օվկիանոսի խորքն էր իջնում արևի պերճաշուք գունդը, ուր, արևից էլ այն կողմ, սովետական հայրենիքն էր:

— Էստեղ գիշեր է,— ասում էր նա կամացուկ,— իսկ մեզ մոտ, Լենինգրադում՝ առավոտ: Հիմի ընկեր Տարաշկինը թեյ խմեց, գնաց գործի: Կրեստովսկի ակումբում նավակներն են խծուծակալում, երկու շաբաթից դրոշը պիտի բարձրացնեն:

Երբ տղան լավացավ, Շելգան սկսեց զգուշորեն նրան բացատրել իրավիճակը և տեսավ, որ նա էլ, ինչպես Տարաշկինը ժամանակին, կարողանում է հասկանալ կես խոսքից և տրամադրված է անհաշտ, սովետականորեն: Թե չնվնվար Լենինգրադը հիշելով, ոսկի տղա կլինեք:

— Դեհ, Իվան,— մի անգամ Շելգան ասաց ուրախ,— դեհ, Վանյուշկա, պատրաստվիր, շուտով քեզ տուն եմ ուղարկելու:

— Շնորհակալություն, Վասիլի Վիտալևիչ:

— Միայն թե պետք կլինի, որ նախ մի բան անես:

— Պատրաստ եմ:

— Լա՞վ ես մազլցում:

— Միբիրում, Վասիլի Վիտալևիչ, հիստուն մետրանոց մայրիներ էի մազլցում կոն հավաքելու, բարձրանում էի էնքան, որ վերնից գետինը չէր երևում:

— Երբ պետք լինի՝ կասեմ, թե ինչ անես: Ու հետո՝ իզուր մի թափառի կոզում: Ավելի լավ է կարթ վերցրու, ծովոզնի որսա:

116

Գարինը հիմա վստահորեն առաջ էր շարժվում իր աշխատանքներում ըստ այն պլանի, որ գտել էր Մանցևի նոթերում ու օրագրերում:

Էլևատորների շերեփները ծակեցին անցան մագմայի հոծ շերտը: Հանքահորի հատակից լսվում էր ստորերկրյա եռացող օվկիանոսի շառաչը: Երեսուն մետր հաստությամբ սառեցված հորապատերն անխորտակ գլան էին գոյացել, բայց և այնպես հանքահորն այնպիսի ցնցումների ու տատանումների էր ենթարկվում, որ հարկադրված էին բոլոր ուժերը կենտրոնացնել հետագա սառեցման վրա: Էլևատորները հիմա գետներես էին հանում բյուրեղավոր երկաթ, նիկել ու օլիվին:

Արտասովոր երևույթներ առաջ եկան: Ծովում, ուր պողպատե ժապավեններով ու պոնտոններով հեռացվում էր հանված ապարը, ճառագայթում սկսվեց: Մի քանի օրվա մեջ ճառագայթումն ավելի ու ավելի ուժեղացավ: Վերջապես ջրի, քարերի, ավազի վիթխարի զանգվածները, պոնտոնների մի մասի հետ, օդ թռան: Պայթյունն այնքան ուժեղ էր, որ փոթորկի պես քեց տարավ բանվորների բարաքները, և մի հսկա ալիք, հորդելով կոզու վրա, քիչ էր մնում լցներ հանքահորը:

Ստիպված էին ապարն ուղղակի լցնել բեռնանավերն ու տանել թափել հեռու օվկիանոսում, ուր չէին դադարում ճառագայթումն ու պայթյունները: Դա բացատրվում էր M տարրի ատոմային տրոհման դեռևս անհայտ երևույթներով:

Ոչ պակաս տարօրինակ երևույթ ի հայտ եկավ նաև հանքահորի հատակին: Սկսվեց այն քանից, որ դեռ վերջերս զրո աստիճանագիծը ցույց տվող մագնիսային սարքերը հանկարծ ահավոր լարվածության մագնիսական դաշտ հայտնաբերեցին: Սլաքները բարձրացան մինչև վերջ: Հանքահորի հատակից բաց մանուշակագույն, դողդոջուն լույս սկսեց ծախել: Օդն իսկ կարծես վերափոխվել էր: Ալֆա մասնիկների բույլերով ռմբակոծվող ազոտն ու թթվածինն օդում տրոհվում էին հելիումի և ջրածնի:

Ազատ ջրածնի մի մասն այրվում էր հիպերբոլիդների ճառագայթներից, հանքահորով մեկ հրե լեզվակներ էին թռչում, թնդում էին ատրճանակի կրակոց հիշեցնող պայթյուններ: Բռնկվում էին բանվորների հագուստները: Հանքահորը տատանվում էր մագմայի օվկիանոսի մակընթացություններից ու տեղատվություններից, որոնց ծագումն անբացատրելի էր: Շուտով նկատեցին, որ պողպատե շերտերն ու գործիքների երկաթե մասերը պատվում են հողագույն-կարմիր փառով: Մեքենաների երկաթե մասերում ատոմների բուռն տրոհում սկսվեց: Բանվորներից շատերն այրվածքներ ստացան անտեսանելի ճառագայթներից: Բայց և այնպես, «երկաթե խլուրդը» նախկին համառությամբ շարունակում էր ծակել-ներթափանցել Օլիվինյան գոտու միջով:

Գարինը համարյա դուրս չէր գալիս հանքահորից: Նա այժմ միայն սկսեց հասկանալ իր ձեռնարկի ողջ ցնորամտությունը: Ոչ ոք չէր կարող ասել, թե ինչ խորություն ուներ ստորերկրյա եռացող օվկիանոսը: Թե դեռ քանի կիլոմետր պիտի անցնեին հալված օլիվինի միջով: Մի բան էր միայն կասկածից վեր՝ սարքերը ցույց էին տալիս չափազանց ցածր ջերմաստիճան ունեցող մագնիսական ամուր միջուկի առկայությունը երկրագնդի կենտրոնում:

Այն վտանգը կար, որ հանքահորի սառեցված, իր հալված շրջապատից ավելի ամուր գլանը կարող է երկրի ձգողական ուժի հետևանքով պոկվել ու տարվել դեպի կենտրոն: Եվ իսկապես, հանքահորի պատերի վրա սկսեցին վտանգավոր ճեղքեր հայտնվել, որոնց միջից ֆշռոցով գազեր էին ելնում: Ստիպված էին կրկնապատիկ փոքրացնել հանքահորի տրամագիծը և ուղղահայաց գորեղ ամրակապեր դնել:

Շատ ժամանակ խլեց նոր, տրամագծով կրկնակի փոքր «երկաթե խլուրդի» տեղակայումը: Մխիթարական էին «Արիզոնայից» հասնող լուրերը միայն: Նորից ծովահենային դրոշի տակ օվկիանոս ելած զբոսանավը գիշերը ներխուժեց

Մելբուռնի նավահանգիստը, հրդեհեց կոպրայի³⁴ պահեստները՝ իր գալստյան մասին տեղեկացնելու համար, և պահանջեց հինգ միլիոն ֆունտ: (Որպեսզի աչքները վախեցնի՝ ճառագայթի մի շարժումով հողին հավասարեցրեց ծովափնյա զբոսայգին): Մի քանի ժամում քաղաքը դատարկվեց, փողը տվեցին բանկերը: Նավահանգստից ելնելիս «Արիզոնայի» դեմ դուրս եկավ անգլիական մի պահականավ ու կրակ բացեց: Վեցոյույմանոց արկը թափանց ծակեց զբոսանավը ջրագծից վեր, բայց, իր հերթին, «Արիզոնան» անցավ հարձակման և կտոր-կտոր արեց ռազմանավը: Մարտը ղեկավարում էր մադամ Լամոլը հիպերբոլիդի աշտարակի կատարից:

³⁴ Կոկոսյան ընկույզի միջուկը (ծ. թ.):

Այս լուրը զվարթացրեց Գարինին: Վերջին ժամանակներս նրան մոայլ մտքեր էին պաշարում: Իսկ եթե հանկարծ Մանցը սխալված լինի իր հաշիվներո՞ւմ: Ճիշտ այնպես, ինչպես մեկ տարի առաջ Պետրոգրադյան կողմի իր մեկուսի տանը, նրա հոգնատանջ ուղեղը փրկության հնարավորություններ էր որոնում, եթե հանքահորի գործն անհաջող ավարտ ունենար:

Ապրիլի քսանհինգին, «խլուրդային» սիստեմի ներսում, օղակաձև հարթակին կանգնած, Գարինն ականատես եղավ մի անսովոր երևույթի: Վերևից, գազերը հավաքող ձագարից, սնդիկի անձրև էր տեղում: Ստիպված էին ընդհատել հիպերբոլիդների աշխատանքը: Նվազեցրին պաղեցումը հանքահորի հատակին: Էլևատորների շերեփները հիմա անցնում էին օլիվինի միջով և մաքուր սնդիկ հանում: Հաջորդ՝ ութսունմեկ համարի տակ, ըստ Մենդելևեի աղյուսակի սնդիկին հետևելու էր թափումը: Ոսկին (ատոմային կշիռը՝ 197,2, համարը՝ 79), ըստ աղյուսակի, սնդիկից բարձր պիտի լիներ:

Այն, որ աղետ էր տեղի ունեցել և ոսկի չէր հայտնաբերվել ըստ տեսակարար կշռի դասավորված մետաղների շերտի միջով անցնելիս, հասկանում էին միայն Գարինն ու ինժեներ Շեֆերը: Իսկական աղետ էր դա: Անիծյալ Մանցը սխալվել էր. . .

Գարինը կախեց գլուխը: Նա սպասում էր ինչի ասես, բայց ոչ նման թշվառ վախճանի... Շեֆերը մտացրիվ ձեռքերը պարզեց առաջ, ափերը՝ վեր, որսալով ձագարի տակից թափվող սնդիկի կաթիլները: Հանկարծ նա բռնեց Գարինի արմունկն ու նրան քաշեց տարավ դեպի ուղղաձիգ սանդուղքը: Երբ նրանք վեր բարձրացան, նստեցին վերելակ հանեցին ռետինե սաղավարտները, Շեֆերն սկսեց տեղում դռփել ծանր ոտնամաններով: Նրա նիհար, մանկայնորեն պարզամիտ դեմքը փայլում էր ուրախությունից:

— Ախր սա ոսկի՛ է,— գոչեց նա քրքջալով:— Մենք պարզապես ոչխարի գլուխ ենք, ուրիշ ոչինչ... Ոսկին ու սնդիկը եռում են կողք կողքի: Ի՞նչ է ստացվում: Սնդիկախառն ոսկի... Հապա նայեք:— Նա բացեց ափը, որի վրա հեղուկ կոտորակներ կային:— Սնդիկը ոսկեփայլ երանգ ունի: Այստեղ իննսուն տոկոս զուտ ոսկի կա:

Ոսկին նավթի նման ինքն էր բխում երկրի ընդերքից: Հանքահորի խորացման աշխատանքները դադարեցվեցին: «Երկաթե խլուրդը» քանդվեց ու դուրս բերվեց: Հանքահորի ժամանակավոր ձողակառույց ամրակները հանվեցին: Դրանց փոխարեն ամբողջ խորությամբ պողպատե զանգվածեղ զևաններ իջեցրին, որոնց պատերի միջով էր անցնում սառեցնող խողովակների սիստեմը:

Հարկավոր էր միայն կարգավորել ջերմաստիճանը՝ հանքահորում, ցանկացած բարձրության վրա, ներքևից ելնող շիկացած գոլորշիներից սնդիկախառն ոսկի ստանալու համար: Գարինի հաշվումներով, պողպատե զևաններն ուղիղ հատակն իջեցնելուց հետո կարելի էր ստիպել, որ սնդիկախառն ոսկին ինքը բարձրանար մինչև վերջ և դուրս գար գետներես:

Հանքահորից հյուսիս-արևելք շտապով սնդիկամուղ կառուցվեց: Ապարանքի աջ թևում, որ հարում էր մեծ հիպերբոլիդի աշտարակի ստորոտին, վառարաններ դրեցին և հալքանոթներ պատրաստեցին, ուր պետք է ստացվեր մաքուր ոսկին:

Գարինը ենթադրում էր սկզբնական շրջանում ոսկու օրական արտադրանքը հասցնել տասը հազար փթի, այսինքն՝ օրում հարյուր միլիոն դոլարի:

«Արիզոնային» կարգադրվեց վերադառնալ կղզի: Մադամ Լամոլը պատասխանեց շնորհավորանքով և ռադիոյով հայտարարեց բոլորին, բոլորին, բոլորին, որ դադարեցնում է ծովահենային հարձակումները Խաղաղ օվկիանոսում:

118

Վաշինգտոնի կոնֆերանսի բացումից քիչ առաջ Սան Ֆրանցիսկոյի նավահանգիստը մտան օվկիանոսային հինգ նավեր: Դրանք խաղաղորեն հոլանդական դրոշ բարձրացրին և կառանեցին ափին, հազարավոր նման առևտրանավերի մեջ, ամառային արևով ողողված լայն ու ծխալի ծովածոցում:

Նավապետերն ափ իջան: Ամեն ինչ սովորականի պես էր: Նավերի վրա չորանում էին նավաստիների ոտաշորերը: Նավաստիները տախտակամածն էին լվանում: Մաքսատան պաշտոնյաների մեջ որոշ զարմանք առաջ բերեց հոլանդական դրոշի տակ հայտնված նավերի բեռը: Սակայն նրանց բացատրեցին, որ հինգ կիլոգրամանոց չորսուսածն ձուլածո դեղին մետաղակտորներն այլ բան չեն, քան ոսկի, որ բերել են վաճառելու:

Պաշտոնյաները ծիծաղեցին այդ անհեթեթ կատակի վրա:

— Իսկ քանիստ՞ վ եք ոսկին ծախում. . . Հե-հե՛. . .

— Ըստ ինքնարժեքի,— պատասխանեցին նավապետերի օգնականները: (Բոլոր հինգ նավերի վրա էլ նույն խոսակցությունն էր գնում՝ բառ առ բառ):

— Այսի՞նքն:

— Կիլոն երկուսուկես դոլար:

— Էժան գին եք դրել ձեր ոսկուն:

— Հա, էժան ենք տալիս, ապրանքը շատ է,— պատասխանում էին նավապետերի օգնականները՝ ծխամորճ փստացնելով:

Պաշտոնյաներն այդպես էլ գրեցին մատյաններում՝

«Բեռը — դեղին մետաղակտորներ՝ ոսկի անվան տակ»: Ծիծաղեցին ու գնացին: Այնինչ ծիծաղելու իսկի բան չկար:

Երկու օրից Սան Ֆրանցիսկոյի առավոտյան լրագրերում, հայտարարությունների բաժնում, ռեկլամայուններին փակցված ճերմակա-դեղնավուն ազդագրերում և պարզապես մայթերի վրա, կավճով գրված ծանուցում հայտնվեց.

«Ինժեներ Պյոտր Գարինը, Ոսկե կղզու անկախության համար մղվող պատերազմն ավարտված համարելով և խորապես ցավելով հակառակորդի տված զոհերի համար, Միացյալ Նահանգների բնակչությանը, իբրև առևտրական խաղաղ հարաբերությունների սկիզբ, հարգանք առաջարկում է հինգ նավաբեռ ազնիվ ոսկի: Հինգ կիլոգրամանոց ոսկեկտորները վաճառվում են կիլոգրամը երկուսուկես դոլարով: Ցանկացողները կարող են ոսկեկտորներ գնել ծխախոտի, ներկաքիմիական ապրանքների, կաթնեղենի խանութներում, լրագրակրպակներում, կոշիկ մաքրողների մոտ և այլուր: Խնդրում եմ ստուգել ու հավաստիանալ ոսկու իսկության մեջ, որ նրանց կտրամադրվի անսահմանափակ քանակությամբ: Հարգանքներով՝ Գարին»:

Իհարկե, ոչ մի մարդ չհավատաց այդ անհեթեթ ռեկլամներին: Կոնտրազենտների մեծ մասը թաքցրեց ոսկու ձուլակտորները: Բայց և այնպես քաղաքն սկսեց խոսել Պյոտր Գարինի՝ այդ ծովահենի և առասպելական սրիկայի մասին, որ նորից խանգարել էր ազնիվ մարդկանց հանգիստը:

Երեկոյան թերթերը պահանջեցին լինչի ենթարկել Պիեռ Հարրիին: Երեկոյան վեցին պարապ ամբոխները շարժվեցին դեպի նավահանգիստ և թռուցիկ միտինգներում բանաձև ընդունեցին՝ ջրասույզ անել Գարինի նավերն ու անձնակազմի բոլոր մարդկանց կախել լապտերայուններից: Ոստիկանները հազիվ զսպեցին ամբոխին:

Նույն միջոցին նավահանգստի իշխանությունները հետաքննություն կատարեցին: Հինգ նավերում էլ փաստաթղթերը օրինավոր էին, նավերն իրենք ենթակա չէին արգելակալանքի, քանի որ պատկանում էին տրանսպորտային հայտնի կոմպանիային: Այնուհանդերձ իշխանությունները պահանջեցին արգելել բնակչությանը խռովող ոսկու ձուլակտորների վաճառքը: Սակայն պաշտոնյաներից և ոչ մեկը չդիմացավ գայթակղությանը, երբ նրա տաբատի գրպանները սահեցրին երկուական ձուլակտոր: Ատամին տալուց, գույնից, ծանրությունից երևում էր, որ ամենափականական ոսկի է դա, հաստա՛տ: Վաճառքի հարցը առկախ թողեցին, ետ գցեցին ժամանակավորապես:

Ինչ-որ սակավախոս ծովայիններ առեղծվածային ձուլակտորներով լի մեկական պարկ տարան երեսուներկու օրաթերթերի խմբագրատուն: Ասացին միայն՝ «Որպես նվեր»:
Խմբագիրները վրդովվեցին: Երեսուներկու խմբագրատան մեջ ահավոր աղմուկ-աղաղակ բարձրացավ: Ոսկերիչների կանչեցին: Արյունալի միջոցներ առաջարկվեցին ընդդեմ Պիեռ Հարրիի անպատկառության: Բայց ձուլակտորները հայտնի չէ, թե ուր չքվեցին երեսուներկու օրաթերթերի խմբագրատներից:

Գիշերը ոսկու ձուլակտորներ շաղ տվին քաղաքով մեկ, ուղղակի մայթերի վրա: Ժամը իննի մոտ վարսավիրանոցներում ու ծխախոտի կրպակներում հայտարարություն փակցրին: «Այստեղ վաճառվում է անխառն ոսկի՝ կիլոն երկուսուկես դոլարով»:

Բնակչությունը խռովվեց:

Ամենավատն այն էր, որ ոչ ոք չէր հասկանում, թե ինչի համար էր ոսկին վաճառվում կիլոգրամը երկուսուկես դոլարով: Բայց չգնելն էլ նշանակում էր մեծ ապուշություն անել: Քաղաքում իրարանցում ու անկարգություններ ծայր առան: Բազմահազար ամբոխը նավահանգստում, նավերի առջև խոնաված աղաղակում էր՝ «Ոսկի՛, ոսկի՛, ոսկի՛»... Ոսկին վաճառում էին ուղղակի կամրջակների վրա: Այդ օրը կանգ էին առել տրամվայներն ու ստորերկրյա երկաթուղու գնացքները: Գրասենյակներում ու պետական հիմնարկություններում քառս էր տիրում. պաշտոնյաները, իրենց գործով զբաղվելու փոխարեն, ծխախոտի մի կրպակից մյուսն էին վազ տալիս՝ խնդրելով ձուլակտորներ վաճառել իրենց: Պահեստներն ու խանութները առևտուր չէին անում, գործակատարները դեսուդեն էին կորել, քաղաքում տեր ու տնօրինություն էին անում գողերն ու թալանչիները: Լուր տարածվեց, թե ոսկին վաճառվելու է սահմանափակ քանակով և այլևս ձուլակտորներ բերող նավեր չեն գալու:

Երրորդ օրն Ամերիկյան ծայրեծայր բռնվեց ոսկետենդով: Խաղաղօվկիանոսյան երկաթուղագծերն արևմուտք էին բերում հուզված, տարակուսած, շվարած, ոգևորված բախտորոնողների: Գնացքները ձեռք էին բերվում կենաց-մահու կովով: Մեծ շփոթունք կար մարդկային հիմարության այդ հորձանքի մեջ:

Ուշացումով, ինչպես լինում է միշտ նման դեպքերում, Վաշինգտոնից կառավարական կարգադրություն եկավ. «Ոստիկանական զորքերով փակել դեպի, այսպես կոչված, ոսկով բեռնված նավերը տանող ճանապարհները, ձերբակալել հրամանատարներին ու անձնակազմին, իսկ նավերը կալանքի տակ առնել»: Հրամանն ի կատար ածվեց:

Գազազած ամբոխը՝ մարդիկ, որ բախտ գտնելու էին եկել երկրի ամենահեռավոր ծայրերից, որ թողել էին գործ, ծառայություն՝ Սան Ֆրանցիսկոյի արևախարկ առափները ողողելու համար, մորելիս պես ճարակելով ամեն մի ուտելու բան,— այդ վայրենացած մարդիկ ճեղքեցին ոստիկանների շղթան, ասորձանակներով, դանակներով, ատամներով, մարտնչեցին կատաղի, ոստիկաններից շատերին ջուրը նետեցին, ազատեցին Գարինի նավերի անձնակազմերին և զինված երթ կարգեցին ոսկու համար:

Էլի երեք նավ եկավ Ոսկե կղզուց: Սկսեցին ամբարձիչներով ձուլակտորների կապուկներն իջեցնել ուղղակի առափ, թափել դարսակույտերով: Դրա մեջ ինչ-որ անտանելիորեն սարսափելի բան կար: Մարդիկ սարսռում-դողում էին՝ երթերի միջից նայելով ուղղակի սալահատակի վրա շողշողացող գանձերին:

Այդ ընթացքում Գարինի գործակալներն ավարտեցին բարձրախոսների տեղադրումը մեծ քաղաքների փողոցներում: Շաբաթ օրը, երբ քաղաքների բնակչությունն աշխատանք ու ծառայություն վերջացնելուց հետո փողոց դուրս եկավ, Ամերիկայով մեկ հնչեց բարձր, բարբարոս առողանությամբ, սակայն արտակարգ ինքնավստահ մի ձայն.

«Ամերիկացիներ՝ ք: Ձեզ հետ խոսում է ինժեներ Գարինը, այն մարդը, որ օրենքից դուրս է հայտարարված, և որի անունով վախեցնում են երեխաներին: Ամերիկացիներ՝ ք, ես շատ ու շատ հանցանքներ եմ գործել, սակայն այդ ամենն ինձ համար ծառայել է սոսկ մի

նպատակի՝ մարդկության երջանկությանը: Ես յուրացրի հողի մի պատառիկ, աննշան մի կղզի, որ նրա վրա ավարտին հասցնեմ վիթխարի ու աննախադեպ մի ձեռնարկ: Ես որոշեցի թափանցել երկրի ընդերքը և հասնել ոսկու կուսական շերտերին: Ութ կիլոմետր խորության վրա հանքահորը մխրճվեց եռացող ոսկու ստվար շերտի մեջ: Ամերիկացիներ, ամեն մարդ վաճառում է իր ունեցածը: Ես ձեզ առաջարկում եմ իմ ապրանքը՝ ոսկի: Ես դրանից շահում եմ դոլարին տասը ցենտ՝ կիլոգրամը երկուսուկես դոլարով վաճառելու դեպքում: Դա համեստ շահույթ է: Բայց ինչո՞ւ են ինձ արգելում, որ վաճառեմ իմ ապրանքը: Ո՞ր է առևտրի ձեր ազատությունը: Ձեր կառավարությունը ոտնահարում է ազատության և առաջադիմության սուրբ հիմունքները: Ես պատրաստ եմ փոխհատուցել պատերազմական վնասները: Ես պետությանը, կոմպանիաներին և մասնավոր անձանց վերադարձնում եմ բոլոր այն գումարները, որ «Արիզոնան» բռնագրավել է նավերից ու բանկերից պատերազմական ժամանակներում ընդունված կարգով: Եվ միայն մի բան եմ խնդրում՝ թույլ տվեք, որ ազատ վաճառեմ իմ ոսկին: Ձեր կառավարությունն այդ բանն արգելում է ինձ, կալանք է դնում իմ նավերի վրա: Ես հանձնվում եմ Միացյալ Նահանգների ողջ բնակչության պաշտպանությանը»:

Ոստիկանները բարձրախոսները ոչնչացրին հենց նույն գիշերը: Կառավարությունը դիմեց բնակչության ողջամտությանը.

«... Թերևս ճիշտ է այն, ինչ հաղորդեց տխրահոչակ բանդիտ, Մովետական Ռուսաստանից ձողոպրած ինժեներ Գարինը: Բայց այդ դեպքում առավել ևս հնարավորին չափ շուտ պետք է լցնել, փակել Ոսկե կղզու հանքահորը, վերացնել ոսկու անսպառ պաշարներ ունենալու հնարավորությունն իսկ: Ի՞նչը կլինի աշխատանքի, երջանկության, կյանքի համարժեքը, եթե սկսեն ոսկին փորել հանել կավի,

նման: Մարդկությունն անխուսափելիորեն կվերադառնա նախնադարյան ժամանակներին, փոխանակային առևտրին, վայրենությանն ու քաոսին: Կկործանվի տնտեսական ողջ սիստեմը, կմեռնեն արդյունաբերությունն ու առևտուրը: Մարդիկ հարկ չեն ունենա լարելու իրենց հոգեկան բարձրագույն ուժերը: Հողին կհավասարվեն մեծ քաղաքները: Խոտ ու թփով կծածկվեն երկաթուղիները: Կմարեն լույսերը կինոթատրոններում ու զվարճապարտեզներում: Մարդը կսկսի նորից քարասայր նիզակով իր ապրուստը հայթայթել: Ինժեներ Գարինը մեծագույն պրովոկատորն է, սատանայի սպասավորը: Նրա խնդիրն է՝ արժեզրկել դոլարը: Բայց նրան չի հաջողվի դա»...

Կառավարությունը ոսկու պարիտետի ոչնչացման սրտաճմլիկ պատկերը ներկայացրեց: Սակայն ողջամիտներ քիչ գտնվեցին: Ամբողջ երկիրը բռնվել էր խելագար մոլուցքով: Սան Ֆրանցիսկոյի օրինակով մյուս քաղաքներում էլ կանգ առավ կյանքը: Գնացքներն ու միլիոնավոր ավտոմոբիլներ սլանում էին արևմուտք: Քանի մոտենում էին Խաղաղ օվկիանոսին, այնքան թանկանում էին սննդամթերքների գները: Մթերքներ բերելու փոխադրամիջոց չկար: Սովահար բախտորոնողները ջարդում-սրբում էին ուտելեղենի կրպակները: Խոզապուխտի մեկ ֆունտի գինը հասավ հարյուր դոլարի: Սան

Ֆրանցիսկոյում մարդիկ մեռնում էին փողոցներում: Շատերն էլ ցնորվում էին քաղցից, ծարավից, այրող տապից:

Հանգուցային կայարաններում երկաթգծերի վրա թափված էին վագոնները խուժելիս ոտնատակ եղած մարդկանց դիակներ: Խճուղիներով, սայլուղիներով, լեռներով, անտառներով, դաշտերով ետ՝ դեպի արևելք էին քարշ գալիս հաջողակ մարդկանց մանրմունք խմբեր, ոսկու ձուլակտորներով լի պարկեր շալակած: Ետ մնացողներին սպանում-կողոպտում էին տեղի բնակիչներն ու բանդիտների հրոսախմբերը:

Սկսվեց ոսկի տանողների որսը, նրանց վրա հարձակվում էին նույնիսկ աերոպլաններից:

Կառավարությունը վերջապես դիմեց ծայրահեղ միջոցառումների: Պալատն օրենք ընդունեց տասնյոթից քառասունհինգ տարեկանների ընդհանուր զորահավաքի մասին. խուսափողները հանձնվում էին ռազմադաշտային դատարանին: Նյու Յորքի աղքատ թաղամասերում գնդակահարեցին մի քանի հարյուր մարդու: Կայարաններում զինվորներ հայտնվեցին: Սկսեցին բռնել սրան-նրան, ցած քաշել վագոնների հարթակներից, կրակել օդում ու մարդկանց վրա: Բայց և այնպես գնացքները մեկնում էին ճիստուն: Մասնավոր ընկերությունների պատկանող երկաթուղիները առավել շահեկան էին համարում ուշք չդարձնել կառավարության որոշման վրա:

Սան Ֆրանցիսկո եկան Գարինի շոգենավերից ևս հինգը, և բաց խարսխակայանում, ի տես ամբողջ ծովածոցի, կանգնեց «Արիզոնան»՝ «ծովերի սարսափը»: Նրա երկու հիպերբոլիդների պաշտպանության տակ նավերը բեռնաթափեցին ոսկին:

Ահա թե ինչպիսի պայմաններում բացվեց Վաշինգտոնի կոնֆերանսը: Մի ամիս առաջ Ամերիկայի ձեռքին էր ամբողջ հողագնդի ոսկու պաշարի կեսը: Իսկ հիմա, ինչ ասես-չասես, Ամերիկայի ոսկու ֆոնդը գնահատվում էր ուղիղ երկու հարյուր հիսուն անգամ էժան: Դժվարությամբ, ահավոր կորուստներով, շատ արյուն հեղելով այդ բանը դեռ մի կերպ կարելի է տանել: Բայց մեկ էլ տեսար այդ խենթութեւլառ սրիկա Գարինի խելքին փչեց ոսկին վաճառել կիրճրամբ մեկ դոլարով կամ տասը ցենտով. . . Հին սենատորներն ու պալատի անդամները գնում գալիս էին կուլուարներում սարսափից սպիտակած աչքերով: Արդյունաբերական և ֆինանսական արքաները ձեռքերն էին տարածում.

«Համաշխարհային աղէ՛տ է սա, ավելի վատթար, քան գիսաստղի բախվելը»:

«Ո՞վ է այդ ինժեներ Գարինը,— հարցնում էին:— Ի՞նչ է ուզում նա վերջին հաշվով: Քայքայե՞լ երկիրը: Հիմարություն է: Անհասկանալի բան. . . Ինչի՞ է ձգտում: Ուզում է դիկտատո՞ր լինել: Խնդրեմ, եթե դու աշխարհի ամենահարուստ մարդն ես: Ի վերջո հենց մեզ էլ այս դեմոկրատական կարգը զգվեցրել է մարգարիներից ավելի. . . Երկրում քառս է, անկարգություն, ավազակություն, այլանդակություն. իսկապես, ավելի լավ է երկրի գլխին դիկտատոր կանգնի՝ խիստ ու պողպատակամ առաջնորդ»:

Երբ հայտնի դարձավ, որ նիստին մասնակցելու է ինքը՝ Գարինը, կոնֆերենց-դահլիճում այնքան մարդ հավաքվեց, որ շատերը կախվել էին սյուներից, թառել պատուհանների գոգերին: Հայտնվեց նախագահությունը: Նստեցին: Լուռ էին: Սպասում էին: Վերջապես

նախագահը բացեց բերանը, և դահլիճում գտնվող բոլոր մարդիկ շուտ եկան բարձր, ոսկեգարդ սպիտակ դռան կողմը: Դուռը բացվեց: Ներս մտավ միջահասակ, արտակարգ գունատ, սուր ու փոքրիկ, մուգ մորուքով, ստվերագծված սևաթույր աչքերով մի մարդ: Սովորական մոխրագույն կոստյումով էր, կարմիր թիթեռնիկ-փողկապով, հաստաներքան դարչնագույն կոշիկներով, ձախ ձեռքում նուփ-նոր ձեռնոցներ բռնած:

Կանգ առավ, խոր ներշնչեց լայնացած ռունգներով: Կարճ գլուխ տվեց և ապա ժիր-ժիր բարձրացավ ամբիոնի աստիճաններով: Ձգվեց: Մորուքը վեր ցցվեց: Մի կողմ հրեց ջրամանը: (Դահլիճի ամենավերջին շարքում անգամ լսվեց, թե ինչպես ծփաց ջուրը, այնպիսի լռություն էր տիրում): Եվ նա բարձրաբարբառ, բարբարոս առողանությամբ ասաց.

— Ջենտլմեններ. . . Ես Գարինն եմ. . . Ես աշխարհին ոսկի եմ բերել. . .

Դահլիճը թնդաց ծափերից: Բոլորը մի մարդու նման ոտքի ելան և աղաղակեցին միաբերան.

— Կե՛ցցե միսոր Գարինը. . . Կե՛ցցե դիկտատորը. . .

Պատուհանների տակ միլիոնանոց ամբոխը, համաչափ դոփելով, ոռնում էր.

— Ոսկի՛ . . . Ոսկի՛ . . . Ոսկի՛ . . .

119

«Արիզոնան» նոր էր վերադարձել Ոսկե կղզու նավահանգիստը: Յանսենը մաղամ Լամոլին զեկուցեց մայր ցամաքում տիրող իրավիճակի մասին, Ջոյան դեռ անկողնում էր, ժանեկավոր բարձիկների մեջ հանգչած (առավոտյան փոքր ընդունելություն): Կիսամութ ննջարանը լի էր պարտեզի

ծաղիկների սուր բույրով: Ջոյայի աջ ձեռքի վրա աշխատում էր մանիկյուր անող կինը: Մյուս ձեռքին նա բռնել էր փոքրիկ հայելին և խոսելու ընթացքում դժգոհ դիտում էր իրեն:

— Բայց, բարեկամս, Գարինն անմիտ բան է անում,— ասաց Յանսենին,— նա արժեզրկում է ոսկին. . . Նա ուզում է մուրացկանների դիկտատորը լինել:

Յանսենն աչքի տակով դիտեց նոր-նոր հարդարված պերճաշուք ննջարանը: Պատասխանեց՝ գլխարկը ծնկներին պահած.

— Գարինը մեր տեսակցության ժամանակ ասաց ինձ, որ դուք չանհանգստանաք, մաղամ Լամոլ: Նա ոչ մի քայլ չի շեղվում իր ծրագրից: Ոսկին տապալելով՝ նա շահեց ճակատամարտը: Եկող շաբաթ սենատը նրան դիկտատոր կհռչակի: Այնժամ նա կբարձրացնի ոսկու գինը:

— Ինչպե՞ս, չեմ հասկանում:

— Օրենք կիրառարակի ոսկու ներմուծումն ու վաճառքը արգելելու վերաբերյալ: Մի ամսից ոսկու գինը կբարձրանա, կհասնի նախկին գնին: Այնքան էլ շատ չի վաճառվել: Աղմուկն է միայն շատ:

— Իսկ հանքահո՞րը:

— Հանքահորը կվերացվի:

Մադամ Լամոլը խոժոռվեց: Սկսեց ծխել:

— Ոչինչ չեմ հասկանում:

— Անհրաժեշտ է, որ ոսկու քանակը սահմանափակվի, այլապես կկորցնի մարդկային քրտինքի հոտը: Իհարկե, հանքահորը ոչնչացնելուց առաջ պաշար կվերցվի այն հաշվով, որ Գարինի ձեռքին լինի ոսկու համաշխարհային քանակության հիսուն տոկոսից ավելին: Այսպիսով, եթե նույնիսկ պարիտետն ընկնի էլ, ապա՝ դոլարին ընդամենը մի քանի ցենտ:

— Հիանալի է. . . Բայց, այդ դեպքում, ինչքա՞ն կհատկացնեն իմ պալատի, իմ ֆանտազիայի համար: Ինձ սարսափելի մեծ միջոցներ են պետք:

— Գարինը խնդրել է, որ դուք նախահաշիվ կազմեք: Ըստ օրենսդրության, ձեզ կտրամադրվի այնքան, ինչքան կպահանջեք. . .

— Բայց ես գիտե՞մ որ, թե ինչքան է ինձ պետք. . . Ի՞նչ հիմարություն. . . Նախ՝ բանվորական ավանի, արհեստանոցների, պահեստների տեղում կկառուցվեն թատրոններ, հյուրանոցներ, կրկեսներ: Դա հրաշքների քաղաք կլինի. . . Կամուրջները, ինչպես չինական հին նկարներում, կդրին կմիացնեն ծանծաղուտներին ու խութերին: Այնտեղ ես կկառուցեմ լողարաններ, խաղասրահներ, նավահանգիստներ՝ զբոսանավերի և օդանավերի համար: Կղզու հարավում կբարձրանա վիթխարի մի շենք, որ կերևա տասնյակ մղոնների վրա՝ «Տուն, ուր հանգչում է հանճարը»: Ես կկողոպտեմ Եվրոպայի բոլոր թանգարանները: Ես այստեղ կհավաքեմ այն ամենը, ինչ մարդկությունն է ստեղծել: Գլուխս տրաքվում է բոլոր այդ պլաններից, սիրելիս: Ես երագում էլ եմ դեպի ամպերը ձգվող մարմարե ինչ-որ աստիճաններ տեսնում, և տոնահանդեսներ, և կառնավալներ. . .

Յանսենը ձգվեց ոսկեզօծ աթոռակի վրա.

— Մադամ Լամոլ. . .

— Սպասեք,— անհամբեր ընդհատեց Ջոյան,— երեք շաբաթից այստեղ կժամանի իմ արքունիքը: Այդ ամբողջ ամբոխին հարկավոր է կերակրել, զբաղեցնել ու կարգի բերել: Ես ուզում եմ Եվրոպայից հրավիրել երկու-երեք իսկական թագավորների և մի դյուծին գտարյուն արքայազնների: Մենք դիրիժաբլով Հռոմից կբերենք պապին: Ես ուզում եմ օծվել ու թագադրվել բոլոր կանոններով, որ վերջ տան իմ մասին փողոցային ֆոքստրոտներ հորինելուն. . .

— Մադամ Լամոլ,— ասաց Յանսենն աղերսագին,— ձեզ չեմ տեսել մի ամբողջ ամիս: Առայժմ դուք դեռ ազատ եք: Գնանք ծով: «Արիզոնան» վերանորոգված, հարդարված է նորից: Ուզում եմ առաջվա նման ձեզ հետ կանգնել կամրջակի վրա, աստղերի ներքո:

Ջոյան նայեց նրան, հայացքը քնքշացավ: Քմծիծաղելով պարզեց ձեռքը: Յանսենը շրթունքները հպեց այդ ձեռքին ու երկար մնաց խոնարհված:

— Չգիտեմ, Յանսեն, չգիտեմ,— ասաց Ջոյան՝ մյուս ձեռքը տանելով նրա ծոծրակին,— երբեմն ինձ սկսում է թվալ, թե երջանկությունը միայն երջանկության ձգտելու մեջ է... ու նաև հիշողությունների մեջ. . . Բայց դա՝ հոգնության պահերին: Երբնիցե ես կվերադառնամ ձեզ մոտ Յանսեն. . . Գիտեմ, դուք ինձ կսպասեք համբերությամբ. . . Հիշեք. . . Միջերկրական ծովը, այն լազուր օրը, երբ ես «Աստվածային Ջոյայի» ուխտի կոմանդոր ձեռնադրեցի ձեզ. . . (Նա ծիծաղեց ու մատներով սեղմեց Յանսենի ծոծրակը): Իսկ եթե չվերադառնամ, Յանսեն, մի՞թե ինձ երազելն ու տենչալն արդեն երջանկություն չէ: Այս, բարեկամս, ոչ ոք չգիտի, որ Ոսկե կղզին երազ է... Այդ երազը տեսա մի անգամ Միջերկրական ծովում, երբ ննջում էի տախտակամածին. . . տեսա ծովից հառնող մարմարե աստիճաններ, ապարանքներ, ապարանքներ՝ մեկը մյուսի վրա, սանդղափուլերով, մեկը մյուսից շքեղ ու գեղեցիկ. . . Եվ գեղեցիկ մարդկանց մի բազմություն՝ ի՛մ մարդկանց, ի՛մ, հասկանո՞ւմ եք: Ոչ, ես չեմ հանգստանա, մինչև չկառուցեմ երազումս տեսած քաղաքը: Գիտեմ, հավատարիմ իմ բարեկամ, դուք ձեզ, նավապետի ձեր կամրջակը և ծովային անապատն եք առաջարկում ինձ՝ իմ խելագար ցնորքների տեղ: Դուք չգիտեք կանանց, Յանսեն. . . Մենք թեթևամիտ ենք, շոայլող. . . Ես կեղտոտ ձեռնոցների պես դեն նետեցի Ռոլինգի միլիարդները, որովհետև դրանք, միևնույն է, ինձ չէին փրկի ծերանալուց, թոշնելուց. . . Ես փախա աղքատ Գարինի մոտ: Իմ գլուխը պտտվում էր խելահեղ երազանքից: Բայց ես նրան սիրեցի մի գիշեր միայն: Այդ գիշերից հետո ես այլևս չեմ կարող սիրել, ինչպես դուք եք ուզում: Սիրելի՛, սիրելի՛ Յանսեն, ի՞նչ անեմ, անգոր եմ ինքս իմ հանդեպ. . . Ես պիտի թոչեմ, սուրամ այդ գլխապտույտ ֆանտազիայի մեջ, քանի դեռ կանգ չի առել սիրտս. . . (Յանսենը ելավ աթոռից, Ջոյան հանկարծ բռնեց նրա ձեռքը): Գիտեմ, աշխարհում մի մարդ կա միայն, որ սիրում է ինձ: Դուք եք, դուք, Յանսեն: Ու ինչ իմանամ, մի օր հանկարծ չե՞մ վազի ձեզ մոտ ու չեմ ասի՝ «Յանսեն, փրկե՛ք ինձ ինձնից. . . »:

Ոսկե կղզու խուլ ծովախորշի ափի սպիտակ տնակում ամբողջ գիշեր վիճաբանում էին տաք-տաք: Շելզան կարդաց շտապով գրած իր կոչը.

«Աշխարհի բոլոր աշխատավորնե՛ր: Ձեզ հայտնի են այն խուճապի չափերն ու հետևանքները, որ տիրեց Միացյալ Նահանգներում, երբ Սան Ֆրանցիսկոյի նավահանգիստը մտան Գարինի նավերը՝ բեռնված ոսկով:

Կապիտալիզմը երեբաց. ոսկին արժեզրկվում է, բոլոր վալյուտաները տակնուվրա են լինում, կապիտալիստները ոչինչ չունեն իրենց վարձկաններին՝ ոստիկանությանը, պատժիչ գործերին, պրովոկատորներին ու ժողովրդական ծախու տրիբուններին վճարելու համար: Ամբողջ հասակով հառնել է պրոլետարական հեղափոխության ուրվականը:

Սակայն կապիտալիզմին նման հարված հասցրած ինժեներ Գարինը ամեննին էլ չի ցանկանում, որ իր ավանտյուրաների հետևանքը հեղափոխությունը լինի:

Գարինը գնում է դեպի իշխանություն: Գարինն իր ճանապարհին խորտակում է կապիտալիստների դիմադրությունը, որոնք դեռ այնքան էլ պարզ չեն գիտակցում, որ Գարինը պայքարի նոր զենք է պրոլետարական հեղափոխության դեմ:

Գարինը շատ շուտով համաձայնության կգա կապիտալիստներից խոշորագույնների հետ:

Այդ կապիտալիստները նրան կհռչակեն դիկտատոր առաջնորդ: Նա կունենա ոսկու համաշխարհային պաշարի կեսն ու այնուհետև կհրամայի լցնել ծածկել Ոսկե կղզու հանքահորը, որպեսզի սահմանափակվի ոսկու քանակը:

Նա խոշորագույն կապիտալիստների հրոսակախմբի հետ կկոդոպտի ամբողջ մարդկությանը և մարդկանց ստրուկներ կդարձնի:

Աշխարհի բոլոր աշխատավորներ: Հասել է վճռական պայքարի ժամը: Այդ մասին հայտարարում է Ոսկե կղզու հեղափոխական կոմիտեն: Եվ հայտարարում է, որ Ոսկե կղզին՝ հանքահորով ու բոլոր հիպերբոլիդներով, անցնում է ամբողջ աշխարհի ապստամբած աշխատավորների տրամադրության տակ: Ոսկու անսպառ պաշարներն այսուհետ աշխատավորության ձեռքին են:

Գարինն իր հրոսակախմբի հետ կպաշտպանվի կատաղորեն: Եվ որքան շուտ անցնենք հարձակման, այնքան ապահով կլինի մեր հաղթանակը»:

Հեղափոխական կոմիտեի ոչ բոլոր անդամներն էին, որ հավանություն տվին այդ կոչին: Նրանց մի մասը տատանվում էր՝ վախեցած նման համարձակությունից. կհաջողվի՞ արդյոք այդքան արագ ոտքի հանել բանվորներին: Կհաջողվի՞ արդյոք զենք ձեռք բերել: Կապիտալիստները և՛ նավատորմի ունեն, և՛ հզոր բանակ, և՛ մարտական գազերով ու գնդացիներով զինված ոստիկանություն. . . Ավելի լավ չի՞ լինի սպասել մի որոշ ժամանակ կամ գոնե սկսել ընդհանուր գործադուլից. . .

Շելգան, հազիվ կատաղությունը պահելով, ասաց տատանվողներին.

— Հեղափոխությունը բարձրագույն ստրատեգիա է: Իսկ սարատեգիան՝ հաղթելու գիտություն: Հաղթում է նա, ով իր ձեռքն է վերցնում նախաձեռնությունը, ով համարձակ է: Հանգիստ ծանրութեթև կանեք հաղթելուց հետո, երբ մտքներովդ կանցնի մեր հաղթանակի պատմությունը գրել ապագա սերունդների համար. . . Մեզ կհաջողվի ապստամբություն բարձրացնել, եթե լարենք մեր ողջ ուժերը: Իսկ զենք ձեռք կբերենք մարտում: Հաղթանակն ապահովված է այն պատճառով, որ հաղթել է ուզում աշխատավոր ողջ մարդկությունը,

իսկ մենք նրա առաջավոր ջոկատն ենք: Այդպես են ասում բոլշևիկները: Իսկ բոլշևիկները պարտություն ասված բանը չգիտեն:

Այդ խոսքի հետ հանքափորներից մեկը՝ կապուտաչ մի երիտասարդ, որ ամբողջ վիճաբանության ընթացքում նստած էր լուռ, բերանից հանեց ծխամորճն ու՝

— Վե՛րջ,— ասաց թավաձայն,— հերիք է ինչքան խոսեցինք: Գործի՛, տղերք. . .

121

Լիվրեավոր ֆրակով ու երկար գուլպաներով ալեհեր, պարթևահասակ անձնական սպասավորն անաղմուկ մտավ ննջարան, շոկոլադի գավաթն ու բիսկվիտ դրեց գիշերասեղանիկի վրա և մեղմ շրշյունով բարձրացրեց պատուհաններին գալարավարագույրները: Գարինը բացեց աչքերը.

— Ծխախոտ:

Ռուսական այդ սովորության՝ անոթի ծխելուց, նա չէր կարողանում հրաժարվել, թեև գիտեր, որ իր ամեն մի քայլով, շարժումով, խոսքով հետաքրքրվող ամերիկյան բարձր հասարակությունն անսվաղ ծխելու մեջ անբարոյականության ինչ-ինչ նշան է տեսնում:

Ամենօրյա ֆելիետոններում ամերիկյան ողջ մամուլը կատարելապես չքմեղացնում էր Պյոտր Գարինի անցյալը: Եթե նա առաջներում առիթ է ունեցել խմիչք գործածելու, ապա՝ սոսկ հարկադրված, իսկ իրականում նա թշնամի է եղել ալկոհոլին: Մադամ Լամոլի հանդեպ նրա հարաբերությունները եղել են զուտ եղբայրական՝ հիմնված հոգևոր կապերի վրա: Նույնիսկ պարզվեց, որ նրա և մադամ Լամոլի սիրած զբաղմունքը հանգստի ժամերին Աստվածաշնչի նախապատիվ գլուխների բարձրաձայն ընթերցանությունն է եղել: Նրա որոշ սուր արարքները (Վիլլ Դավրեի պատմությունը, քիմիական գործարանների պայթեցումը, ամերիկյան էսկադրայի խորտակումը և այլն) ոմանք բացատրում էին ճակատագրական պատահականությամբ, մյուսները՝ հիպերբոլիդի հետ անզգույշ վարվելու պարագայով. համենայն դեպս, մեծ մարդն անկեղծորեն ու խորապես զղջում է դրանց համար և պատրաստ է եկեղեցու գիրկը գնալ՝ ակամա մեղքերն իր վրայից վերջնականապես սրբելու նպատակով (բողոքական և կաթոլիկ եկեղեցիների միջև արդեն պայքար էր սկսվել Պյոտր Գարինի համար): Եվ, վերջապես, նրա մասին գրում էին, թե իբր մանուկ հասակից հրապուրվել է սպորտի առնվազն տասը ձևով:

Հաստ գլանակը ծխելուց հետո Գարինը խեթ-խեթ նայեց շոկոլադի գավաթին: Եթե առաջներում լիներ, երբ նրան սրիկա-ավազակ էին համարում, կպահանջեր դրա փոխարեն սողայաջուր ու կոնյակ բերել նյարդերը մի լավ ձգելու համար, բայց կես աշխարհի դիկտատորը առավոտից կոնյակ խմի՛. . . Նման անբարոյականությունը նրանից կվանի ծանրաբարո բուրժուազիային, որ նապոլեոնյան գվարդիայի նման համախմբվել է նրա գահի շուրջը: Դեմքը կնճռոտելով, նա կույտ արեց շոկոլադից: Հանդիսավոր տրտմությամբ դռան մոտ կանգնած սպասավորը հարցրեց կիսաձայն.

— Պարոն դիկտատորը թույլ կտա՞ ներս գալ անձնական քարտուղարին:

Գարինը ծուլորեն նստեց մահճակալի վրա, ծուլորեն հագավ մետաքսե պիժաման.

— Ներս խնդրեք:

Մտավ քարտուղարը, երեք անգամ՝ դռան առաջ, սենյակի մեջտեղում և մահճակալի մոտ արժանավայել գլուխ տվեց դիկտատորին: Բարի լույս մաղթեց: Մի թեթև շեղակի նայեց աթոռի կողմը:

— Նստեք,— ասաց Գարինը՝ հորանջելով այնպես, որ ատամները չխկչխկացին:

Անձնական քարտուղարը նստեց: Լրիվ մուգ հագուստներով, միջին տարիքի չորչորուկ տղամարդ էր նա՝ խորշումապատ ճակատով ու փոս ընկած այտերով: Կոպերը միշտ կիսակախ էին: Նա համարվում էր ամենանրբակիրթ մարդը՝ Նոր Աշխարհում և, Պյոտր Պետրովիչի կարծիքով, խոշոր ֆինանսիստների կողմից կցված էր իրեն որպես գաղտնի գործակալ:

— Ի՞նչ կա-չկա,— հարցրեց Գարինը:— Ի՞նչ վիճակում է ոսկու կուրսը:

— Բարձրանում է:

— Այնուամենայնիվ, մի քիչ ծանր-ծանր: Հը՞:

Քարտուղարը մեղմադձուտ բարձրացրեց կոպերը.

— Այո, դանդաղորեն: Առայժմ՝ դանդաղորեն:

— Սրիկանե՛ր:

Գարինը բոբիկ ոտքերը խոթեց դիպակե հողաթափերի մեջ և սկսեց գնալ-գալ ննջարանի սպիտակ գորգի վրա.

— Սրիկանե՛ր, շուն-շանորդիներ՝ ր, էշե՛ր:

Ձախ ձեռքն ականա տարել դրել էր մեջքին, աջ ձեռքի բութ մատը խրել էր պիժամայի վարտիքի ժապավենագոտու տակ և ետուառաջ էր անում այդպես՝ մազափունջը ճակատին զցած: Հավանաբար քարտուղարին էլ այդ պահը պատմական թվաց. նա ձգվեց աթոռի վրա, ձգեց երկարացրեց վիզը օսլայած օձիքի միջից՝ ասես ականջ էր դնում պատմության ոտնաձայնին:

— Սրիկանե՛ր,— վերջին անգամ կրկնեց Գարինը:— Կուրսի դանդաղ բարձրացումը ես ընդունում եմ որպես անվստահություն իմ հանդեպ, հասկանո՞ւմ եք: Ես դեկրետ կիրապարակեմ ոսկու ձուլակտորների ազատ վաճառքը մահապատժի սպառնալիքով արգելելու մասին. . . Գրե՛ք:

Կանգ առավ և, խստահայաց նայելով առաստաղին պատկերված ամպերի ու ամուրների մեջ ճախրող Ավրորայի³⁵ վարդագույն թմրիկ հետույքին, սկսեց թելադրել.

«Սույն օրաթվից սենատի որոշմամբ»... .

Վերջացնելով այդ գործը, նա երկրորդ գլանակը ծխեց: Քնթուկը նետեց կիսատ խմած շոկոլադի գավաթի մեջ: Հարցրեց.

— Է՛լ ինչ նորություն կա: Իմ դեմ մահափորձ-բան չի հայտնաբերվել:

Քարտուղարի կոկված երկար եղունգներով երկար մատերը պայուսակից մի թերթիկ հանեցին. նա կարդաց մտքում, շուտ տվեց թերթիկը, նորից շուտ տվեց.

— Ոստիկանությունը երեկ երեկոյան և այսօր առավոտյան վեցն անց կեսին ձեր դեմ ծրագրված երկու նոր մահափորձ է բացահայտել, սը՛ր:

— Ըհը՛: Շատ լավ է: Հրապարակել մամուլում: Իսկ ո՞վ են, ի՞նչ մարդիկ են: Հուսով եմ, որ ամբոխն ինքն իր ձեռքով այդ անպիտանների դատաստանը տեսավ: Հը՞:

— Երեկ երեկոյան պալատի առջևի զբոսայգում հայտնաբերվել է մի երիտասարդ, արտաքինից՝ բանվոր, գրպաններում գտել են երկաթե երկու պնդօղակներ, ամեն մեկը հինգ հարյուր գրամ քաշով: Ցավոք սրտի, արդեն ուշ է եղել, զբոսայգում քիչ են եղել մարդիկ, և միայն մի քանի անցորդներ, գլխի ընկնելով, որ մահափորձ է պատրաստվում պաշտելի դիկտատորի դեմ, հաջողեցնում են մի քանի հարված հասցնել ստոր արարածին: Նա ձերբակալված է:

— Այդ անցորդները, այնուամենայնիվ, մասնավոր անձե՞ր են եղել, թե գործակալներ:

Թրթռացին քարտուղարի կոպերը, նա բերանի անկյունով թեթև քմիծաղեց՝ ժպտաց ամբողջ Հյուսիսային Ամերիկայում եզակի, անկրկնելի ժպիտով.

— Իհարկե, սըր, մասնավոր անձեր են, ձեզ նվիրված ազնիվ առևտրականներ, սըր:

— Իմանալ առևտրականների անունները,— թելադրեց Գարինը,— մամուլում իմ ջերմ երախտագիտությունը հայտնել նրանց: Մահափորձ նյութողին դատել օրենքի ամբողջ խստությամբ: Դատապարտելուց հետո ես նրան ներում կշնորհեմ:

— Երկրորդ մահափորձը ևս զբոսայգում է եղել,— շարունակեց քարտուղարը:— Ի հայտ է բերվել մի տիկին, որը նայելիս է եղել ձեր ննջարանի պատուհանին, սըր: Տիկնոջ մոտ գտնվել է փոքրիկ մի ատրճանակ:

— Ջահե՞լ է:

— Հիսուներեք տարեկան: Կույս:

— Իսկ ամբո՞խն ինչ է արել:

³⁵ Արշալույսի աստվածուհի (ծ. թ.):

— Ամբոխը սահմանափակվել է այն բանով, որ նրա գլխից պոկել է գլխարկը, ջարդել հովանոցն ու կոխկրտել պայուսակը: Նման համեմատաբար նվազ էնտուզիազմը բացատրվում է առավոտվա վաղ ժամով և իր՝ տիկնոջ խղճալի տեսքով. նա, ամբոխի կատաղությունը տեսնելուն պես, ուշագնաց է եղել:

— Այդ պահավ ագռավին արտասահմանյան անձնագիր տալ և անմիջապես դուրս քշել Միացյալ Նահանգների սահմաններից: Մամուլում այդ միջադեպի մասին խոսել այնպես, անորոշ: Է՞լ ինչ կա:

.

Իննից հինգ պակաս Գարինը ցնցուղ ընդունեց, հետո իրեն հանձնեց վարսավիրի և նրա չորս օգնականների տնօրինությանը: Նա նստեց ատամնաբույժի թիկնաթոռ հիշեցնող, կտավե սավանով ծածկված հատուկ թիկնաթոռի մեջ, եռակի հայելու առաջ: Նույն ժամանակում նրա երեսը ենթարկվում էր շոգեհարման, երկու շիկահեր կանայք փոքրիկ սղոցներով, խարտոցներով, թավշակաշվե բարձիկներով հղկում-կոկում էին նրա ձեռքերի եղունգները, երկու ճարտար մուլատուհիներ էլ ոտքերի եղունգների վրա էին աշխատում:

Գլխի մազերը թարմացվեցին տուալետային մի քանի ջրերով ու էսենցիաներով, հարդարվեցին ունեղիներով ու սանրվեցին այնպես, որ աննկատ դարձավ ճաղատը: Սափրիչը, որ բարոնետի տիտղոս էր ստացել իր զարմանալի արվեստի համար, սափրեց Պյոտր Պետրովիչին, դիմափոշի քսեց և երեսն ու գլուխը ցողեց տարբեր օծանելիքներով — վիզը՝ վարդաջրով, ականջների ետևը՝ շիպրով, քունքերը՝ Վերնեի փունջով, շրթունքների շուրջը՝ «խնձորենու ոստով» (գրեթե էպլ), մորուքը՝ նրբագույն բույր արձակող «Մթնշաղով»:

Այս բոլոր ձեռնածություններից հետո դիկտատորին կարելի էր փաթաթել փայլաթղթով, դնել տուփի մեջ և ուղարկել ցուցահանդես: Գարինը հազիվ դիմացավ մինչև վերջ. նա այդ արարողություններին էր ենթարկվում ամեն առավոտ, և թերթերը գրում էին «լոգանքին հաջորդող նրա քառորդ ժամի» մասին: Ճար չկար, պիտի հնազանդվեր:

Հետո նա գնաց զգեցարան, ուր նրան սպասում էին երկու լակեյ և քիչ առաջվա անձնական սպասավորը՝ գուլպաներով, շապիկներով, կոշիկներով ու մնացած բաներով: Այդ օրվա համար նա ընտրել էր պեծպեծիկ պուտերով դարչնագույն կոստյումը: Սրիկա ռեպորտյորները գրում էին, թե դիկտատորի ամենազարմանալի ձիրքերից մեկը փողկապ ընտրելու հմտությունն է: Ստիպված էր ենթարկվել և ուշքը վրան պահել: Գարինն ընտրեց սիրամարգի փետուրների պես գունագեղ մի փողկապ: Ռուսերեն կիսաձայն հայիոյելով, ինքն իր ձեռքով կապեց փողկապը:

Միջնադարյան ոճով հարդարված սեղանատան կողմը գնալիս Գարինը մտածում էր.

«Այսպես երկար չեմ դիմանա. . . ա՛յ քեզ պատիժ, ո՛նց ռեժիմի տակ դրին»:

Նախաճաշի ընթացքում (ու դարձյալ առանց մի կաթիլ ալկոհոլի) դիկտատորը պետք է նայեր փոստը: Մերյան մատուցարանի վրա մի երեք հարյուր նամակ կա: Ապիստած ձկան տապակա, անհամ խոզապուխտ և միայն ջրով եփած վարսակաձավարի անաղ շիլա

(մարզիկների և բարոյական մարդկանց առավոտյան ուտելիք) ծամելով, Գարինը վերցնում էր խշխշան ծրարներից պատահածը, բացում յուրոտ պատառաքաղով, կարդում այստեղից-այնտեղից.

«Իմ սիրտը բաբախում է ուժգին, իմ ձեռքը հուզմունքից հազիվ է գրում այս տողերը. . . Ի՞նչ կմտածեք դուք իմ մասին: Աստվա՛ծ իմ: Ես սիրում եմ ձեզ: Ես ձեզ սիրեցի այն վայրկյանից, երբ ձեր դիմանկարը տեսա (այսինչ) թերթում: Ես երիտասարդ եմ, դուստրն արժանավոր ծնողների: Ես լի եմ կին և մայր դառնալու խանդավառությամբ» . . .

Սովորաբար ծրարում նաև լուսանկար էր լինում: Դրանք բոլորը սիրային նամակներ էին Ամերիկայի բոլոր ծայրերից: Ճոխ մագերով, չքմեղ աչքերով ու տխմար քթիկներով այդ սիրունիկ մոռութիկների լուսանկարներից (մի ամսվա մեջ՝ արդեն մի քանի տասնյակ հազար) Գարինը սահմոկում էր, ահավոր ձանձրույթ զգում: Գլխապտույտ ուղի կտրես Կրեստովսկի կղզուց մինչև Վաշինգտոն, Պետրոգրադսկի ամայի տան ցուրտ սենյակից, ուր ինքն անկյունից անկյուն էր քայլում՝ մատները կոտրատելով ու փրկության գրեթե անհնարին էլք փնտրելով (փախուստ «Բիբիգոնդայով»),— այդ խղճուկ սենյակից մինչև նախագահի ոսկեգոծ թիկնաթոռը սենատում, ուր ինքը գնալու է քսան բուպեից. . .

Ահաբեկես աշխարհը, տիրանաս ոսկու ստորերկրյա օվկիանոսին, հասնես համաշխարհային իշխանության, և այդ բոլորը նրա համար միայն, որ ֆիլիստերական տաղտկալի կյանքի ծուղակն ընկնես. . .

— Թո՛ւ, չար սատանա. . .

Գարինը դեն նետեց անձեռոցիկը, սկսեց մատներով տկտկացնել սեղանին: Է՛լ ինչ մտածի գտնի: Ձգտելու բան չկա: Հասել է ամենաբարձրին: Դիկտատոր է: Գուցե կայսեր տիտղո՞ս պահանջի: Այդ ժամանակ արդեն լրիվ հոգին կհանեն: Փախչի՞: Բայց ո՞ւր: Եվ ինչո՞ւ: Ձոյայի մո՞տ: Ա՛յ, Ձոյա. . . Նրա հետ իր հարաբերություններում խզվել է ինչ-որ բան՝ ամենագլխավորը, որ ծնվել էր տամուկ ու տաք այն գիշերին, Վիլլ Դավրեի հինավուրց հյուրանոցում: Այն ժամանակ, պատուհանի ետևում սրսփացող սաղարթների սոսափի տակ, տանջալի զգվանքների մեջ ծնունդ առավ Գարինի ավանտյուրայի ամբողջ ֆանտաստիկան: Այն ժամանակ վերահաս պայքարի հրճվանքը կար: Այն ժամանակ հեշտ էր ասել՝ ոտքերիդ տակ կնետեմ աշխարհը. . . Եվ ահա Գարինը հաղթել է: Աշխարհը ոտքերի տակ է: Բայց Ձոյան հեռու է, օտար, մադամ Լամոլ է նա՝ Ոսկե կղզու թագուհին: Հիմա ինչ-որ մի ուրիշի գլուխն է պտտվում նրա մագերի բույրից, նրա պաղ, երազկոտ աչքերի սևեռուն հայացքից: Իսկ ինքը՝ Գարինը, աշխարհի տիրակալը, անալի շիլա է ուտում, հիմար մոռթների լուսանկարներ է դիտում հորանջելով: Վիլլ Դավրեում տեսած ֆանտաստիկ երազը թռել հեռացել է իրենից. . . Հիմա դեկրետներ հրապարակիր, կոտրատվիր՝ մեծ մարդ ձևանալով, բարեկիրթ եղիր ամեն ինչում. . . Անե՛ծք ու պատիժ. . . Հնար չկա, պիտի կոնյակ պահանջի. . .

Նա շուտ եկավ սպասավորների կողմը, որոնք կանգնած էին հեռու դռան մոտ, ինչպես խրտվիլակները հնությունների թանգարանում: Իսկույններ երկուսն առաջ եկան, մեկը խոնարհվեց հարցականորեն, մյուսն ասաց անսեռ ձայնով.

— Պարոն դիկտատորի ավտոմոբիլն սպասում է նրան:

.

Դիկտատորը սենատ մտավ՝ լկտիաբար քայլելով կրունկների վրա: Նստելով ոսկեգոծ թիկնաթոռին, մետաղաձայն արտասանեց նիստը բացելու բանաձևը: Հոնքերը կիտված էին, դեմքը կորով ու վճռականություն էր արտահայտում: Այդ պահին տասնյակ լուսանկարչական ապարատներ և կինոխցիկներ էին նկարահանում նրան: Հասարակական օթյակներից հարյուրավոր սիրունիկ կանայք էին խանդավառ հայացքներով տրվում նրան:

Սենատը պատիվ ուներ այդ օրը նրան մատուցելու մի շարք տիտղոսներ՝ Հարավ-Ուելսյան լորդի, Նեպոլյան դուքսի, Շառլերուայի կոմսի, Մյուլհաուզենի բարոնի և Համառուսական համակայսեր: Հյուսիս-ամերիկյան Միացյալ Նահանգներից, որտեղ, ցավոք սրտի, տիտղոսներն ընդունված չէին՝ դեմոկրատական երկիր լինելու պատճառով, մատուցեցին «Բիզմեն օֆ գոթ»-ի կոչում, որ թարգմանաբար նշանակում էր՝ «Վաճառական ողորմաճությամբ աստծո»:

Գարինը շնորհակալություն հայտնեց: Նա հաճույքով կթքեր իր առջև, երկլուսավոր դահլիճում կիսաբոլորակ նստած այդ յուղափայլ ու հարգարժան ճաղատների վրա, բայց գիտեր, որ չի թքի, այլ ոտքի կելնի հիմա և շնորհակալություն կհայտնի:

«Լա՛վ, սպասեք, սրիկանե՛ր,— մտածեց նա՝ ոտքի ելած (գունատ, փոքրամարմին, փոքրիկ սուր մորուքով) իրեն ծափողջունող ամֆիթատրոնի առաջ,— շուտով ռասայական գտման և ընտրյալ հազարյակի նախագիծը կներկայացնեմ ձեզ, այն ժամանակ»... Բայց ինքն էլ էր զգում, որ կապված են ձեռք ու ոտքը, և որ լորդի, դուքսի, կոմսի, աստվածաշնորհ վաճառականի տիտղոսների ու կոչումների մեջ ինքը ոչ մի այդպիսի վճռական բան չի կարող ներկայացնել... Իսկ բանկետի կգնա հիմա սենատի դահլիճից...»

.

Փողոցում դիկտատորի ավտոմոբիլը դիմավորում էին աղաղակներով: Բայց որ լավ նայեիր՝ գոռացողները բոլորն էլ ինչ-որ հաղթամարմին տղաներ էին, նման շորերը փոխած ոստիկանների: Գարինը գլուխ էր տալիս ու թափահարում կիտրոնագույն ձեռնոցով ձեռքը: Է՛, Ռուսաստանում ծնված չլիներ, հեղափոխություն տարած չլիներ՝ հավանաբար այս երթը քաղաքով, ցնծացող ամբոխի միջով, որ հավատարիմ հպատակի իր զգացումներն արտահայտում էր «հիպ, հիպ» գոռալով ու ծաղկեփնջեր նետելով,— հավանաբար այս ամենը կենսաթրթիռ հաճույք կպատճառեր նրան: Բայց Գարինը թունավորված մարդ էր: Չարանում էր նա. «Էժան, էժան բաներ են դրանք, ձեններդ կտրեք, անասուններ, ի՛նչ կա հրճվելու»: Մեքենայից ելավ քաղաքային դուռնայի շքամուտքի առաջ, ուր կանացի տասնյակ ձեռքեր (նավթի, երկաթուղու, պահածոների և նման բաների արքաների դստերաց ձեռքեր) ծաղիկներով ծածկեցին նրան:

Սանդուղքով վեր վազելով, նա օդային համբույրներ էր հղում աջ ու ձախ: Սրահում թնդում էր երաժշտությունն ի պատիվ աստվածաշնորհ վաճառականի: Նա նստեց, և նստեցին

ամենքը: Ձյունաճերմակ սփռոցով ծածկված, «Π»-աձև սեղանի վրա ծաղիկներ էին երփներանգում, բյուրեղապակյա ամանեղենն էր շողում-կայծկլտում: Յուրաքանչյուր ճաշասպասքի մոտ տասնմեկական արծաթե գդալ և տարբեր չափի տասնմեկական պատառաքաղ էր դրված (չհաշված գդալները, գդալիկները, նրբունեղիները՝ օմարի և փոքրիկ բոնիչները՝ ծնեբեկի համար): Հարկավոր էր չսխալվել, իմանալ, թե որ դանակով ու պատառաքաղով ինչ էր պետք ուտել:

Գարինն ատամները կրճտացրեց չարությունից. պահ, արիստոկրատների՝ ստես, սեղանի մոտ նստած երկու հարյուր մարդուց առնվազն հարյուր հիսունը տառելի էր ծախում փողոցներում, իսկ հիմա, խնդրեմ, անվայելուչ բան են համարում տասնմեկից պակաս պատառաքաղների օգնությամբ ճաշելը: Բայց բոլոր աչքերը հառված էին դիկտատորին, և նա այս անգամ էլ ենթարկվեց հասարակական ճնշմանը՝ սեղանի մոտ իրեն օրինակելի պահեց:

Կրիայի ապուրից հետո սկսվեցին ճառերը: Գարինը լսում էր ոտքի կանգնած, շամպայնի բաժակը ձեռքին: «Խմեմ հարբեմ», — կայծակեց մտքում: Ապարդյուն փորձ. . .

Իր հարևանուհիներին՝ երկու չաչանակ գեղեցկուհու, նա նույնիսկ ասաց, հաստատեց, որ ինքն իսկապես երեկոները աստվածաշունչ է կարդում:

Երրորդ անուշեղենի և սուրճի արանքում նա պատասխանեց ճառերին:

«Պարոնայք, այն իշխանությունը, որով ինձ օժտեցիք, ես ընդունում եմ իբրև աստվածային նախասահմանում, և իմ խղճի սրբազան պարտքը թելադրում է ինձ պատմության մեջ աննախադեպ այդ իշխանությունը գործադրել մեր շուկաներն ընդարձակելու համար, մեր արդյունաբերության և առևտրի ճոխ ծաղկման համար և գոյություն ունեցող կարգը տապալելու՝ ամբոխի անբարոյական փորձերը ճնշելու համար. . . »: Եվ այլն, և այլն. . .

Ճառը բերկրալի տպավորություն թողեց: Ճիշտ է, վերջում դիկտատորը, ասես իրեն ու իրեն, ավելացրեց ինչ-որ երեք կրքոտ բառ, բայց դրանք ասվեցին անհասկանալի լեզվով, ըստ երևույթին՝ ռուսերեն, և անուշադրության մատնվեցին: Այնուհետև Գարինը գլուխ տվեց երեք ուղղությամբ և դուրս եկավ շեփորների ռոնոցի, թմբուկների թնդյունի և հրճվագին աղաղակների ուղեկցությամբ: Նստեց ավտոմոբիլ ու գնաց տուն:

Պալատի նախասրահում հատակին նետեց ձեռնափայտն ու գլխարկը (խուճապ՝ վերցնելու սլացող սպասավորների մեջ), ձեռքերը խոր խոթեց տաբատի գրպաններն ու, չարությամբ վեր տնկելով մորուքը, բարձրացավ շքեղ գորգի վրայով: Առանձնասենյակում նրան էր սպասում անձնական քարտուղարը:

— Երեկոյան ժամը յոթին «Պասիֆիկ» ակումբում պարոն դիկտատորի պատվին ընթրիք է տրվելու սիմֆոնիկ երաժշտախմբի նվագակցությամբ:

— Հա-հա՛, — ասաց Գարինը (նորից ավելացնելով ռուսերեն երեք անհասկանալի բառ):
Ուրի՞շ:

— Այնուհետև ժամը տասնմեկին «Ինդիանա» հյուրանոցի սպիտակ դահլիճում պարահանդես է լինելու ի պատիվ. . .

— Հեռախոսով հաղորդեք երկու տեղն էլ, որ ես հիվանդացել եմ՝ քաղաքապետարանում չափից շատ խեղճեփին ուտելուց:

— Հանդգնում եմ երկյուղ հայտնել, որ երևակայական հիվանդությունն ավելի մեծ իրարանցում առաջ կբերի. անմիջապես ձեզ մոտ կգա ամբողջ քաղաքը՝ իր վշտակցությունը հայտնելու: Բացի այդ՝ լրագրային խրոնիկյորները. . . Նրանք կփորձեն ներս սպրդել նույնիսկ քարե ծխնելույզների միջով. . .

— Իրավացի եք: Կգնամ:— Գարինը զանգեց:— Վաննա: Պատրաստել իրիկնային հագուստներս, տարբերանշանս ու շքանշաններս:— Որոշ ժամանակ գնում-գալիս, ավելի ճիշտ՝ վազ եր տալիս գորգի վրա:— Է՛լ ինչ կա:

— Ընդունարանում մի քանի տիկին սպասում են ունկնդրության:

— Չե՛մ ընդունում:

— Սպասում են կեսօրից:

— Չեմ ուզում: Մերժե՛լ:

— Նրանց շատ դժվար է դիմագրավել: Համարձակվում եմ նկատել, որ այդ տիկնայք պատկանում են բարձր հասարակության: Երեք հոշակավոր կին գրողներ, երկու կինոաստղեր, համաշխարհային ստաժ ունեցող ավտոմոբիլային մի ճանապարհորդուհի և մի նշանավոր բարեգործուհի:

— Լավ. . . Խնդրեք ներս. . . Որևէ մեկին, միևնույն է. . .

Գարինը նստեց սեղանի մոտ (ձախում՝ ռադիոընդունիչ, աջում՝ հեռախոսներ, դիմացը՝ դիկտոֆոնի փող): Մոտ քաշեց մաքուր թղթի մի կտոր, թաթախեց գրչածայրն ու հանկարծ մտածմունքի մեջ ընկավ. . .

«Ձոյա,— սկսեց գրել ուսերեն, հաստատուն ու խոշոր ձեռագրով,— բարեկամս, միայն դուք եք ի վիճակի հասկանալու, թե ինչ հիմար դրության մեջ եմ ես». . .

— Ս-սս՛,— լսվեց թիկունքից:

Գարինն ամբողջ մարմնով կտրուկ շուռ եկավ թիկնաթոռի մեջ: Քարտուղարն արդեն դուրս էր սահել կողքի դռնից. առանձնասենյակի մեջտեղում կանգնած էր բաց կանաչ շրջագգեստով մի տիկին: Նա թույլ ճիչ արձակեց՝ ձեռներն իրար սեղմելով: Դեմքին արտահայտվում էր հենց այն, որ ինքը կանգնած է պատմության մեջ մեծագույն մարդու առաջ: Գարինը մի վայրկյան դիտեց նրան: Թոթվեց ուսերը:

— Հանվե՛ք,— հրամայեց նա կտրուկ և, շուռ գալով թիկնաթոռի մեջ, շարունակեց գրել. . .

Ուրից քառորդ պակաս Գարինն շտապով մոտեցավ սեղանին: Նա ֆրակով էր, կրծքին՝ աստղեր, տարբերանշաններ և ժիլետի վրայից՝ ժապավեն: Հնչում էին մշտապես Ռսկե կղզու կայանի ալիքի վրա սարված ռադիոընդունիչի սուր ազդանշանները: Գարինը դրեց ականջնոցները: Զոյայի պարզորոշ, բայց անկենդան, ասես ուրիշ մոլորակից հասնող ձայնը կրկնում էր ռուսերեն.

— Գարին, մենք կորած ենք. . . Գարին, մենք կորած ենք. . . Կղզում ապստամբություն է: Մեծ հիպերբոլիդը նրանց ձեռքին է. . . Ինձ հետ է Յանսենը. . . Եթե հաջողվի՝ փախչենք «Արիզոնայով»:

Ձայնն ընդհատվեց: Գարինը կանգնել մնացել էր սեղանի մոտ՝ առանց ականջնոցները հանելու: Անձնական քարտուղարը, Գարինի ցիլինդրն ու ձեռնափայտը ձեռքին, սպասում էր դռան մոտ: Եվ ահա ռադիոընդունիչը նորից սկսեց ազդանշաններ տալ: Բայց այս անգամ արդեն մի ուրիշ՝ տղամարդու կոշտ ձայն ասաց անզլերեն.

«Աշխարհի բոլոր աշխատավորներ: Ձեզ հայտնի են Միացյալ

Նահանգները համակած խուճապի չափերն ու հետևանքները». . .

Շելլգայի կոչը մինչև վերջ լսելուց հետո Գարինը հանեց ականջնոցները: Անշտապ, հեզնախառն ծուռ ժպիտով սկսեց սիգար ծխել: Սեղանի արկղից հանեց հարյուրդուլարանոց թղթադրամների մի կապուկ և ատրճանակի նմանվող, հաստ փողաբերանով նիկելապատ մի սարք, որ նրա վերջին հայտնագործությունն էր՝ գրպանի հիպերբոլիդ: Հոնքերի շարժումով մոտ կանչեց անձնական քարտուղարին.

— Կարգադրեք ճանապարհ գնալու համար իսկույն մեքենա նախապատրաստել:

Այդ ամբողջ ժամանակամիջոցում առաջին անգամ քարտուղարի կոպերը բարձրացան, և նրա կարմրագորշ աչքերը ծակող հայացքով նայեցին Գարինին.

— Բայց, պարոն դիկտատոր. . .

— Լռե՛լ: Անհապաղ հայտնել զորքերի հրամանատարին, քաղաքապետին ու քաղաքացիական իշխանություններին, որ ժամը յոթից պատերազմական դրություն է սահմանվում: Քաղաքում տիրող անկարգությունների խափանման միակ միջոցը՝ գնդակահարություն:

Քարտուղարը վայրկենապես անհետացավ դռան ետևում: Գարինը մոտեցավ եռակի հայելուն: Նա տարբերանշաններով էր ու աստղերով, գունատ, նման մոմարձանների թանգարանի մոմե տիկնիկի: Երկար նայեց իր կերպարանքին և հանկարծ ականա աչքով արեց ծաղրանքով. . . «Կծիկը դիր, Պիեռ Հարրի, գլուխդ պրծացրու քանի ուշ չէ»,— շշուկով ասաց նա ինքն իրեն:

Իրադարձությունները Ոսկե կղզում ծայր առան հունիսի քսաներեքի իրիկնադեմին։ Ամբողջ օրն ավելոծվում էր օվկիանոսը։ Ամպրոպաբեր ամպեր էին լողում գալիս հարավ--արևմուտքից։ Երկինքը ճայթում էր հրե զիզգագներից։ Ջրափոշին մոլեգնած մշուշի նման թռչում անցնում էր ամբողջ կղզու վրայով։

Օրվա վերջին ամպրոպը դադարեց, կայծակները բռնկվում էին հեռվում, օվկիանոսի հորիզոնագծից այն կողմ, բայց քամին չթուլացող ուժով թեքում էր ծառերը դեպի գետին, ճկում լապտերայուները, կտրատում հաղորդալարերը, պոկում տանում բարաքների տանիքներն անձն պաստառների նման և կղզիով մեկ ռոնում ու սուլում այնպիսի դիվային չարությամբ, որ ամենայն շնչավոր արարած պահվել էր տներում ու բներում։ Նավահանգստում ճոնչում էին կառանված նավերը, քամին մի քանի բեռնանավ պոկեց խարսխաշղթայից ու քշեց տարավ բաց օվկիանոս։ Պալատի առջևի փոքրիկ նավամատույցում լողանի նման ալիքների վրա թռչկոտում էր միայնակ «Արիզոնան»։

Կղզու բնակչությունը վերջին ժամանակներս խիստ նվազել էր։ Հանքահորում աշխատանքները դադարեցվել էին։ Մադամ Լամոլի հսկայական շինությունների կառուցումը դեռ չէին սկսել։ Վեց հազար բանվորներից մնացել էր մոտ հինգ հարյուրը։ Մնացածները, բեռնված ոսկով, հեռացել էին կղզուց։ Բանվորական ավանի թափուր բարաքները, զվարճապարտեզը, հասարակաց տները քանդել էին, տեղ բացել ապագա շինարարության համար։

Գվարդիականները վերջնականապես ոչինչ չունեին անելու այդ խաղաղ հողակտորի վրա։ Անցել էին այն ժամանակները, երբ դեղնա-սպիտակները, պահապան շների պես, հրացաններով տնկվում էին ժայռերի վրա, գնում-գալիս էին լարափակոցների երկայնքով՝ բազմանշանակ չիկացնելով փակադակները։ Գվարդիականներն սկսել էին իրենց հարբեցողության տալ։ Մեծ քաղաքների, շքեղ ռեստորանների, շենշող կանանց կարոտն էին զգում։ Խնդրում էին արձակուրդ տալ իրենց, սպառնում էին խռովություն բարձրացնել։ Սակայն Գարինի անզիջում կարգադրությունը կար՝ ոչ մի արձակուրդ, ոչ մի ազատում։ Գվարդիական զորանոցները մեծ հիպերբոլիդի մշտական նշանառության տակ էին։

Ջորանոցներում կատաղի թղթախաղ էր գնում։ Հաշիվները փակում էին անվանական գրություններով, քանի որ զորանոցների մոտ դարսակույտերով թափված ոսկին մահու չափ ձանձրացրել, զզվեցրել էր բոլորին։ Խաղում էին հին սիրուհիների, գենքի, գործածված ծխամորճի, մի շիշ հին կոնյակի կամ պարզապես խաղաթղթերով իրար քթի խփելու վրա։ Իրիկնամուտին սովորաբար ամբողջ զորանոցը հարբած, հալից ընկած էր լինում։ Գեներալ Սուբբոտինն արդեն հազիվ էր կարողանում պահպանել ոչ թե կարգապահությունը, — ի՛նչ կարգապահություն, ի՛նչ բան, — այլ պարզապես պատշաճությունը։

— Ամոթ է, պարոնայք սպաներ, ամոթ է, — ամեն երեկո թնդում էր նրա ձայնը սպայական ճաշարանում, — շատ եք ընկել, պարոնայք սպաներ, սիրտ եք ետ տվել, ապականել եք հատակը, օդը կարծես բարդակի օդ լինի։ Բարեհաճում եք վարտիքով շրջել, տանուլ եք տվել շալվարներդ։ Տխուր եմ չափազանց, որ փուչ սրիկաների հրոսակախմբի պետը լինելու դժբախտությունն ունեմ։

Ներգործության ոչ մի միջոց չէր օգնում: Բայց դեռ երբեք զինանոցներում չէին հարբել այնպես, ինչպես հունիսի քսաներեքին՝ այդ ահավոր փոթորիկի օրը: Քամու ոռնոցը գվարդիականների վրա մի տեսակ վայրի թախիժ էր բերում, վաղեմի հուշեր արթնացնում նրանց մեջ, և մոկտում էր հին վերքը: Ջրափոշին անձրև դարձած ծեծում էր պատուհանների ապակիները: Մրրկային համազարկով թնդում-դրդում էր երկնային հրետանին: Դողդողում էին պատերը, զնգզնգում էին բաժակները սեղանների վրա: Գվարդիականները երկար սեղանների շուրջը նստած, արմունկներով կոթնած և անվեհեր գլուխները ձեռքներին հենած, խորիվ մազերով, անլվա, երգում էին թշնամական երգը՝ «Әх, яблочко, куды котисся. . .»: Եվ այդ երգը, որ սաստանան գիտի թե ինչ հեռու-հեռավոր կյանքից էր բերվել ալիքների մեջ կորած այդ փոքրիկ կղզին, ասես հայրենի աղի մի պտղունց լիներ: Արցունքոտ աչք ու այտերով տարուբերվում էին հարբած գլուխները: Գեներալ Սուբբոտինը խռպոտեց՝ փորձելով բան հասկացնել նրանց, բայց վերջը գրողի ծոցն ուղարկեց բոլորին ու ինքն էլ խմեց հարբեց:

Հեղկոմի հետախուզությունը (հանձին Իվան Գուսևի) տեղեկություն բերեց, թե ինչ ծանր վիճակում է հակառակորդը գորանոցներում: Երեկոյան ժամը յոթին Շելգան հինգ պարթև հանքափորների հետ մոտեցավ պահականոցին (որ գորանոցների դեմն էր) և հայիոյանքով խոսքակոխվ սկսեց կատարները տաքացրած երկու ժամապահների հետ, որ կանգնած էին հենարանի վրա շարված հրացանների մոտ: Հափշտակված ռուսերեն խոսքի դարձվածքներով, ժամապահները կորցրին իրենց զգոնությունը և անսպասելիորեն գետին գլորվեցին, զինաթափվեցին և կապկպվեցին: Շելգան հարյուր հրացան յուրացրեց: Հրացաններն անմիջապես բաժանեցին բանվորներին, որ մոտենում էին՝ վազ տալով լապտերասյունից լապտերասյուն, պահվելով ծառերի ու թփերի ետևում, սողալով փոքրիկ բացատով:

Հարյուր մարդ ներխուժեց գորանոցները: Մարսափելի իրարանցում սկսվեց, գվարդիականները հարձակվողներին դիմավորեցին շշերով ու աթոռակներով, նահանջեցին, համախմբվեցին ու ատրճանակներից կրակ բացեցին: Կռվում էին սանդուղքների վրա, միջանցքներում, ննջասրահներում: Լուրջ և հարբած մարդիկ ձեռնամարտի էին բռնվել: Փշրված պատուհաններից վայրենի աղաղակներ էին դուրս թռչում: Հարձակվողները քիչ էին, մեկը՝ հինգի դեմ, բայց նրանք կոշտուկապատ բռունցքներով փափկասուն դեղնա-սպիտակներին շմփացնում էին այնպես, ինչպես ծանր շղթաներով կշմփացնեին: Օգնության հասան նոր ուժեր: Գվարդիականներն սկսեցին դուրս նետվել պատուհաններից: Մի քանի տեղ հրդեհ բռնկվեց, գորանոցները պարուրվեցին ծխով:

Յանսենը վազում էր պալատի թափուր, անլույս սենյակներով: Ալիքն ալիքի ետևից թնդունով ու ֆշշոցով փչում էր վերանդայի վրա: Մուլում էր քամին՝ ցնցելով պատուհանների շրջանակները: Յանսենը ձայն տվեց մաղամ Լամուին, ականջ դրեց ահավոր տագնապով:

Վազեց ցած՝ Գարինի հարկաբաժինը, սաժենանոց ցատկերով թռչելով աստիճանների վրայով: Ներքևից լսվում էին կրակոցներ, մերթ ընդ մերթ՝ ճիչեր: Դուրս նայեց դեպի ներքին այգին: Թափուր էր, ոչ մի մարդ: Հակառակ կողմում ճոնչում էր բաղեպատ կամարով դարպասը. դրսից փորձում էին ջարդել ներս ընկնել: Ինչպես կարելի էր այդքան պինդ քնել, որ գնդակից փշրվող ապակու ձայնը միայն արթնացրեց Յանսենին: Մաղամ Լամոլը փախել է: Իսկ գուցե սպանված է:

Յանսենը բացեց պատահած մի դուռ: Մտավ: Չորս երկնագույն գնդեր և խճանկարագարդ առաստաղի տակ կախված հինգերորդ մի գունդ լուսավորում էին սարքերով ծանրաբեռնված սեղանները, չափիչների մարմարե տախտակները, կատողային լամպերով կոկ արկղիկներն ու պահարանները, դինամոյի հաղորդալարերը, գծագրերով ծածկված գրասեղանը: Գարինի աշխատասենյակն էր: Գորգի վրա ընկած էր ճմռված մի թաշկինակ: Յանսենը վերցրեց. թաշկինակից մաղամ Լամոլի օժանելիքների բույրն էր գալիս: Նա հիշեց, որ աշխատասենյակից ստորգետնյա ելք կա դեպի մեծ հիպերբոլիդի վերելակը, և որ սենյակում ինչ-որ տեղ գաղտնի դուռ պիտի լինի: Մաղամ Լամոլը, իհարկե, առաջին իսկ կրակոցները լսելուն պես բարձրացել է աշտարակ,— ինչպե՛ս իսկույն գլխի չընկավ:

Յանսենն այս ու այն կողմ նայեց՝ փնտրելով գաղտնի դուռը: Բայց ահա լսվեց փշրվող ապակիների զրնգոց, ոտքերի դոփյուն, պատի ետևում իրար կանչեցին շտապկոտ ձայներ: Ներխուժել էին պալատ: Ուրեմն ինչո՞ւ է դանդաղում մաղամ Լամոլը: Յանսենը ուստեց դեպի երկփեղկ դրվագագարդ դուռն ու կողպեց բանալիով: Հանեց ատրճանակը: Թվում էր՝ ամբողջ ապարանքը լցվել էր դոփյունով, ձայներով, գոռում-գոչումով:

— Յանսեն՛ն:

Առջևը կանգնած էր մաղամ Լամոլը: Նրա դժգույն շրթունքներն սկսեցին շարժվել, բայց Յանսենը չլսեց, թե ինչ ասաց նա: Յանսենը նրան էր նայում ծանր շնչելով:

— Մենք կորած ենք, Յանսեն, մենք կորած ենք,— կրկնեց մաղամ Լամոլը:

Նա սև զգեստով էր: Նեղլիկ ձեռքերը, իրար ամուր հպած, սեղմել էր կրծքին: Աչքերի արտահայտությունը հուզախոռով էր՝ կապույտ ալեկոծության պես: Մաղամ Լամոլն ասաց.

— Մեծ հիպերբոլիդի վերելակը չի աշխատում, կանգնեցված է ամենավերևում: Աշտարակի վրա ինչ-որ մեկը կա: Բարձրացել է դրսից, ձողերի վրայով. . . Համոզված եմ, որ այն տղան է՝ Գուսևը. . .

Մատները ճոթճոթացնելով՝ նայեց դրվագագարդ դուռը: Հոնքերը կիսվեցին: Դռան ետևում կատաղի դոփդոփում էին տասնյակ ոտքեր: Վայրենի աղաղակ լսվեց: Քաշքշուկի ձայն: Հապճեպ կրակոցներ: Մաղամ Լամոլը նետվեց դեպի սեղանը, նստեց, միացրեց հոսանահատիչը. մեղմ վնգաց դինամոն, մանուշակագույն լույսով վառվեցին տանձաձև լամպերը: Բաբախեց բանալին՝ ազդանշաններ ուղարկելով:

— Գարին, մենք կորած ենք. . . Գարին, մենք կորած ենք. . . — ասաց նա՝ թեքվելով միկրոֆոնի ցանցի վրա:

Մի բռնակցից դրվագազարդ դուռն սկսեց ճաթճաթել բռունցքների և ոտքերի հարվածների տակ:

— Բացե՛ք դուռը: Բացե՛ք. . . — ձայներ հնչեցին:

Մադամ Լամոլը բռնեց Յանսենի ձեռքից, քարշ տվեց նրան պատի կողմն ու ոտքով սեղմեց հատակի մոտ ամրացված փորաքանդակի ոլորազարդը: Կիսասյուների միջև ծանրապաստառ պանելն անադմուկ ետ ընկավ: Մադամ Լամոլն ու Յանսենը գաղտնի մուտքից սպրդեցին ստորգետնյա անցուղին: Պանելը բարձրացավ ու բռնեց իր նախկին տեղը:

.

Ամպրոպից հետո վառ առկայծում ու վառվում էին աստղերը ալեկոծ օվկիանոսի վրա: Քամին մարդկանց գետին էր գլորում: Ալիքները թռչում էին բարձր-բարձր: Դորդում էին քարերը: Օվկիանոսի շառաչի միջից կրակոցներ էին լսվում: Մադամ Լամոլն ու Յանսենը, պահվելով թփերի ժայռերի ետևում, վազում էին հյուսիսային ծովախորշի կողմը, ուր միշտ շարժիչավոր կատեր էր կանգնում: Աջում սև պարսպի նման հառնում էր պալատը, ձախում ալիքներն էին՝ փրփուրե ճերմակ բաշերով, և հեռվում՝ ալիքների վրա պար եկող «Արիզոնայի» լույսերը: Ետևում վանդակավոր ուրվապատկերով երկինք էր միտում մեծ հիպերբոլիդի աշտարակը: Կատարին լույս կար:

— Նայե՛ք, — վազելու ընթացքում շուտ գալով ու ձեռքն աշտարակի կողմը թափահարելով ճչաց մադամ Լամոլը, — այնտեղ լույս կա: Դա մա՛հն է:

Նա գիրթ դարալանջով իջավ ծովախորշ, որ պաշտպանված էր ալիքներից: Այստեղ, պալատի վերանդան տանող սանդուղքի ստորոտին, ոչ մեծ ջրապատվարի մոտ օրորվում էր փոքրիկ կատերը: Մադամ Լամոլը թռավ կատերի մեջ, արագ հասավ ետնամասն ու դողացող ձեռքերով միացրեց ստարտերը:

— Շո՛ւտ, Յանսեն, շո՛ւտ, շո՛ւտ:

Կատերը կառանված էր շղթայով: Ատրճանակի փողը մտցնելով օղակի մեջ, Յանսենը ջարդեց փականքը: Վերը՝ վերանդայում, շրխկոցով բացվեցին դռները, և հայտնվեցին զինված մարդիկ: Յանսենը նետեց ատրճանակն ու բռնեց շղթան բնի մոտ: Մկանները ճոթճոթացին, պարանոցը փքվեց, կտրվեց կուրտկայի օձիքի ճարմանդը: Հանկարծ ճարճատեց միացված շարժիչը: Սանդղավանդի վրայի մարդիկ ցած վազեցին սանդուղքով՝ թափահարելով զենքերն ու գոռալով՝ «կանգնե՛ք, կանգնե՛ք». . .

Վերջին ճիգով Յանսենը պոկեց շղթան, հրելով փնչփնչացող կատերը քշեց ալիքների վրա և նավակի եզրով չորեքթաթ նետվեց ղեկի կողմը:

Կտրուկ աղեղ գծելով, կատերը սլացավ դեպի ծովախորշի նեղլիկ ելքը: Ետևից կրակոցներ փայլատակեցին:

— Մանդո՛ւղքը, սատանի ծնունդներ,— գոռաց Յանսենը կատերից, որ պարում էր «Արիզոնայի» կողի տակ:— Որտե՞ղ է ավագ օգնականը: Քնած է: Կկախե՛մ:

— Այստեղ եմ, այստեղ, նավապետ: Լսում եմ, նավապետ:

— Կտրե՛լ ճոպանները: Միացնե՛լ շարժիչները: Լրիվ գագ: Հանգցնե՛լ լույսերը:

— Լսում եմ, լսում եմ, նավապետ:

Մադամ Լամոլն առաջինը բարձրացավ մրրիկից ճոճվող նավասանդուղքով: Կռանալով նավակողից, նա տեսավ, թե ինչպես Յանսենը ջանում է ոտքի ելնել, Բայց մի տեսակ ընկնում է կողքի և ջղաձգորեն փորձում է որսալ նետված ճոպանի ծայրը: Ալիքը ծածկեց նրան կատերի հետ մեկտեղ,

և նա կրկին դուրս լողաց՝ ջուր դուրս թքելով, ցավի ծամաճռանքից աղավաղված դեմքով:

— Ի՞նչ է պատահել ձեզ, Յանսեն:

— Վիրավորված եմ:

Չորս նավաստի թռան կատերի մեջ, վերցրին Յանսենին, բարձրացրին նավ: Տախտակամածի վրա նա ընկավ կողքը բռնած և ուշաթափվեց: Տարան նավախցիկ:

Լրիվ ընթացքով, ճեղքելով ալիքները, թաղվելով ջրախորխորատների մեջ, «Արիզոնան» հեռանում էր կղզուց: Նավը դեկավարում էր ավագ օգնականը: Մադամ Լամոլը կանգնած էր նրա կողքին, կամրջակի վրա, բազրիքից կառչած: Վրայից ջուր էր հոսում, զգեստը կպել էր մարմնին: Նայում էր, թե ինչպես է բորբոքվում հրացուլը (վառվում էին զինանոցները), և սև ծուխը, պտույտ-պտույտ գալով հրացայտ գալարներով, պարուրում էր կղզին: Բայց ահա նա, ըստ երևույթին, ինչ-որ բան նկատեց, բռնեց նավի հրամանատարի թևքից.

— Թեքվեք հարավ-արևմուտք. . .

— Այնտեղ խութեր են, մադամ:

— Լռե՛ք, ձեր գործը չէ. . . գնացեք՝ ձախ կողմում պահելով կղզին:

Նա վազեց դեպի հիպերբոլիդի վանդակավոր փոքրիկ աշտարակը: Նավաքթից տախտակամածով տարածվող ջրաքողը ծածկեց մադամ Լամոլին, ցած գլուխը: Նավաստիներից մեկը բարձրացրեց նրան, և նա ոտքի կանգնեց՝ ջրակուլով ու դիվոտած: Նա պոկվեց նավաստու ձեռքից, սկսեց մագլցել աշտարակն ի վեր:

Կղզու վրա, հրդեհի ծխից բարձր, շողում էր կուրացուցիչ մի աստղ. մեծ հիպերբոլիդն էր, որ փորձում էր գտնել «Արիզոնան»:

Մադամ Լամուլը որոշեց մարտնչել. միևնույն է, անհնար էր խույս տալ այդ ճառագայթից, որ աշտարակի կատարից ընդգրկում էր շուրջը հարյուրավոր մոդոններով: Ճառագայթն սկզբում նետվեց դեպի աստղերը, շարժվեց հորիզոնով՝ մի քանի վայրկյանում մոտ չորս հարյուր կիլոմետրանոց շրջան գծելով: Իսկ այժմ արդեն համառորեն շոշափում էր օվկիանոսի արևմտյան հատվածը, սուրում ալիքների կատարների վրայով՝ ետևից թանձր շոգեքուլաներ թողնելով: «Արիզոնան» լողում էր լրիվ ընթացքով, կղզուց յոթ մղոն հեռավորության վրա: Մինչև կայմերը ֆշացող ջրի մեջ թաղվելով, նորից կճեպի պես թռչում էր ալիքի կատարը, և այդ ժամանակ նավախելի աշտարակից մադամ Լամուլը պատասխան ճառագայթով զարկում էր կղզուն: Արդեն կղզու վրա, ինչ-որ տեղ սկսեցին բոցավառվել փայտե շինությունները: Կայծախրձերը թռչում հասնում էին երկինք, ասես տակից հսկա փութեր էին փչում: Հրացուքի արնավառ անդրադարձումը խաղում էր օվկիանոսի ողջ սև ալեհույզ տարածքի վրա: Եվ ահա այն պահին, երբ «Արիզոնան» ալիքի կատարը ելավ, կղզուց նկատեցին զբոսանավի ուրվապատկերը, և կիզիչ-սպիտակ ճառագայթն սկսեց պարել նրա շուրջը՝ հարվածելով վերից վար, զիզգագներով, և հարվածները, որ շատ մոտ էին, ավելի մոտենալով՝ իջնում էին մերթ նավախելի, մերթ ցունկի առաջ:

Ձոյային թվում էր, թե կուրացուցիչ աստղն ուղղակի մեխվում է իր աչքերի մեջ, և ինքն էլ աշխատում էր սարքի ճառագայթը մխրձել հեռավոր աշտարակի վրա հուրհրատող այդ աստղի սիրտը: Կատաղի գվվում էին «Արիզոնայի» պտուտակները, նավախելը մերկացել էր, և նավն արդեն քթով թեքվել էր ցած՝ սահելով ալիքի վրայից: Այդ ժամանակ ճառագայթը, նշանակետը գտնելով, վեր սլացավ, տատանվեց, ասես չափուձն անելով, և սկսեց անվարան լայնակի իջնել նավի վրա: Ձոյան փակեց աչքերը: Հավանաբար այդ պահին կանգ առան բոլոր նրանց սրտերը, ովքեր նավի վրայից հետևում էին այդ մենամարտին:

Երբ Ձոյան աչքերը բացեց, նրա առջև ջրի պատն էր, այն վիճակում, որ սահել էր «Արիզոնան»:
«Սա դեռ մահը չէ», — անցավ Ձոյայի մտքով: Ձեռքերը պոկվեցին սարքից ու կախվեցին անգոր:

Երբ նավը նորից սկսեց բարձրանալ ալիքի կատարը, հասկանալի դարձավ, թե ինչպես փրկվեցին մահից: Ամբողջ կղզին ու աշտարակը ծածկվել էին ծխի վիթխարի ամպերով. ըստ երևույթին, պայթել էին նավթի ցիստեռները:

Ծխաքողի ետևում «Արիզոնան» կարող էր հանգիստ հեռանալ:

Ձոյան չգիտեր՝ իրեն հաջողվե՞ց արդյոք տապալել մեծ հիպերբոլոիդը, թե՞ աստղը չէր երևում ծխի պատճառով միայն: Բայց այսպես թե այնպես՝ միևնույն էր հիմա. . . Ձոյան դժվարությամբ իջավ աշտարակից: Նավասարքի պարաններից բռնելով հասավ խցիկ, ուր, կապույտ վարագույրների ետևում, ծանր շնչում էր Յանսենը: Ընկավ թիկնաթոռին, մոմալուցկի վառեց, սկսեց ծխել:

«Արիզոնան» լողում էր հյուսիս-արևմուտք: Քամին թուլացել էր, բայց դեռ անհանգիստ էր օվկիանոսը: Նավն օրվա մեջ բազմիցս պայմանական ազդանշաններ էր արձակում՝

փորձելով կապվել Գարինի հետ, և աշխարհով մեկ հարյուր հազարավոր
ռադիոընդունիչներից հնչում էր Զոյայի ձայնը. «Ի՞նչ անենք, ո՞ւր գնանք: Մենք այս-այս
լայնության և երկարության վրա ենք: Սպասում ենք կարգադրությունների»:

Օվկիանոսային շոգենավերը, այդ ռադիոհաղորդագրությունները բռնելով, շտապում էին
հեռանալ ահավոր այն տեղից, ուր կրկին հայտնվել էր «Արիզոնան»՝ «ծովերի սարսափը»:

124

Ոսկե կղզին պարուրվել էր վառվող նավթի ամպերով: Փոթորկից հետո լիակատար
հանդարտություն տիրեց, և սև ծուխը բարձրացավ անամպ երկինք՝ օվկիանոսի ջրերի վրա
վիթխարի, մի քանի կիլոմետրանոց ստվեր գցելով:

Կղզին մռայլ էր թվում, և հանքահորի կողմում միայն, սովորականի պես, անդադար
շխկրտում էին էլևատորների շերեփները:

Հետո լռության մեջ երաժշտություն հնչեց՝ հանդիսավոր, դանդաղ մի քայլերգ: Ծխամշուշի
միջից կարելի էր նշմարել մի երկու հարյուր մարդու. քայլում էին՝ զլուխները բարձր, և
նրանց հայացքները խոժոռ էին ու վճռական: Առջևից չորս մարդ ուսամբարձ տանում էին
կարմիր դրոշի մեջ փաթաթած ինչ-որ բան: Նրանք բարձրացան այն ժայռը, որի վրա
հառնում էր մեծ հիպերբոլիդի վանդակավոր աշտարակը, և վերջինիս ստորոտի մոտ ցած
դրին երկարավուն փաթեթը:

Իվան Գուսևի մարմինն էր: Նա գոհվել էր նախորդ օրը, «Արիզոնայի» դեմ մարտ մղելիս:
Արտաքին վանդակաձողերով կատվի նման աշտարակի կատարը մագլցելով, նա միացրեց
մեծ հիպերբոլիդն ու գտավ «Արիզոնան» հսկա ալիքների մեջ:

«Արիզոնայից» ձգվող հրե քուղը պարում էր կղզու վրա՝ հրդեհելով շինությունները,
հատելով լապտերայուներն ու ծառերը: «Սողո՛ւն»,— շնչաց Իվանը՝ սարքի
փողաբերանը նավի կողմը դարձնելով, և այդ պահին, ինչպես գրավոր դասի ժամանակ,
երբ Տարաշկինը նրան գրաճանաչություն էր սովորեցնում, նա ինքն իրեն օգնում էր լեզվով:

Իվանը գտավ «Արիզոնան», առավ ֆոկուսի մեջ և ճառագայթով հարվածեց ջրին
նավախելի և ցռուկի առաջ՝ նեղացնելով անկյունը: Բռնկված ցիստեռներից բարձրացող
ծխի ամպերը խանգարում էին: Հանկարծ «Արիզոնայից», ձգվող ճառագայթը կուրացուցիչ
աստղ դառավ և, փայլատակելով, շանթեց Իվանի աչքերը: Ճառագայթից միջաթափանց
խոցված, նա ընկավ մեծ հիպերբոլիդի պատյանի վրա. . .

— Ննջիր խաղաղ, Վանյուշա, դու ընկար հերոսի մահով,— ասաց Շելգան: Նա ծունկի
իջավ Իվանի աճյունի առաջ, ետ տարավ դրոշի ծայրն ու համբուրեց տղայի ճակատը:

Հնչեցին շեփորները, և երկու հարյուր մարդ սկսեցին «Ինտերնացիոնալ» երգել.

Կարճ ժամանակ անց սև ծխաքուլաների միջից օդ ելավ երկշարժիչ հզոր մի աերոպլան:
Բարձրություն վերցնելով՝ թեքվեց արևմուտք. . .

125

— Ձեր բոլոր կարգադրությունները կատարված են, պարոն դիկտատոր. . .

Գարինը բանալիով կողպեց ելքի դուռը, մոտեցավ հարթ

գրապահարանին և ձեռքը տարավ պահարանի աջ կողմը:

Քարտուղարն ասաց քմծիծաղով.

— Գաղտնի դռան կոճակը ձախ կողմում է, պարոն դիկտատոր. . .

Գարինն արագ, տարօրինակ հայացքով նայեց նրան: Սեղմեց կոճակը, գրապահարանն
անաղմուկ ետ քաշվեց՝ բացելով պալատի գաղտնի սենյակները տանող նեղ մուտքը:

— Խնդրեմ,— ասաց Գարինը՝ առաջարկելով, որ քարտուղարն առաջինը մտնի:
Քարտուղարը գունատվեց, Գարինը պաղ քաղաքավարությամբ ճառագայթային
ատրճանակի փողը բարձրացրեց նրա ճակատին հավասար:— Ավելի խոհեմ կլինեք, եթե
ենթարկվեք, պարոն քարտուղար:

126

Նավապետի խցիկի դուռը բաց էր կրնկի վրա: Մահճակալին պառկած էր Յանսենը:

Զբոսանավը հազիվ էր շարժվում: Լռության մեջ լսվում էր, թե ինչպես էին ալիքները
զարկվում նավակողին:

Կատարվել էր Յանսենի ցանկությունը. նա նորից օվկիանոսում էր, մենակ՝ մադամ
Լամոլի հետ: Գիտեր, որ մեռնում է: Մի քանի օր պայքարեց ապրելու համար,
միջաթափանց գնդակի վերքը փորում, և վերջապես հանդարտվեց: Աստղերին էր նայում
բաց դռնից, որտեղից ներս էր հոսում հավերժության օդը: Ոչ ցանկություն կար, ոչ վախ.
միայն հավիտենական հանգստի անցնելու պահի կարևորության գիտակցությունն ուներ:

Հայտնվելով աստղերի վրա ընկած ստվերի նման, ներս մտավ մադամ Լամոլը:
Խոնարհվեց նրա վրա: Հարցրեց շշուկով՝ ինչպե՞ս է իրեն զգում: Յանսենը պատասխանեց
կոպերի շարժումով, և Ձոյան հասկացավ, թե նա ինչ էր ուզում ասել. «Ես երջանիկ եմ, դու
ինձ հետ ես»: Երբ մի քանի անգամ, դժվարությամբ օդը կլանելով, ջղաձիգ ելավ-իջավ
Յանսենի կուրծքը, Ձոյան նստեց մահճակալի մոտ և մնաց անշարժ: Հավանաբար տխուր
մտքեր էին հաճում նրա գլխում:

— Բարեկա՛մս, միա՛կ իմ բարեկամ,— ասաց նա մեղմ վիստրիայամբ,— աշխարհում դուք էիք միայն, որ սիրում էիք ինձ: Ձեզ համար էր միայն, որ թանկ էի ես: Եվ դուք չեք լինելու. . . Ի՛նչ ցուրտ է շուրջը, ինչ պաղ. . .

Յանսենը չպատասխանեց, կոպերի շարժումով միայն ասես հաստատեց, որ ցուրտ ու պաղ է լինելու: Ջոյան տեսավ, թե ինչպես նրա քիթը սրվեց, շրթունքները թրթռացին թույլ ժպիտից: Ընդամենը մի քանի օր առաջ նրա երեսը վառվում էր տաք շառագույնով, իսկ հիմա կարծես մոմից լիներ: Ջոյան սպասեց ևս մի քանի րոպե, հետո շուրթերը թեթևակի հպեց նրա ձեռքին: Բայց նա դեռ չէր մեռել: Դանդաղ կիսաբաց արեց աչքերը, իրարից պոկեց շրթունքները: Ջոյային թվաց, թե նա ասաց՝ «Լավ է». . .

Հետո այլափոխվեց Յանսենի դեմքը: Ջոյան երեսը շուտ տվեց և հուշիկ քաշեց ծածկեց կապույտ վարագույրը:

127

Քարտուղարը՝ այդ ամենանրբակիրթ մարդը Միացյալ Նահանգներում, փոված էր բերանքսիվայր՝ փայտացած մատներով կպած գորգին. նա մեռավ վայրկենապես, անծպտուն, Գարինը, կծոտելով դողացող շրթունքները, ճառագայթային ատրճանակը դանդաղ գրպանը խոթեց: Հետո մոտեցավ պողպատե ցածիկ դռանը: Պղնձե սկավառակի վրա հավաքեց տառերի միայն իրեն հայտնի կոմբինացիան, դուռը բացվեց: Նա մտավ երկաթբետոնե անպատուհան մի սենյակ:

Դիկտատորի անձնական գանձապահոցն էր դա: Սակայն այստեղ, ոսկու կամ թղթերի փոխարեն, կար մի բան, որ շատ ավելի արժեքավոր էր Գարինի համար՝ նրա երրորդ նմանակը՝ իրեն վիթխարի գումարով վաճառած ռուս վտարանդի բարոն Կորֆը, որին բերել էին Եվրոպայից և սկզբում գաղտնի պահում էին Ոսկե կղզում, ապա՝ այստեղ, պալատի թաքստոցներում:

Բարոն Կորֆը նստած էր կաշեպատ, փափուկ բազկաթոռի մեջ, ոտքերը դրած ոսկեզօծ սեղանիկին, որի վրա, սկահակներում մրգեր ու քաղցրեղեններ կային (ոգելից խմիչք չէր թույլատրվում նրան): Հատակին գրքեր էին թափված՝ անգլիական քրեական վեպեր: Բարոն Կորֆը ձանձրույթից բալի կորիզները թքում էր իր բազկաթոռից երեք մետրի վրա գտնվող հեռուստատեսային ապարատի կլոր էկրանին:

— Վերջապե՛ս,— ասաց նա՝ ծուլորեն շուտ գալով ներս մտած Գարինի կողմը:— Ո՞ւր եք չքվել, գրողը ձեզ տանի. . . Լսեք, դուք միտք ունեք դեռ երկա՞ր ինձ թթու դնել այս տակառում: Աստված վկա, ես գերադասում եմ Փարիզում սովից սատկել, քան. . .

Պատասխանելու փոխարեն Գարինը կրծքից պոկեց ժապավենը, վրայից դեն նետեց շքանշաններով ու տարբերանշաններով ֆրակը:

— Հանվեք:

— Ինչո՞ւ,— հարցրեց բարոն Կորֆը որոշ հետաքրքրությամբ:

— Դեսը տվեք ձեր շորերը:

— Ի՞նչ է պատահել:

— Եվ անձնագիրը, բոլոր փաստաթղթերը. . . Որտե՞ղ է ձեր ածելին:

Գարինը նստեց զարդասեղանի առաջ: Առանց երեսն օձառելու, կնճռոտվելով ցավից, սկսեց արագ-արագ սափրել բեղերն ու մորուքը:

— Ի միջի այլոց, կողքի սենյակում մի մարդ է ընկած: Հիշեք, դա ձեր անձնական քարտուղարն է: Երբ հարցնեն՝ ուր է, կարող եք ասել, թե նրան ուղարկել եք գաղտնի հանձնարարություն կատարելու. . . Հասկանալի՞ է:

— Ի՞նչ է պատահել, հարցնում եմ,— ճղավեց բարոն Կորֆը՝ օդում բռնելով Գարինի տաբատը:

— Ես այստեղից գաղտնի ելքով կանցնեմ այգի, կհեռանամ իմ մեքենայով: Դուք քարտուղարի մարմինը կպահեք բուխարիում ու կգնաք իմ առանձնասենյակը: Իսկույն հեռախոսով կգանգեք Ռոլինգին: Հուսով եմ՝ լա՞վ եք հիշում իմ դիկտատուրայի ամբողջ մեխանիզմը: Ես եմ, հետո՝ իմ առաջին տեղակալը՝ գաղտնի ուստիկանության պետը, հետո՝ իմ երկրորդ տեղակալը՝ պրոպագանդայի բաժնի պետը, հետո՝ իմ երրորդ տեղակալը՝ պրովոկացիայի բաժնի պետը: Հետո՝ երեք հարյուրի գաղտնի խորհուրդը Ռոլինգի գլխավորությամբ: Եթե դուք դեռ լրիվ չեք ապուշացել, պիտի որ այս բոլորն անգիր անեիք. . . Դե հանեք ձեր շալվարը, գրողը ձեզ տանի. . . Ռոլինգին կասեք հեռախոսով, որ դուք, այսինքն՝ Պիեռ Գարինը, անցնում եք գորքի և ուստիկանության գլուխը: Ստիպված կլինեք լուրջ կոիվ տալ, սիրելիս:

— Ներեցեք, իսկ եթե հանկարծ Ռոլինգը ձայնից գլխի ընկնի, որ խոսողը դուք չեք, այլ ես. . .

— Էհ, վերջին հաշվով դրանք թքած ունեն. . . Միայն դիկտատոր լինի. . .

— Ներեցեք, ներեցեք. . . ուրեմն այս բոլորից ես Պյոտր Պետրովիչ Գարի՞նն եմ. . .

— Հաջողություն եմ ցանկանում: Վայելեք լիակատար իշխանության հաճույքը: Բոլոր հրահանգները գրասեղանի դարակում են. . . Ես չքացա. . .

Գարինն այնպես, ինչպես քիչ առաջ հայելու մեջ, աչքով արեց իր նմանակին և անհետացավ դրան ետևում:

Հենց որ Գարինը մենակ՝ փակ մեքենայում, սլացավ քաղաքի կենտրոնական փողոցներով, այլևս կասկած չմնաց՝ ճիշտ ժամանակին նա կծիկը դրեց: Շրջանի և արվարձանի

բանվորները խժբժում էին հարյուր հազարանոց բազմություններով. . . Տեղ-տեղ արդեն հեղափոխական դրոշներ էին փողփողում: Փողոցների լայնքով հապճեպ բարիկադներ էին սարքում շուր տված ավտոբուսներով, պատուհաններից, դռներից դուրս նետված կահկարասիներով, լապտերասյուներով, թուջե ցանկապատերով:

Գարինը փորձված աչքով տեսավ, որ բանվորները լավ են զինված: Ամբոխի միջով ճեղքող-անցնող բեռնատարների վրայից բաժանում էին գնդացիներ, նոնակներ, հրացաններ. . . Անկասկած, Շելգայի գործն էր դա. . .

Մի քանի ժամ առաջ Գարինն ամենայն վստահությամբ գորքերը դուրս կբերեր ապստամբների դեմ: Բայց հիմա ավելի ու ավելի ջղային, մեքենայի ոտնակն էր սեղմում միայն՝ սլանալով հայիոյանքների ու կոչերի միջով. «Կորչի՛ դիկտատորը: Կորչի՛ երեք հարյուրի խորհուրդը»:

Հիպերբոլիդը Շելգայի ձեռքին էր: Այդ մասին գիտեին, այդ մասին ձայնում էին ապստամբները: Շելգան հեղափոխություն էր ղեկավարում այնպես, ինչպես դիրիժորը հերոսական սիմֆոնիա կկատարեր:

Դեռ ոսկու վաճառքի օրերին Գարինի հրամանով տեղադրված բարձրախոսները հիմա գործում էին նրա դեմ՝ աշխարհով մեկ տարածում էին համընդհանուր ապստամբության լուրը:

Գարինի նմանակը, հակառակ Պյոտր Պետրովիչի բոլոր սպասումների, սկսեց գործել վճռականորեն և նույնիսկ բավական հաջող: Նրա ընտիր գորքերը գրոհեցին բարիկադների վրա: Ոստիկանությունը՝ աերոպլաններից գազառումբեր էր նետում: Հեծելազորը թրատում էր մարդկանց խաչմերուկներում: Հատուկ բրիգադները ջարդում էին դռների փականքները, ներխուժում բանվորների տներն ու ոչնչացնում ամենայն կենդանի շունչ-արարածի:

Սակայն ապստամբներն անհողդողդ էին: Մյուս քաղաքներում, գործարանային խոշոր կենտրոններում, նրանք վճռականորեն անցան հարձակման: Կեսօրին ամբողջ երկիրը բռնվել էր ապստամբությամբ. . .

Գարինը մեքենայից քամում էր նրա տասնվեց մխոցազլանների ողջ արագությունը: Մրրիկի պես սուրում էր գավառական փոքրիկ քաղաքների փողոցներով՝ խոզեր, շներ հավեր գցելով մեքենայի տակ: Անցորդները չէին հասցնում աչքները ճպել, երբ դիկտատորի սև, վիթխարի, փոշոտ մեքենան, փոքրանալով ու ռոնալով, անհետանում էր շրջադարձի ետևում. . .

Նա կանգ առավ միայն մի քանի բուպե՝ բենզին վերցնելու և ռադիատորը ջուր լցնելու համար. . . Ու քեց, սլացավ ամբողջ գիշեր:

Առավոտյան դիկտատորի իշխանությունը դեռ տապալված չէր: Թերմիտային ռումբերից հրդեհված մայրաքաղաքը բոցավառվում էր, փողոցներում մոտ հիսուն հազար դիակ էր

թափված: «Ա՛յ քեզ բարոն»,— քմծիծաղեց Գարինը, երբ կանգառում բարձրախոսը խոխոացրեց այդ լուրը. . .

Հաջորդ օրվա ժամը հինգին գնդակոծեցին նրա մեքենան. . .

Ժամը յոթին, ինչ-որ փոքրիկ քաղաքով անցնելիս, նա հեղափոխական դրոշներ ու երգող մարդիկ տեսավ. . .

Նա սլացավ նաև երկրորդ գիշերը՝ դեպի արևմուտք, դեպի Խաղաղ օվկիանոս:
Լուսաբացին, երբ բենգին էր լցնում, բարձրախոսի սև երախից վերջապես լսեց Շելգայի լավ ծանոթ ձայնը:

— Հաղթանա՛կ, հաղթանա՛կ. . . Ընկերներ, իմ ձեռքին հեղափոխության ահավոր զենքն է՝ հիպերբոլիդը. . .

Ատամները կրճտացնելով, լսելով մինչև վերջ, Գարինը շարունակեց ճանապարհը:
Առավոտյան ժամը տասին խճուղու եզրին նա տեսավ առաջին պլակատը: Տախտակե վահանի վրա հսկայական տառերով գրված էր.

«Ընկերներ. . . Դիկտատորը գերի է վերցված ողջ-ողջ: Բայց պարզվեց, որ դիկտատորը Գարինի նմանակն է, փոխանձ: Պյոտր Գարինը գաղտնի հեռացել է: Նա փախչում է արևմուտք. . . Ընկերներ, զգոնություն ցուցաբերեք, բռնեք դիկտատորի մեքենան. . . (Հաջորդում էին նշանները): Գարինը չպետք է խույս տա հեղափոխական դատաստանից» . . .

Օրվա կեսերին Գարինը նկատեց, որ իր ետևից մոտոցիկլետ է գալիս: Նա չլսեց կրակոցի ձայները, բայց գլխից մի տասը սանտիմետր հեռու, մեքենայի ապակու վրա հայտնվեց գնդակի անցք՝ մանրիկ ճաքերով: Ծոծրակը սարսռաց: Նա քամեց մեքենայի գազը մինչև վերջ, նետվեց բլրակի ետևը, թեքվեց դեպի անտառապատ լեռները: Մի ժամից կիրճում էր: Շարժիչն սկսեց փնչփնչալ, խափանվեց ու լռեց: Գարինը դուրս թռավ, թեքեց դեկը, մեքենան հրեց գցեց դարն ի վար և, դժվարությամբ շարժելով թմրած ոտքերը, գառիվերով սկսեց բարձրանալ դեպի սոճու անտառը:

Վերևից տեսավ, որ խճուղով երեք մոտոցիկլետ էին սլանում: Ետևինը կանգ առավ: Զինված, գոտկատեղից վերև մերկ մի մարդ ցատկեց մոտոցիկլետից և կռացավ անդունդի վրա, ուր ընկած էր դիկտատորի ջախջախված մեքենան:

Անտառում Պյոտր Պետրովիչը վրայից հանեց բոլոր շորերը, տաբատից ու տակի ֆուֆայկայից բացի, երեսանց թեթև ձոռոտեց կոշիկներն ու քայլեց դեպի երկաթուղու մոտակա կայարանը:

Չորրորդ օրը հասավ Լոս Անջելոսի մոտի ծովափնյա մենավոր դաստակերտին, ուր հանգարում կախված էր միշտ թռչելու պատրաստ նրա դիրիժաբլը:

Վաղ արշալույսը շառայլվեց անամպ երկնքում: Օվկիանոսից վարդագույն գոլորշի էր ելնում: Գարինը, դիրիժաբլի գոնդոլի պատուհանից ցած թեքված, հեռու ներքևում հեռադիտակով դժվարությամբ գտավ զբոսանավի նեղլիկ պատիճը: «Արիզոնան» նիքհում էր հայելանման ջրերի վրա, որոնց կապույտը թափանցում էր բարակ մշուշաքողի միջով:

Դիրիժաբլն սկսեց ցած իջնել՝ հուրհրատելով այգաբացի շողերի մեջ: Զբոսանավից նկատեցին, բարձրացրին դրոշը: Երբ գոնդոլը դիպավ ջրին, «Արիզոնայից» մի նավակ եկավ նրա կողմը: Ղեկի մոտ նստած էր Զոյան: Գարինը հագիվ ճանաչեց մաղամ Լամոլին, այնքան նիհարել էր նրա դեմքը: Թռավ նավակի մեջ այնպիսի ժպիտով, կարծես ոչինչ չէր պատահել, նստեց Զոյայի մոտ, թփթփացրեց նրա ձեռքին.

— Ուրախ եմ, որ տեսնում եմ քեզ: Մի տխրիր, պատիկս: Ձախողվեց՝ թքա՛ծ: Մի նոր շիլաշփոթ կսարքենք. . . Հը, ի՛նչ ես քիթդ կախել. . .

Զոյան, խոժոռվելով, երեսը շուռ տվեց, որ չտեսնի նրան:

— Ես հենց նոր թաղեցի Յանսենին: Հոգնել եմ: Հիմա ամեն-ամեն ինչ միևնույն է ինձ համար:

Հորիզոնի եզրից երևաց արևը՝ վիթխարի գունդը բարձրացավ կապույտ անապատի վրա, և հավվեց մշուշը, անէացավ տեսիլքի նման:

Ձգվեց արևային ուղին յուղափայլ ցուլքերի խաղով, և վրան գծագրվեց «Արիզոնայի» երեք շեղ կայմերի և վանդակավոր աշտարակի սև ուրվապատկերը:

— Վաննա, նախաճաշ և մի լավ քնել,— ասաց Գարինը:

«Արիզոնան» թեքվեց դեպի Ոսկե կղզին: Գարինը որոշել էր հարված հասցնել ուղիղ ապստամբների սրտին՝ ետ խլել մեծ հիպերբոլիդն ու հանքահորը: Կտրել էին զբոսանավի կայմերը, նավախելի ու ցռուկի երկու հիպերբոլիդն էլ քողարկել էին տախտակներով ու պարուսինով՝ նավի ուրվապատկերը փոխելու և Ոսկե կղզուն աննկատ մոտենալու համար:

Գարինը վստահ էր ինքն իր վրա, վճռական զվարթ, նորից ետ էր եկել լավ տրամադրությունը: Մյուս օրն առավոտյան, նավապետի օգնականը, որ ստանձնել էր նավի հրամանատարությունը Յանսենի մահից հետո, անհանգստացած ձեռքը պարզեց վեր. արագորեն փետրանման ամպեր էին ելնում օվկիանոսի արևելյան կողմից, ծածկում երկինքը հսկայական, տասը կիլոմետրանոց բարձրության վրա: Մրրիկ էր լինելու, թերևս օվկիանոսային փոթորիկ՝ թայֆուն:

Գարինը, տարված իր մտքերով, նավապետին գրողի ծոցն ուղարկեց:

— Պահ, թայֆուն, հերն էլ անիծած, Ավելացրե՛ք արագությունը...

Նավապետը կամրջակի վրայից մռայլ նայեց արագորեն ամպերով պտտվող երկնքին։ Հրամայեց ամուր փակել լուսանցույցները, տախտակամածի վրա լավ կապել նավակներն ու այն ամենը, ինչ ալիքը կարող էր քշել տանել։

Օվկիանոսը մթագնում էր։ Քամին փչում էր պոռթկումներով, ծովայիններին սպառնալի սուլոցով նախագգուշացնելով վերահաս աղետի մասին։ Փոթորկի համբավաբերների՝ բարձրագնա փետրանման ամպերի տեղը հիմա քուլա-քուլա ցածիկ ամպեր էին սողում։ Քամին ավելի ու ավելի սպառնագին էր ալեկոծում օվկիանոսը, անհանգիստ ծածանք առաջացնելով սուրում հսկայական ալիքների վրայով։

Եվ ահա արևելքից սկսեց մոտենալ ոչխարենու պես սև, ցածիկ, կապարագույն խորքով մի ամպ։ Քամու պոռթկումները դարձան մոլեգին։ Ալիքները թավալվում անցնում էին նավակողի վրայից։ Եվ արդեն ծածանքը չէր, որ խորշումում էր աղոտ գորշավուն ալիքների կատարները. հիմա քամին ամբողջ ջրաքողեր էր փրցնում դրանցից, ծածկում ջրափռշու մշուշով. . .

Նավապետն ասաց Ձոյային և Գարինին.

— Գնացե՛ք ցած։ Քառորդ ժամից մենք թայֆունի կենտրոնում կլինենք։ Շարժիչները մեզ չեն փրկի։

Փոթորիկը հարձակվեց «Արիզոնայի» վրա տասնմեկ բալի ողջ կատաղությամբ։ Զբոսանավը, խորասուզվելով, կողքից կողք ընկնելով այնպես, որ հատակը մերկանում էր մինչև ողնափայտը, այլևս չենթարկվելով ոչ դեկին, ոչ պտուտակներին, հետզհետե նեղացող գալարներով քշվում տարվում էր դեպի թայֆունի կենտրոնը կամ «ջրափոսը», ինչպես ծովայիններն են ասում։

Երբեմն հինգ կիլոմետրի հասնող տրամագծով «ջրափոսը» թայֆունի պտուտակենտրոնն է. տասներկու բալանոց քամիներն ամեն կողմից սուրում են «ջրափոսի» ալիքաշրջանով՝ իրենց ուժերը հավասարակշռելով նրա մակերեսի վրա։

Շրջապատյտով նման մի «ջրափոս» էր սլանում խղճուկ այդ կճեպը՝ «Արիզոնան»։

Սև ամպերը քսվում էին տախտակամածին։ Մթնեց այնպես, կարծես գիշեր իջավ։ Զբոսանավի կողերը ճոնչում էին։ Մարդիկ, ջարդվածքներ չստանալու համար, կառչում էին ինչից պատահեր։ Նավապետը հրամայեց իրեն կապել կամրջակի բազրիքից։

«Արիզոնան» ելավ ջրալեռան կատարը, թեքվեց կողքի ու նետվեց խորխորատը։ Եվ հանկարծ կուրացուցիչ արև շողաց, մի վայրկյան կտրվեց քամին, և կանաչ-թափանցիկ, հալված ապակու փայլ ունեցող ալիքներ հայտնվեցին շուրջը՝ տասնահարկ ջրազանգվածներ, որ բախվում էին խլացուցիչ ճողփյունով, ասես ինքը՝ ծովի արքա Նեպտունը, գազազած՝ ձեռքերը շպպացնում էր իրար. . .

Դա էլ հենց «ջրափոսն» էր՝ թայֆունի ամենավտանգավոր տեղը: Այստեղ օդի հոսանքներն ուղղաձիգ խոյանում են վեր՝ իրենց հետ ջրի գոլորշիները բարձրացնելով տասնյակ կիլոմետրեր, և այնտեղ սփռում այդ գոլորշիները փետրանման ամպերի ձևով, որ թայֆունի վերին գուժկաններն էին. . .

«Արիզոնայի» վրայից ալիքները սրբեցին տարան ամեն ինչ՝ նավակները, հիպերբոլիդների վանդակավոր աշտարակները, ծխնելույզն ու նավապետի կամրջակը՝ նավապետի հետ. . .

Խավարով ու պտուտամրրիկով շրջապատված «ջրափոսը» սլանում էր օվկիանոսով՝ ալիքների հրեշային հորձանուտի մեջ առած տանելով «Արիզոնան»:

Շարժիչներն այրվեցին, դեկը ջարդվեց:

.

— Էլ չեմ կարող դիմանալ,— տնքաց Ջոյան:

— Երբևիցե վերջանալու է սա. . . Օ՛, անե՛ծք,— պատասխանեց Գարինը խռպոտ:

— Նրանք երկուսն էլ ջարդված էին, խոշտանգված պատերին ու կահույքին խփվելուց: Գարինի ճակատը պատռվել էր: Ջոյան պառկած էր խցիկի հատակին՝ ամրակցված մահճակալի ոտքից կառչած: Հատակի վրա, մարդկանց հետ, դետուդեն էին գլորվում ճամպրուկները, պահարանից թափված գրքերը, բազմոցի բարձիկները, խցանագոտիներ, նարինջներ, ամանեղենի կտորտանք:

— Էլ չեմ դիմանում, Գարին, ինձ ծովը գցիր. . .

Ահավոր ցնցումից Ջոյան պոկվեց մահճակալի ոտքից, գլորվեց: Գարինը գլուխկոնձի թռավ նրա վրայով, զարկվեց դռանը. . .

Ճայթյուն լսվեց, զարհուրելի ճարճատյուն: Հորդող ջրի շառաչ: Մարդկանց ճիչ աղաղակ: Խցիկը մաս-մաս եղավ: Ջրի հուժկու հոսանքն առավ երկու մարդկանց, նետեց խլթխլթացող աղոտ-կանաչավուն հորձանուտը. . .

.

Երբ Գարինն աչքերը բացեց, նրա քթից մի տասը սանտիմետրի վրա կիսով չափ սաղափե խեցու մեջ մտած մի փոքրիկ ճգնավոր խեցգետին աչքերը չռել ու զարմացած բեղիկներն էր շարժում: Գարինը ճիգով հասկացավ. «Հա, ողջ եմ». . . Բայց դեռ երկար ժամանակ ուժ չունեի տեղից բարձրանալու: Ընկած էր կողքի, ավազի վրա: Աջ ձեռքը ջարդված էր: Դեմքը կնճռոտելով ցավից, նա այնուամենայնիվ կարողացավ իրեն քաշել ոտքերը, նստել:

Քիչ հեռու արմավենի կար. պաղ քամին կորացրել էր ծառի բարակ բունը, տերևներն էր քրքրում. . . Գարինը ոտքի ելավ, քայլեց օրորվելով: Շուրջն ամենուր կանաչակապույտ, արևացու ալիքներ էին, որ հասնելով ցածրադիր ափին, փշրվում էին խշշոցով. . . Մի քանի տասնյակ արմավենիներ քամու առաջ հովհարի նման փռել էին լայն տերևները: Ավազի

վրա այստեղ-այնտեղ թափված էին փայտի կտորտանք, արկղեր, ինչ-որ լաթեր, ճոպաններ. . . Այն ամենը, ինչ մնացել էր «Արիզոնայից», որ խորտակվել էր ու ջրասույզ եղել ամբողջ անձնակազմի հետ՝ զարկվելով կորալյան այդ կղզու խութերին:

Գարինը կաղալով գնաց կղզու խորքը, ուր, ավելի բարձր տեղերում, ցածրիկ թփուտներ կային և վառ կանաչ խոտ: Այնտեղ պառկած էր Ջոյան՝ մեջքի վրա, ձեռքերը տարածած: Գարինը նստեց նրա մոտ՝ վախենալով ձեռք տալ մարմնին, որ չզգա մահվան սառնությունը: Բայց Ջոյան ողջ էր. նրա կոպերն սկսեցին դողդողալ, ցամաքած շրթունքները պոկվեցին իրարից. . .

.

Կորալյան այդ փոքրիկ կղզում անձրևաջրերից գոյացած լճակ կար. ջուրը դառնավուն էր, բայց պիտանի խմելու համար: Առափնյա ծանծաղուտներում խեցեմորթներ կային, մանր խխունջներ, մարջանապոլիպներ, ծովախեցգետիններ, մի խոսքով՝ այնպիսի բաներ, որ ժամանակին նախնադարյան մարդու ուտելիքն են եղել: Արմավենու տերևները կարելի էր օգտագործել որպես հագուստ և մարմինները պաշտպանել հարավային արևից:

Մերկ հողակտորի վրա նետված երկու մերկ մարդ կարող էին ապրել մի կերպ. . . Եվ նրանք սկսեցին ապրել Խաղաղ օվկիանոսի անապատում կորած այդ փոքրիկ կղզում: Հույս անգամ չկար, որ կղզու մոտով նավ կանցնի և, նկատելով նրանց, կվերցնի:

Գարինը խեցիներ էր հավաքում կամ շապիկով ձուկ որսում լճում: Ջոյան «Արիզոնայից» ափ նետված արկղերից մեկի մեջ գտավ Ոսկե կղզում կառուցվելիք ապարանքների և զվարճասրահների նախագծերն ամփոփող գրքի հիսուն օրինակ՝ շքեղ հրատարակությամբ: Նույն գրքում գետեղված էին նաև մադամ Լամոլի՝ աշխարհի տիրուհու, սահմանած օրենքներն ու պալատական վարվելակարգի կանոնադրությունը. . .

Ամբողջ օրերով, արմավենու տերևներից սարքված հյուղակի ստվերում նստած, Ջոյան թերթում էր անհազ երևակայությամբ ստեղծված այդ գիրքը: Մնացած քառասունինն օրինակից, բոլորն էլ՝ ոսկեզարդ սաֆյանե կազմով: Գարինը ցանկապարիսպ շինեց քամուց պաշտպանվելու համար:

Գարինն ու Ջոյան չէին խոսում իրար հետ: Ինչո՞ւ խոսեին: Եվ ինչի՞ մասին: Նրանք իրենց ամբողջ կյանքում մենակ էին եղել՝ ամեն մեկն իր համար, և ահա վերջապես կատարյալ միայնություն էին ձեռք բերել:

Նրանք խառնել էին օրերի հաշիվը և այլևս չէին հաշվում: Երբ ամպրոպներ էին անցնում կղզու վրայով, լճակը լցվում էր թարմ անձրևաջրով: Ամիսներ շարունակ անամպ երկնքից մոլեգնորեն հուր էր թափում արևը: Այնժամ նրանք ստիպված էին լինում նեխած ջուր խմել. . .

Ի՛նչ իմանաս, երևի մինչև օրս էլ Գարինն ու Ջոյան խխունջ ու ոստրե են հավաքում այդ փոքրիկ կղզում: Ուտել կշտանալուց հետո Ջոյան նստում է, թերթում ապարանքների

հրաշք նախագծերն ամփոփող գիրքը, ապարանքներ, ուր մարմարե սյունաշարերի և ծաղիկների մեջ հառնում է աշխարհի տիրուհու մարմարակերտ հոյակապ արձանը: Իսկ Գարինը, քիթն ավազի մեջ խոթած և պիջակ-քուրջը գլխին քաշած, խոնփացնում է՝ հավանաբար ինքն էլ երագում զանազան լավ-լավ հեքիաթներ տեսնելով:

.